



**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

EX. A S.O.U.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1951: 41
JUSTITIEDEPARTEMENTET



UNGDOMEN MÖTER
SAMHÄLLET

UNGDOMSVÅRDSKOMMITTÉNS
SLUTBETÄNKANDE

S T O C K H O L M
1 9 5 1

Statens offentliga utredningar 1951

Kronologisk förteckning

1. Statligt stöd åt svensk filmproduktion. Beckman. 73 s. Fi.
2. Försvarets personaltjänst. Kihlström. 166 s. Fö.
3. Förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Victor Petterson. 139 s. K.
4. Antagningen av medicine studerande m. fl. Kihlström. 123 s. E.
5. Förslag till naturskyddslag m. m. Haeggström. 212 s. Jo.
6. Näringslivets lokalisering. Appelberg, Uppsala. 245 s. H.
7. Principer för dyrtorsgrupperingen. Kihlström. 116 s. C.
8. Betänkande angående polis- och åklagarväsendets organisation. Norstedt. 304 s. I.
9. 1945 års universitetsberedning. 6. Den vetenskapliga publiceringsverksamheten, personal-, institutions- och stipendiefrågor m. m., det akademiska befodringsväsendet. Svenska Tryckeriaktiebolaget. 332 s. E.
10. Sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. Victor Petterson. 171 s., 3 pl. K.
11. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 10. Tiden juli 1948—juni 1950 jämte sakregister till delarna 1—10. Av K. Åmark. Idun. 338 s. H.
12. Promemoria med förslag till allmän verksstadga. Katalog och Tidskriftstryck. 68 s. Ju.
13. 1944 års allmänna skattekommitté. 5. Betänkande angående studiekostnaders behandling i beskattningshänseende. Marcus. 79 s. Fi.
14. Landsbygds elektrifieringens utbredning år 1950. Idun. 47 s. K.
15. Daghem och förskolor. Betänkande om barnstugor och barn tillsyn. Victor Petterson. 641 s., 6 pl. S.
16. Filmcensuren. Betänkande 1. Beckman. 95 s. E.
17. Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 6. Redogörelse för arbetsstudier vid kroppssjukhusens vårdavdelningar m. m. Beckman. 233 s. I.
18. Betänkande med förslag till förordning angående upphandling och arbeten för statens behov m. m. Norstedt. 77 s. Fi.
19. SOS. Samhällets olycksfalls- och säkerhetstjänst. Gummesson. 89 s. I.
20. Betänkande med förslag till ny ägföredslagsstiftning. Beckman. 143 s. Jo.
21. Kejnecommissionens utredning. Norstedt. 313 s. Ju.
22. Förslag till sjömanslag m. m. Marcus. 106 s. H.
23. Socialvårdskommitténs betänkande. 18. Utredning och förslag angående begravningshjälpsförsäkring. Falu Nya Boktryckeri, Falun. 43 s. S.
24. Betänkande med förslag rörande utformningen av åtgärder för ökad skattefinansiering av kommunala investeringar. Beckman. 55 s. Fi.
25. Socialvårdskommitténs betänkande. 19. Utredning och förslag angående yrkesskadeförsäkringslag m. m. Kihlström. 55*, 443 s. S.
26. Vatten- och avloppsfrågan. Beckman. XIV, 597 s. K.
27. Konkurrensbegränsning. Betänkande med förslag till lag om skydd mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning. Del 1. Idun. 722 s. H.
28. Konkurrensbegränsning. Betänkande med förslag till lag om skydd mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning. Del 2. Bilagor. Idun. 549 s. H.
29. Skolöverstyrelsens organisation. Victor Petterson. 358 s. E.
30. Ekonomiskt långtidsprogram 1951—1955. Marcus. 200 s. Fi.
31. Den utomprocessuella rättshjälpen åt mindre bemedlade. Norstedt. 116 s. Ju.
32. Bränsle och kraft. Orientering rörande Sveriges energiförsörjning. Av K.-G. Ljungdahl, Gummesson. 73 s. H.
33. 1946 års kommitté för sjuksköterskeutbildningen. 2. Högre utbildning av sjuksköterskor m. m. 3. Specialutbildning av av sjuksköterskor. Kihlström. 120 s. I.
34. Betänkande angående omorganisation av apoteksväsendet i riket m. m. Katalog och Tidskriftstryck. XVI, 680 s. I.
35. Den svenska byggnadsmaterialmarknaden. Produktion, distribution och prissättning av jord- och stenindustriens material. Av N. Tengvik. Sydsvenska Dagbladet, Malmö. 280 s. S.
36. Arkiv- och biblioteksfilming. Appelberg, Uppsala. 114 s. E.
37. Universitetskanslersämbetets uppgifter och organisation m. m. Falu Nya Boktryckeri, Falun. 116 s. E.
38. Skor. Beckman. 347 s. H.
39. Betänkande angående producent- och kontantbidrag till vissa innehavare av mindre jordbruk. Beckman. 120 s. Jo.
40. Förslag till lagstiftning om förbud mot bebyggelse m. m. inom vissa strandområden. Kihlström. 149 s. Ju.
41. Ungdomen möter samhället. Ungdomsvårdskommitténs slutbetänkande. Beckman. 223 s. Ju.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E = ecklesiastikdepartementet, Jo = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1951: 41
JUSTITIEDEPARTEMENTET



UNGDOMEN MÖTER SAMHÄLLET

UNGDOMSVÅRDSKOMMITTÉNS
SLUTBETÄNKANDE

STOCKHOLM 1951
K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
[15 51]



THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY



BY THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

CHICAGO, ILL. U.S.A.
1950

1950

INNEHÅLL.

<i>Skrivelse till Statsrådet</i>	5
<i>Inledning</i>	6
I. UNGDOMENS LEVNADSFÖRHÅLLANDEN	9
<i>Första kapitlet. Några allmänna statistiska uppgifter</i>	10
Hur många ungdomar har vi	10
Var finns ungdomen	11
Åldersfördelningen i olika ortstyper	15
Ungdomens omflyttning	19
Ålder vid inflyttningen i nuvarande bostadsort	20
Mellan vilka ortstyper flyttar man	20
Slutsatser	26
<i>Andra kapitlet. Socialgrupp och skolbildning</i>	26
Ståndsirkulationen i siffror	26
<i>Tredje kapitlet. Ungdomens ekonomi</i>	34
Medianinkomsten för ogift ungdom	35
Inkomstens användning: vivre och fri inkomst	41
Några exempel ur undersökningsmaterialet	43
De få högt avlönade	45
De ekonomiska förhållandena bland jordbrukarnas hemmavarande barn	45
Kan ungdomen spara något av sina inkomster	48
<i>Fjärde kapitlet. Ungdomens bostäder</i>	50
Hur bor den ogifta ungdomen	50
Eget rum	55
Delad bädd	56
Hur mycket betalar ungdomen för bostäder	58
<i>Kommitténs ståndpunkt och förslag i bostadsfrågan</i>	59
Allmänna synpunkter. Behov av »elastiska lägenheter»	59
Andra smålägenheter till överkomligt pris	60
Tillgången på smålägenheter. Efterfrågan på ungdomsbostäder	61
Ungdomsbostäder i kollektiv form	63
Sammanfattning av kommitténs ståndpunkt	65
<i>Femte kapitlet. Ungdomens uppväxtförhållanden</i>	66
<i>Sjätte kapitlet. Yrke, trivsel och fritid</i>	68
Yrke, ålder, trivsel	68
Föreningsanslutning, bostadsort och boendeförhållanden	71
Hur mycket ungdomen dansar. Dansvanor och bostadsförhållanden	73

Dans och föreningar. Ålder, giftermål och dans	75
Dans och yrke	79
Hobbies och studier. Idrott och sport	82
Kulturell verksamhet. Praktiska hobbies	83
Hobbies och föreningar. Fritidsstudier	84
<i>Frågeformulär använt vid 1944 års nykterhetskommittés ungdomsundersökning</i>	85
II. HUR UNGDOMSVÅRDSKOMMITTÉN SER PÅ »UNGDOMSPROBLEMET»	89
<i>Första kapitlet. Ungdomsårens psykologi</i>	89
»Ungdomsproblemet»	89
Vad utmärker ungdomstidens psyke?	91
Frigörelsen från hemmet	92
Känslobindningen mellan föräldrar och barn	93
Också ungdomarna är ambivalenta till frigörelsen	97
Pojkars och flickors beteende i tonåren	98
Ungdomens klubbar, föreningar och andra fritidsintressen	98
Ungdomens bostadsfråga	100
<i>Andra kapitlet. Ungdomstidens sexualproblem</i>	100
Befolkningskommissionen om sexualmoralen	104
Ökad kunskap — försiktigare bedömning	106
Sexualundervisningen i skolan. De gällande bestämmelserna	110
Den praktiska tillämpningen	111
Etiken och skolans sexualundervisning	112
Upplysning om preventivmedel m. m.	113
Förslag om en upplysningsskrift att utdelas vid skolans slut	114
Innehållet i upplysningsskriften	115
<i>Tredje kapitlet. Missanpassad ungdom</i>	117
<i>Tredje kapitlet. Missanpassad ungdom</i>	117
Att förebygga mental felutveckling	117
Vad skall samhället göra med de redan missanpassade	118
Är det svårare att vara ung nu än förr	120
Anpassningen till ett föränderligt samhälle	124
»Andan i familjerna»	124
Slutord	127
III. FÖRSLAG OCH REKOMMENDATIONER FRAMSTÄLLDA AV UNGDOMSVÅRDSKOMMITTÉN	129
Avdelning I. Ur tidigare framlagda betänkanden	129
<i>Första kapitlet. De psykologiska anpassningsproblemen</i>	129
A. Psykisk barna- och ungdomsvård	129

B. Stöd åt utvecklingshämmande ungdom	131
Hjälpklassbarnens ställning i samhället	131
Utbyggnad av hjälpskolan	131
Stödåtgärder efter skolan	133
<i>Andra kapitlet. Ungdomen och arbetet</i>	133
A. Långsiktsprogram för profylaktisk ungdomshälsovård	134
B. Försöksverksamhet med ungdomshälsovård i två former	134
1. Förlagd till yrkesvägledningen och organiserad som »eftervård»	135
2. Försöksverksamhet vid läkarbesiktning av minderåriga enligt arbetarskyddslagen	136
C. Yrkesvägledning	137
Förslag till en provisorisk försöksutbildning för yrkesvägledare	137
D. Ungdomens yrkesutbildning	139
På orter med yrkesskola	139
På övriga orter	140
E. Ungdomens arbetsförhållanden	141
Minimiåldern. Skolbarnens arbete på ferier och eftermiddagar	141
Arbetstiden för minderåriga. Hälsokontrollen	142
F. Ungdom som flyttar till städerna	142
<i>Tredje kapitlet. Ungdomens fritidsproblem</i>	143
A. Lokaler för ungdom	143
B. Stöd åt fritidsverksamhet. Fritidsgårdar	144
Ungdomskaféer. Fritidsverksamhet i skolor	145
Bildningsarbetet	146
C. Den personella ledningen av ungdomsarbetet	146
Ungdomskonsulenter. Instruktörer hos ungdomsorganisationer. Lokala gruppleddare	146
D. Nöjeslivet	148
Åtgärder för hyfsning av nöjeslivet. Positiva åtgärder för höjning av nöjeslivet. Dansen. Teatern. Musiken. Filmen	150
Ungdomen och nykterheten	152
E. Idrotten	152
Ungdomsledarutbildning per korrespondens. Tummelplatser åt ungdom. Idrottsanläggningar m. m.	153
Idrottens ledare och instruktörer	154
Biljettkostnader vid gruppresor. Nöjesskattefrågor. Idrottsledarnas medverkan i den kommunala socialvården	155
Folkhögskolekurser inom idrotten. Idrottens samarbete med övriga folkörelser	156
Avdelning II. Synpunkter och förslag ur slutbetänkandet	157
Ungdomens bostäder	157
Ungdomens ekonomi	157
Sexualundervisningen i skolan	157
Ungdom och brott. Förhör med barn	158

BILAGOR.

A. Sexualvanor hos svensk ungdom. Av med lic. Gustav Jonsson	160
B. Några jämförelser mellan Kinsey-rapporten och den svenska undersökningen	205
C. Några färska siffror ur den demografiska statistiken, statistiken över könssjukdomarna och aborterna	214

TABELLER.

1. Folkmängdens procentuella fördelning efter näringsgren enligt folkräkningen 1945	14
2. Den förvärvsarbetande befolkningens procentuella fördelning efter näringsgren enligt folkräkningen 1945	15
3. Åldersfördelningen enligt folkräkningen 1945	18
4. Procentuell fördelning på landsbygd och tätorter	18
5. Infödda och inflyttade bland ungdom i åldern 17—26 år	19
6. Ålder vid inflyttningen i nuvarande bostadsort	20
7. Boplats vid 12 år	22
8. Vart tog landsbygdens 12-åringar vägen?	24
9. Skolbildning bland ungdom i åldern 17—26 år efter faderns socialklass ...	28
10. Avlagd examen bland ungdom i åldern 17—26 år inom olika socialgrupper	30
11. Hur ungdom i åldern 17—26 år i olika yrken fördelar sig med hänsyn till faderns socialgrupp	33
12. Inkomster för ogift ungdom i åldern 17—26 år	40
13. Genomsnittsinkomst för ogift ungdom med olika bostadsförhållanden, fri inkomst och vivrekostnad i procent	42
14. Hur svensk ungdom bodde 1947 (procentuell fördelning på olika bostadstyper)	50
15. Hur svensk ungdom i olika bostadsorter bodde 1947 (gifta och ogifta) ...	51
16. Hur ogift svensk ungdom bodde 1947	54
17. Frekvensen av eget rum bland ogift ungdom i olika bostadsorter och åldrar	55—56
18. Frekvensen av eget rum vid olika bostadsformer. Endast ogift ungdom ...	57
19. Stickprov på vad ogift ungdom som hyr rum betalar i hyra	62
20. De intervjuades uppväxtförhållanden	67
21. Genomsnittlig »trivselpoäng» i olika yrken	69
22. Trivseln i olika yrken, grupper över och under 21 år var för sig	70
23. Föreningstillhörighet i olika bostadsorter och vid olika bostadsförhållanden	72
24. Dansvanor	74
25. Dansvanor och föreningstillhörighet	76
26. Männens och kvinnornas dansvanor i olika åldrar	77—78
27. Dansvanor efter yrke	80
28. Hobbyverksamhet i olika bostadsorter och åldrar	81

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet

Ungdomsvårdskommittén får härmed överlämna sitt slutbetänkande. Det utgör en sammanfattning av kommitténs tidigare utredningar och en mera fyllig och preciserad redogörelse för den syn på ungdomstidens problematik, som varit ledande för kommitténs arbete. Dessutom kompletteras de undersökningar, som tidigare gjorts rörande ungdomens fritids- och arbetsförhållanden, med en framställning av ungdomens omflyttning, dess ekonomi och bostadsförhållanden. Materialet i detta avsnitt (avdelning I) har huvudsakligen erhållits genom samarbete med 1944 års nykterhetskommitté. Denna kommitté genomförde år 1947 en stor ungdomsundersökning, och en del av materialet härifrån har ställts till förfogande för publicering i ungdomsvårdskommitténs betänkande.

Till avdelning II i betänkandet, som bland annat behandlar ungdomens sexualproblem, är som bilaga fogad en

Stockholm den 2 juni 1951.

OTTO WANGSON

ALI BERGGREN

ERNST DAHNBERG

GÖSTA ELFVING

ALFRED HÄSSELBERG

GÖSTA RONNER

EINAR RÅBERG

/ *Anna-Lisa Kälvesten*

undersökning författad av dr Gustav Jonsson: Sexualvanor bland svensk ungdom.

Avdelning III utgör en i katalogform uppställd sammanfattning av de frågor, som har behandlats i kommitténs betänkanden, och av de förslag och rekommendationer som framställts. Kommittén har också sökt att för varje punkt kort redogöra för det läge, vari respektive frågor för ögonblicket befinna sig.

I utarbetandet av slutbetänkandet har deltagit samtliga ledamöter i kommittén samt följande särskilt tillkallade sakkunniga: byråchefen Torsten Eriksson, fil. lic. Lennart Hartmann, med. lic. Gunnar Inghe, redaktör Axel Jansson, med. lic. Gustav Jonsson, fil. kand. Anna-Lisa Kälvesten, riksdagsledamoten Ulla Lindström, byråchefen Göta Rosén och fil. lic. Erland Sundström.

INLEDNING

När ungdomsvårdskommittén tillkallades var den direkta anledningen den oro som i den offentliga debatten — inte minst inom riksdagen — givit sig tillkänna på grund av stegrad brottslighet bland ungdomen och missförhållanden förbundna med det offentliga nöjeslivet. De direktiv som slutligen blev vägledande för kommitténs arbete vidgade emellertid frågeställningen till att avse en förbättrad ungdomsvård över huvud taget. Direktiven pekar på den ökade frestelsemängden (bilar, automater m. m. är lättåtkomliga byten), den ökade rörligheten bland ungdomen, anpassningssvårigheterna vid övergången från skola till arbetsliv — i synnerhet för de debila ungdomarna — och bristen på lämpliga fritidssysselsättningar.

Tyngdpunkten i arbetet på en förbättrad ungdomsvård borde, heter det vidare, läggas på de positiva åtgärderna, och ungdomsvården borde i fortsättningen som hittills i största möjliga utsträckning bygga på frivilligt personligt arbete inom våra folkrörelser, vilkas arbete borde på ett effektivt sätt stödjas av samhället.

Så långt direktiven. När kommittén sökt att fullgöra sitt omfattande uppdrag har den ställts inför svårigheter av många slag. Först och främst är ungdomens situation i samhället så intimt sammanvävd med hela samhällsstrukturen i övrigt, att man var-

ken kan analysera den som ett isolerat fenomen eller med framgång förslå några radikala reformer, som kan skaffa »ungdomsproblemet» ur världen. Påfrestningarna i det moderna arbetslivet, svårigheterna med bostäder, behovet av lokaler för fritidslivet — allt detta betecknar problemen för samhället i dess helhet även om betoningen kan vara olika i olika åldrar.

Att verkligen lösa dessa ungdomsfrågor skulle betyda att man också hade löst en stor del av de aktuella samhällsproblemen över huvud taget. Och det har för visso övergått kommitténs förmåga.

Vidare måste var och en vid någon eftertanke finna, att frågan om den unga generationens sociala anpassning i ett ständigt föränderligt samhälle också måste vara ständigt aktuell, även om den tar sig olika uttryck under olika tider. Att hitta några engångslösningar är otänkbart. Här om någonsin är begreppet »fortskridande reform», använt inom skoldiskussionen, tillämpligt.

Vad har då kommittén kunnat göra av sitt uppdrag? Ser man till de ämnesråden som behandlas i kommitténs betänkanden — sex tidigare samt detta slutbetänkande — grupperar de sig omkring tre huvudpunkter. Den första gäller de centrala psykologiska anpassningsproblemen; de behandlas

huvudsakligen i nr I, förslaget om *psykisk hälsovård för barn och ungdom*, i nr V om *debilungdomens* anpassningsproblem och i detta betänkandes andra avdelning. Den andra huvudpunkten är fritidens gestaltning; åt den har ägnats tre betänkanden, nr II om *ungdomens föreningsliv*, nr III om *nöjeslivet* och nr IV om *fritidsverksamhet* av andra slag. Den tredje huvudpunkten rör ungdomens arbetsliv, dess yrkesval och arbetsanpassning; om detta handlar betänkandet nr VI, *Ungdomen och arbetet*, och till en del nr V. Slutbetänkandet rymmer till slut några kompletterande avsnitt om *ungdomens omflyttning, ekonomi och bostäder*. Behandlingen av ungdomsbrottslingar inom och utom anstalter har däremot av kommittén lämnats åsido; som bekant utredes emellertid denna fråga av andra kommittéer.

Det framgår av den i avdelning III av detta betänkande uppgjorda katalogen över kommitténs förslag, att ganska få av dem lett till riksdagsbeslut och resulterat i lagstiftningsåtgärder. Vad har utredningarna då tjänat till? Kanske kan man våga det påståendet, att de har lagt en sakligare grund för den allmänna debatten om ungdomsfrågorna — som för visso är lika oavslutad nu som när kommittén började sitt arbete. I betänkandena finns samlade många fakta om ungdomens levnadsförhållanden, som knappast skulle ha hopbragts eljest. Vidare har kommitténs försök att objektivt kartlägga detta fält samtidigt lett till en del omvärderingar av företeelser, som i den tidigare debatten fått för stora proportioner eller en alltför känslomässig betoning. Den rent praktiska nyttan torde till slut mest ligga i att de instanser, som enligt direktiven och även enligt kommitténs

mening bör ha huvudansvaret för den allmänna ungdomsverksamheten — de lokala myndigheterna och de folkliga organisationerna — i betänkandena hämtar uppslag och får ett visst stöd för sina strävanden att få igång åtgärder för ungdomen var på sin ort. Det framgår av »katalogen» på sid. 129 och följ., att exempelvis många förslag som rör fritidsverksamhet förverkligats ute i orterna trots frånvaron av det statliga stöd, som kommittén förordat. I andra fall är det emellertid otvivelaktigt så, att tillkomsten av ett anspråkslöst bidrag från staten skulle behövas som incitament för lokala initiativ.

Kommittén föreslår på flera punkter i sina utredningar, att föreslagna åtgärder först skall prövas i försöksskala, dels emedan genomförbarheten och verkningarna av sådana reformer som ungdomshälsovården och den till yrkesvägledningen knutna »eftervården» under alla förhållanden bör prövas innan man antar eller avvisar dem, dels emedan det rådande ekonomiska läget och bristen på kvalificerad personal för långt tid framåt omöjliggör stort upplagda program som kräver mycket pengar och folk. Mest värdefullt skulle det säkert vara, om man på någon eller några orter samtidigt finge pröva hela systemet av åtgärder för en »bättre ungdomsvård».

I samma mån som städer och andra kommuner engagerar sig aktivt i ungdomsarbete av förebyggande art eller ger sitt stöd åt ungdomsföreningarna och låter dem lösa de praktiska uppgifterna, aktualiseras frågan om den *lokala ledningen*. Man praktiserar i dag olika metoder för administrationen och den nödvändiga samordningen inom kommunerna. Ungdomsvårdskommittén anser inte att tiden ännu är mogen

för att avgöra, vilken form som är den bästa eller om någon lagändring för att starkare än hittills betona det kommunala ansvaret för det allmänt förebyggande ungdomsarbetet kan bli behövlig. De sakkunniga för översyn av barnavårdslagstiftningen torde ha anledning att ta ställning härtill.

Hösten 1950 gjordes på initiativ av *ungdomsrådets samarbetskommitté* en rundfråga till landets ca 2 500 kommuner rörande ungdomsarbetets lokala ledning. Svar ingick från drygt 1 700 kommuner. I omkring 190 av dessa fanns det då något slag av råd eller nämnd för ungdomsfrågor, de allra flesta i städer och större tätorter. Talrikast är de av ungdomsföreningarna sammansatta *ungdomsråden* (107 st.). Kommunala *ungdomskommittéer* — med skiftande namn och uppgifter — fanns på 43 ställen. Blandformer, dvs organ som huvudsakligen består av föreningsrepresentanter men där kommunen utsett vissa ledamöter, förekom på 38 orter. Några städer, t. ex. Stockholm, Göte-

borg och Malmö, har två slags organ — kommunala och föreningsråd.

Särskilt tätt förekommer ungdomsråd och liknande organ i Stockholms län, där flertalet stora tätorter har sådana. Detsamma gäller industriorterna i Norrland. Glest förekommer de i de jordbruksbetonade länen med små kommuner.

Ett liknande problem, som kommittén också nödgas ställa på framtiden, gäller den *centrala ledningen* av ungdomsfrågorna. Inom den statliga administrationen är handläggningen av anslagsfrågor och initiativ på detta område splittrad på flera olika departement. Inte heller inom organisationsväsendet finns något centralt organ som företräder ungdomens intressen. Tanken på ett centralt samarbetsutskott av landets ungdomsorganisationer synes inte ha någon genklang i vårt land. Ungdomsvårdskommittén har velat peka på detta som en besvärande omständighet när det gäller initiativ och samordning på området men har inte ansett sig kunna framlägga något förslag om ett centralt organ.

I. UNGDOMENS LEVNADSFÖRHÅLLANDEN

(Framställningen i detta avsnitt bygger på material från nykterhetskommitténs ungdomsundersökning.)

För varje diskussion om ungdomens förhållanden i våra dagars svenska samhälle är det nödvändigt att som bakgrund ha åtminstone en grov skiss av den geografiska, ekonomiska och sociala strukturen av detta samhälle och de förändringstendenser som kan iakttas. De enskilda individernas liv formas dock i stort sett efter lagar som den faktiska verkligheten skriver: att råka bli född i Norrbotten eller i Stockholm, i en arbetarfamilj eller en medelklassfamilj, i ett religiöst eller sekulariserat hem — detta utgångsläge avgör det mesta av den kommande utvecklingen. Därigenom bestämes i allmänhet de yttre dragen, var man kommer att framleva sitt liv, i vilken yrkesmiljö, i vilken socialgrupp, med vilka inkomster. Men det gäller i mycket också om den inre hållningen, vilken av de konkurrerande livsåskådningsgrupperna man kommer att ansluta sig till. För att ta ett enda exempel: alkoholvanorna i ungdomsåren utbildas efter helt skilda mönster i sådana skilda grupper som man med ett lån från den moderna socialpsykologien kanske kunde kalla »subcultures», undergrupper inom det nationella kulturmönstret som på olika sätt skiljer sig från varandra.

Nu utmärkes vårt samhälle av en stark rörlighet i det sociala systemet. Genom den fortgående industrialiseringen och urbaniseringen öppnas nya vägar för många individer att under sin livstid flytta från en miljö till en annan och mer eller mindre fullständigt

överta den nya gruppens vanor. Varje sådan förflyttning innebär en nyanpassning med risk för friktioner och spänningar likaväl som den innebär möjligheten till rikare erfarenheter och större tillfredsställelse, t. ex. genom en höjd standard eller vidgade personliga utvecklingsmöjligheter. De i det följande meddelade siffrorna visar en tydlig tendens i omflyttningen mellan de tre socialgrupperna, nämligen en strömning från arbetarklassen till medelklassen. Ju starkare rörligheten är både geografiskt och mellan olika yrkesgrupper, desto starkare bör tendensen till utjämning av olikheten mellan olika gruppers materiella levnadsvillkor verka — förutsatt att »pris-sättningen» på arbetskraften också är rörlig. Bortströmningen av ungdom från det tidigare mycket lågt betalda lantarbetet utgör ett sådant exempel; jämsides med »avfolkningen» av jordbruket har en rationalisering satt in som ger de kvarvarande en bättre försörjning. Den nya skolreformen torde bli en stark hävstång för denna rörlighet; de enskildas möjligheter till ett väl planerat yrkesval och en tidig yrkesutbildning ökas betydligt genom tillkomsten av ett åttonde och nionde skolår. Hur stor rätt man än har att betona denna rörlighet och tendens till utjämning inom det svenska arbetslivet, får man dock inte överdriva dess hittillsvarande verkningar. Det material som kommittén i fortsättningen refererar till visar, att olikheterna i levnadsvillkor är stora om man

jämför ungdom i olika bostadsorter och i olika yrken. Hur stark ståndsbundenheten ännu är när det gäller t. ex. skolbildningen, visar siffrorna för socialgruppernas rekrytering till de olika skolformerna.

De statistiska uppgifterna i denna avdelning är delvis hämtade från den officiella statistiken men till sina huvuddelar från en undersökning, som våren 1947 utfördes av 1944 års nykterhetskommitté. Ungdomsvårdskommittén hade tillfälle att framställa vissa önskemål vid undersökningens planering och har fått förfoga över resultaten utan inskränkning.¹

En detaljerad redogörelse för undersökningen ges i 1944 års nykterhetskommittés betänkanden. Här skall bara i korthet nämnas att materialet utgöres av i det närmaste 8 000 fylliga intervjuer, utförda av personer med god

¹ Undersökningen planerades och leddes av nykterhetskommitténs kansli och ansvariga var de båda sekreterarna fil. lic. Åke Elmér och aktuarie Gunnar Nelker.

Kap. 1. Några allmänna statistiska uppgifter

Hur många ungdomar har vi?

Den kraftiga växlingen i födelsekul-larnas storlek under de sistförflutna decennierna har som bekant givit oss en befolkningspyramid med flera »pucklar». De årskullar som 1950 befinner sig i åldern 14—18 år utgör de till antalet minsta som fötts i vårt land under det senaste århundradet. Medan årskullarna som föddes under 30-talets mitt bara omfattade 85 000 barn, steg antalet under de följande åren åter till en ny toppunkt 1945 med 135 000 födelser, varefter antalet födda barn åter avtagit. Det är 1940-talets stora barnkullar som under de närmaste åren

lokal- och personkännedom (länsnykterhetsnämndernas ombudsmän eller de som de utsett i kommunerna). De intervjuade uttogs bland ungdomar i åldern 17—26 år slumpmässigt ur folkräkningens register och var alltså spridda över hela landet. På grund av kommunikationssvårigheter, flyttningar och dylikt var en del av de ursprungligen utplockade adressaterna oanträffbara, men detta bortfall torde inte hindra, att representativiteten måste anses vara god. Vägran att svara på intervjufrågorna orsakade mindre än 2 % bortfall av den ursprungliga samplingen.

Formuläret kan studeras på sid. 85. Tack vare denna undersökning kan ungdomsvårdskommittén lämna en del uppgifter om ungdomens migration, bostäder, ekonomi, fritidsanvändning m. m. som delvis bestyrker av kommittén tidigare åberopade undersökningar, delvis belyser områden av ungdomens levnadsförhållanden, som inte förut har varit behandlade.

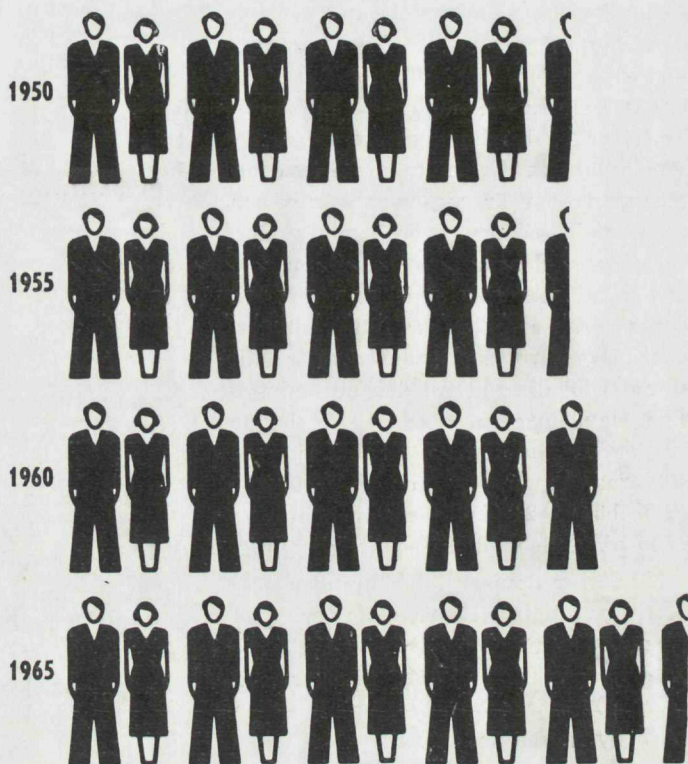
kommer att skapa ett svårt problem för skolväsendet, och några år senare kommer vi att ha denna »flodvåg» av ungdom i tonåren. Om bostäder, fritidslokaler och yrkesutbildningstillfällen är otillräckliga för den rekordlåga ungdomsgrupp som vi nu har att sörja för, måste alla dessa problem bli ännu mer svårlösta under de närmast kommande båda årtiondena.

Hur åldersgrupperna 15—25 år kommer att variera under de närmaste 15 åren framgår av vidstående bild.¹

¹ Ur artikeln »På stället marsch eller sakta framåt?» av J. Södergren, Soc. Medl. 1950 nr 7.

Framtidens svenska ungdom ökas 26 procent på 10 år.

1 figur motsvarar omkring
100.000 ungdomar mellan
15 och 25 år



Copyright: C. Hildebrand

Denna prognos avser ungdom mellan 15 och 25 år. Fram till 1955 är deras antal något fallande, men under decenniets andra hälft kommer det att öka med drygt 8 %. De stora efterkrigskullarna, som börjar göra sig gällande efter 1960, medför en ytterligare ökning och för 1965 — 20 år efter andra världskrigets slut — är förutsägelsen 1 064 000 ungdomar eller drygt 26 procent mera än bottenåret 1955.

Anmärkning.

I fråga om denna och följande illustrationer har tecknaren förbehållit sig rätt enligt lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära verk.

Var finns ungdomen?

Av Sveriges befolkning bor som känt är fortfarande över hälften på landsbygden. Vid slutet av år 1945 var siffran 58 %. Det är alltså bara drygt 40 % som räknas till stadsbefolkningen. Men denna rent administrativa indelning säger föga om hur folk faktiskt bor. Gränsen mellan landsbygd och städer är flytande, det finns gott om tätorter som administrativt räknas till landsorten men som är avsevärt större och mera stadlika än många gamla städer. De stora städernas förortsområden räknas också ofta till landsbygden fastän deras struktur närmast liknar städernas. Den svenska industrin är till stor del lokaliserad till den administrativa landsbygden. År 1945 bodde 52 % av industrins befolkning i städerna, men av de återstående 48 % bodde 21 % i tätorter och bara 27 % på landsbygden i egentlig mening.

Numera redovisar folkräkningen också icke administrativa tätorter med minst 200 invånare. Dock medräknas inte jordbruksbyar, dvs. tätorter med över 40 % jordbruksbefolkning, även om bebyggelsen är koncentrerad. Dessa tätorter är alltså helt oåtkomliga i statistiken, de är troligen inte talrika men representerar dock en felkälla i de följande uppgifterna.

Utom de 125 städerna fanns det enligt 1945 års folkräkning 64 köpingar, 235 municipalsamhällen och 1 222 icke administrativa tätorter med minst 200 invånare. Enligt folkräkningen 1945 rymde dessa olika slag av tätorter 61 % av befolkningen; fem år tidigare var siffran bara 56 %. Säkerligen har strömningen till tätorterna fortsatt ytterligare under de sistförflutna åren.

På den egentliga landsbygden bor alltså bara 39 %. Ungefär lika många

Befolkningens fördelning på egentlig landsbygd och olika tätorter i Sverige år 1945

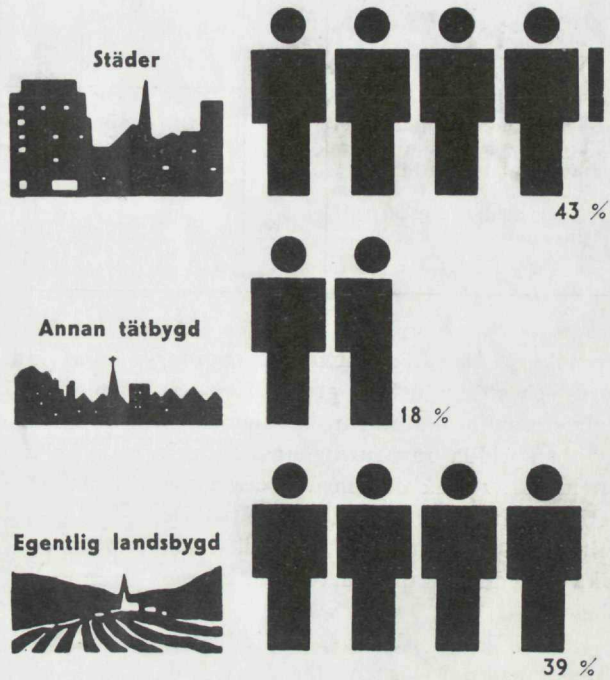
	Antal	%
Egentliga landsbygden	2 604 000	39
Icke administrativa tätorter	749 000	11
Köpingar och municipalsamhällen	499 000	7
Städer med mindre än 10 000 inv.	353 000	5
Städer med minst 10 000 inv.	2 469 000	38
	<u>6 674 000</u>	<u>100</u>

bor i städer med över 10 000 invånare, medan resten (23 %) hör hemma i tätorter med i stort sett mindre invånarantal än 10 000. Ser vi på förändringen mellan de två senaste folkräkningarna finner vi att landsbygden förlorat 6 % av sin befolkning. De större städerna har sugit åt sig den befolkning som landsbygden har förlorat och därtill större delen av den naturliga folkökningen, som för hela landet utgjorde ca 5 %. De små tätorterna registrerar en relativ tillbakagång, ehuru de inte som den rena landsbygden har gått tillbaka i absoluta tal räknat.

Utmärkande för köpingar, municipalsamhällen och övriga tätorter på landsbygden är, att industrin där betyder förhållandevis mera än i städerna. De flesta av dessa orter har industrien att tacka för sin tillkomst, de uppkom i samband med industrialiseringsprocessen i Sverige. Järnvägarna gav ofta impulsen och har sin stora betydelse för tätortens läge. Många mindre tätorter kan ännu karakteriseras helt enkelt som stationssamhällen. Endast ett antal brukssamhällen och handelsplatser är äldre än från 1870-talet, och i de fall, där de har visat livskraft, har de övergått till moderna industriorter. De

Vi bor numera mest i tätort.

1 figur motsvarar
omkring 10 procent



C. Hildebrand

Sveriges folk har här delats upp på de tre bosättningsmiljöerna: städer, annan tätbygd och egentlig landsbygd. Den första omfattar alla samhällen med en stads rättigheter, den andra alla tätorter med annan form av förvaltning, alltså köpingar, municipier och dyl., den tredje slutligen rena, rama landet.

Tab. 1. Folkmängdens procentuella fördelning efter näringsgren enligt folkräkningen 1945

	Jordbruk med hönäringar	Industri och hantverk	Samfärdsel	Handel	Allmän förvaltningstjänst och fria yrken	Husligt arbete	Ospecificerad verksamhet	Samtliga näringsgrenar
Egentlig landsbygd	62	21	5	3	3	3	3	100
Tätorter på landsbygden	13	54	10	11	7	2	3	100
Städer med mindre än 30 000 invånare	5	49	10	16	14	2	4	100
Städer med minst 30 000 invånare	2	44	10	22	15	2	5	100
Hela riket	27.7	37.7	7.9	11.8	8.9	2.4	3.6	100

svenska skogsförädlingsindustrierna, jord- och stenindustrin, gruvdriften och delvis malmförädlingen är beroende av de spridda råvarutillgångarna, och en krets av små och medelstora industriorter har därigenom uppstått. De mindre tätorterna är också mycket talrika utmed Norrlandskusten och i Bergslagen.

Det förtjänar påpekas, att industrin inte är betydelslös för den egentliga landsbygden. Enligt 1945 års folkräkning försörjer sig 21 % av dess befolkning genom industri och hantverk. Vid sidan av industriorterna intar handelsorterna en betydande plats. De har givetvis alla med undantag för några äldre köpingar uppkommit efter lanthandelns frigivande på 1860-talet och är ofta på samma gång stationssamhäl- len. Slutligen bör bland de mindre tätorterna nämnas fiskelägena och »en del större anläggningar av anstaltskaraktär på landsbygden, såsom sjukhus och dylikt» (cit. ur Folkräkningen 1940 del I s. 34*).

Karakteristiskt för alla nyare tätorter är att de saknar den traditionella sammanhållning, som en gammal bebyggelse skänker. Om de dess-

utom inte bildar någon administrativ enhet, blir bristen på ordnande och initiativtagande organ än mera märkbar. På orter som domineras av ett enda tillräckligt stort industriföretag kan givetvis arbetsgivaren och arbetarnas organisationer i viss mån fylla tomrummet.

Tabell 1 visar i grova drag den totala befolkningens procentuella fördelning på olika näringsgrenar på landsbygden och i de olika tätortstyperna. Industri och hantverk utgör som synes den vanligaste förvärvskällan för invånarna i alla slags tätorter; som redan nämnts dominerar denna näringsgren allra starkast på den agglomererade landsbygden, dvs. i köpingar, municipal-samhällen och icke administrativa tätorter.

Tabell 2 uppger den *förvävsarbetande* befolkningens fördelning på olika bostadsorter och här tillåter 1945 års folkräkningsmaterial en uppdelning på städer under 10 000 invånare, städer med invånarantal mellan 10 000 och 30 000 och till slut städer med över 30 000 invånare.

Som framgår av tabellens sista rad är numera inte fullt var fjärde yrkes-

Tab. 2. Den förvärvsarbetande befolkningens procentuella fördelning efter näringsgren enligt folkräkningen 1945

	Jordbruk med binärningar	Industri och hantverk	Samfärdsel	Handel	Allmän förvaltningstjänst och fria yrken	Husligt arbete	Ospecifierad verksamhet	Samtliga näringsgrenar
Egentlig landsbygd	60	21	5	4	4	5	1	100
Tätorter på landsbygden	11	53	9	13	9	4	1	100
Städer med mindre än 10 000 invånare	4	46	10	20	14	5	1	100
Städer med 10 000—30 000 invånare	3	49	9	18	15	4	2	100
Städer med minst 30 000 invånare	1	43	9	25	16	4	2	100
Hela riket	24.1	38.0	7.5	14.6	10.3	4.1	1.4	100

utövare i vårt land sysselsatt inom jordbruket med dess binärningar fisket och skogen (24 %). På den rena landsbygden utgör de bortåt två tredjedelar av yrkesutövarna; resten har sysselsättning inom någon av de andra näringarna.

Industrin och hantverket sysselsätter numera i vårt land 38 av 100 arbetande, medan de anställda inom husligt arbete har minskats ned till att omfatta 4 per 100. Yrkesgrupper på frammarsch är samfärdselns och handelns folk, resp. 7 och 15 per 100 och gruppen »allmän tjänst och fria yrken», som nu har överskridit tioprocentstrecket.

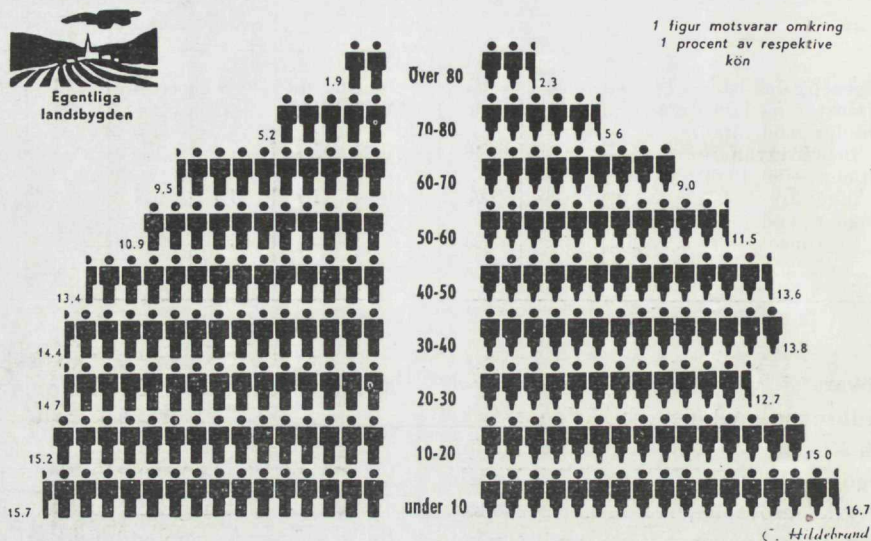
De tre sistnämnda grupperna är våra mest utpräglade stadsnäringsgrenar, men medan samfärdselns folk är jämnt fördelade på alla tre stadstyperna är handeln starkast utvecklad i storstäderna (var fjärde person arbetar där inom affärsyrken). Gruppen »allmän tjänst och fria yrken» stiger jämnt med stigande befolkningstäthet: från 4 % på landsbygden till 16 i de stora städerna.

Åldersfördelningen i olika ortstyper

De produktiva åldrarna är som bekant numera starkt överrepresenterade i Sverige. Detta gäller dock huvudsakligen städerna, som ständigt suger till sig en del av landsbygdens befolkning i de yngre produktiva åldrarna.

De tre befolkningspyramiderna ger viktiga upplysningar om några faktorer som ligger bakom ungdomens anpassningsproblem i våra dagars svenska samhälle. (Siffrorna som illustreras här kan den intresserade finna i tabell 3, sid. 18.) Bostadsorterna är sammanförda till tre grupper: den egentliga landsbygden, tätorter på landsbygden (alltså köpingar, municipalsamhällen och tätorter med mer än 200 invånare så snart det inte rör sig om rena jordbruksbyar). Vi ser att åldrarna under 15 år är talrikare på landsbygden än i tätorterna och att de i städerna utgör en ännu något lägre procent av hela befolkningen. Från och med åldersgruppen 15—20 år sätter emellertid »folkvandringen» från landet till staden — direkt eller via tätorterna — in.

Små tätorterna ett demografiskt lagom mellan staden och landsbygden.



Siffrorna har tagits från 1945 års partiella folkräkning och återfinns i tab. 3 sid. 18 Skillnaden mellan landsbygdens »bikupa» och städernas »julgran» är dramatisk. Kupan får sin karaktäristiska silhuett dels av den markanta förgubbningen i befolkningspyramidens topp, dels av ungdomarnas täta led i dess botten. Av den lantliga miljöns befolkning är omkring 1/3 under 20 och omkring 1/6 över 60 år. Endast hälften tillhör den mogna idoghetens årgångar mellan 20 och 60 år.

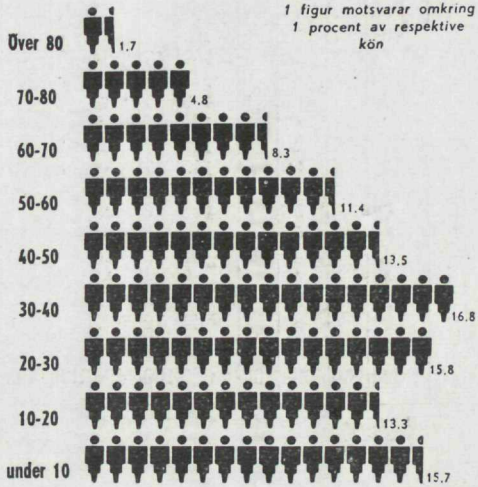
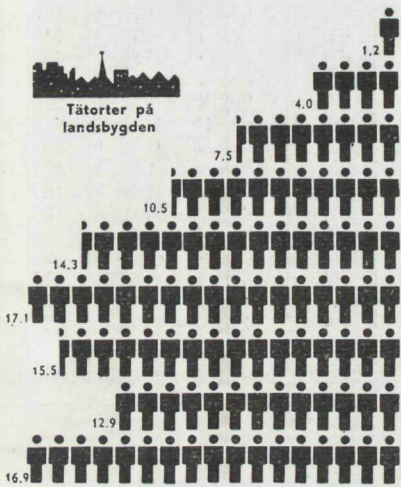
I städerna utgör dessa högproduktiva årgångar mera än 60 procent av befolkningen, medan knappt 1/4 är under 20 år och de gamlas antal är lägre än inom de bägge andra miljöerna.

Varken »bikupan» eller »julgranen» är emellertid symmetriska. Extremerna återfinns på spinnisidan. Landsortsflickornas massflykt mellan 20 och 30 år resulterar i en inbuktning på kupans högersida och en motsvarande puckel på granen.

Tätorterna på landsbygden intar mellanställningen. Deras pyramid visar endast ringa avvikelser från symmetrin könen emellan och åldersgruppernas inbördes förhållande återger i stort sett livets naturliga gång inom en bofast befolkning — med undantag kanske för årgångarna mellan 20 och 30 år, där uttunnningen åter speglar följderna av 20 och 30-talens djupgående befolkningskris. Den mellersta pyramiden skildrar visserligen endast en liten sektor av hela vårt samhälle, endast de tätorter, som ej är städer, men den kommer åldersfördelningen inom hela den svenska befolkningen närmare än de båda andra miljöerna. Kanske därför att några av de små tätorterna mycket litet berörs av vandringarna, men troligen mest därför att inflyttningen från landet och utflyttningen till städerna tar ut varandra.



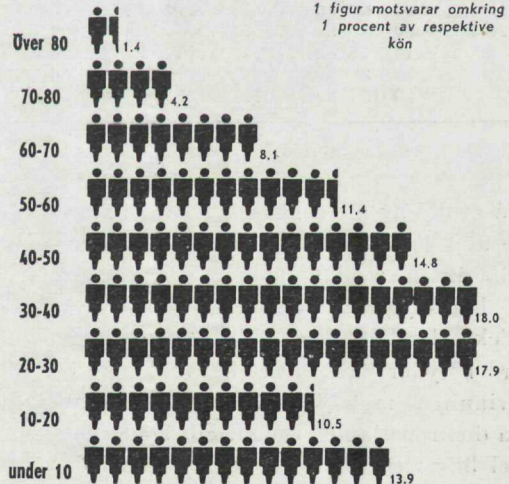
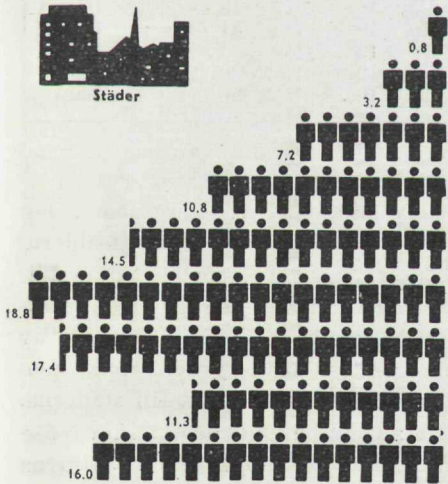
Tätorter på landsbygden



C. Hildebrand



Städer



C. Hildebrand

Tab. 3. Åldersfördelningen enligt folkräkningen 1945 (Tolftedelssamplingen)
100-tal personer

Ålder år	Egentliga landsbygden						Tätorter på landsbygden						Städerna					
	Män		Kv.		Samtl.		Män		Kv.		Samtl.		Män		Kv.		Samtl.	
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%
0—5	91	8	88	9	179	9	49	10	42	9	91	9	105	10	100	8	205	9
5—10	80	7	78	8	158	8	35	7	34	7	69	7	69	6	67	6	136	6
10—15	81	7	79	8	160	8	31	6	30	6	61	6	56	5	54	4	110	5
15—20	84	8	70	7	154	7	33	7	34	7	67	7	66	6	72	6	138	6
20—25	84	8	63	6	147	7	38	8	37	7	75	7	89	8	104	9	193	9
25—30	76	7	63	6	139	7	39	8	39	8	78	8	99	9	111	9	210	9
30—35	78	7	67	7	145	7	42	8	40	8	82	8	104	10	111	9	215	10
35—40	79	7	70	7	149	7	43	9	41	8	84	8	99	9	106	9	205	9
40—45	76	7	69	7	145	7	38	8	37	7	75	8	83	8	94	8	177	8
45—50	71	7	66	7	137	6	33	7	33	7	66	7	73	7	84	7	157	7
50—55	63	6	59	6	122	6	28	6	29	6	57	6	63	6	73	6	136	6
55—60	56	5	55	6	111	5	24	5	26	5	50	5	54	5	64	5	118	5
60—65	49	5	48	5	97	5	20	4	21	4	41	4	44	4	54	4	98	4
65—70	44	4	42	4	86	4	17	3	19	4	36	4	34	3	43	4	77	3
70—75	35	3	34	3	69	3	13	2	14	3	27	3	23	2	31	3	54	2
75—80	22	2	22	2	44	2	7	1	9	2	16	2	12	1	19	2	31	1
80—w	21	2	23	2	44	2	6	1	8	2	14	1	9	1	17	1	26	1
Summa	1 090	100	996	100	2 086	100	496	100	493	100	989	100	1 082	100	1 204	100	2 286	100

Tab. 4. Procentuell fördelning på landsbygd och tätorter inom vissa
åldersklasser (1945)

	Egentliga landsbygden	Tätorter på lands- bygden	Städerna	Hela riket
Hela folkmängden	39	18	43	100
Åldrarna 0—10 år	40	19	41	100
10—15 år	48	19	33	100
15—20 år	43	19	38	100
20—30 år	34	18	48	100

På grund av att flickorna flyttar i större utsträckning än pojkar, förvandlas jämvikten mellan pojkar och flickor i landsbygdens barnkullar till ett flickunderskott, som i åldern 20—25 år betyder att det bara finns 3 kvinnliga mot 4 manliga ungdomar på den rena landsbygden. För städernas del blir resultatet, att årskullarna i de unga produktiva åldrarna (20—40 år)

är ungefär dubbelt så stora som i den utbildningskrävande 10—15-årsåldern.

Som framgår av tabellen intar tätorterna på landsbygden en mellanställning. Även dessa tar emot en del av den egentliga landsbygdens folk men avlämnar i sin tur andra till städerna.

En annan bild av denna skeva fördelning av de uppväxande åldrarna ger tabell 4.

Tab. 5. Infödda och inflyttade bland ungdom i åldern 17—26 år

Bostadsort	Män		Kvinnor	
	Antal	Procent	Antal	Procent
<i>Stockholm, Göteborg och Malmö</i>	716	—	925	—
Därav: Infödda	347	48	345	37
Inflyttade med föräldrar..	141	20	168	18
Inflyttade ensamma	228	32	412	45
<i>Övriga städer</i>	1 127	—	1 306	—
Därav: Infödda	477	42	472	36
Inflyttade med föräldrar..	243	22	265	20
Inflyttade ensamma	407	36	569	44
<i>Landsbygden</i>	2 123	—	1 869	—
Därav: Infödda	1 249	59	871	46
Inflyttade med föräldrar..	504	24	334	19
Inflyttade ensamma	372	17	664	35

Här ser man, att medan 39 % av totalbefolkningen bor på den rena landsbygden, får denna uppfostra 48 % av 10—15-åringarna. Av landets 20—30-åringar har däremot landsbygden bara 34 % till sitt förfogande.

I tätorterna på landsbygden råder en nästan fullständig balans: de 18 % som bor där fostrar upp 19 % av barnen och mister bara en enda procent av dem före 30 år. I städerna bor 43 % av vår befolkning. Den stegrade nativiteten under de sistförflutna åren har medfört en uppgång i de yngsta åldersklassernas siffror, som gör att städerna i det närmaste svarar för »sin andel» av barnen under 10 år. Men av åldersgruppen 10—15 år fostras bara 33 % i städerna. Däremot tar städerna 48 % av ålderklasserna 20—30 år.

Ungdomens omflyttning

I nedanstående sammanställning (tab. 5) har bostadsorterna indelats i tre grupper: storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö, de övriga städerna samt landsbygden (inklusive andra tätorter

än städer). I såväl storstäderna som de övriga städerna utgjorde de där infödda ungdomarna i åldern 17—26 år en minoritet jämfört med de inflyttade. På landsbygden var förhållandet detsamma i fråga om flickorna men inte i fråga om de unga männen: bland dem var majoriteten, nära 60 %, födda på den ort där de bodde vid undersökningen.

Flickorna har i betydligt större utsträckning än pojarna flyttat ensamma, dvs. utan sin familj: 45 % av städernas unga kvinnor har flyttat in på detta sätt. Motsvarande antal är för männens del 32 % i storstäderna, 36 % i de övriga städerna. — Att omflyttningen är stor också inom den administrativa landsbygden framgår av tabellen; här bodde 41 % av de unga männen och 54 % av kvinnorna vid undersökningen i annan ort än sin födelseort. Det förekommer dubbelt så ofta bland kvinnorna som bland männen att man flyttar ensam.

I tabell 5 är även de bland de intervjuade som var gifta inräknade. De utgör 17 % bland de manliga och 36 % bland de kvinnliga.

Tab. 6. Ålder vid inflyttningen i nuvarande bostadsort (enbart de ogifta)

Ålder vid inflyttning	M ä n		K v i n n o r	
	Antal	Procent	Antal	Procent
<i>Storstäder</i>	540	—	626	—
Inflyttning före 10 år.....	45	9	61	10
10—14 år.....	37	6	41	7
15—19 år.....	102	19	147	24
över 20 år.....	86	16	117	18
Infödd och utan uppgift	270	50	260	41
<i>Övriga städer</i>	893	—	805	—
Inflyttning före 10 år.....	104	12	99	12
10—14 år.....	61	7	39	5
15—19 år.....	179	20	202	25
över 20 år.....	139	15	130	16
Infödd och utan uppgift	410	46	335	42
<i>Landsbygd</i>	1 819	—	1 194	—
Inflyttning före 10 år.....	255	14	142	12
10—14 år.....	89	5	67	5
15—19 år.....	185	10	202	17
över 20 år.....	171	9	111	10
Infödd och utan uppgift	1 139	62	672	56

Ålder vid inflyttningen i nuvarande bostadsort

I tabell 6 har en uppdelning skett efter åldern vid inflyttning i den bostadsort där de intervjuade bodde vid intervjutillfället. Siffrorna här avser enbart de ogifta (sammanlagt 3 272 män och 2 625 kvinnor). Den stora inflyttningsströmmen består av ungdom i åldern 15—19 år; var fjärde till femte ung man och kvinna (ogifta) har kommit in till städerna under den åldersperioden.

Mellan vilka ortstyper flyttar man?

För belysning av ungdomens miljöbyten är det viktigast att veta om vederbörande flyttat exempelvis från landsbygd till stad, resp. till storstad. Däremot behöver en flyttning mellan olika kommuner eller städer av samma struktur inte alltid betyda någon så

avgörande miljöförändring ehuru den naturligtvis i många fall gör det. Särskilt måste det betonas, att med den grova indelningen i enbart tre typer av bostadsorter kommer både landsbygden (den administrativa) och gruppen alla övriga städer utom Stockholm, Göteborg och Malmö att rymma stora variationer.

Den bild våra tabeller ger är dock talande nog. Vi ställer först frågan: I vilken miljö har de nuvarande unga invånarna iorstäder, övriga städer och på landsbygden vuxit upp? I intervjuerna frågade man efter var vederbörande bodde vid 12-årsåldern och detta har fått beteckna hemorten under uppväxten. Det resultat man då får innehåller naturligtvis fel, vilka dock torde tendera att ta ut varandra. De gifta har behandlats i en grupp för sig.

Tonåringar på vandrarstråt.



ogifta i storstad
17-26 år

1 figur motsvarar omkring
5 procent av respektive
kön



Copyright: C. Hildebrand

Storstädernas ungdomar tillfrågades om de var infödda eller utsocknes. Och de senare, hur gamla de var då de flyttade in till staden. Bilden illustrerar de ogiftas svar. Praktiskt taget varannan storstadspojke och drygt 4 av 10 storstadsflickor är infödda. Bland invandrarna har största gruppen kommit i tonåren. Var femte tillfrågad man och var fjärde tillfrågad kvinna synes ha omplanterats till storstadsmiljö under den korta perioden mellan 15 och 19 år.

Tab. 7. Boplats vid 12 år

Nuvarande bostadsort	M ä n					K v i n n o r				
	Hela antalet	Därav i procent med boplats vid 12 år				Hela antalet	Därav i procent med boplats vid 12 år			
		Storstäder	Övriga städer	Landsbygd	Ej angiven		Storstäder	Övriga städer	Landsbygd	Ej angiven
Ogifta.										
Ålder under 21 år	1 460	10·7	30·9	66·8	1·6	1 367	13·6	21·7	62·8	1·9
Storstäder	210	67·6	9·5	22·4	0·5	281	63·7	8·9	27·4	—
Övriga städer....	418	2·1	64·6	31·6	1·7	419	0·7	62·3	35·6	1·4
Landsbygd	832	0·6	1·8	95·8	1·8	667	0·6	1·5	94·8	3·1
Ålder över 21 år ..	1 812	11·1	18·7	68·0	2·2	1 258	14·6	22·3	61·4	1·7
Storstäder	330	58·2	18·5	23·0	0·3	345	49·6	16·5	33·6	0·3
Övriga städer....	475	1·1	54·9	42·1	1·9	386	2·6	54·7	42·0	0·7
Landsbygd	1 007	0·4	1·7	95·0	2·9	527	0·6	2·5	93·9	3·0
<i>Samtliga</i>	3 272	10·9	19·7	67·5	1·9	2 625	14·1	22·0	62·1	1·8
Storstäder	540	61·9	15·0	22·8	0·3	626	55·9	13·1	30·8	0·2
Övriga städer....	893	1·6	59·5	37·2	1·7	805	1·6	58·6	38·6	1·2
Landsbygd	1 839	0·5	1·7	95·4	2·4	1 194	0·6	1·9	94·4	3·1
Gifta.										
Ålder under 21 år	34	23·5	5·9	67·6	3·0	146	11·6	23·3	63·0	2·1
Storstäder	11	72·7	9·1	18·2	—	28	50·0	14·3	35·7	—
Övriga städer....	3	—	—	100·0	—	49	2·1	55·1	40·7	2·1
Landsbygd	20	—	5·0	90·0	5·0	69	2·9	4·3	89·9	2·9
Ålder över 21 år ..	661	15·1	26·2	57·6	1·1	1 329	10·6	21·8	66·7	0·9
Storstäder	167	54·5	16·2	29·3	—	271	42·1	19·6	38·0	0·3
Övriga städer....	230	3·5	57·4	38·2	0·9	452	4·4	45·1	49·3	1·2
Landsbygd	264	0·4	5·3	92·4	1·9	606	1·2	5·4	92·6	0·8
<i>Samtliga</i>	695	15·5	25·2	58·1	1·2	1 475	10·7	22·0	66·4	0·9
Storstäder	178	55·6	15·7	28·7	—	299	42·8	19·1	37·7	0·4
Övriga städer....	233	3·4	56·7	39·1	0·8	501	4·2	46·1	48·5	1·2
Landsbygd	284	0·3	5·3	92·3	2·1	675	1·3	5·3	92·3	1·1

Tabell 7 ger besked om att av den nuvarande yngre storstadsungdomen (17—21 år) är i runt tal två tredjedelar uppväxta som storstadsbor, (i varje fall från 12-årsåldern). Varifrån har då resten kommit? Man torde få räkna med att en omflyttning direkt från landsbygd till storstad för tonåringen är ett mera omvälvande steg än flyttning från andra städer. Det brukar också anföras att strömningen till storstäderna ofta sker i etapper; att i detalj följa huruvida det ligger tidigare vistelse i en annan tätort mellan 12-årsåldern och intervjutillfället tillåter dock inte materialet. Det stora flertalet av de yngsta

invandrarna har emellertid växt upp på landet; en knapp fjärdedel bland pojkarna och en dryg fjärdedel bland flickorna var i barndomen landsbygdsbor. Det är betydligt färre som vid 12-årsåldern var bosatta i andra städer (8—9 %).

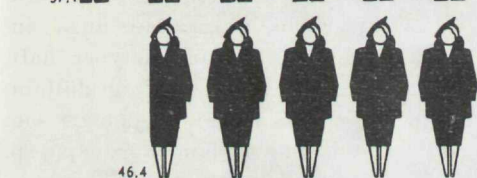
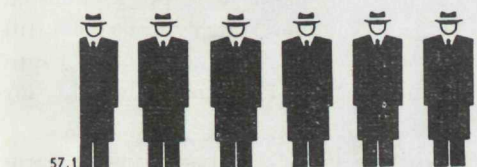
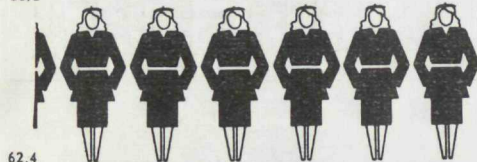
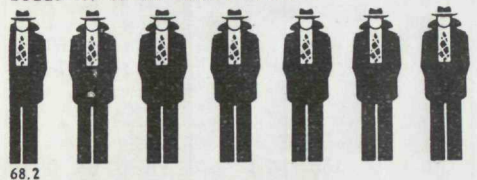
Den äldre ogifta ungdomen i storstäderna rymmer proportionsvis färre som från barndomen är storstadsbor (bland männen inte fullt 60 %, bland kvinnorna ca 50 %). Nu har emellertid inflyttningen från övriga städer ryckt upp till större betydelse; procentuellt väger dock landsbygdens bidrag tyngst (bland de unga kvinnorna 34 %

Av storstädernas miljöfrämmande ungdom kommer 2/3 från landsbygden.

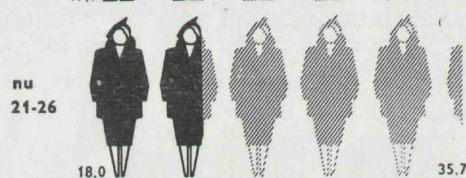
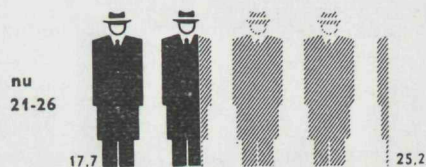
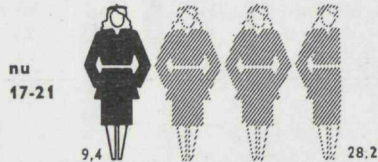
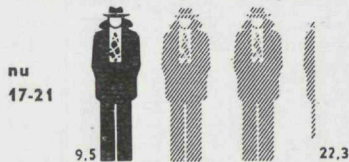


1 figur motsvarar omkring
10 procent av respektive
grupp

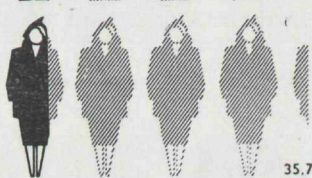
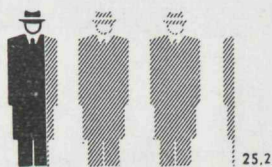
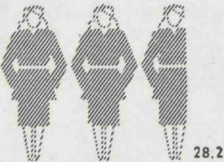
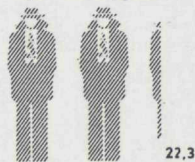
bodde vid 12 års ålder i storstad



i mindre stad



på landsbygden



Copyright: C. Hildebrand

Åter gäller det storstädernas unga, men denna gång lyder frågan: Varifrån har de kommit? De har tillfrågats, var de bodde vid 12 års ålder, och den platsen fick sedan gälla som deras hemort under uppväxtåren. Grupperna på bildens vänstersida omfattar alltså både de »infödda» och de »hemtama» i storstäderna.

Bland de övriga har grovt räknat 1/3 växt upp i någon mindre stad och 2/3 på landsbygden. Detta rent administrativa begrepp innefattar emellertid även tätorter — köpingar, municiper och utpräglade industrisamhällen — som ibland kan erbjuda sina inbyggare en i många avseenden stadsliknande miljö.

Tab. 8. Vart tog landsbygdens 12-åringar vägen?

	M ä n				K v i n n o r			
	Hela antalet	Därav i procent boende			Hela antalet	Därav i procent boende		
		i storstäder	i övriga städer	på landet		i storstäder	i övriga städer	på landet
<i>Ogifta.</i>								
Boplats vid 12 år								
Storstäder	357	93·6	3·9	2·5	370	94·6	3·5	1·9
Övriga städer..	644	12·6	82·4	5·0	577	14·2	81·8	4·0
Landsbygden..	2 209	5·6	15·0	79·4	1 631	11·8	19·1	69·1
Ej angiven	62	3·2	25·8	71·0	47	2·1	19·1	78·8
<i>Gifta.</i>								
Boplats vid 12 år								
Storstäder	108	91·7	7·4	0·9	158	81·0	13·3	5·7
Övriga städer..	175	16·0	75·4	8·6	324	17·6	71·3	11·1
Landsbygden..	404	12·6	22·5	64·9	979	11·5	24·8	63·7
Ej angiven....	8	—	(25·0)	(75·0)	14	7·1	42·9	50·0

mot 17 från städerna, bland männen resp. 23 och 19 %).

Blandorstädernas gifta ungdomar är proportionsvis flera uppväxta på landet eller i mindre städer än bland de ogifta. Slår man tillsammans båda åldersgrupperna är 56 % av de ogifta kvinnorna men bara 43 % av de gifta från barndomen storstadsbor. Bland männen är motsvarande tal 62 och 56 %.

De övriga städerna är ännu starkare präglade av tillflöde från andra ortstyper, dvs. praktiskt taget från landsbygden; strömmen från de största städerna till de övriga liksom till landsbygden är försvinnande liten (högst ett par procent). Redan av de unga som ännu inte fyllt 21 år har i städerna utom de tre största ca en tredjedel (någon övervikt för flickorna) växt upp på landsbygden. I gruppen över 21 år är siffran för båda könen 42 %.

Landsbygdens ungdom, till sist, är till 90—95 % också uppvuxen på landsbygden. Ungdom som tillbragt sina senare barnår i storstaden och nu bor på landsbygden utgör från omkring en

halv procent i de ogifta grupperna, till ett par tre bland de gifta kvinnorna. De som kommer från övriga städer till landsbygden utgör någon eller några få procent med samma övervikt för gifta kvinnor.

Hittills har vi analyserat vilka barn-
domsmiljöer de nuvarande unga in-
vånarna i resp. bostadsortstyper haft. Vi kan också vända på frågeställningen; var vistas nu de ungdomar, som vid 12 år bodde på landsbygden, resp. i de stora och övriga städerna?

Tabell 8 ger upplysning härom. Av dem som vid barndomens slut bodde i storstäderna bor fortfarande 92—95 % i sådan miljö. Det är bara de gifta kvinnorna som bytt miljö i något större utsträckning; av dem är det bara 81 % som bor kvar i likartad bostadsort. Gruppen »övriga städer» visar mindre stabilitet. Av dem som växt upp här bor nu bara 82 % i likartad miljö om de är ogifta, och 71—75 % om de är gifta. Ännu mera spridda är givetvis landsbygdens f. d. skolbarn; kvar finns bara 79 % av de ogifta, 65 % av de

Landsortsflickor och storstadspojkar bli fortast gifta.

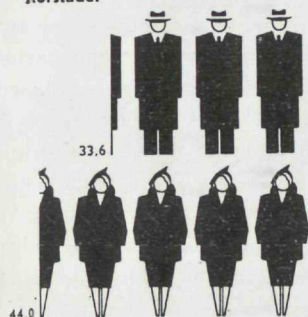


storstäder

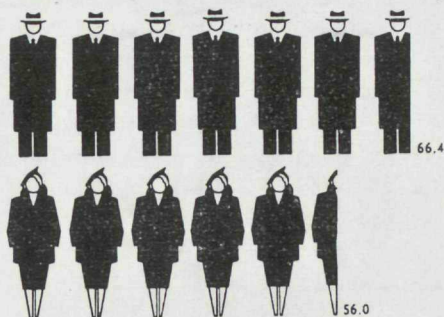
GIFTA

OGIFTA

1 figur motsvarar omkring
10 procent av respektive
grupp



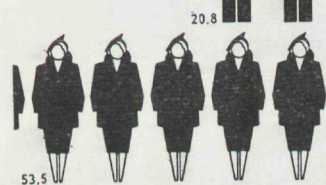
21-26 år



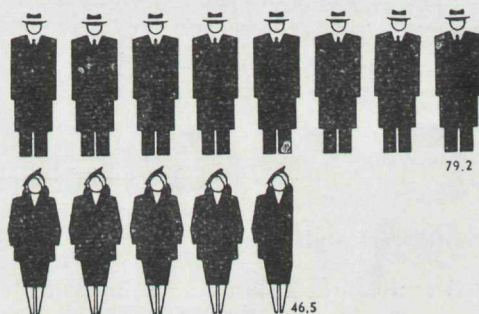
landsbygden

GIFTA

OGIFTA



21-26 år



Copyright: C. Hildebrand

Storstadsgubbar blir lättare bortgifta än landsortspojkar, men lantflickor har däremot bättre åtgång än stadsflickor. Svaren, på vilka dessa påståenden grundas, härstammar endast från ungdomar mellan 21 och 26 år, ty bland dem under 21 år är äktenskap så sällsynta, att deras förekomst inte tillåter några slutsatser. Att undersökningen redovisar fler gifta kvinnor än män, har sin förklaring givetvis däri att i en del äktenskap den manliga parten redan är över 26 år.

gifta männen. Siffrorna för kvinnor är ännu lägre; 69 resp. 64 %.

Direkt till storstäderna har ett mindre antal gått; både bland gifta och ogifta är bortflyttningen till övriga städer ca dubbelt så stor. Starkast dragning till storstäderna har kvinnorna; bland dem som växt upp på landet var nära 12 % vid 17—26 år bosatta i storstad. Samma procenttal gäller för gifta och ogifta. Samtidigt finner vi att ännu flera (19 % av de ogifta, 25 % av de gifta) från landsbygdsmiljö flyttat till vanliga städer.

Slutsatser.

Innebörden av de ovan diskuterade förhållandena för ungdomens del kan kort sammanfattas så. En betydande del av den ungdom som går i folkskola i de rena landsbygdskommunerna befinner sig före 30 år i städerna som yrkesutövare. Som vi har sett i tabellen över yrkesfördelningen innebär det

att huvudparten måste inträda i yrken som de inte har lärt känna i sina hemorter och ännu mindre utbildats för. Vidare måste invandringsorterna bereda bostäder för denna ström av ungdom; om man undantar några få kommuner och ett något större antal privata företag med stora grupper av nyinflyttad ung arbetskraft, har inga organiserade åtgärder vidtagits för att lösa problemet om var de unga nykomlingarna i tätorterna skall bo. Till slut: den psykologiska anpassningen vid miljöbyte av så omvälvande art måste många gånger innebära stora problem och risker för mänsklig isolering och social urspårning. Den hastiga befolkningstillväxten i de största städerna, framför allt i de tre största, har nu fört upp dessa i verklig storstadsklass, vilket obönhörligt för med sig ökade kriminalitetsrisker också för de där infödda ungdomarna.

Kap. 2. Socialgrupp och skolbildning

Ståndscirkulationen i siffror

Ur nykterhetskommitténs ungdomsundersökning kan man få vissa uppgifter, som belyser den förändring i socialgruppsfördelningen som försiggår i våra dagar. Eftersom skolutbildning är kungsvägen in i de yrken som placeras sina innehavare i »högre» socialgrupper, är det praktiskt att hastigt beröra den allmänt kända ökningen av den ungdomsgrupp som fortsätter skolgången i högre skolor. Vi begränsar oss till städerna, där stegringen är störst. Enligt folkräkningen 1945 fördelade sig männen över 25 års ålder på följande sätt:

	Storstäder	Övriga städer
Enbart folkskola ...	74 %	85 %
Högre utbildning ...	21 %	12 %
Ingen uppgift	5 %	3 %

Den närmast yngre tioårsgruppen, som blev föremål för nykterhetskommitténs undersökning, uppvisar betydligt högre siffror för skolgång utöver folkskolans nivå.

	Storstäder	Övriga städer
Enbart folkskola ...	60 %	75 %
Högre utbildning ...	35 %	21 %
Ingen uppgift	5 %	4 %

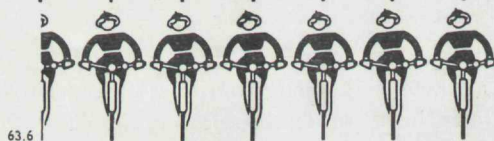
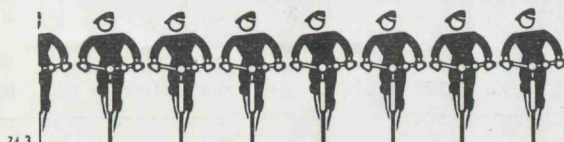
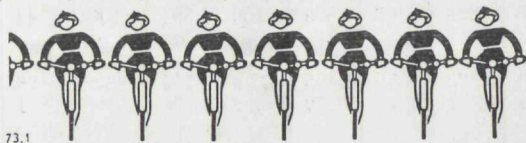
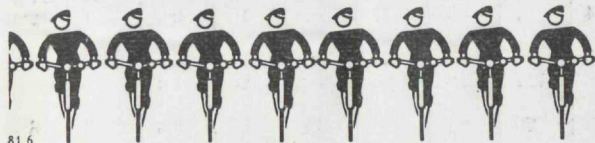
Av de män i åldern 17—26 år som har avlagt realexamen kommer 35 % från

Landsbygdens skolbarn flyttar sällan före myndighetsdagen.



1 figur motsvarar omkring
10 procent av respektive
grupp

bor kvar på landsbygden



har flyttat till
storstad annan stad



Copyright. C. Hildebrand

Var bodde Ni vid 12 års ålder? var en av enkätens frågor, och de som svarade: På landsbygden! har här sorterats upp efter kön och nuvarande ålder och vistelseort. Drygt 3/4 bor kvar på landsbygden. Att utflyttningen hunnit längst hos de äldre är fullt naturligt. Att flickorna rört mera på sig än pojkarna beror måhända på de förras tidigare mogenhet och på att de lättare kan finna arbetsplatser med vivrefrågan löst.

De 127 smärre städerna med sina sammanlagt 1,8 miljoner invånare har dragit till sig fler landsbygdsbarn än de 3 storstäderna med sina 1,2 miljoner invånare. Bland den nyinflyttade ungdomen i våra mindre städer är pojkarnas andel större än bland de nyblivna storstadsborna. Kontors-, handels- och serviceyrkena med sin koncentration till storstäderna drar till sig flickorna.

Tab. 9. Skolbildning bland ungdom i åldern 17—26 år efter faderns socialklass

Skolbildning	Hela antalet intervjuade	Därav med fadern i socialklass							
		1		2		3		Ej uppgiven	
		Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
<i>Män.</i>									
Ingen utöver folkskolan ..	3 185	32	14.2	1 446	80.2	1 673	88.3	34	77.3
Folkhögskola	64	1	0.4	47	2.6	15	0.8	1	2.3
Högre folkskola, kommunal mellanskola, realskola ..	345	56	24.7	169	9.4	114	6.0	6	13.6
Gymnasium	228	117	51.8	85	4.7	26	1.4		
Annan skoltyp eller ingen uppgift	145	20	8.9	56	3.1	66	3.5	3	6.8
Samtliga	3 967	226	100	1 803	100	1 894	100	44	100
<i>Kvinnor.</i>									
Ingen utöver folkskolan ..	3 050	35	14.9	1 405	72.5	1 584	83.7	26	76.6
Folkhögskola	104	1	0.4	72	3.7	30	1.6	1	2.9
Högre folkskola, kommunal mellanskola, realskola ..	456	60	25.6	224	11.5	170	9.0	2	5.9
Högre flickskola	199	72	30.6	106	5.5	20	1.0	1	2.9
Gymnasium	133	54	23.0	58	3.0	20	1.0	1	2.9
Annan skoltyp eller ingen uppgift	158	13	5.5	73	3.8	69	3.7	3	8.8
Samtliga	4 100	235	100	1 938	100	1 893	100	34	100

hem där fadern tillhör socialgrupp 3. Bland de jämnåriga studenterna kommer 12 % från arbetarhem. Detta betyder en väldig disproportion i de högre skolornas rekrytering i förhållande till de tre socialgrupperna. För sifferuppgifter hänvisas den intresserade till tabell 10 på sid. 30.

Siffrorna i tabell 9, som vi försökt att åskådliggöra på nästa sida, ger ännu klarare upplysning om hur ojämnt socialgrupperna frekventerar de olika skolformerna. En sådan bild tagen så att säga från elevernas härstamningssida har vi inte förut haft tillgång till i vårt land. Denna brist beklagas exempelvis i den av 1945 års universitetsberedning utgivna, mycket grundliga utredningen om studenternas sociala ursprung (SOU 1949: 48 sid. 52). Där konstateras att studenterna i vårt land ända från 1910-

talet och fram till 1943 till ca 40 % kommit från överklassen till 50 % från medelklassen och till ca 10 % från arbetarklassen. Förändringarna i gruppernas inbördes förhållande är obetydliga under denna tidpunkt. För tre yrkesgrupper, läkare, präster och officerare, kunde utredningen på grundval av matriclar med uppgifter om barnantal i olika årgångar räkna ut att av sönerna inom dessa tre grupper avlade 70—80 % studentexamen, av döttrarna 20—40 % (gäller examensåren 1930, 1937 och 1943).

»Jämför man dessa värden med procentsiffrorna för hela riket i årgång 1943, vilka för männen voro 5 % och för kvinnorna 3 %, får man en viss uppfattning av storleken i variationerna mellan olika yrkes- och socialgrupper i berörda avseende», skriver utredningen.

Varje socialklass dominerar sin skoltyp.

Fadern tillhör:

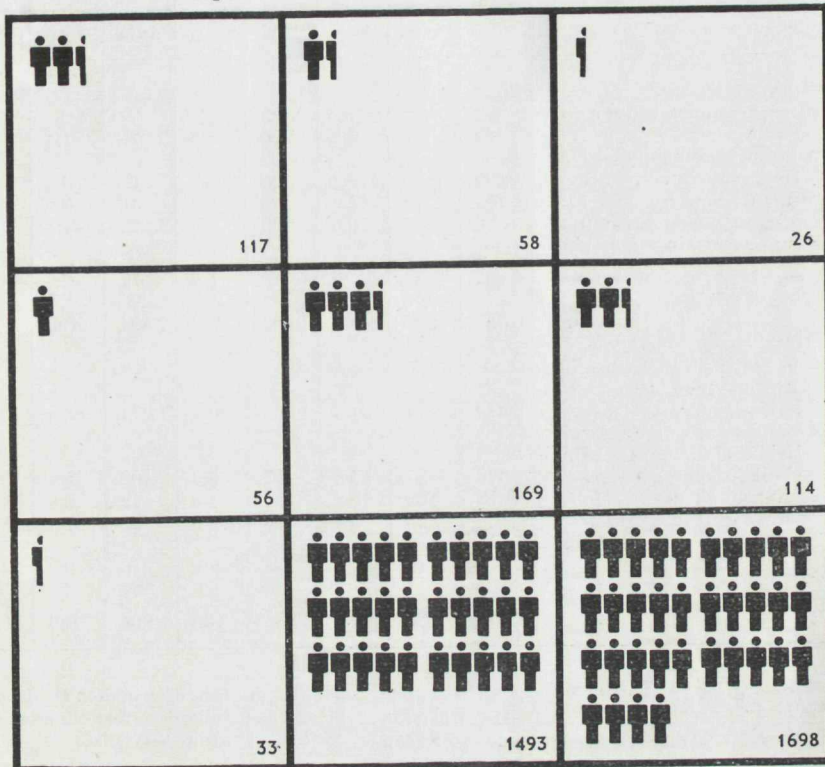
Pojken har nått fram till:

socialklass 1

socialklass 2

socialklass 3

skoltyp 1
gymnasium



Copyright C. Hildebrand

1 figur motsvarar omkring 50 elever.

Bilden illustrerar ett känt faktum: En ung mans tillträde till högre bildning avgörs av faderns sociala ställning.

Socialgrupp 1 — överklassen — skickar mer än hälften av sina fåtaliga söner till gymnasiet. Socialgrupp 3 — arbetarklassen — ger däremot endast 1 procent av sina pojkar denna utbildning. Av pojkarna ur socialgrupp 2 — tjänstemän, hemmansägare och likställda — hittar 5 procent till gymnasierna.

Tittar man på skoltyperna och deras elevfrekvens, framträder identiteten mellan social- och bildningsklasser måhända än naknare. I högsta skoltypen kommer största elevgruppen ur den högsta sociala miljön; i skoltyp två är elevgruppen ur socialklass 2 talrikast; den lägsta skoltypen har en majoritet av elever ur den lägsta socialgruppen.

Eller sett ur ännu ett givande perspektiv: Överklassens söner är minsta gruppen i lägsta skoltypen, de är också minsta gruppen i mellersta skoltypen, men de är största gruppen i högsta skoltypen, större än de båda andra tillsammans.

Tab. 10. Avlagd examen bland ungdom i åldern 17—26 år inom olika socialgrupper

Avlagd examen	Hela antalet intervjuede	Faderns socialklass							
		1		2		3		Ej uppgiven	
		Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
<i>Män.</i>									
Ingen examen utöver folkskola	3 434	82	36·3	1 590	88·2	1 726	91·1	36	81·8
Allmän realexamen, praktisk realexamen	193	30	13·2	90	5·0	68	3·6	5	11·4
Studentexamen	134	73	32·3	45	2·5	16	0·9	—	—
Skolgång utan examen....	80	24	10·6	35	1·9	21	1·1	—	—
Ej uppgiven ring eller klass, privatskola	26	4	1·8	11	0·6	10	0·5	1	2·3
Ej uppgiven	100	13	5·8	32	1·8	53	2·8	2	4·5
Samtliga	3 967	226	100	1 803	100	1 894	100	44	100
<i>Kvinnor.</i>									
Ingen examen utöver folkskola	3 345	81	34·5	1 565	80·7	1 671	88·3	28	82·4
Allmän realexamen, praktisk realexamen, normal-skolekompetens	386	87	37·0	187	9·7	109	5·7	3	8·8
Studentexamen	73	29	12·3	31	1·6	12	0·6	1	2·9
Skolgång utan examen....	106	23	9·8	58	3·0	25	1·3	—	—
Ej uppgiven ring eller klass, privatskola	70	11	4·7	43	2·2	16	0·9	—	—
Ej uppgiven	120	4	1·7	54	2·8	60	3·2	2	5·9
Samtliga	4 100	235	100	1 938	100	1 893	100	34	100

Anmärkning: Eftersom en del av de intervjuede är så unga att de ännu går i skolan, ger inte tabellen besked om hur stor den slutliga frekvensen av olika examina kan

komma att bli. För bilden av de olika socialklassernas inbördes förhållande torde detta dock vara utan betydelse.

I tabell 10 kan vi direkt avläsa denna variation mellan de tre socialgrupperna över-, medel- och arbetarklass. (Den totala siffran för avlagd studentexamen blir för låg, emedan många elever i de yngre av de intervjuede åldersklasserna ännu går i skolan.)

Tabellen visar fördelningen på socialgrupper av de ungdomar i åldern 17—26 år som avlagt olika skolexamina. Medan exempelvis 91 % av de unga männen från arbetarklassen har enbart folk-

skola, gäller detta bara om 36 % av »överklassens» söner. Av de senare har å andra sidan 32 % avlagt studentexamen mot bara en procent av arbetarsönerna.

Socialgruppsindelningen av ungdomarna byggde i föregående avsnitt på vilket yrke deras fäder resp. fosterfäder eller mödrar hade under barnens uppväxttid, närmare bestämt när de intervjuede var 14 år. Socialgruppsindelningen är den vid valstatistiken bruka-

Flickorna längre kvar i skolorna än pojkarna.

Fadern tillhör:

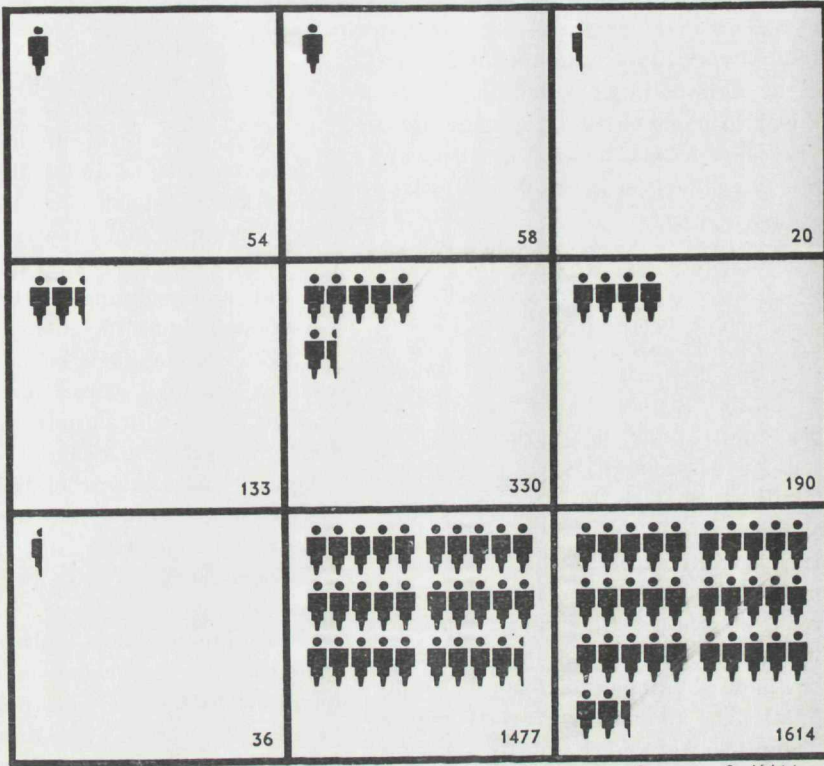
Flickan har nått fram till:

skoltyp 1
gymnasium

socialklass 1

socialklass 2

socialklass 3



1 figur motsvarar omkring 50 elever.

Copyright C. Hildebrand

Flickornas tablå erbjuder i stort sett samma bild som pojkarnas.

Dock får färre flickor än pojkar chansen till studentexamen. Minst påtaglig är denna skillnad inom arbetarklassen. Visserligen är det inte så värst många arbetarflickor, som får gripa efter vita mössan, men deras antal är obetydligt mindre än pojkarnas ur samma socialmiljö.

Alla tre socialgrupperna har fler flickor än pojkar i skoltyp 2. För överklassens del betyder detta en lägre bildningsstandard för flickorna än för pojkarna.

De båda folkrika klassernas flickor däremot har faktiskt större chanser till teoretisk utbildning än pojkarna ur samma grupp. Detta märkliga förhållande är sannolikt en följd av flickornas sämre läge när det gäller att inom praktiska yrken skaffa sig tillträde till kvalificerat och välbetalt arbete.

de.¹ Ungdomarnas utgångsstatus var följande:

Med fader i socialgrupp I	...	6 %
» » »	II	46 %
» » »	III	48 %

Det bör observeras att vad man här får är socialgruppsfördelningen av den del av den manliga befolkningen som är i åldrarna över 40 år och har barn.

Ett försök att fördela ungdomarna efter det egna yrket ger följande siffror (endast män):

Socialgrupp I	4 %
II	42 %
III	54 %

Denna indelning avser alltså åldern 17—26 år. En betydande yrkesväxling äger rum under de närmaste tjugo åren för dessa män, varigenom t. ex. åtskilliga arbetare blir förmän, hantverksföretagare och andra småföretagare, jordbruksarbetare blir arrendatorer osv. Detta betyder att många går över från grupp 3 till grupp 2 och från 2 till 1. Samtliga studerande ungdomar har i undersökningen hänförs till grupp 2, åtskilliga kommer senare att hamna i grupp 1. Övergång i andra riktningen sker i mycket mindre omfattning.

Ser man därefter på de unga män som på grundval av faderns yrke hänförs till grupp 3, finner vi följande

¹ Med ledning av de i röstlängderna upptagna yrkesuppgifterna indelas de röstande i 32 större yrkesgrupper, vilka i sin tur sammanföres i tre socialgrupper: den s. k. högre klassen, medelklassen och arbetarklassen. Till socialgrupp I räknas t. ex. godsägare, grosshandlare, industriidkare, direktörer, högre förvaltningstjänstemän, läroverkslärare, vissa fria yrken. Till grupp II: hemmansägare, lantbrukares hemmavarande söner och mågar, hantverkare, handlande, verkmästare och förmän, kontorspersonal, affärsbiträden, tjänstemän av lägre grad, folkskollärare. Grupp III omfattar arbetspersonal inom jordbruk och industri och motsvarande grupper.

socialgruppsfördelning efter deras egna yrken:

Socialgrupp I	2 %
II	28 %
III	70 %

Av de manliga ungdomar som växt upp i hem som hänförs till socialgrupp 3 kan alltså 30 % redan i ungdomsåren räknas till de högre socialgrupperna. Denna andel ökas därefter med yrkesväxlingen.

Av ynglingar som har växt upp i hem där fadern tillhör socialgrupp 2 befann sig vid undersökningen 40 % i sådana yrken som hänförde dem till socialgrupp 3. Denna höga siffra för yrkesväxling »nedåt» beror bl. a. på att många söner till »mindre» företagare startar sin yrkesbana som arbetare (lantarbetare, hantverksarbetare) och har denna status under en övergångstid. Tillströmningen från denna kategori till socialgrupp 2 torde vara mycket stor.

Intervjumaterialet från ungdomsundersökningen speglar mycket klart hur innebörden av socialgruppsstillhörigheten växlar med växlande näringsgeografisk struktur. I småbruksdistrikt bokförs de unga lantbrukarsönerna tämligen regelbundet som skogsarbetare eller jordbruksarbetare. De arbetar vanligen på närbelägna gårdar eller i skogar som tillhör någon främmande arbetsgivare. Från dessa arbetsanställningar hämtar de sin kontanta inkomst. Mycket ofta hjälper de dock tidvis till med arbetet på hemgården och bor också vanligen hemma hos föräldrarna; ibland betalar de en viss ersättning härför, ibland får deras arbetsinsatser hemma utgöra betalningen. Dessa ungdomar byter naturligtvis inte social status när de går emellan grannens och sin fars åker eller skog. Även om en småbru-

Tab. 11. Hur ungdom i åldern 17—26 år i olika yrken fördelar sig med hänsyn till faderns socialgrupp

Ungdomarnas eget yrke	Procent vars fader hänförs till socialgrupp		
	1	2	3
<i>Män.</i>			
Egen företagare inom jordbruk	4	58	38
Hemmasöner inom jordbruk	1	89	10
Lantarbetare	1	49	50
Övriga arbetare	1	34	65
Lärlingar i yrkesarbete	—	38	62
Butikspersonal och liknande	3	39	58
Kontorsanställda	11	43	46
Lägre tjänstemän i allmän tjänst	3	48	49
Kvalificerade yrken (i regel högskoleutbildning)	32	48	20
Studera.....	40	44	16
Övriga	11	58	31
<i>Kvinnor.</i>			
Hemmafru — hemmadotter	3	55	42
Husligt arbete	2	55	43
Arbeterska inom industrin	1	26	73
Butiksanställda	2	35	63
Anställda inom skönhetsvård	2	59	39
Sömmerskor, modister	2	39	59
Sjukvårdspersonal (biträden)	5	47	48
Hotell- och restaurangpersonal	1	38	61
Kontorsanställda	8	47	45
Kvalificerade yrken (i regel högskoleutbildning, även sjuksköterskor)	48	42	10
Studera.....	33	53	14
Övriga	17	39	44
Samtliga	6	46	48

karson har plats som »dräng» och får kost och logi på en främmande gård av samma storleksordning, bibehåller han ofta ungefär samma ställning som hemma på den egna gården. Klasskillnaden i fråga om dagligt levnadssätt, ekonomisk standard och personliga umgängesvanor är med andra ord minimal när det gäller detta flytande gränsskikt mellan socialgrupperna II och III.

Av de unga männen med fäder i socialgrupp 3 är 2,5 % studerande, 1,1 % har kvalificerade yrken (i regel med högskoleutbildning), 8,5 % är lägre tjänstemän i allmän tjänst (polis, tulltjänstemän, expeditivsvakter, stam-

anställt underbefäl) och 6 % är kontorsanställda i lägre grader medan 7 % närmast tillhör gruppen butikspersonal.

Om man därefter vänder på frågeställningen och undersöker från vilka socialgrupper ungdomar inom vissa yrkeskategorier kommer, ger ovanstående tablå en viss belysning.

Tabellen ger otvetydigt besked om den starka »ståndsbundenheten» vid ungdomarnas inplacering i yrkeslivet, all cirkulation till trots. Av dem som nått fram till sysselsättning inom vad som betecknats som kvalificerade yrken, dvs. huvudsakligen sådana som krävt högskoleutbildning, kommer exempelvis

inte mindre än 32 % av de manliga och 48 % av de kvinnliga från familjer tillhörande socialgrupp I. Eftersom dessa familjer bara utgör 6 % av hela antalet, är deras ungdomar 6—8 gånger talrikare inom de högre befattningarna än deras antal skulle låtit förvänta. Å

andra sidan kommer exempelvis 73 % av industriarbeterskorna från hem tillhörande socialgrupp III, vilket utgör en klar överrepresentation för flickorna från arbetarhemmen, eftersom dessa totalt bara utgör 48 % av hela antalet hem.

Kap. 3. Ungdomens ekonomi

Jämfört med vad vi i vårt land numera vet om familjehushållets levnadsstandard och ekonomiska vanor är ungdomarnas förhållanden närmast som en vit fläck på den socialstatistiska kartan. Det har inte utförts några representativa budgetundersökningar som visar hur ungdomen använder sina pengar.¹ Varje beräkning av inkomstsidan blir dessutom mycket försvårad så snart vi har att göra med naturaförmåner av skiftande slag, och detta är snarare en regel än undantag. Ända upp till och över 25-årsåldern är nämligen, som nästa kapitel skall visa, bostad i föräldrars eller andra anhörigas hem vanligare än egen bostad. Självständigt hushåll med direktförhyrd lägenhet är under hela ungdomsåldern en sällsynthet för andra än gifta par. Ett särskilt kapitel utgör den grupp av ungdom som arbetar i familjeföretaget, t. ex. ett jordbruk, och som i ersättning får »vad de behöver» men ofta inte har någon regelbunden kontant inkomst, i varje fall inte tillräcklig för att räkna till kläder, skatter och andra nödvändiga utgifter. De flesta bortflyttade bor allt-

så i möblerade rum, och med denna hyresform följer som bekant en rad av ganska skiftande förmåner. I ett fall kan rumshyra täcka inte bara linne, värme och städning utan även tillgång till kök, tvättmöjligheter, telefon och kanske dessutom sådana familjeomsorger som vanligen kommer ett barn i det egna hemmet till del. I ett annat fall berättigar inte hyressumman till annat än en sovplats, till vilken hyresgästen väntas smyga sig in helst utan att varken höras eller synas.

Det måste alltså bli en mycket besvärlig uppgift att få fram en realistisk bild av ungdomens ekonomiska situation. Varje pojke och flicka börjar ju sitt liv som passiva medlemmar av ett föräldrahushåll och får automatiskt del av dess standard. Om de fortsätter att studera långt upp i ungdomsåldern, behåller de vanligen denna beroende ställning ända tills de blir mogna för förvärsarbete och egen inkomst. De många unga som redan i 14—15-årsåldern börjar ett arbete, erövrar vanligen steg för steg en självständig ekonomi, men eftersom hemmens ekonomi likaväl som den principiella inställningen till ungdomens självständighet växlar mycket starkt också inom samma socialgrupp, följer denna utveckling inga bestämda regler. Man finner vid undersökningar att jämnåriga ungdom-

¹ En uppgift om den årliga utgiften för kläder och skor för av föräldrarna försörjda barn i ålder 15 år och däröver i hushåll i städer och tätorter år 1948 har meddelats av Socialstyrelsen, Soc. Medd. 1951 nr 1. Den utgör i medeltal för familjer i olika inkomstklasser 445 kronor.

mar i samma kvarter eller i samma by kan leva under helt skilda ekonomiska villkor, trots att de kanske utför samma arbete. En får lämna hela sin veckolön till familjen och får en slant till »nöjen» vid anfordran, en annan får använda hela sin kontantlön för personliga utgifter och får kanske därtill kläder i present då och då.

Det material till belysning av ungdomens ekonomiska villkor som kommit fram i nykterhetskommitténs ungdomsundersökning kan inte göra rättvisa åt hela den mångskiftande verkligheten. Dess starka sida är att de tillfrågade verkligen representerar *hela* landets ungdomsgrupp i åldrarna 17—26 år. Den ofrånkomliga begränsningen ligger däri, att man fått nöja sig med dels en inkomstuppgift, dels uppgifter om hur stora utgifter vederbörande har för det nödvändiga livsuppehållet, dvs. mat och husrum. Därmed får man alltså reda på hur mycket kontanter ungdomarna har kvar, sedan vivret är betalt. Man kan jämföra denna summa för de borta-

arbetande med den kontantlön som hemmasöner och hemmadöttrar får. (Tyvärr kunde man inte dra av skatterna, beroende på att rundfrågan utfördes under det första källskatteåret, då man inte vågade lita på att ungdomarna hade reda på hur mycket som drogs av deras lön och ännu mindre om denna summa blev definitiv.)

Den största svårigheten vid framräkningen av genomsnittsinkomsterna för olika ungdomsgrupper ligger i att värdera naturinkomsterna för hemmavarande barn och anställda »i husbondes kost». Den omräkning i pengar som skattemyndigheterna gör är som bekant mycket summarisk och kan inte användas för så varierande åldersgrupper som det här är fråga om. I stället har man studerat vilka belopp ungdomar i skilda åldrar enligt sina egna uppgifter faktiskt ger ut för rum och mat. Dessa varierar naturligtvis i olika dyrorter. Med ledning av denna jämförelse har följande mall för omräkningen använts (avser endast ogifta).

Ålder år	Stockholm, Göteborg, Malmö			Övriga städer			Landsbygden		
	Mat	Rum	Vivre	Mat	Rum	Vivre	Mat	Rum	Vivre
24—26	110	75	185	90	50	140	90	40	130
20—23	90	60	150	80	40	120	80	30	110
17—19	80	50	130	80	30	110	70	30	100

De ungdomar som gick i skola eller eljest höll på att studera har man inte tagit med vid inkomstberäkningen. Också andra som t. ex. på grund av sjukdom inte har någon inkomst har utelämnats.

Inkomsten varierar så starkt med ål-

dern, att genomsnittssiffror för olika ortstyper och yrken utan hänsyn till åldern säger ganska litet.¹

Medianinkomsten för ogift ungdom

Stapeldiagrammet visar inkomstuppsättningen för ogift manlig och kvinn-

dom under 18 år ha stigit med ca 20 %. Därtill kommer sedan den starka uppgången under 1951, som fram till sommaren detta år kan antas ha fört upp genomsnittslönen till ca 42 % över 1947 års nivå.

¹ Alla sifferuppgifter ur ungdomsundersökningen avser år 1947. Genom de nominallönestegringar som skett fram till 1950 beräknas den genomsnittliga timlönen för ung-

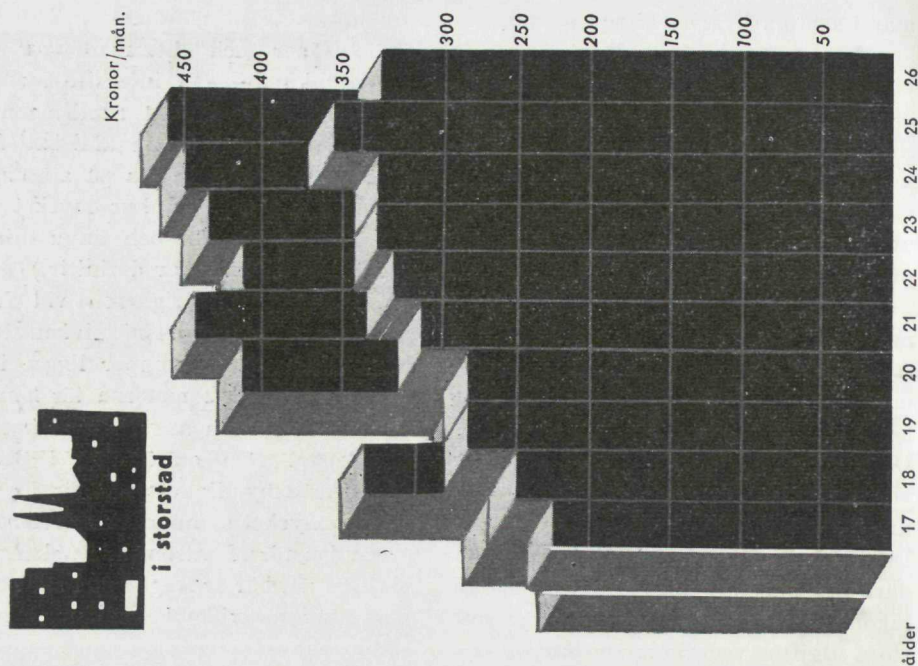
25-årig flicka har sin framtid bakom sig.

Ta en grupp av låt oss säga 101 inkomsttagare, radda upp dem efter inkomsternas storlek och titta sedan på den, som fått nummer 51. 50 av hans kamrater tjänar mindre än han och 50 av hans kamrater tjänar mera än han. Hans inkomst är den mittersta eller gruppens medianinkomst.

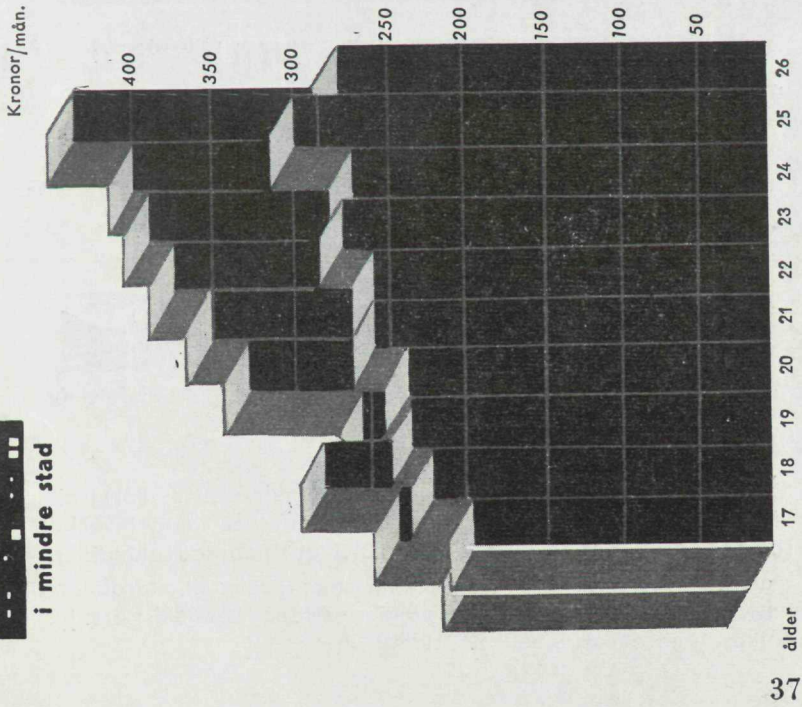
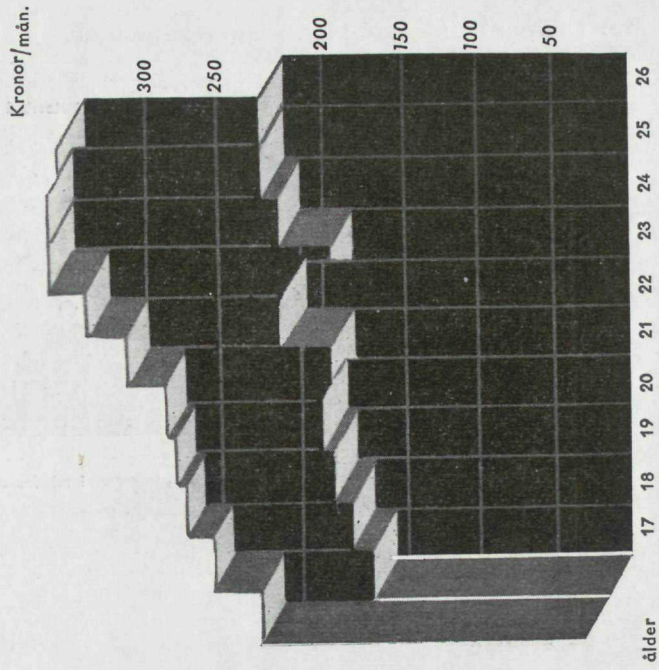
De tre diagrammens 60 svarta staplar representerar nu medianinkomsterna inom de 60 grupper som man får fram, om man fördelar hela undersökningsmaterialet, årgång för årgång inom varje kön och varje bostättningsmiljö. De närmaste staplarna avser flickorna.

Pojkarnas inkomster ligger i allmänhet över de jämna åriga flickornas, men är man 17 och bor i staden, bär det sig bäst att vara flicka. Bland storstadens 21-åringar överflyglas pojken, som gör sin värnplikt, ledigt av flickan, som fritt säljer sin arbetskraft, men har pojken väl kommit över detta år, så omkastas förhållandet.

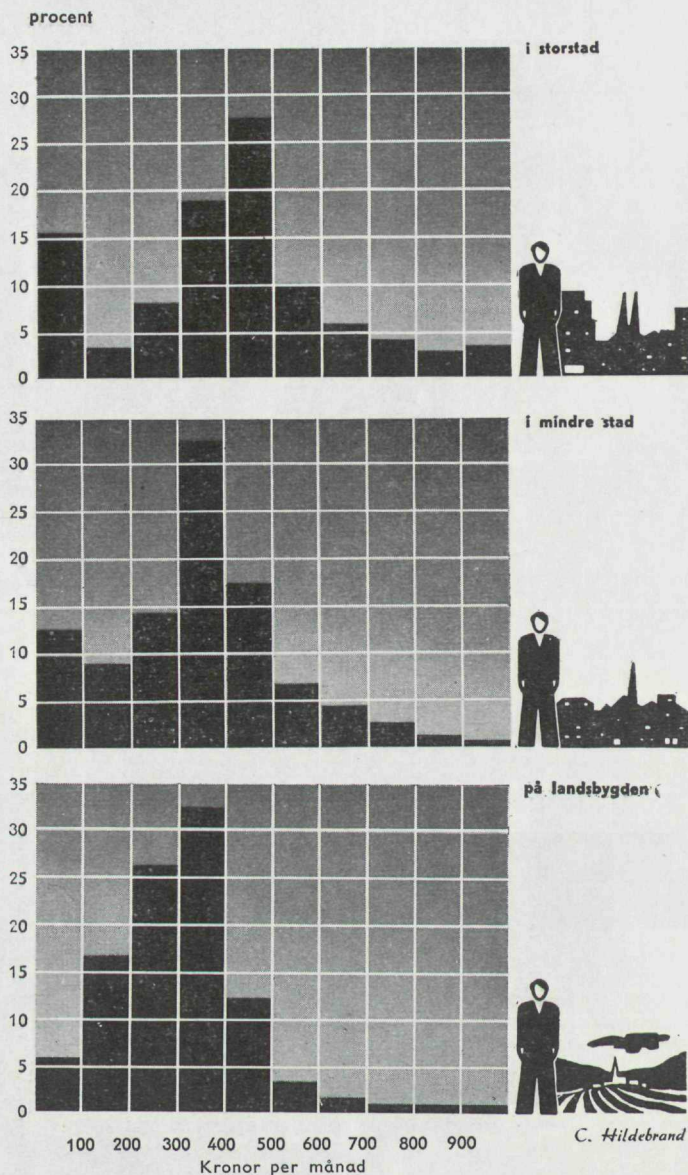
I alla tre miljöerna tycks flickorna vid 24 års ålder ha nått »vuxen» inkomst. Karriären är slut för deras del. För pojkarna gäller detta endast på landsbygden.



C. Hildebrand



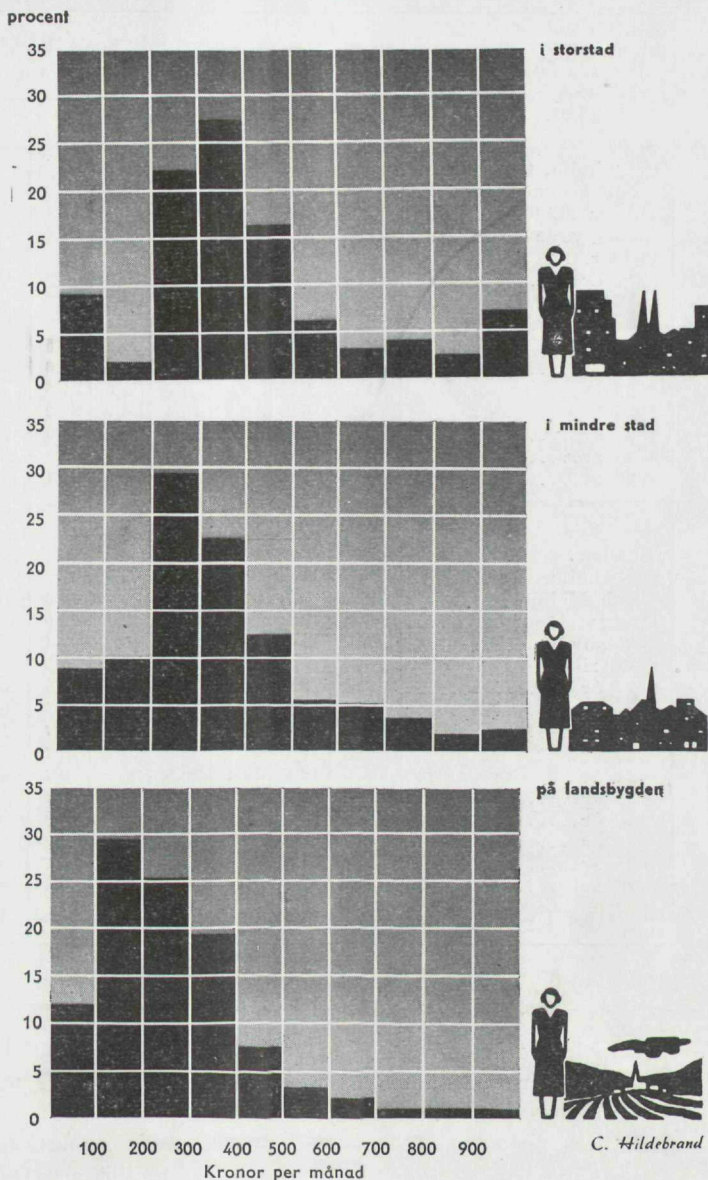
Bottenlöner vanligast bland storstadspojkar.



Siffrorna till dessa diagram insamlades redan 1947. Förutsätter man emellertid att penningvärdets förändringar endast mycket sakt inverkar på inkomsternas inbördes relation, så äger materialet oförminskad aktualitet.

I gengäld för storstädernas utbildningsmöjligheter blir lärotiden ofta lång och föga inkomstbringande. Därför blir de lägst avlönades andel störst just bland storstadens pojkar. (Siffrorna: tabell 12, sid 40).

Topplöner vanligast bland storstadsflickor.



Städernas långa, lägre avlönade utbildningstid är mest betungande för pojkar. Detta medför ett oväntat fenomen: städernas flickor under 26 år har lättare att nå toppinkomster än jämnåriga pojkar ur samma miljöer. Dessas bättre yrkesutbildning ger utdelning först längre fram i livet.

Bortsett från ytterligheterna är flickornas inkomstchanser emellertid genomgående sämre än pojkarnas. Minst är skillnaden i storstäderna och störst på landsbygden, där flickornas huvudmassa ligger ett par pinnhål lägre på skalan än pojkarnas.

Tab. 12. Inkomster för ogift ungdom i åldern 17—26 år

	Hela antalet inter- vjuaude	Därav i procent med									
		inkomst i kronor per månad									
		0— 100	100— 200	200— 300	300— 400	400— 500	500— 600	600— 700	700— 800	800— 900	900— w
<i>Män.</i>											
Stockholm, Göteborg och Malmö	716	15·8	3·5	8·2	18·9	27·6	10·2	5·4	3·8	3·1	3·5
Övriga städer	1 127	12·5	9·2	14·7	31·8	17·4	6·3	4·4	2·3	0·9	0·5
Landsbygden	2 125	6·1	16·9	26·7	32·4	12·4	3·5	1·0	0·3	0·4	0·3
Hela riket											
17 år.....	376	22·1	25·8	36·7	10·9	4·0	0·5	—	—	—	—
18 år.....	402	14·4	19·4	35·1	25·6	4·2	0·8	0·5	—	—	—
19 år.....	359	12·0	13·9	30·1	35·1	7·2	0·8	0·3	0·6	—	—
20 år.....	358	9·8	24·0	21·0	33·2	7·5	2·2	0·8	0·6	0·6	0·3
21 år.....	331	9·1	18·7	17·8	35·1	13·3	3·3	1·2	0·6	0·9	—
22 år.....	422	9·2	9·0	14·0	35·3	21·8	7·3	1·9	1·0	0·5	—
23 år.....	409	6·6	6·9	14·4	34·2	25·2	7·1	3·0	1·2	0·7	0·7
24 år.....	374	7·6	3·2	13·9	30·5	23·0	9·9	4·6	4·3	1·4	1·6
25 år.....	468	5·6	3·4	12·0	30·3	25·6	10·0	6·0	1·9	2·8	2·4
26 år.....	469	3·0	4·5	9·8	27·9	27·1	10·0	7·0	4·5	2·6	3·6
Summa	3 968	9·7	12·3	20·0	29·8	16·5	5·5	2·7	1·5	1·0	1·0
<i>Kvinnor.</i>											
Stockholm, Göteborg och Malmö	925	9·7	2·1	22·5	27·6	16·3	5·8	3·7	3·8	1·8	6·7
Övriga städer	1 306	8·8	10·0	29·4	22·1	12·5	5·4	4·8	3·7	1·5	1·8
Landsbygden	1 870	11·7	29·3	25·3	19·3	7·4	3·7	1·6	0·7	0·3	0·7
Hela riket											
17 år.....	371	20·2	39·9	31·5	6·2	1·6	0·3	0·3	—	—	—
18 år.....	394	15·2	33·0	39·3	9·6	1·5	0·8	—	—	0·3	0·3
19 år.....	364	12·7	24·7	34·9	19·2	4·7	1·1	1·4	0·3	0·5	0·5
20 år.....	385	12·5	21·0	32·5	21·5	6·7	2·6	1·3	1·3	0·3	0·3
21 år.....	425	12·2	14·1	28·9	25·2	9·7	4·5	2·8	1·2	0·2	1·2
22 år.....	363	7·2	11·8	26·7	30·0	12·1	4·4	2·8	3·0	0·6	1·4
23 år.....	402	8·0	13·9	19·9	26·9	13·2	5·5	4·0	3·7	1·2	3·7
24 år.....	410	7·3	7·8	21·2	26·8	16·3	6·4	4·4	4·4	1·2	4·2
25 år.....	512	4·9	6·2	15·4	25·8	19·7	9·8	6·1	3·3	2·9	5·9
26 år.....	475	6·1	5·3	15·8	26·1	19·4	9·2	5·9	5·3	2·1	4·8
Summa	4 101	10·3	17·0	26·0	22·0	11·0	4·8	3·1	2·4	1·0	2·4

lig ungdom från 17 till 26 års ålder. Här anges medianinkomsten för de tre ortsgруппerna; hälften av varje årsklass har alltså en inkomst som ligger över den angivna medelinkomsten, hälften har en lägre. (Siffermaterialet återfinnes i tabell 12, här ovan.)

Det är två faktorer som särskilt faller i ögonen. Dels att utgångsläget är ungefär detsamma för alla 17-åringar, ca 200 kronor per månad, var de än bor och vilket kön de tillhör; endast

flickorna på landsbygden har ca 40 kronor lägre månadsinkomst än övriga jämnåriga.

Under de följande åren stiger emellertid inkomsterna i helt olika takt inom de olika grupperna. Om vi först jämför bostadsorterna vinner storstadsgruppen allt större försprång över övriga städernas ungdom, och dessa i sin tur över landsbygdens. Redan i 21-årsåldern är löneskillnaden stor. Männerna i storstäderna har då genomsnittligt något över 350

kronor i månaden. I de mindre städerna och på landsbygden är motsvarande siffror 310 resp. 280 kronor. De unga kvinnorna i storstäderna har vid 21-årsåldern fått genomsnittligt 300 kronor, medan deras jämnåriga i övriga städer och på landsbygden får nöja sig med 240 resp. 190 kronor per månad. Om vi vidare jämför inkomstutvecklingen för de båda könen finner vi en markerad skillnad: från den gemensamma startpunkten stiger pojkarnas inkomster mycket snabbare och håller framför allt på att stiga längre. Storstadsflickornas inkomster håller visserligen till en början jämna steg med storstadspojknas, men från 21-årsåldern sacker flickorna definitivt efter, i och med att värnplikens inkomstbortfall återhämtas av pojkarna. Inkomstkurvan visar för männens del inte någon tvärstagnation vid 21-årsåldern, då man enligt avtal i många arbetsarter når »vuxen lön». Tvärtom fortsätter den i materialet funna genomsnittsinkomsten att stiga ganska kraftigt ännu vid 26-årsåldern. Genomsnittligt förtjänar 26-åringarna nära 50 % mera än 20-åringarna.

Den kvinnliga ungdomens inkomster stagnerar däremot betydligt tidigare eller rör sig i varje fall endast obetydligt uppåt. Slutresultatet är en väsentlig inkomstdifferens mellan jämnåriga män och kvinnor i resp. bostadsorter. I den äldsta åldersgruppen, 26-åringarna, förtjänar männen i de tre storstäderna genomsnittligt 460 kronor i månaden, i övriga städer 410 kronor och på landsbygden 350 kronor. Kvinnorna uppnår i storstäderna bara 360 kronor, i övriga städer 290 kronor och på landsbygden 225 kronor.

Det är alltså inte små skillnader mellan könen i inkomster. I storstäderna förtjänar de ogifta männen i 26-årsål-

dern i genomsnitt 100 kronor mera än de jämnåriga ogifta kvinnorna. I de övriga städerna är lönedifferensen 120 kronor och på landsbygden 125 kronor. Jämför man ytterligheterna, finner man att de 26-åriga männen i storstäderna förtjänar dubbelt så mycket som de 26-åriga kvinnorna på landsbygden.

Inkomstens användning: vivre och fri inkomst

Av tabell 13 framgår att bland männen inom varje ortsgrupp (storstäder, övriga städer och landsbygden) är det i stort sett de som har den lägsta inkomsten som bor hemma eller hos arbetsgivaren, medan övriga bostadsformer (möblerat rum, förhyrt omöblerat rum eller lägenhet) synes fordra en högre nominell inkomst. Härigenom kommer den andel av totalinkomsten som slukas av vivret att undergå ganska små förändringar: ogift manlig ungdom som bor i sina föräldrahem betalar där för mat och husrum 31—35 % av sin inkomst i de olika bostadsortstyperna. Deras kamrater som i stället bor i möblerade rum får i storstäderna ge ut 40 % för vivret men i de övriga städerna och på landsbygden slipper de undan med 25 %. — Den kvinnliga ungdomen har utom i de yngsta årsklasserna genomsnittligt betydligt lägre inkomster än den manliga. Man skulle då vänta sig att den andel av inkomsten som de ger ut för bostad och kost måste bli större. Denna grundregel i all konsumtionsteori synes emellertid inte hålla streck när det gäller ogift kvinnlig ungdom: de håller sin vivreprocent på ungefär samma höjd som de högre betalda männen. Detta betyder att flickorna genomsnittligt äter och bor billigare än pojkarna. Så länge flickorna i städerna bor hemma betalar de alldeles

Tab. 13. Genomsnittsinkomst för ogift ungdom med olika bostadsförhållanden, fri inkomst och vivrekostnad i procent

Bostad	M ä n				K v i n n o r			
	Antal	Nominell inkomst kr.	Fri inkomst kr.	Procent som går till vivre	Antal	Nominell inkomst kr.	Fri inkomst kr.	Procent som går till vivre
<i>Storstäder.</i>								
Bor hos föräldrar.....	261	385	252	35	307	313	213	32
Bor hos andra anhöriga..	29	401	266	33	23	295	197	33
Bor hos arbetsgivaren ..	3	374	227	39	49	273	136	50
Hyr möblerat rum	67	427	255	40	87	320	183	43
Hyr omöblerat rum.....	9	430	283	34	20	328	201	39
Hyr lägenhet.....	35	508	301	37	55	357	202	43
Militärkasern.....	14	251	113	55	—	—	—	—
Annan bostad	8	214	132	38	6	285	169	40
Ej uppgift	2	340	215	(37)	1	305	205	(32)
<i>Övriga städer.</i>								
Bor hos föräldrar.....	459	324	224	31	444	250	172	31
Bor hos andra anhöriga..	28	357	235	34	27	273	138	49
Bor hos arbetsgivaren ..	20	358	233	35	77	231	121	48
Hyr möblerat rum	124	379	246	35	102	273	162	42
Hyr omöblerat rum.....	20	368	240	35	31	303	194	36
Hyr lägenhet.....	17	383	232	39	29	254	148	42
Militärkasern.....	88	222	113	49	—	—	—	—
Annan bostad	14	278	160	42	9	178	91	48
Ej uppgift	3	389	283	(27)	4	224	143	(36)
<i>Landsbygden.</i>								
Bor hos föräldrar.....	1 370	276	179	35	799	175	93	47
Bor hos andra anhöriga..	55	312	207	34	38	173	93	46
Bor hos arbetsgivaren ..	115	287	174	36	2 9	206	102	50
Hyr möblerat rum	90	351	232	34	46	236	141	41
Hyr omöblerat rum.....	32	359	231	36	29	259	163	37
Hyr lägenhet.....	22	425	306	28	11	279	195	30
Militärkasern.....	54	186	78	57	—	—	—	—
Annan bostad	36	250	147	41	16	191	87	54
Ej uppgift	12	195	116	42	4	146	73	(50)

som pojkarna ungefär en tredjedel av sin inkomst för vivret. När de flyttar till möblerat rum eller egen lägenhet tar vivret något större del av deras inkomst än av männens i motsvarande läge. Flickorna på landsbygden har så låga löner att de nödvändiga vivreutgifterna, trots att de är lågt beräknade, drar 45—50 % av inkomsten bland dem som bor hemma eller hos arbetsgivare eller anhöriga.

De framkomna uppgifterna ger inte något stöd för att de hemmaboende

ungdomarna överlag skulle utnyttja sina föräldrar för att bringa ned sina levnadskostnader långt under vad som eljest måste betalas på samma ort. Tvärtom synes barnens avgifter till hemmet stegras i ungefär samma takt som deras inkomster stiger. I kronor räknat lever de hemmaboende dock vanligen billigare än de bortflyttade, en bosättning i förhyrt rum är helt enkelt inte möjlig för dem som har allra lägst inkomst.

Några exempel ur undersökningsmaterialet

Några exempel kanske kan visa mera konkret, att de nämnda genomsnittstalen rymmer stora variationer i livsmönstret.

En hemmaboende 26-årig kvinna, dotter till en änka med 13 barn, är sjuklig och hennes inkomster inskränker sig till fritt vivre i hushållet och 5 kronor i veckan för eget bruk. Hon har inte eget rum, har aldrig smakat sprit och dansar inte. Hon är med i metodistförsamling och har som hobby musik.

En mera typisk representant för de ogifta, hemmaboende kvinnorna är det 26-åriga *affärsbiträdet* i ett stationssamhälle, även hennes far, som var lagerarbetare, är död. Av månadslönen 220 kronor betalar hon 100 kronor för vivret hemma, hon har aldrig haft någon annan plats och trivs mycket bra med sitt arbete. Hon är med i Lottakår och om sommaren dansar hon ett par gånger i månaden. Dricker vin om hon blir bjuden.

Ett steg högre på inkomstskalan finner vi hennes jämnåriga medsyster, som är *kontorist* i en småstad. Hon bor hemma, har tre syskon, fadern, som är inkasserare, är med i nykterhetsförening. Hon trivs bara »någorlunda» och har bytt arbetsplats fyra gånger. Hennes lön är 313 kronor i månaden och hemma betalar hon 85 kronor. Det återstår henne alltså 228 kronor att föfoga över. Hon är med i folkpartiets ungdomsförbund och baptisternas ungdomsförbund samt är nykterist. Hon har funktionärsuppdrag i föreningarna och var under den undersökta månaden på tre föreningsmöten. Hon har varit med i studiecirkel. Hon dansar inte.

Som en intressant parallell till denna

»medelklasstyp» kan vi välja en typisk »arbetarflicka» från samma ort. Hon är 22 år, arbetar som *kokerska* på en anstalt och förtjänar där kontant 283 kronor per månad samt har maten fri. Hon har växt upp i ett fosterhem, hos släktingar. Fadern var lantarbetare och föräldrarna aldrig gifta. Hon betalar 25 kronor i månaden för husrummet, men har inte eget rum. Med sitt arbete trivs hon mycket bra, ger det alltså högsta betyget. Hon har dock hunnit med sex arbetsplatser i sitt unga liv. Även denna flicka var på tre föreningsmöten under den vårvintermånad som närmast förflutit då intervjun gjordes. Det var inom Socialdemokratiska ungdomsklubben och Reso. Några uppdrag i dessa föreningar har hon inte. Hon ägnar sig inte åt några hobbies eller studier. Dansar gör hon enstaka gånger på vintern och ett par gånger i månaden om sommaren. Hon betraktar sig som absolutist men är inte organiserad och har någon gång druckit ett glas vin när hon blev bjuden.

Medan vår nyss beskrivna kokerska hade 258 kronor kvar sedan vivret räknats bort kan en annan arbetarflicka få nöja sig med behållna 73 kronor i månaden. Det gäller en 20-årig estländsk *fabriksarbeterska*, vars far är fiskare. Av en kontant lön på 303 kronor i månaden, intjänad på en glödlampsfabrik, lämnar hon hem 230 kronor. Hon trivs bara »någorlunda» med sitt arbete men intervjuaren har känt sig manad att särskilt framhålla flickan som »mycket skötsam och ordentlig». Tydligt är hon delvis familjeförsörjare hemma.

Som manliga motsvarigheter griper vi några fall ur högen.

Den yngste: en 18-årig *trädgårdsarbetare* som bor hos sin arbetsgivare. Hans far är lantarbetare och han är en

av sex syskon. Hans lön uppgår till 195 kronor per månad och därifrån avgår 90 kronor för vivret. Han har alltså bara 105 kronor kvar till skatt och alla andra utgifter. Han betygsätter sin yrkestrivsel med högsta poäng. Denne unge trädgårdsarbetare är en vacker exponent för förenings-Sverige; han är medlem i SSU, IOGT och en schackklubb inom denna förening samt idrottsförening. Han har tillbragt 5 av den sistförflutna månadens kvällar på föreningssammanträden och han har hunnit med att genomgå en studiecirkel. På vintern brukar han inte dansa men under sommarmånaderna blir det en eller ett par gånger per månad. Hans far är inte absolutist, så medlemskapet i IOGT är inte arv hemifrån.

Bara två år äldre är en *snickare* från samma trakt. Han bor kvar i föräldrahemmet, faderns yrke är byggnadssnickare och barnen fem till antalet. Denne 20-åring förtjänar 308 kronor per månad och betalar i hyra 15 kronor och för maten hemma 65 kronor. Han har alltså 228 kronor över. Han är också med i ortens socialdemokratiska ungdomsklubb. Han spelar dragspel och har en gång deltagit i en engelsk studiecirkel. Dansar gör han aldrig. Däremot har han lagt sig till med ganska avancerade spritvanor och står under tillsyn av nykterhetsnämnden. Under den senast förflutna månaden uppgav han att han druckit sprit en gång, närmare bestämt fyra supar plus konjak på restaurang. Eftersom ungdomarnas spritvanor görs till föremål för en ingående analys i nykterhetskommitténs bearbetning, lämnar vi i stort sett den frågan å sido här. Han drack första gången brännvin när han var 16 år och bjöds då av en kamrat. Jämför notiserna i ett par av flickprotokollen,

där döttrarnas första beröring med alkohol bestod i att de drack vin i samband med någon festlighet i föräldrahemmet.

Det mönstret följes för övrigt också i flertalet högre-stånds-familjer, där man över huvud taget använder alkohol. Det gäller till exempel vår tredje yngling, en 22-årig *student*, son till en läkare. Han låg vid undersökningen i militärtjänst sedan nära två år. Vid 14 års ålder bjöds han hemma första gången på vin, nu dricker han också sprit både hemma och på restaurang. Föräldrarna skildes när vår man var fem år, modern gifte sig strax därefter på nytt. Han idrottar, spelar bandy och bordtennis men är inte med i några föreningar. Hans hemort är en småstad och han har inte hunnit företa sig någonting ännu utöver skolan och militärtjänsten.

På ett eget rum i en kasern finner man en 21-årig *flygförare*, som alltså tagit värvning och trivs »mycket bra» med yrket. Lönen är brutto 320 kronor per månad och efter avdrag för vivre återstår 210 kronor. Han är med i skytteförening och pilotförening men har inga uppdrag i dessa. Han var bara på ett föreningsmöte under den undersökta månaden. Han spelar handboll och har tagit flera korrespondenskurser. Han dansar både vinter och sommar en till två gånger i månaden. Hans far är jordbrukare och i hemmet förekommer det sprit vid enstaka tillfällen. Sonen var emellertid tidigare med i en nykterhetsförening och ehuru han gått ur den och någon gång dricker ett glas vin smakar han aldrig starkare spritvaror.

Som representant för de något äldre finner vi en 25-årig gift *ladugårdsförman*. Hans far har lantbruk och det var 7 barn i syskonkullen. Med sitt arbete som ladugårdsförman trivs

han »mycket dåligt». Han har haft fyra arbetsgivare och på sin nuvarande plats förtjänar han 460 kronor per månad. I hyra betalar han bara 36 kronor och för mat räknar han med 65 kronor, kvar står alltså 359 kronor. Han är med i sin yrkesförening men inte i andra organisationer. — Även han drack första gången brännvin i ett kamratgäng (vid 17 år) och han uppger sin maximiförtäring vara $1\frac{1}{2}$ liter, som han vid 22 års ålder druckit ur ensam. Resultatet anger han uppriktigt: berusad.

De få högt avlönade

De få bland de intervjuade ungdomarna som skiljer sig radikalt från sina jämnåriga i fråga om inkomst har i de allra flesta fall en högre examen bakom sig. I brukssamhället, där de unga kontoristerna, affärsbiträdena och arbetarna befinner sig på rätt jämn inkomstnivå av 300—400 kronor, har den 24-åriga civilingenjören på sin första plats en månadslön av 750 kronor. Eftersom han bor för 70 kronor i månaden tillsammans med några andra ogifta brukstjänstemän och äter för bara 90 kronor i månaden har han hela 590 kronor över.

Det är mera sällan som ungdomar i den undersökta åldern nått upp till några högre inkomster inom affärsvärlden. Undantaget utgör en stockholmsyngling som uppger sig ha 1 500 kronor i månaden mot att han representerar firman med luncher för kunder (han är handelsresande).

De ekonomiska förhållandena bland jordbrukarnas hemmavarande ungdomar

Gruppen hemmasöner och hemmadöttrar i jordbrukarfamiljer intar en

särställning genom att de arbetar inom familjeföretaget och också i vuxen ålder får sin försörjning som medlemmar i familjen, inte som självständiga inkomsttagare. Liksom mannens och hustruns bestäms också de hemmavarande barnens standard av vad gården kan ge i avkastning. I diskussionen om ungdomens »flykt» från lanthemmen har det ofta sagts, att jordbrukets ungdom måste få sina arbetsförhållanden reglerade mer i överensstämmelse med andra jämnåriga ungdomars; det är inte minst ungdomsorganisationerna på landsbygden som pläderat för detta. Den trista sanningen torde väl ofta vara, att de många små jordbruken, särskilt i skogstrakterna, inte skulle kunna bära en ungefär avtalsenligt avlönad arbetskraft, utan att barnens billiga arbete helt enkelt är förutsättningen för att dessa oräntabla företag kan hållas i gång. En annan fråga är om tradition och vana hindrar jordbrukarfamiljer också på bärkraftiga gårdar att ge barnen en självständigare ställning i fråga om ekonomi och livsföring för övrigt.

Vårt undersökningsmaterial kan tyvärr inte ge någon verklighetstrogen bild av hur de hemmavarande lantbrukarungdomarnas standard verkligen ser ut i dag. Härför skulle man behöva en budgetbokföring som tog upp varje klädespersedel som inköps åt sonen ur familjekassan och varje kaffekalas som dottern får ställa till med för sina vänner. Det enda som intervjuerna uppger om är huruvida hemmasonen och hemmadottern får någon regelbunden kontant ersättning och hur stor den är i så fall. Huruvida dessa pengar, som ofta får beteckningen fickpengar och inte lön, skall räcka till för exempelvis kläder, föreningsavgifter, skatter o. d., eller om de är avsedda bara för veckans besök på festplatsen eller på närmaste

	Hela antalet	Därav med nedanstående kontantlön			
		0	—50	51—100	över 100
Östergötlands län					
Män.....	18	2	7	7	2
Kvinnor.....	19	5	11	1	2
Kristianstads län					
Män.....	22	—	4	10	8
Kvinnor.....	9	—	6	2	1
Värmlands län					
Män.....	4	—	2	1	1
Kvinnor.....	26	7	16	3	1
Norrbottnens län					
Män.....	6	1	2	2	1
Kvinnor.....	23	8	14	1	—
Summa					
Män.....	50	3	15	20	12
Kvinnor.....	77	20	47	7	3

biograf, vet vi alltså inte. Något kan man dock indirekt sluta sig till från dessa uppgifter: de ungdomar som inte har någon regelmässig kontantinkomst utan »får vid tillfälle» eller »får pengar då de behöver» kan inte gärna ha möjlighet att lära sig sköta pengar och måste komma i en besvärlig beroendeställning jämfört med de jämnåriga, som varje vecka eller månad får ut sin avlöning.

Alla de hemmasöner och hemmadöttrar, som råkat komma med i undersökningen och vilkas fäder har eget lantbruk i Östergötlands, Kristianstads, Värmlands och Norrbottens län, har underkastats en särskild granskning. De representerar samtliga tio åldersklasser 17—26 år, dock med en viss övervikt för de yngre när det gäller den kvinnliga ungdomen. Nedanstående tabell tyder på att det stora flertalet hemmavarande barn i lantbruket numera får någon regelbunden kontant ersättning. Bland de unga männen är det bara 6 % som varken får lön eller bestämda fickpengar. Bland de unga kvin-

norna är däremot mer än var fjärde (27 %) i denna situation. Siffran dras upp av det stora antalet norrbottensflickor. På grund av materialets ringa omfattning måste procenttalen emellertid betraktas med reservation för en tämligen stor slumpmarginal.

Först och främst är skillnaderna stora mellan de olika länen, och dessa skillnader sammanhänger med jordbrukets struktur. I Östergötlands och Kristianstads län har mer än hälften av hemmasönerna kontanta månadslöner som ligger över 50 kronor och några stycken ligger i närheten av lantarbetarlönerna för anställda med fritt vivre. Av de 18 hemmasönerna i Östergötland är det tre som har 100 kronor, en har 118 och en 200 kronor. Av de 22 hemmasönerna från skånelänet är det tre som har 100 kronor, sex som har 120—150, en har 260 och en 300 kronor. Den sistnämnde är bara 20 år, och flertalet av de välbetalda är ännu yngre, 17—18 år. Samtidigt finns det två 25-åriga bondesöner, som får nöja sig med fickpengar på resp. 50 och 75 kronor. Bland de

östgötar som inte har några regelbundna inkomster alls finner man en 23-årig medlem i SLU och JUF. Hans medbroder, som också bara får en slant »vid behov» är 21 år och har gått på folkhögskola, är med i SLU och skytteförening och har jakt som hobby.

Bilden av hemmasönernas situation är en helt annan i de båda skogslänen Värmland och Norrbotten. Dels är det proportionsvis färre söner än döttrar som går kvar hemma på gårdarna. Dels tar sig deras medverkan i familjeföretaget ut på ett annat sätt än på slättgårdar med jämnt arbete året runt: sönerna på skogshemmanen ligger långa tider borta på skogsarbete, ofta också i andras skogar; härifrån hämtar man sin kontantinkomst, medan arbetet på föräldrarnas jordbruk får anses ersatt med att sonen har bostad och tidvis fri mat hemma. I intervjumaterialet är det ofta svårt att skilja mellan män som kallar sig hemmasöner och har denna arbetsordning, och sådana som kallar sig skogsarbetare, flottare och liknande men bor hemma.

Ser man på de hemmavarande döttrarnas situation i lanthemmen är procenten för dem som uppbär verklig arbetslön och kan sägas ha egen ekonomi betydligt lägre. Av de 18 hemmadöttrarna i Östergötland som kommit med i intervjun är det bara två, som uppbär lön som fullgoda yrkesutövare inom det husliga facket (resp. 150 och 130 kronor plus fritt vivre). Den ena är en 22-årig hemmansägardotter som förestår hushållet hemma, är med i SLU och en sångförening och varit ute och haft två platser förut. Den andra är en 20-åring som också har varit ute hos främmande och haft plats tidigare. Inte mindre än fem får nöja sig med en slant »vid behov», och resten, som utgör den största gruppen, har fick-

pengar på mellan 5 och 40 kronor, en enda har så mycket som 60 kronor.

Bilden är likartad i Kristianstads län. Dock synes man här mera allmänt tillämpa praxis att ge fickpengarna regelbundet, det finns där ingen vare sig bland män eller kvinnor som uppger sig vara helt hänvisad till att be om pengar varje gång de behöver några. Två tredjedelar av hemmadöttrarna i Kristianstads län har fickpengar på högst 45 kronor i månaden och en tredjedel uppger löner på 100—122 kronor.

Ersättningens höjd synes inte heller bland kvinnorna ha något regelbundet samband med åldern. Den högsta lönen uppbär en 17-årig flicka medan tre medsystrar som är över 20 år gamla bara har sparsamt utmätta fickpengar. Ehuru inte intervjun upptog några frågor angående föräldrarnas ekonomiska situation, kan man mellan raderna sluta sig till att det i många fall måste vara smått om slantarna i dessa lanthem, som låter sina vuxna döttrar och ibland också söner gå som mer eller mindre obetald arbetskraft. På en arrendegård är husmodern död och dottern sköter huset men har ingen regelbunden ersättning. Stora barnkullar är inte heller i de södra länen helt försvunna: i en familj får den 22-åriga dottern 40 kronor i månadslön; hon är en av 15 syskon. I en annan del av Östergötland får en 20-årig flicka med 9 syskon nöja sig med en månadslön på 30 kronor. Om båda dessa uppges f. ö. att de är medlemmar av pingstförsamlingar. Om en tredje hemmadotter som arbetar för 20 kronor i månaden och inte är medlem i några föreningar heter det torrt: det är 8 km till kyrkplatsen där alla föreningar har sina sammanträden.

När vi flyttar oss till Värmland och ännu mer när vi kommer till Norrbot-

ten, klarnar bilden av den särställning som de hemmavarande barnen har, särskilt då döttrarna, på de små gårdarna med de stora barnkullarna.

I Värmland har sju av 26 hemmadöttrar inga fickpengar alls och 14 stycken högst 20 kronor i månaden. I denna landsända är högsta månadslönen 65—70 kronor. Detta synes också ofta vara vad i varje fall yngre hembiträden på lantgårdar i samma trakter får. Från Norrbotten finns 23 hemmadöttrar med i intervjumaterialet, och av dem har mer än tredjedelen (åtta stycken) ingen kontantinkomst. Fickpengarna håller sig för övrigt mest omkring 15—30 kronor per månad. I tre fall är mödrarna döda. Något mer än varannan hemmadotter i de norrbottniska jordbrukarhemmen tillhör syskonskorpor på 6 barn eller därutöver (13 av 23), och i fyra familjer är barnen 10—12. Det är knappast att undra på om det inte här blir några större kontantsummor till döttrar som hjälper till att hålla ihop sådana hem, även om flickorna är 25—26 år gamla. Det torde inte vara för djärvt att antaga att flertalet av dessa hemmavarande vuxna barn stannat där, därför att de nödvändigt behövs. Man stöter också inom andra yrkesgrupper på enstaka fall av hemmadöttrar, som tagit hand om föräldrahemmets skötsel på liknande villkor, emedan modern är sjuk eller död eller barnskaran är stor. I några, likaledes fåtaliga, fall synes det mera tveklaktigt om en dotters vistelse i föräldrahemmet beror på sådan lojalitet eller på att inte någon lämplig sysselsättning erbjudit sig; det är särskilt i några typiska brukssamhällen som flickor registrerats som hemmadöttrar i arbetarfamiljer utan att man kan läsa ut huruvida de har någon egentlig arbetsuppgift där.

Som en kuriositet kan det kanske omnämnas att en enda bland de unga männen och en bland kvinnorna i Norrbottens lanthem har månadslöner på 100 kronor. I första fallet gäller det en 25-årig hemmansägarson, som är något av en rekordhållare ifråga om föreningsanslutning: han är med i 8 organisationer och bevistade 7 möten under den undersökta månaden. Flickan hushållar för sin far, som är separerad från hustrun och tydligen bredvid jordbruket arbetar i gruvdrift. Om några sameynglingar har intervjuarna måst nöja sig med meddelandet: »Kan ej anträffas, ligger ständigt i fjällen.»

Kan ungdomen spara något av sina inkomster .

Den bild som undersökningen ger av den ogifta ungdomens ekonomiska förhållanden är som redan tidigare framhållits långt ifrån uttömmande. Några slutsatser som man dock torde kunna dra av materialet har varit nivåskillnaden i städerna och på landsbygden, vidare den olikartade inkomstutvecklingen för den manliga och den kvinnliga ungdomen efter 20-årsåldern.

En praktiskt betydelsefull fråga som hittills inte berörts är vilken ekonomisk rörelsefrihet som de ungas inkomster ger dem. Eftersom materialet tillåter en beräkning av vad som blir över sedan vivrekostnaderna täckts, bör man där ha ett visst underlag för bedömning, om det finns utrymme för något sparande bland den ogifta ungdomen. När vi ser på genomsnittssiffrorna i tabellen (sid. 42) måste man ha i minnet, att skatten, föreningsavgifter (sjukkassa, fackförening och liknande) och nödvändiga resor inte är borträknade från de summor som kallas »fri inkomst». När ynglingar i åldern 17—26

år i städerna i medeltal får 225—250 kronor över per månad, sedan mat och husrum betalats, kan man väl ungefär beräkna det som står till förfogande för kläder och personliga utgifter till något sådant som 150 kronor per månad. Denna medeltalssiffra (medianvärdet) skulle alltså betyda att hälften av ynglingarna har mer än 150 kronor, hälften har mindre per månad kvar att förbruka. Inom den bättre ställda halvparten bör det då rimligtvis finnas utrymme för att spara kontanter. Vi har valt den högst avlönade gruppen som exemplifiering, men också inom de övriga kan det naturligtvis på samma sätt anses klart att den objektiva möjligheten av sparande finns bland den del av de unga som har den större »fria inkomsten».

För att söka intressera ungdomar av dessa kategorier för sparande verkar inom folkrörelsernas sparkampanj en ungdomskommitté, som representerar landets politiska och ideella ungdomsorganisationer. Denna kommitté har tagit initiativ till en form av »frivilligt bundet» sparande, kallat lönsparande och huvudsakligen avsett för förvärvsarbetande ungdomar upp till 25 års ålder. De insatta medlen är bundna till dess spararen uppnått denna ålder. De kan dock få tas ut vid giftermål eller annan försörjningsplikt samt om vederbörande råkar ut för långvarig sjukdom eller arbetslöshet eller har givit sig in på särskilt kostnadskrävande studier.

Sparavtal träffas med arbetsgivaren på så sätt, att minst 10 % av lönen dras av vid varje avlöningstillfälle och sättes in i den bank, som på orten åtagit sig samarbetet med lönspararna. Även jordbruksungdomens föreningar har fått igång motsvarande sparverksamhet bland hemmasöner och hemmadöttrar. Man strävar efter att få till stånd

skriftliga avtal om lön enligt de för orten gängse normerna, och av den del som utbetalas kontant sätts viss del in på sparkontot. Om en del av lönen får stå inne hos fadern arbetsgivaren, skall en årlig revers lämnas på beloppet.

Aktionen för att få med stora ungdomsgrupper i lönsparandet är ännu 1951 bara i sin början, men av alla tecken att döma är intresset och villigheten betydande på de orter, där man tagit upp saken. Som ett incitament har man nämligen från myndigheternas sida kopplat samman möjligheten att få tillstånd till byggande av vissa för ungdomen på en ort angelägna lokaler, idrottsplatser o. d. med ungdomens lönsparande på samma ort. Så snart ungdomarna genom lönsparande har samlat så mycket kapital som motsvarar byggnadsprojektet, ges automatiskt byggnadstillstånd utöver ortens normala byggkvot. Det är alltså inte fråga om att använda ungdomens sparmedel för ifrågavarande bygge; det ur kapitalbildningens synpunkt viktiga är att de ungas sparade inkomster under en bestämd tid ställs till produktionens förfogande och inte konsumeras i form av umbärliga förbrukningsvaror.

Under hösten 1950 kunde man registrera ca 15 000 nya lönsparare och summan är intill april 1951 över 40 000. Lönspararnas kapitalbehållning torde f. n. uppgå till ca 12 miljoner kronor.

De byggnadsprojekt som hittills varit på tal i olika orter är mest sport- och idrottslokaler. Men även andra samlingslokaler för ungdomen står på önskelistan på några håll.

Ungdomsvårdskommittén vill förorda att man också tar upp frågan om sammankoppling av ungdomens lönsparande med anskaffning av bostäder för samma kategorier. I många fall kan man

säkerligen kombinera byggandet av ungdomslokaler med ett bostadshus särskilt avsett för ungdom som genom

sparkontrakt förvärvat sig en förtursrätt till lägenhet eller rum.

Kap. 4. Ungdomens bostäder

En sammanställning av hela ungdomsmaterialet ger följande bild av bostadsförhållandena bland svensk ungdom, gift och ogift, i åldern 17—26 år.

(De gifta utgör 17 % av männen och 36 % av kvinnorna.)

Tabellen skiljer på två åldersgrupper: de fyra årsklasserna under myndighetsåldern och de sex följande.

Tab. 14. Hur svensk ungdom bodde 1947 (procentuell fördelning på olika bostadstyper)

Bostadsförhållande	Hela antalet intervjuade	M ä n			K v i n n o r		
		Hela antalet intervjuade	Därav i åldrarna		Hela antalet intervjuade	Därav i åldrarna	
			17—20 år	21—26 år		17—20 år	21—26 år
Hos föräldrar och anhöriga	53·4	61·6	72·7	55·2	45·5	65·9	33·6
Hyr möblerat rum	10·1	10·9	7·2	9·8	9·4	8·7	5·8
Hyr omöblerat rum eller lägenhet	21·4	15·3	5·5	24·3	27·3	8·7	42·1
Militärkasern m. m.	2·1	4·2	6·6	2·9	—	—	—
Hos arbetsgivare	6·5	3·8	4·4	3·5	9·0	13·3	6·5
Annat bostadsförhållande	5·4	3·5	2·9	3·7	7·3	2·5	10·1
Ej uppgivet	1·1	0·7	0·7	0·6	1·5	0·9	1·9
Summa	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0

Hur bor den ogifta ungdomen?

I ungdomsenkäten ställdes två huvudfrågor när det gäller hur ungdomen av i dag bor. Första frågekomplexet rör *var* de ogifta ungdomarna bor: är de kvar hemma hos föräldrarna och andra anhöriga eller har de flyttat hemifrån och vilket slags bostad har de i så fall fått: hos arbetsgivaren, i förhyrt möblerat rum, i omöblerat rum eller dito lägenhet. För de unga männens del tillkom möjligheten att de på grund av värnpliktstjänstgöring vid

intervjutillfället bodde på kasern, och detsamma gäller givetvis de stamanställda. »Annat bostadsförhållande», som medtagits för att täcka alla andra eventualiteter, rymmer t. ex. sådana fall som en egen ärvd eller köpt stuga och ungdom som är intagna på hem och anstalter.

Den andra frågan som ställdes var *hur* ungdomen bor, dvs. om vederbörande disponerar ett rum som han betraktar som sitt, alltså avskilt från den gemensamma familjebostaden, och om han i så fall är ensam om detta

Tab. 15. Hur svensk ungdom i olika bostadsorter (gifta och ogifta) bodde 1947

	Hela antalet	Därav i procent med nedanstående bostadsförhållande							
		hos för- äldrar el. foster- föräldrar	hos andra an- höriga	hos arbets- givare	hyr möblerat rum	hyr omöb- leratrum	hyr lägenhet	militär- kasern	annat bostads- för- hållande
<i>Män</i>									
Storstäder	713	48·5	4·9	0·6	11·9	1·8	28·2	2·5	1·6
Övriga städer..	1 134	47·3	2·8	2·1	14·7	2·2	20·3	8·5	2·1
Landsbygden ..	2 104	68·2	3·1	5·9	4·8	2·0	8·5	2·6	4·9
Hela riket	3 941	58·7	3·3	3·8	8·9	2·1	15·4	4·3	3·5
<i>Kvinnor</i>									
Storstäder	921	39·8	3·2	5·9	10·5	2·5	36·1	—	2·0
Övriga städer..	1 297	38·1	2·9	6·9	10·0	3·0	34·1	—	5·0
Landsbygden ..	1 820	47·3	4·1	12·5	3·0	2·2	19·0	—	11·8
Hela riket	4 038	42·7	3·5	9·2	7·0	2·5	27·7	—	7·4

eller om han delar det med någon kamrat, med syskon eller liknande. Eller om bostaden i själva verket utgöres av en lägenhet, i vilken den unga personen visserligen har rätt att vistas och har en sängplats någonstans men där han inte råder över någon avskild vrå, i varje fall inte på dagen. I anvisningarna för intervjuarna underströks att man inte skulle beteckna det som » eget rum » om en person hade sin sovplats t. ex. i en soffa i köket eller ett vardagsrum.

Trots alla försiktighetsmått måste nog resultatet av intervjuerna på denna punkt betraktas som osäkert. Kanske man vågar antaga att siffran för » eget rum » är en maximisiffra: ingen som verkligen disponerar ett rum för sig själv torde ha underlåtit att svara ja, medan det knappast kan anses säkert att alla som svarat ja verkligen är i den situationen.

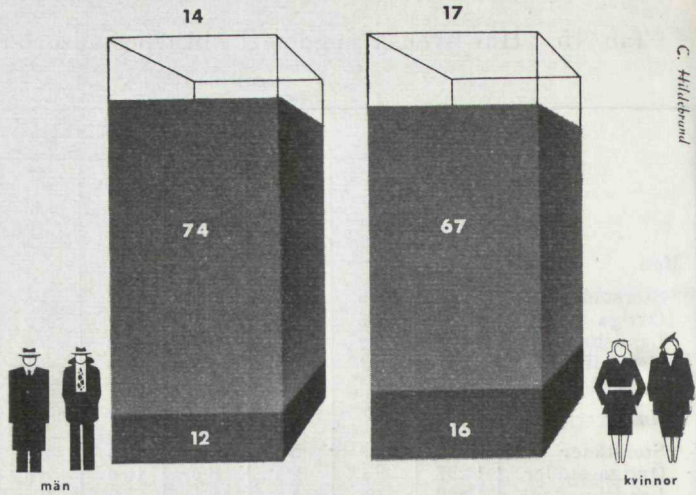
Undersökningens svar på den först ställda frågan framgår av tabellerna 15 och 16. Tab. 15 visar för hela materialet (gifta och ogifta) hur boende-

sättet varierar i de olika ortsgrupperna. I tab. 16 har de gifta rensats ut. Den vanligaste bostadsformen för den ogifta ungdomen av båda könen är, om man räknar hela tioårsgruppen, föräldrahemmet eller dess motsvarighet (hos andra anhöriga, fosterhem o. d.). Bland männen bor tre av fyra kvar hemma, bland kvinnorna två av tre. Frekvensen av hemmaboende varierar något i de skilda bostadsorterna, högst är den på landsbygden (männen 80 %, kvinnorna 72 %). Möjligen kan det anses förvånande att vanan att bo kvar hemma dock är så förhållandevis jämnt utbredd i såväl storstäder som andra städer och på landet.

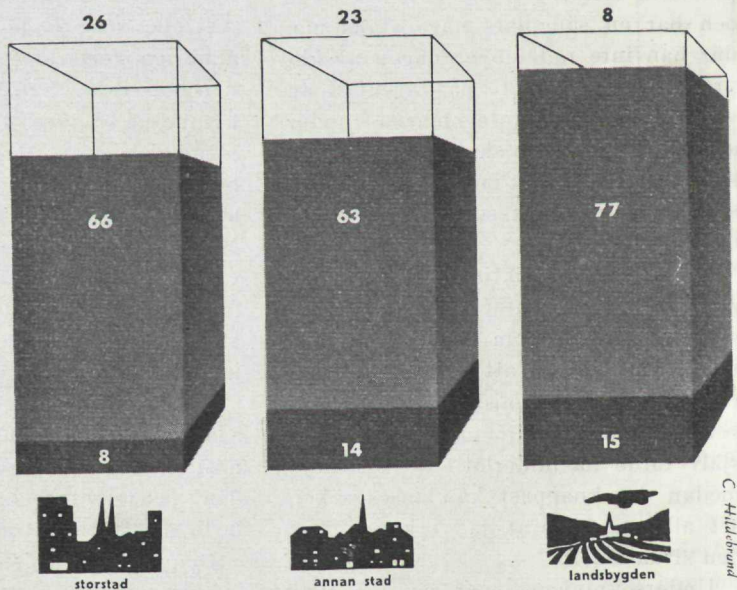
Större variation visar » bostad hos arbetsgivare ». Denna bostadsform är nästan enbart att finna bland hembiträden och lantarbetare samt enstaka lärlingar, butiksbiträden osv.

Den övre ljusa delen av diagrammets figurer visar den andel av ungdomen som är kvar sedan de hemmaboende och de som har sin bostad ordnad genom arbetsgivaren räknats bort, allt-

Ogift ungdom
storkonsument
på bostads-
marknaden.



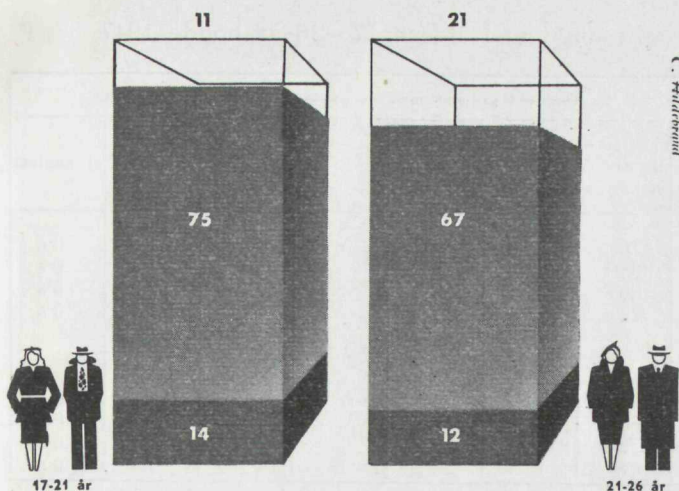
Inte bara de giftaslystna utan även den ungdom, som i kraft av sin självständiga ekonomiska ställning håller sig med egen bostad, frestar på hyresmarknaden. I pictogrammen på dessa sidor markerar blockets genomskinliga, övre parti de som redan hyr utanför föräldrahemmet. Den ljusa, massiva delen i blockets mitt motsvarar dem som bor kvar hos familjen. Och i varje blocks botten slutligen har vi ett mörkt, massivt skikt med alla dem som bor hos arbetsgivaren, ligger i kasern eller lyckats ordna det på något annat sätt. Flickorna skaffar sig tidigare än pojkarna bostad dels i den fria marknaden, dels som naturaförmån i arbetsgivarens hushåll.



Bland bosättningsmiljöerna har småstäderna den tjockaste bottenplattan. På frågan om sin nuvarande bostad har nämligen alla inkallade fått uppge den till-

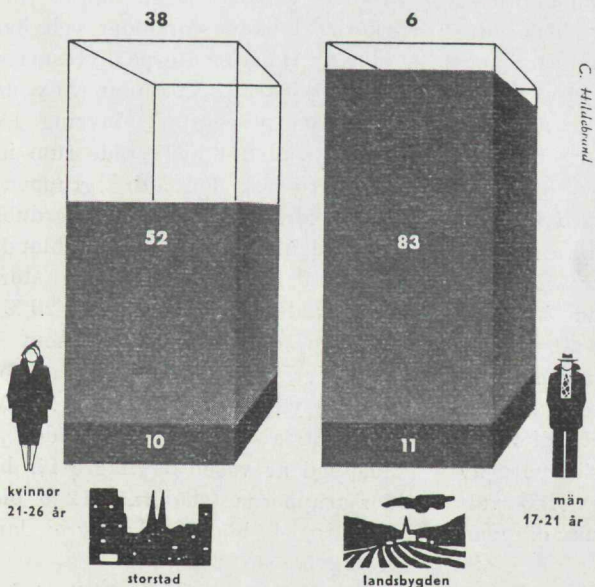
Varannan myndig
 storstadsflicka har
 lämnat barndoms-
 hemmet.

C. Hildebrand



fälliga garnisonsstaden. I Hade f de tillfrågats efter sin ordinarie bostad, hade småstaden även här hållit mitten mellan storstaden och landsbygden.

Naturligtvis stiger anspråken på egen bostad med åldern. Bland de myndiga är hyresgästernas andel dubbelt så stor som bland de omyndiga. Men samtidigt minskar den mörka bottenplattans tjocklek, mest beroende på, att pojkarna slutat exercisen, men kanske även på några bortgifta hembiträden och barnsköterskor.



C. Hildebrand

Seriens fjärde diagram slutligen visar de två ytterligheterna. Av kvinnlig ogift ungdom, som bor i storstäderna och fyllt 21 år, finns endast hälften kvar i föräldrahemmen, medan betydligt över tredjedelen har skaffat sig en bostad under eget namn. Bland omyndiga pojkar på landsbygden däremot finns över 80 procent kvar i boet. Härifrån är trycket på bostadsmarknaden minimalt.

Tab. 16. Hur ogift ungdom i åldern 17—26 år bodde 1947

	Hela antalet	Därav i procent med nedanstående bostadsförhållande						
		hos för- äldrar och anhöriga	hos arbets- givare	hyr möblerat rum	hyr omöb- lerat rum el. läg.	i militär- kasern	annat bostads- förh.	ej angivet
<i>Män</i>								
Storstäder....	525	70·6	0·8	15·2	8·4	2·7	1·7	0·6
Övriga städer	869	63·4	2·4	18·3	3·8	10·2	1·5	0·4
Landsbygden	1 800	80·6	6·3	5·3	2·3	2·7	2·2	0·6
Hela riket....	3 194	74·3	4·4	10·5	3·7	4·7	1·9	0·5
<i>Kvinnor</i>								
Storstäder....	626	61·6	8·6	15·2	12·3	—	1·6	0·2
Övriga städer	805	63·0	11·0	15·8	7·7	—	2·0	0·5
Landsbygden	1 194	72·4	17·7	4·5	3·4	—	1·7	0·3
Hela riket....	2 625	67·0	13·5	10·5	6·9	—	1·8	0·3

så den andel som söker sig bostad ute på hyresmarknaden. Gruppen utgör 30 % avorstädernas unga kvinnor och 26 % av de unga männen, ca en fjärdedel av de övriga städernas ungdom men bara 10—11 % av landsbygdens ungdom av båda könen. (I gruppen ingår en obetydlig procent som inte svarat på frågan samt några som uppgivit »annat bostadsförhållande». Tillsammans utgör dessa 1,4 % av de intervjuade ogifta männen och 1,1 % av kvinnorna.)

De flesta av de ungdomar som skaffat sig självständig bostad hyr ett möblerat rum eller del i ett sådant. För båda könen gäller detta om drygt 10 %. Att man redan som ogift skaffar sig en omöblerad lägenhet eller ett omöblerat rum är mera sällsynt; av männen har endast knappa 4 % valt denna utväg, av kvinnorna däremot nära 7 %.

Tonåringar och myndiga ungdomar. Ett närmare studium av tabell 16 visar att de ogifta ungdomar som hyr egna bostäder, möblerade och omöblerade, till största delen återfinns i de äldre årgångarna, som har myndighets-

dagen bakom sig. Man har skilt mellan de fyra yngre årsklasserna fr. o. m. 17 t. o. m. 20 år och de äldre, fr. o. m. 21 t. o. m. 26 år.

Det är värt att lägga märke till att flickorna i bådeorstäder och övriga städer är tidigare ute på hyresmarknaden än pojkarna. Vi finner t. ex. ungefär samma procenttal (omkring 15 %) för dem som hyr möblerade rum inom den yngre och den äldre gruppen av stadsflickor. Däremot är det flerdubbelt vanligare bland de äldre än bland de yngre att hyra omöblerat. Iorstäderna är det inte mindre än 20 % av de äldre ogifta flickorna som har denna mera självständiga bostadsform, bland de yngre är det bara 3 %. Motsvarande tal för övriga städer och landsbygd är väsentligt lägre för båda åldersgrupperna (städerna: 12 % bland de äldre, 4 % bland de yngre; landsbygden: 5 resp. 2 %).

Att pojkarna invandrar till städerna vid en något högre ålder avspeglas klart i bostadssiffrorna. Bland dem som ännu inte nått myndighetsåldern bor endast 8—12 % i de båda stadsgrupperna i möblerade rum. I den äldre grup-

Tab. 17. Frekvensen av eget rum bland ogift ungdom i olika bostadsorter och åldrar

Bostadsort	Hela antalet	M ä n									
		Å l d e r s f ö r d e l n i n g									
		17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
<i>Storstäder</i>	530	44	70	56	37	53	70	65	48	45	42
Därav i procent											
med eget rum	47·9	31·8	30·0	57·1	40·5	41·5	64·8	43·1	54·2	66·7	50·0
tills. med kamrat	24·7	31·8	32·9	12·5	19·0	22·7	15·7	35·4	22·9	22·2	31·0
ej med eget rum	27·4	36·4	37·1	30·4	40·5	35·8	20·0	21·5	22·9	11·1	19·0
<i>Övriga städer</i>	875	111	96	104	99	83	85	91	70	71	65
Därav i procent											
med eget rum	43·0	37·9	33·3	34·6	33·3	35·0	43·5	48·4	51·4	62·0	66·2
tills. med kamrat	30·6	29·7	36·5	42·3	25·3	33·7	30·6	27·5	24·3	26·8	24·6
ej med eget rum	26·4	32·4	30·2	23·1	41·4	31·3	25·9	24·1	24·3	11·2	9·2
<i>Landsbygd</i>	1 815	213	231	190	192	155	196	169	146	170	143
Därav i procent											
med eget rum	41·7	34·3	31·6	41·0	38·0	33·9	39·8	50·3	54·8	51·2	51·0
tills. med kamrat	40·0	43·2	48·9	41·6	39·1	37·0	38·8	38·5	37·7	34·7	36·4
ej med eget rum	18·3	22·5	19·5	17·4	22·9	29·1	21·4	11·2	7·5	14·1	12·6
<i>Hela riket</i>	3 220	368	397	350	328	301	351	325	264	286	250
Därav i procent											
med eget rum	43·0	35·0	31·7	41·7	36·9	35·5	45·6	48·3	53·8	56·3	54·8
tills. med kamrat	35·0	37·8	43·1	37·1	32·6	33·6	32·2	34·8	31·4	30·8	32·4
ej med eget rum	22·0	27·2	25·2	21·2	30·5	30·9	22·2	16·9	14·8	12·9	12·8

pen utgör de 20, resp. 24 % av sina års-klasser. På landsbygden är variationen mindre, både bland de yngre och de äldre finner man 5—6 % i möblerade rum, vilket utgör ett mindre antal än de som har bostad hos arbetsgivaren. — Att skaffa sig en omöblerad lägenhet eller ett rum i en sådan ligger inte riktigt lika nära till hands för de unga männen som för kvinnorna. I den grupp där detta bostadssätt är vanligast, den äldre storstadsungdomen, utgör de dock nära 12 %. De hemmaboendes antal sjunker emellertid aldrig i någon bostads- eller åldersgrupp under 50 %.

Eget rum. Vi återvänder nu till frågan om hur de bostäder ser ut, som ungdomen bebor. Enligt tabell 17 skulle 43 % av den manliga ungdomen (ogifta) och 50 % av den kvinnliga disponera

eget rum. För flickornas del står sig detta tal vare sig de bor i storstäderna, i övriga städer eller på landsbygden. Bland de unga männen är det däremot vanligare med eget rum i storstäderna än på landsbygden medan övriga städer ligger på genomsnittet (procenttalen i förra fallet 48, i senare 42).

Tabellen ger också upplysning om hur frekvensen av eget rum ser ut i varje särskilt åldersår från 17 t. o. m. 26 år. I stora drag kan man säga att det blir vanligare med eget rum ju äldre man blir; mycket grovt skulle man kunna uttrycka saken så, att ungefär var tredje 17-årig på mansidan har eget rum men att detta antal vuxit till drygt var annan när 26-årsåldern uppnåtts. Bland de unga kvinnorna ligger talen något litet högre,

Bostadsort	Hela antalet	K v i n n o r									
		Å l d e r s f ö r d e l n i n g									
		17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
<i>Storstäder</i>	616	70	62	74	76	68	53	61	46	54	52
Därav i procent											
med eget rum	48·7	45·7	35·5	39·2	47·4	52·9	45·3	54·0	58·7	55·6	59·6
tills. med kamrat	28·7	27·1	38·7	39·2	19·7	32·4	37·7	30·0	21·7	25·9	19·2
ej med eget rum	22·6	27·2	25·8	21·6	32·9	14·7	17·0	30·0	19·6	18·5	21·2
<i>Övriga städer</i>	794	100	118	103	95	102	72	63	55	47	39
Därav i procent											
med eget rum	48·6	39·0	45·8	49·5	48·4	51·0	44·4	57·1	50·9	55·3	56·5
tills. med kamrat	26·5	27·0	24·6	35·0	23·2	30·4	26·4	23·8	21·8	19·2	25·6
ej med eget rum	24·9	34·0	29·6	15·5	28·4	18·6	29·2	19·1	27·3	25·5	17·9
<i>Landsbygd</i>	1194	191	195	144	134	122	90	97	76	90	55
Därav i procent											
med eget rum	50·3	43·5	48·3	46·5	47·8	48·4	61·1	51·5	61·9	61·1	60·0
tills. med kamrat	29·0	31·9	33·8	33·3	31·3	27·9	18·9	26·8	19·7	24·4	27·3
ej med eget rum	20·2	24·6	17·9	20·2	20·9	23·7	20·0	21·7	18·4	14·5	12·7
<i>Hela riket</i>	2604	361	375	321	305	292	215	221	177	191	146
Därav i procent											
med eget rum	49·7	42·7	45·4	45·8	47·9	50·3	51·6	53·8	57·6	58·1	58·9
tills. med kamrat	28·1	29·6	31·7	35·2	25·9	29·8	26·0	24·9	20·9	23·6	24·0
ej med eget rum	22·2	27·7	22·9	19·0	26·2	19·9	22·4	21·3	21·5	18·3	17·1

särskilt i de yngre årsklasserna (stegringen av egetrumsfrekvensen sker i jämn takt från 43 till 59 % mellan 17 och 26 år).

De som delar ett rum med en kamrat eller ett syskon utgör 35 % bland männen och 28 % bland kvinnorna. Resten utgörs av dem som inte har något »eget» tillhåll alls, de är 22 % i båda könen. Det vill med andra ord säga, att drygt var femte ogift ung person i landet måste räknas till den kategori som inte har någon vrå att kalla sin egen.

Är det hos sina egna familjer eller i förhyrda bostäder som ungdomarna har »egna rum»? På detta ger tabell 18 svar. Sid. 57. Ser man på hela landet är procenten med eget rum lägst bland de hemmaboende (givetvis med undantag för militärkasernernas ungdomar). Medan 39 % av männen har eget rum hos föräldrarna, gäller detta om 67 %

hos arbetsgivarna, om 64 % av dem som hyr möblerat rum och om 73 % av dem som hyr omöblerat. Kvinnorna har något oftare eget rum hemma hos föräldrarna (42 %) och hos arbetsgivarna (73 %). Däremot är det något ovanligare än bland männen att de bor ensamma i det förhyrda rummet. Det är värt att lägga märke till att bortåt hälften av de unga som hyr rum inte har detta för sig själva. (Siffrorna för eget rum bland kvinnor med möblerat rum är 57 % med omöblerat 55 %.)

Delad bädd

En viss möjlighet till komplettering av de refererade undersökningarna erbjuder en bostadsvaneundersökning som utförts av Statens forskningsinstitut för lantmannabyggnader (SFL) och där varje undersökt fall lagts upp som en ingående, beskrivande case-study. Fem hundra gårdar i den storleksgrupp som

Tab. 18. Frekvensen av eget rum vid olika bostadsformer.
Endast ogift ungdom

Bostadsort	Hela antalet	Hos för- äldrar m. m.	Hos arbets- givare	Hyr möblerat rum	Hyr omöble- rat rum eller lägenhet	I militär- kasern	Annat bostads- för- hållande	Ej angivet
Män.								
<i>Storstäder</i>	525	371	4	80	44	14	9	3
Därav i procent								
med eget rum	48.2	43.9	(50.0)	66.3	72.7	—	(22.2)	(33.3)
tillsammans med kamrat	24.6	22.9	(25.0)	30.0	27.3	21.4	(33.3)	(33.3)
ej eget rum	27.2	33.2	(25.0)	3.7	—	78.6	(44.5)	(33.4)
<i>Övriga städer</i>	869	551	21	159	33	89	13	3
Därav i procent								
med eget rum	43.2	39.7	61.9	64.8	66.7	12.4	46.2	(33.3)
tillsammans med kamrat	30.6	31.0	33.3	34.0	33.3	21.3	23.1	(33.3)
ej eget rum	26.2	29.2	4.8	1.2	—	66.3	30.7	(33.4)
<i>Landsbygden</i>	1 800	1 450	114	96	42	48	39	11
Därav i procent								
med eget rum	41.5	37.7	68.4	59.4	78.6	10.4	53.8	54.5
tillsammans med kamrat	40.3	43.4	21.9	40.6	16.7	18.8	30.8	45.5
ej eget rum	18.2	18.9	9.7	—	4.7	70.8	15.4	—
<i>Hela riket</i>	3 194	2 372	139	335	119	151	61	17
Därav i procent								
med eget rum	43.0	39.1	66.9	63.6	73.1	10.6	47.5	47.1
tillsammans med kamrat	35.1	37.3	23.7	34.9	25.2	20.5	29.5	41.2
ej eget rum	21.9	23.6	9.4	1.5	1.7	68.9	23.0	11.7
Kvinnor.								
<i>Storstäder</i>	626	386	54	95	80	—	10	1
Därav i procent								
med eget rum	47.1	41.5	72.2	52.6	51.3	—	50.0	—
tillsammans med kamrat	28.1	25.6	22.2	37.9	30.0	—	40.0	(100.0)
ej eget rum	24.8	32.9	5.6	9.5	18.7	—	10.0	—
<i>Övriga städer</i>	805	507	89	127	62	—	16	4
Därav i procent								
med eget rum	47.5	37.9	69.7	66.1	58.1	—	37.5	(50.0)
tillsammans med kamrat	25.8	26.0	19.1	26.0	29.0	—	43.8	(25.0)
ej eget rum	26.7	36.1	11.2	7.9	12.9	—	18.7	(25.0)
<i>Landsbygden</i>	1 194	865	211	54	40	—	20	4
Därav i procent								
med eget rum	50.1	44.6	74.4	46.3	57.5	—	20.0	(75.0)
tillsammans med kamrat	28.6	30.2	17.1	48.1	22.5	—	45.0	—
ej eget rum	21.3	25.2	8.5	5.6	20.0	—	35.0	(25.0)
<i>Hela riket</i>	2 625	1 758	354	276	182	—	46	9
Därav i procent								
med eget rum	48.6	42.0	72.9	57.6	55.0	—	32.6	(55.6)
tillsammans med kamrat	27.6	28.0	18.4	34.4	28.0	—	43.5	(22.2)
ej eget rum	23.8	30.0	8.7	8.0	17.0	—	23.9	(22.2)

Anm. Procenttal, vilka har tal lägre än 10 som bas, är satta inom parentes.

omfattar nära 90 % av de svenska brukningsdelarna har undersökts. I beskrivningen, som omfattar detaljerade planritningar och fotografier, kan man lokalisera var de olika familjemedlemmarna har sina sovplatser.

Tillfredsställande enligt den uppställda normen bor bara 22—23 % av familjerna.¹ Den största delen av familjerna är emellertid »frivilligt trångbodd», dvs. man förlägger sina sovplatser trängre än bostadsutrymmet i sig självt tvingar till; detta gäller om 60—65 % av fallen. Återstår en rest på omkring 20 %, som på grund av bostadens storlek är verkligt trångbodd.

Bland de ungdomar mellan 12 och 25 år som ingår i de undersökta familjerna är det inte mindre än fjärdedelen som saknar egen bädd (24 %). Vanligast är att man delar bädd med syskon av samma kön. Att ungdom delar bädd med person av motsatt kön förekommer i 0,3 %.

Ungdomarna är in fråga om sovplats mera trångbodd än småbarnen. Man har numera i regel en barnsäng för den minste, men när barnen hunnit upp i tolvårsåldern och kräver en bädd av vuxet format, synes det inte betraktas som någon oundgänglig anordning att skaffa en bädd åt vederbörande.

Hur mycket betalar ungdomen för bostäder?

Vid hålkortsbearbetningen av materialet upptog man en post »fri inkomst»

¹ De normer som använts vid beräkning av trångboddheten är: (vuxen = person över 12 år)

I rum över 10 m²
man + hustru
man + hustru + barn under 1 år
2 vuxna av samma kön

och en för den nominella inkomsten. Skillnaden utgörs av vad man betalar för mat och husrum, i vilken form man än bor och äter.

För att kunna beräkna vilka möjligheter ungdomar i olika åldrar och bostadsorter kan tänkas ha att betala självständiga bostäder, om sådana stode att få i större utsträckning, är det av intresse att veta, hur mycket de som hyr rum faktiskt betalar för dessa. En specialundersökning har därför gjorts på intervjuerna dels från Stockholm, dels från Östergötlands län. Enbart de ogifta ungdomarna har tagits med.

I Stockholm är den vanligaste hyran 50—70 kronor per månad; medianen utgör kronor 61:78. Det synes föreligga en viss stegring i hyresutgifterna med stigande ålder, men antalet uppgiftslämnare i 17—20-årsåldern är så litet, att fullt säkra slutsatser inte kan dras. Någon genomgående differens mellan manlig och kvinnlig ungdoms hyreskostnader kan inte fastställas. I de yngre årsklasserna betalar flickorna något mer för sina rum, men efter 20-årsåldern är motsatsen regel.

I Östergötland ligger tyngdpunkten i hyresklassen 30—50 kronor per månad, men åtskilliga betalar lägre hyra än 30 kronor. Medianen är kronor 37:20. Högre belopp än 90 kronor förekommer praktiskt taget inte. Däremot betalar inte så få stockholmsungdomar hyror på omkring 100 kronor. Den intresserade hänvisas till tabellen på sid. 62.

2 barn under 12 år oavsett kön
1 vuxen + 1 barn av samma kön
1 vuxen + 1 barn av annat kön under 7 år
I rum under 10 m²
1 person oavsett åldern
I rum under 6 m² eller i kök
ingen

Kommitténs ståndpunkt och förslag i bostadsfrågan

Allmänna synpunkter

Ungdomsvårdskommittén har inte ansett sig kunna eller böra ta upp ungdomens bostadsfråga till mera grundlig behandling. Detta har två skäl, båda av praktisk art. Det ena är att bostadsbyggandet i vårt land redan är så uppmärksammat från samhällets sida, att man kan förlita sig på att det byggs så mycket som det allmänna läget anses medgiva. Det andra skälet är, att den inriktning på familjebostäder av något större typ, som hittills har utgjort huvudlinjen i bostadspolitiken, är ägnad att också i viss mån lösa ungdomens bostadsfråga. En lättnad i ungdomens trångboddhet kan på den vägen vinnas både direkt, därigenom att familjer med egna halv-vuxna ungdomar kan ge dem bättre utrymme om man disponerar t. ex. tre rum i stället för ett eller två, och indirekt, genom att större lägenheter bör kunna öka utbudet av uthyrningsrum, lämpade för mera mogen ungdom som vill flytta hemifrån. Därtill kommer att så länge efterfrågan på lägenheter för unga par som vill gifta sig inte på långt när är mättad, är det givetvis ett ungdomsintresse av första ordningen att nya familjebostäder byggs.

Behov av »elastiska lägenheter»

Det är dock inte likgiltigt hur familjebostäderna utformas, om de också skall kunna tjäna som lämpliga ungdomsbostäder. Det nya krav på bostaden som kommer till när ett barn växt ur barnomens vanor är främst att den ska kunna ge avskildhet. En tonåring behöver ha möjlighet att kunna stänga igen dörren om sig och få vara för sig själv. Han behöver känna att han

disponerar sin bostad också så, att han kan bjuda in kamrater dit utan att det nödvändigtvis varje gång skall behöva bli en hela familjens angelägenhet. Om det gäller ett förhyrt rum i en främmande familj är detta krav ännu viktigare. Den ofrihet och det tvång som ofta ålägges en inneboende är en så ofta omvittnad vantrivselorsak bland unga människor, att något effektivt nu behöver göras häremot. Frekvensen av trivsamma och otrivsamma hyresrum kan inte siffermässigt anges, detta redan av det skälet att vad den ena unga personen upplever som hemtrevnad och omvårdnad uppfattar den andra som oönskad inblandning. Man kan dock indirekt sluta sig till att inhyses-tillvaron under den nuvarande bristen på rum mycket ofta är otillfredsställande. Det blir mycket litet av den självständighet och rörelsefrihet som man hoppats på när man flyttade hemifrån, om man av rädsla för att mista sin bostad ständigt måste vakta på varje steg och varje ljud för att inte störa, om man inte får låna telefon, inte tvätta upp litet kläder, inte koka sig en kopp te.

Det är betecknande att de ungdomar som bodde i hyresrum uppgav en större procent av vantrivsel med bostadsförhållandena än de som bodde i sina hem, när ungdomsvårdskommittén vid ett tidigare tillfälle gjorde en enkät bland ungdom i åldern 15—22 år (flertalet var 17—19 år). Siffrorna var resp. 37 % och 11 %. Härmed är inte sagt, att alla inneboende ungdomar skulle vara utan skuld till att det ibland blir gnissel i förhållande till värdfolket. Kärnan i problemet är väl, att inneboendesystemet i sig självt rymmer så många konflikthanledningar, att

man måste räkna med att det inte passar alla. Man bör därför skapa andra alternativ för dem.

En framkomlig väg att öka tillgången på uthyrningsrum och göra nytillskottet bättre lämpat för sitt ändamål synes vara att bygga s. k. elastiska lägenheter. Med detta uttryck avses som bekant lägenheter, i vilka ett rum förlagts så att det har självständig ingång och eget tvättställ, vanligen också egen toalett. Rummet kan sedan antingen ha dörrförbindelse med den övriga våningen eller stängas av därifrån genom en enkel anordning. HSB har sedan flera år producerat bostäder av sådan typ. Som villkor för uthyrningen har HSB uppställt att endast ensamma eller två ogifta personer av samma kön får hyra, detta för att inte enkelrummet en vacker dag skall bli bostad för en hel familj. Hyran är fastställd till mellan 60 och 90 kronor per månad i Stockholm. De kan hyras ut med eller utan möbler.

Motivet för den elastiska lägenheten har varit dubbelt: medan familjen är ung och barnen ännu få eller i varje fall små och familjens inkomster inte så höga, kan man hyra ut extrarummet och därmed förbättra sin ekonomi. Senare har man tänkt sig att familjen skall ha råd att överta rummet för eget bruk och eventuellt placera sina växande ungdomar där. (Denna bostadsform är givetvis också ofta den bästa lösningen för de gamla inom en familj.)

Andra smålägenheter till överkomligt pris

Man kan naturligtvis fråga sig, om samhället inte i ungdomens intresse skulle kunna se till, att det byggdes smålägenheter eller rum som hyr-

des ut direkt till ungdom utan att dessa behövde betala ett överpris som är avsett att förbilliga hyran för en lägenhetsinnehavare.

Innan kommittén går in på den frågan, skall behovet av ungdomsbostäder utanför familjerna diskuteras, vidare vilka inkomster de bostadssökande ungdomarna disponerar för att betala sina rum med.

Billiga smålägenheter

Enligt beslut av 1950 års riksdag skall kommuner och andra huvudmän, som uppför smålägenheter på ett rum med kokvrå eller ett rum och kök, resp. två rum med kokvrå eller kök, avsedda för folkpensionärer och insprängda i vanliga hyreshus, kunna få dessa betraktade som allmännyttiga bostadsföretag och därför uppbära tertiärlån upp till 100 % av kostnaden. Enligt en tabell som fogats till propositionen (1950 nr 144) beräknas den verkliga årskostnaden (bränsletillägget oräknat) bli från 610 till 765 kronor per år i resp. billigaste och dyraste bostadsorter för rum med kokvrå. För lägenhet på ett rum och kök blir omkostnaden resp. 795 och 1 030 kronor. Något löpande statsunderstöd för att subventionera hyran när det gäller arbetande ungdomar torde man inte böra räkna med. Därför blir frågan: skulle ogift ungdom i städer och tätorter vilja och kunna betala en hyra som täcker självkostnader för dylika nyproducerade smålägenheter? Om man räknar med att två unga personer kan bo i en lägenhet av typen ett rum med kök (avsett som normalbostad för ett par folkpensionärer), skulle hyran kunna beräknas till mellan 400 och drygt 500 kronor per år och person. (Härtill kommer bränsletillägg.)

Tillgången på smålägenheter

Vid bostadspolitikens planläggning räknade man med att ett stort antal smålägenheter, alltså rum med kök eller kokvrå och liknande, skulle bli överflödiga sedan de inte längre behövde tjäna som familjebostäder. De sämst utrustade av dessa skulle därvid saneras bort ur bostadsbeståndet och de med god standard skulle bli tillgängliga för ensamstående och för barnlösa, främst äldre makar. Av två skäl har detta utbud av frigjorda smålägenheter inte kommit till stånd. Ena anledningen är att familjebostäder inte har kunnat produceras i så rask takt som bostadssociala utredningen hade beräknat. Den andra är att en oförutsett stor »hushållssprängning» skapat en köpkraftig efterfrågan på de fullgoda lägenheterna av detta slag. Detta betyder att många ogifta personer, som tidigare nöjt sig med att bo kvar i sina föräldrahem eller som »inneboende» hos andra, nu skaffar sig självständiga bostäder. Sådana yrkesgrupper som anstaltspersonal och huslig arbetskraft tenderar också mer och mer att söka sig bostäder på den fria marknaden.

Efterfrågan på ungdomsbostäder

är inte på samma sätt möjlig att förutberäkna som exempelvis behovet av familjebostäder på grund av äktenskapsfrekvensen. Vi kan visserligen beräkna antalet ungdomar som lämnar skolåldern och inträder i arbetslivet, men det råder inga fasta regler för hur och var dessa skall bo. Olika sedvänjor har påpekats, t. ex. i Åhréns Göteborgsundersökning,¹ där han betonade att den vuxna arbetarungdomen

bodde kvar i de trånga föräldrahemmen trots att de hade ekonomiska möjligheter att skaffa egna bostäder och sådana då för tiden fanns att få. Denna folksed bryter sig skarpt mot det äldre levnadssättet i fattiga familjer, särskilt på landsbygden: så snart barnen över huvud taget kunde börja arbeta, skulle de »ge sig ut och tjäna». Detta betydde också vanligen att de fick husrum på arbetsplatsen och att den dagliga kontakten med föräldrahemmet tidigt avbröts. När ungdom nu bor kvar i sina hem längre tid, kan det förmodligen förklaras som ett led i den strukturändring, som givit allt flera arbetande sysselsättning i industri och andra yrken, där inte de anställda längre får naturalön i form av vivre. De moderna kommunikationerna gör det också möjligt att bo kvar i hem som ligger både en och flera mil från arbetsplatsen.

Jämfört med traditionerna inom arbetarklassen är alltså kvarboendet i föräldrahemmet snarast en följd av arbetslivets strukturändring, vilken inneburit en allmän standardhöjning och upplevs som en vinst. Därför är frågan om utflyttning till egna bostäder ofta inte aktuell ens som önskan hos de unga.

Som framgår av det föregående bor tre fjärdedelar av de ogifta männen och två tredjedelar av de ogifta kvinnorna i åldern 17—26 år kvar i sina föräldrahem. Den del av ungdomen som bor på annat sätt består till huvuddelen av dem som flyttat bort från hemorten. I sina nya bostadsorter kan de i vissa fall hysas in hos släktingar och räknas då in i de hemmaboendes grupp. En annan grupp, särskilt talrik i jordbrukskommunerna, får bostad hos arbetsgivarna. Resten — ca en fjärdedel i städerna, en tiondel på landet, är hän-

¹ Gunnar Myrdal — Uno Åhren i SOU 1933: 14.

Tab. 19. Stickprov på vad ogift ungdom som hyr rum betalar i hyra
Stockholms stad

Ålder år	Antal ungdomar med nedanstående hyra (kr/mån)												Hela antalet		
	under 30		30-49		50-69		70-89		90-109		110-∞		Män	Kv.	S:a
	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.			
17	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3
18	2	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4	2	6
19	—	2	2	1	—	1	1	—	—	—	—	—	3	4	7
20	1	2	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	2	5	7
21	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	2	4
22	2	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	5	—	5
23	—	2	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	1	5	6
24	1	1	—	4	1	1	1	—	—	—	—	—	3	6	9
25	1	2	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	4	3	7
26	1	2	1	2	1	—	—	—	—	—	1	—	4	4	8
Summa	9	13	12	13	5	7	2	—	—	—	1	—	29	33	62

Östergötlands län

17	1	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	2	3	5
18	—	1	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	3	3	6
19	1	—	4	2	4	5	—	1	1	—	—	1	10	9	19
20	—	—	—	1	2	5	—	1	—	—	—	—	2	7	9
21	—	1	1	4	2	2	2	3	1	1	1	1	7	12	19
22	—	—	2	8	8	2	5	4	1	—	—	1	16	15	31
23	2	—	3	1	8	6	2	—	4	—	—	2	21	9	30
24	—	—	4	3	4	6	2	3	1	2	1	1	12	15	27
25	—	—	4	6	3	10	4	4	1	1	—	—	12	21	33
26	—	1	1	2	7	5	6	4	1	2	1	—	16	14	30
Summa	4	3	20	28	40	44	22	21	10	6	5	6	101	108	209

visad att hyra bostad i den öppna marknaden. Hur mycket betalar de för det husrum, som de på detta sätt skaffar sig i städer och tätorter? Enligt det refererade stickprovet skulle maximum, nämligen Stockholmshyrorna, ligga mellan 50 och 70 kronor (se tab. 19 här ovan). I ett län med såväl medelstora och små städer som jordbruksbygd, ligger tyngdpunkten avsevärt lägre, nämligen i hyresklassen 30—50 kr./mån. De frågor som uppställer sig är följande: Hur mycket skulle de till städerna inflyttade ungdomarna i olika åldrar kunna betala för bostad? Vad för slags bostad räcker ungdomens in-

komster till? Är det möjligt att som alternativ till det möblerade hyresrummet kunna erbjuda därtill hugade ungdomar den mera självständiga bostadsform som en direkt av värden förhyrd smålägenhet eller eventuellt ett eget rum i ett bostadskollektiv utgör? Vi återkommer till dessa frågor längre fram.

Till sist: Den yngsta kategorien migrerande ungdom, lärlingar och andra i åldern 14—18 år, har inte bara lägre inkomster för finansiering av bostadsbehovet. De torde ofta både önska och behöva en bostadsform med hemlik karaktär, och för dem är små inackor-

deringshem av Eskilstunatyp (se nedan) att rekommendera.

Ungdomsbostäder i kollektiv form

Ungdomsvårdskommittén gjorde hösten 1946 en rundfråga till alla städer i riket huruvida några särskilda åtgärder för att bereda bostäder åt ungdom vidtagits. Inventeringen visade att de kommunala myndigheterna hittills inte gripit sig an med denna uppgift annat än i undantagsfall. Stockholms barnvårdsnämnd driver f. n. 17 ungdomshem med omkring 350 platser, i Göteborg understöder barnvårdsnämnden likaså ett par inackorderingshem, i Eskilstuna driver staden två hem för vardera 10 pojkar, Örebro har ett liknande hem. Linköping startade hösten 1950 pojkhem efter Eskilstunamodell. Hemmen är vanligen i första hand avsedda för placering av städernas egna ungdomar, nämligen sådana som barnvårdsnämnden behöver skaffa bostad med betryggande tillsyn eller hjälpa att komma hemifrån.

Hemmens storlek växlar, men mer än 20 inackorderingar har man bara undantagsvis. Normaltypen för ett s. k. Eskilstunahem består av 8—10 ungdomar, som bebor en större lägenhet eller en villa tillsammans med ett föreståndarpar, där maken har ett vanligt arbete och endast på sin fritid tjänstgör som vikarierande fader för skaran. Husmodern sköter tillsammans med ett anställt hembitråde såväl matlagning som andra hemsysslor för storfamiljen. Som ersättning för familjens arbete uppbär den fritt vivre för sig och sina eventuella egna barn. Som egen bostad disponerar de två omöblerade rum i anslutning till ungdomshemmet. Enligt de av skattemyndigheterna utarbetade beräkningsgrunderna skulle

arbetsförtjänsten, om familjen bara består av man och hustru, utgöra 3 600 kronor per år i högsta dyrort.

Efter detta mönster har socialstyrelsen i samarbete med IOGT startat ett tiotal inackorderingshem på olika platser i landet. Som huvudman för dessa hem, där halva antalet inackorderingar skall vara f. d. elever vid de statliga ungdomsvårdsskolorna, har IOGT trätt in och ur dess led rekryteras de föreståndarpar som leder hemmen. Statsunderstödet till dessa hem utgår i form av ett anslag till starten, avsett för inredning av hemmet. För ett hem med tio ungdomar får man 10 000 kr. i engångsanslag. Dessutom lämnar staten ett understöd för första året, uppgående till årshyrans belopp. Om driften går med underskott på grund av att hemmet inte varit fullbelagt, kan staten också genom anslag täcka detta.

Kommunerna har i allmänhet medverkat på ett eller annat sätt vid dessa hems tillkomst, genom fri tomt eller rent av genom att skänka ett hus.

Industrier och andra större företag har på senare år upprättat bostäder för ung arbetskraft, som delvis liknar de nyss beskrivna. Dock nöjer man sig med att ha en föreståndare resp. en husmor, inte ett »föräldrapar». Hemkarakteren växlar dock starkt från trivsamma lärlingshem till överbefolkade barackförläggningar, som knappast kan vara lämpliga hem för unga arbetande människor under årtal.

För äldre anställda har som bekant många storföretag byggt och inrett mer hotelliknande bostadshus, särskilt gäller detta om landsortsindustrier som har expanderat under de senare åren, då arbetskraftsbristen tvingat fram bostadsanskaffning som lockmedel. Om alla dessa företagsbostäder gäller givet-

vis, att de bara står öppna för hyresgästerna så länge de arbetar i resp. företag. Vanligen är de inrättade för två boende i varje rum, bara i undantagsfall har standarden nått till ett rum — en person. Vidare är det påfallande ofta så, att företagen lämnar driften eller skötseln av bostadshuset till en ideell förening, dvs. i praktiken till KFUM och i vissa fall KFUK. I några fall har initiativ utgått från föreningshåll. (Ett exempel är Fredrika Bremerförbundets flickhem i LM-staden i Midsommarkransen.) Ett intressant sådant företag, som har en relativt självständig ställning ehuru det till en mindre del subventioneras av några stora företag, är bostadskollektivet Stockholms ungdomsby i Midsommarkransen. Det är byggt med enkelrum och tar emot 115 manliga och kvinnliga ungdomar som kommit inflyttande till Stockholm och saknar bostad. För en månadsbetalning av ca 160 kronor får de ett möblerat modernt rum med tillgång till bad och en mängd kollektiva anordningar (tvätt, strykning, sällskapsrum, hobbyrum osv.) samt frukost och middag. Detta ungdomshotell har byggts på privat initiativ (en för ändamålet bildad stiftelse) men drives nu av den kommunala Stockholms bispisningsförening.

Detta hittills ensamstående experiment har sina motsvarigheter i de redan existerande eller planerade studentkollektiverna i universitetsstäderna. Enligt beslut av 1950 års riksdag skall — i enlighet med studentsociala utredningens förslag — sådana bostadshus med enkelrum för ogifta och dubbelrum för gifter studenter jämställas med »allmännyttiga bostadsstiftelser» och alltså kunna få tertiärlån upp till 100 % av byggnadskostnaden. Det förutsättes att städerna skall tillhandahålla

tomtmark. Någon generell rätt till det statliga byggnadsstödet för studentbostadshus stadgas dock inte i riksdagsbeslutet, utan varje projekt skall granskas av bostadsstyrelsen för godkännande.

För driftsunderskott i bostadshus av studentkollektivets form avses inte statens byggnadsmyndigheter inträda som garant. Det kan inte heller väntas att kommunerna skall vara villiga att stå några ekonomiska risker i samband med driften. Därför förutsättes ett särskilt anslag härför på ecklesiastikdepartementets stat.

Sammanfattning av kommitténs ståndpunkt

Behovet av bostäder för ungdom torde komma att ökas starkt. Det gäller i första hand från hemorterna bortflyttade helt unga elever och lärlingar. Den 9-åriga skolan, som visserligen torde medföra att flera barn kan bo kvar i hemorterna under den yngre läroverksåldern, kommer troligen att medföra en ökad omflyttning av ungdom i lärlingsåldern. Men även för ungdom som får sin skolning och sitt arbete i hemorterna förefinns ett — till omfånget tämligen okänt och av svårbedömbara faktorer beroende — behov av husrum utanför familjebostäderna för ungdom som lämnat barnåldern men ännu inte efterfrågar familjebostäder. De barn- och ungdomsvårdande myndigheterna har ofta anledning att föreslå sådant bostadsbyte för ungdomar. Undersökningar antyder att många föräldrar gärna skulle se att deras vuxna ungdomar kunde få egna bostäder. Däremot är de ungas egna önsksningar på denna punkt mindre klara: De synes inte utan vidare föredra en höjning av bostadsstandarden i denna form fram-

för andra alternativ till sin inkomst-användning. Detta torde vara ett utslag av bristande erfarenhet av olika sätt att bo. I realiteten är alternativen som bekant oftast ett inackorderingsrum som vanligen ger ännu mindre självständighet och rörelsefrihet än inhysestillvaron i ett trångt föräldrahem.

Tänkbara former för ungdomsbostäder

1. *Hysesrum*, möblerade eller omöblerade, bör helst ingå i s. k. *elastiska lägenheter*. Endast då finns någon garanti att hyresrummet ger den inneboende frihet att rå sig själv. En viss kontakt med värdfamiljen kan också vara av värde för eljest isolerade ungdomar.

2. *För ungdom i åldern 14—18 år* behövs på större platser inackorderingshem efter Eskilstunamodell. Dessa bör inte vara större än för 10, högst 12 ungdomar och förestås av ett gift par. Hemkaraktären och den personliga tillsynen är här av betydelse, men denna tillsyn får inte ha karaktären av anstaltsdisciplin. Även om medverkan från ideella organisationer kan hålla kostnaderna för personalen nere på relativt låg nivå, måste man räkna med att dessa ungdomshem inte kan finansiera sig själva. Det kräves därför anslag både till engångskostnader vid starten och för täckande av eventuella driftunderskott. Det synes lämpligt att staten svarar för bidrag till startkostnaderna under det att kommun eller intresserade företag svarar för bidrag till driftkostnaderna. Denna fråga bör överlämnas till socialstyrelsen för närmare utredning. Det gäller här till en del ungdomar som om de bodde kvar hos sina föräldrafamiljer kunde komma i åtnjutande av statliga bostadsbidrag på upp till ca 260 kronor per år.

I avvaktan på att detta förslag realiserats skall uppmärksamheten fästas på de subventionsmöjligheter som redan föreligger. Inredningsbidrag kan nämligen redan nu utgå från arvsfonden. Denna ger sammanlagt ut 1—1,5 miljoner årligen för olika barn- och ungdomsändamål. Bidrag utgår vanligen med $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ av kostnaderna för nyanläggningar av t. ex. daghem, ungdomslokaler osv. Syftet är »barns och ungdoms vård och fostran» (under 21 år). Inackorderingshem har fått upp till $\frac{2}{3}$ av kostnaden = 1 500 kronor per plats.

3. *För ungdom över 18 år*: Smålägenheter i vanliga bostadshus bör av kommuner och allmännyttiga stiftelser kunna produceras inte bara för folkpensionärer utan också för ogift ungdom. De senare bör då betala den hyra som täcker den verkliga kostnaden för lägenheterna.

4. *Kollektiva bostadshus för ungdom*. Kommuner och allmännyttiga stiftelser, som vill uppföra bostadshus avsedda för ungdom och försedda med vissa gemensamhetsanordningar bör efter ansökan hos bostadsstyrelsen kunna få åtnjuta samma villkor härför som förutsatts för studentbostäder. Ehuru ungdomsvårdskommittén inte anser en lösning efter denna linje möjlig eller lämplig för det stora flertalet orter, kan det dock bli behövligt i städer med stor inflyttning av ungdom.

I många fall utgör de första åren i staden också för dessa ungdomar en lärotid, under vilken de inte når upp till full försörjning. De inflyttades inkomster ligger exempelvis i Stockholm lägre än de infödda jämnårigas. En viss hjälp för att förbilliga bostäderna under en övergångstid skulle därför vara motiverad. Det är ofta bara en gradskillnad

i många nyinflyttade icke-studenters och de regelrätt studerandes läge.

5. *Lönsparande för bostäder.* En sammankoppling av lönsparande bland ungdom och tillkomsten av sådana

byggnadsprojekt som ovan skisserats bör snarast prövas på någon eller några lämpliga orter med talrik ung arbetskraft.

Kap. 5. Ungdomens uppväxtförhållanden

Ungdomsundersökningen upptog följande fråga, avsedd att klarlägga förekomsten av »broken homes» i ett normalmaterial: »Hur har Ni tillbringat Er uppväxttid (från födelsen tills Ni fyllde 15 år)?

hos bägge föräldrarna,
hos ensam mor,
hos mor + styvfar,
hos ensam far,
hos far + styvmor,
i fosterhem hos anhöriga,
i annat fosterhem,
på barnhem eller annan anstalt,
på annat sätt, vilket?»

I svaren anges alltså hur många år som tillbragts på det ena eller andra sättet. Kombinationerna kan tydligtvis bli många och vid bearbetningen måste de sammanföras till några enklare kategorier som kunde anses skilja ut dem som växt upp i vad man brukar kalla en normal hemmiljö från dem som växt upp i splittrade hem.

I alla undersökningar av sociala och psykologiska anpassningsproblem brukar man peka på frekvensen av »broken homes» bland de på ett eller annat sätt missanpassade personerna. Något kontrollmaterial som upplyser om hur vanligt det är med uppväxt i splittrade hem bland svensk befolkning i allmänhet har man däremot inte brukat kunna ange. För de åldersgrupper som här undersökts har man emellertid nu tillgång på en sådan.

Vid bearbetningen inom nykterhetskommittén tog man sikte på uppväxtfamiljen som social och ekonomisk miljö och sökte göra sin huvuduppdelning så, att man skilde ut alla som vistats sina första 15 år i »fullständigt hem» och de som inte gjort det. Till den första gruppen hör självfallet först alla som växt upp i hemmet tillsammans med båda föräldrarna. Eftersom man velat renodla själva hemmiljön har dit räknats också dem som hela tiden bott i fosterhem. Vidare ansåg man det riktigast att efter den sagda bedömningsgrunden hänföra alla som vistats tillsammans med en ensam far (som regel med husföreståndarinna) eller tillsammans med far och styvmor till gruppen med uppväxt i fullständigt hem.

Däremot har de som växt upp tillsammans med ensam mor eller med mor och styvfar hänförts till kategorin som inte haft fullständigt hem. Anledningen till detta var, att den ekonomiska tryggheten ansågs bära tillmätas stor betydelse och att hemmiljön ansågs skilja sig mer från den normala fullständiga familjen, om ungdomarna vistats hos en ensam förvärvsarbetande mor eller om en annan man än barnets fader genom giftermål med modern svarade för hemmets ekonomi, än om de växt upp med sin far som familjeförsörjare. — Alla som vistats på anstalt har förts till särskilda grupper.

Vidare har man vid bearbetningen

Tab. 20. De intervjuades uppväxtförhållanden

Uppväxtförhållanden	M ä n			K v i n n o r		
	17—20 år	21—26 år	Summa	17—20 år	21—26 år	Summa
Fullständigt hem i 15 år.....	1 320	2 127	3 447	1 300	2 192	3 492
Fullständigt hem i mer än 8 år ..	79	159	238	109	194	303
D:o + anstalt.....	7	13	20	4	4	8
Fullständigt hem i mindre än 8 år	59	97	156	52	113	165
D:o + anstalt.....	2	3	5	2	3	5
Helt ofullständigt hem.....	22	65	87	43	74	117
D:o + anstalt.....	5	9	14	4	6	10
Ej uppgift	1	—	1	—	1	1
Summa	1 495	2 473	3 968	1 514	2 586	4 101
Helt fullständigt hem	1 320	2 127	3 447	1 300	2 192	3 492
Ej helt fullständigt hem: antal....	175	346	521	214	394	609
” ” ” ” : procent..	12·0	14·0	13·1	14·1	15·2	14·9

Ann. För definition av begreppen »fullständigt» och »ofullständigt hem» se texten.

delat upp ungdomarna från »ofullständiga hem» efter hur lång tid de tillbragt i fullständigt, resp. inte fullständigt hem. Som framgår av ovanstående uppställning är det bara en mindre del av gruppen med ofullständiga hem som under hela sin uppväxtålder saknat vad som här betecknas som normal hemmiljö.

Som uppställningen visar blir det med den beskrivna restriktiva tolkningen av begreppet »ofullständigt hem» 12—15 % av ungdomsgrupperna i olika åldrar och kön, som större eller mindre del av sin uppväxt saknat vanlig normal hemmiljö.

Den indelning av uppväxtmiljöerna som ligger bakom ovanstående siffror är som redan antytts inte invändningsfri. Det inryms alltför olikartade hemmiljöer i den grupp som kallats »fullständigt hem». Ungdomsvårdskommittén har därför gjort en ny bearbetning av svaren på uppväxtfrågan. Därvid skildes alla som inte under hela sin uppväxt bott tillsammans med båda sina föräldrar ut från »normalgruppen», som här alltså bara omfattar uppväxt i hem med samlevande föräldrar. De ung-

domar som växt upp i »splittrade hem» enligt denna definition, som ansluter bättre till det vanliga språkbruket, utgör för hela landet ca 20 % (19,7). (Skillnaderna i fördelningen av manlig och kvinnlig ungdom är inte så stora att de motiverar någon särredovisning.) Av fem svenska ungdomar har alltså fyra växt upp i ett »helt» hem och en i en på något sätt »splittrad» hemmiljö.

De lokala differenserna är inte särskilt stora, när man indelar ungdomen efter deras bostadsort vid intervjun: av Stockholmsungdomen har dock 27 % växt upp i »splittrad» hemmiljö mot 18,8 % bland hela det övriga landets ungdom.

Procent av ungdom i åldern 17—26 år som vistats i hem med samlevande föräldrar nedanstående antal år av sin uppväxt:

Hela 15 år	80,3
Mer än 8 år	8,0
Högst 8 år	6,1
Aldrig	5,6
	<u>100,0</u>

Av de ungdomar som aldrig bott tillsammans med båda sina föräldrar hade dock över hälften vistats i samma slags uppväxtmiljö hela sin barndom. För 40 % var denna miljö fosterhem, och av dessa fosterhem var tre av fyra hos anhöriga. Drygt 20% har växt upp hos

ensam mor. Helt och hållet inom anstalt har bara 3 av de intervjuade ca 8 000 ungdomarna växt upp.

Av hela ungdomsgruppen är det 14,1 % som har sin uppväxt delad på två olika hemmiljöer och 2 % har upplevt tre eller flera.

Kap. 6. Yrke, trivsel och fritid

De sidor av ungdomens levnadsförhållanden som berörs i detta kapitel har utförligt behandlats i kommitténs tidigare betänkanden. Dessa byggde på ett flertal mindre undersökningar, varför det har sitt intresse att här komplettera framförallt fritidsavsnittet med några siffror från ungdomsundersökningen 1947. Den bild man får av ungdomens föreningsliv, studier, dans osv. strider inte på någon punkt mot kommitténs tidigare framställning.

Yrke, ålder, trivsel

Genomsnittsåldern i de olika yrkesgrupper vari ungdomarna återfinns, är givetvis mycket skiftande. Högst ligger bland männen de som har »kvalificerade yrken»; av dem har 40 % fyllt 25 år. De studerande utgör motpolen: av dem är det bara 6 % som återfinns i de två äldsta årskullarna. Bland männen ligger »lägre tjänstemän i allmän tjänst» och den stora gruppen »arbetare» genomsnittligt något högre än jordbrukets olika yrkesgrupper samt kontors- och butiksanställda.

Bland kvinnorna har 40 % av hemmafruarna och utövarna av »kvalificerade yrken» fyllt 25 år. Även de kvinnliga industriarbetarna har relativt hög genomsnittsålder medan motsatsen gäller om hemmadöttrar, husligt anställda och butikspersonal och i någon

mån om kontorsanställda. De sistnämnda sysselsättningarna skulle alltså få betraktas som genomgångsyrken.

Vid intervjun ställdes följande fråga: Hur trivs Ni med Ert nuvarande yrke: mycket bra, bra, någorlunda, dåligt, mycket dåligt? Om man räknar med att de tre sistnämnda svaren anger en bristfällig yrkestrivsel, får man fram att var fjärde ung man (25,3 %) och var sjunde (14,1 %) ung kvinna inte trivs. »Mycket bra» trivs över en tredjedel av männen (34,8 %) och nära hälften av kvinnorna (47,6 %). Dessa genomsnittstal stämmer — i varje fall för männens del — väl överens med de tidigare undersökningar av yrkestrivsel, som kommittén redovisar i betänkandet Ungdomen och arbetet (sid. 29). Kommitténs egen undersökning rörande »yrkesanpassningen» omfattade årsklasserna 16—18 år. De helt »välanpassades» grupp omfattar där drygt en tredjedel. »Resten fördelar sig på sådana som vill men ännu inte lyckats komma in i ett visst yrke — ca en fjärdedel — samt de som ännu inte inriktat sig på något för framtiden, de utgör något över en tredjedel». (Sid. 68.)

Kvinnornas trivselsiffra ligger dock i denna undersökning högre än man eljest brukat finna i liknande rundfrågor, där man inte haft ett så representativt material.

Tab. 21. Genomsnittlig »trivselpoäng» i olika yrken

K ö n Y r k e n	Hela antalet inter- vjuade	Därav i procent, som trivs					Genom- snittlig trivsel- poäng
		mycket bra (poäng 5)	bra (poäng 4)	någor- lunda (poäng 3)	dåligt (poäng 2)	mycket dåligt (poäng 1)	
<i>Män.</i>							
Jordbrukare	99	44.4	38.4	17.2	—	—	4.27
Hemmasöner	403	27.3	45.9	24.1	2.0	0.7	3.97
Jordbruksarbetare	400	19.8	36.7	34.2	6.8	2.5	3.65
Övriga arbetare	1 733	33.8	40.5	22.9	2.1	0.7	4.04
Hotell och restaurangp. . .	14	42.9	21.4	28.6	—	7.1	3.93
Butikspersonal	210	46.2	37.1	14.3	1.9	0.5	4.27
Kontorspersonal	245	47.4	37.1	14.3	1.2	—	4.31
Lägre tjänstemän	326	38.0	40.2	19.0	2.2	0.6	4.13
Kvalificerat yrke	100	51.0	40.0	8.0	—	1.0	4.40
Övriga	57	61.4	29.8	8.8	—	—	4.53
Samtliga	3 587	34.8	39.9	22.0	2.4	0.9	4.05
<i>Kvinnor.</i>							
Hemmadöttrar	423	44.9	42.1	12.8	—	1.2	4.31
Husligt arbete	330	43.0	40.3	14.9	1.8	—	4.25
Industriarbetare	301	32.9	39.2	24.9	1.3	1.7	4.00
Butiksanställda	382	55.2	34.6	8.9	1.0	0.3	4.43
Skönhetsvård	44	79.6	13.6	6.8	—	—	4.73
Sömmerskor	139	46.8	40.3	12.2	0.7	—	4.33
Sjukvårdspersonal	106	49.1	44.3	6.6	—	—	4.42
Hotell och restaurangp. . .	139	33.8	46.1	18.7	0.7	0.7	4.12
Kontorspersonal	770	51.9	36.4	11.2	0.4	0.1	4.40
Kvalificerat yrke	58	63.8	29.3	1.7	1.7	3.5	4.48
Övriga	17	70.6	29.4	—	—	—	4.71
Samtliga	2 709	47.6	38.3	13.0	0.7	0.4	4.32

Om man utmärker de olika svaren med fallande poängsiffror från 5 till 1, blir männens genomsnittssiffra 4,05 och kvinnornas 4,32. Som framgår av tabell 21 varierar trivseln ganska starkt inom olika yrkesgrenar. Över genomsnittindex kommer män i »kvalificerade yrken», kontorspersonal, självständiga jordbrukare, butikspersonal i denna ordning. Under genomsnittet faller »lägre tjänstemän», hotell- och restaurangfolk, hemmasöner och lantarbetare — i fallande ordning. Exakt på genomsnittet faller de stora arbetargrupperna från industri, hantverk, transport osv. Det finns ingen yrkesgrupp bland vare sig män eller kvinnor,

där så få säger sig trivas »mycket bra» som bland lantarbetarna: det är en knapp femtedel av dem som ger sitt yrke högsta betyg. Till jämförelse kan nämnas att bland de intellektuella yrkenas utövere över hälften betygsätter sin yrkestrivsel som »mycket bra». Bland de självständiga jordbrukarna är det mer än dubbelt så vanligt med den goda trivseln som bland lantarbetarna. Hemmasönerna i jordbruket visar däremot den lägsta trivseln näst lantarbetarna: endast 27 % som trivs mycket bra. Bland den stora gruppen arbetare i andra näringsgrenar är motsvarande antal 34 %.

Kvinnorna är som redan nämnts

Tab. 22. Trivseln i olika yrken, grupper över och under 21 år var för sig

	17—20 år						21—26 år					
	Hela antalet		Därav i procent som trivs med arbetet				Hela antalet		Därav i procent som trivs med arbetet			
	mycket bra	bra	någorlunda	dåligt	mycket dåligt	mycket bra	bra	någorlunda	dåligt	mycket dåligt		
<i>Män</i>	1 295	33·5	41·1	21·9	2·8	0·7	2 351	35·9	39·1	21·9	2·1	1·0
Jordbrukare	16	31·3	50·0	18·7	—	—	83	47·0	36·1	16·9	—	—
Hemmasöner	203	31·0	43·8	22·7	2·5	0·5	200	23·5	48·5	25·5	1·5	1·0
Jordbruksarbetare	163	20·2	34·4	33·7	9·2	2·5	237	19·4	38·4	34·6	5·1	2·5
Övriga arbetare	570	33·9	41·2	22·5	2·1	0·3	1 163	33·7	40·2	23·0	2·2	0·9
Hotell- o. restaurangpersonal	8	(50·0)	(25·0)	(25·0)	—	—	6	(33·3)	(16·7)	(33·3)	—	(16·7)
Butikspersonal	104	40·4	42·3	12·5	3·8	1·0	106	51·9	32·1	16·0	—	—
Kontorspersonal	93	43·0	41·9	14·0	1·1	—	152	50·0	34·2	14·5	1·3	—
Lägre tjänstemän	90	33·3	46·7	18·9	—	1·1	236	39·8	37·7	19·1	3·0	0·4
Studierande	31	51·6	38·7	9·7	—	—	28	57·1	28·6	10·7	3·6	—
Kvalificerade yrken	6	(33·3)	(50·0)	(16·7)	—	—	94	52·1	39·4	7·4	—	1·1
Övriga	11	54·5	27·3	18·2	—	—	46	63·1	30·4	6·5	—	—
<i>Kvinnor</i>	1 199	47·5	39·7	12·0	0·6	0·2	1 568	48·4	36·9	13·4	0·8	0·5
Hemmafruar, -döttrar	159	36·5	51·6	11·9	—	—	264	50·0	36·4	13·3	—	0·3
Husligt arbete	179	41·9	43·0	14·0	1·1	—	151	44·4	37·1	15·9	2·6	—
Industriarbetskor	112	33·9	42·0	22·3	1·8	—	189	32·3	37·6	26·5	1·1	2·5
Hotell- o. restaurangpersonal	60	31·7	51·7	15·0	—	1·6	79	35·4	41·8	21·5	1·3	—
Butikspersonal	190	59·5	30·5	8·4	1·1	0·5	192	51·0	38·5	9·4	1·1	—
Kontorspersonal	333	54·1	33·9	11·4	0·3	0·3	437	50·3	38·2	11·0	0·5	—
Inom skönhetsvård	18	72·2	16·7	11·1	—	—	26	84·6	11·5	3·9	—	—
Sömmerskor	60	43·3	43·3	13·4	—	—	79	49·4	38·0	11·4	1·2	—
Sjukvårdspersonal	41	53·7	43·9	2·4	—	—	65	46·2	44·6	9·2	—	—
Studierande	36	52·8	44·4	2·8	—	—	22	86·4	9·1	4·5	—	—
Kvalificerade yrken	7	(57·1)	(42·9)	—	—	—	51	64·7	27·5	2·0	2·0	3·8
Övriga	4	(50·0)	(50·0)	—	—	—	13	76·9	23·1	—	—	—

genomsnittligt mer belåtna med yrket. Detta resultat avviker från vad som kommit fram vid Gallupundersökningar och andra attitydundersökningar. (Se Ungdomen och arbetet, sid. 29 och följande.) Vanligen finner man en lägre yrkestrivsel bland kvinnliga än bland manliga tillfrågade. I den föreliggande undersökningen är gifta kvinnor utan förvärvsarbete undantagna men hemmadöttrar medtagna, vilket eljest vanligen inte skett i liknande undersökningar, men det är inte bara dessas siffra som drar upp genomsnittet. Deras yrkestrivsel ligger just på genomsnittet. Ännu mer tillfreds med sitt arbete är skönhetsvårdens personal, de intellektuella yrkenas utövare, de sjukvårdsanställda (biträden o. likn.), butiksbiträdena och de kontorsanställda (i denna ordning). Under genomsnittlig yrkestrivsel uppvisar de som arbetar i husligt arbete (hembiträden osv.), i hotell- och restaurangfacket och i industriarbete. Sömmerskorna har tagits upp som särskild grupp och de visar genomsnittlig yrkestrivsel. Det är alltså i de övriga industri- och hantverksgränarna vi finner den stora grupp kvinnor som inte trivs lika bra som flertalet medsystrar inom andra yrken. Dock är den minst belåtna kvinnliga yrkesgruppen inte sämre anpassad än genomsnittet bland männen.

Medan trivselfrågan besvarats av 90 % bland de intervjuade männen, är det bara obetydligt mer än hälften av kvinnorna som givit något svar. Eftersom de gifta kvinnorna endast uppgår till 36 % och många av dem har förvärvsarbete måste det finnas många yrkesarbetande som inte svarat.

Detta är i och för sig betecknande för den mindre yrkesmedvetna inställningen hos en stor grupp kvinnor: man sköter sin syssla där man blivit pla-

cerad, det må vara på sina föräldrars lantbruk eller på första bästa »plats» som man råkat få. Man reflekterar där- emot inte så mycket över sin egen trivsel med själva arbetet, eftersom detta mer eller mindre medvetet betraktas som ett övergångsskede till äktenskap och familjebildning.

En uppdelning på yngre och äldre ungdomar ger ingen klar skillnad i trivsel (*tabell 22*, sid. 70).

Föreningsanslutning, bostadsort och boendeförhållanden

I hela riket är 6 av 10 pojkar med i någon förening och drygt 3 av 10 flickor¹ (Materialet är redovisat i *tabell 23*, sid. 72). Ungdomarna på landsbygden är betydligt oftare med i förening än stadsungdomen. De tre storstäderna ligger lägre än övriga städer när det gäller pojkarna men inte när det gäller flickorna. Mindre än hälften av pojkarna i storstäderna är organiserade. Bland flickorna från städerna är det knappt 3 på 10 och på landsbygden 4 på 10 som är organiserade.

Skillnaderna mellan dem som bor i sina föräldrahem och dem som bor borta är betydande. Bland storstädernas manliga ungdom är det bara den grupp som bor hemma hos föräldrarna som uppvisar mer än 50 % föreningsorganiserade. Bland dem som bor i möblerade rum eller hyr egna lägenheter är det något mer än en tredjedel. Det gäller om alla grupper — pojkar och flickor i storstäder, övriga städer och på landsbygden — att procentalet för föreningsorganiserade bland de hemmaboende ligger över genomsnittet för hela gruppen. De ungdomar som på grund av

¹ Enligt ungdomsvårdskommitténs beräkningar i föreningsbetänkandet var ca 40 % av den svenska ungdomen i åldern 13—25 år medlem i någon förening.

Tab. 23. Föreningsstillhörighet i olika bostadsorter och vid olika bostadsförhållanden

	M ä n							K v i n n o r						
	Bostadsförhållande							Bostadsförhållande						
	Hela antalet	Hos föräldrar eller anhöriga	Hos arbetsgivare	Hyr möblerat rum	Hyr omöblerat rum eller lägenhet	Militärkasern o. d.	Annat bostadsförhållande	Uppgift saknas	Hela antalet	Hos föräldrar eller anhöriga	Hos arbetsgivare	Hyr möblerat rum	Hyr omöblerat rum eller lägenhet	Annat bostadsförhållande
<i>Storstäder</i>	716	381	4	85	214	18	11	3	397	54	97	355	18	4
Därav i procent med i förening	45.7	51.7	(50.0)	37.6	36.9	44.4	72.7	(33.3)	37.5	29.6	28.9	16.9	22.2	—
ej med i förening	54.3	48.3	(50.0)	62.4	63.1	55.6	27.3	(67.7)	62.5	70.4	71.1	83.1	77.8	(100.0)
<i>Övriga städer</i>	1 127	563	23	165	253	96	24	3	532	89	130	481	65	9
Därav i procent med i förening	55.8	58.6	39.1	57.6	45.1	69.8	45.8	(100.0)	39.5	32.6	31.5	14.6	16.9	—
ej med i förening	44.2	41.4	60.9	42.4	54.9	30.2	54.2	—	60.5	67.4	68.5	85.4	83.1	(100.0)
<i>Landsbygd</i>	2 124	1 501	124	101	221	55	102	20	936	228	55	386	215	50
Därav i procent med i förening	59.3	61.2	53.2	58.5	52.9	70.9	55.6	50.0	49.6	42.5	41.8	24.9	24.2	44.0
ej med i förening	40.7	38.8	46.8	41.5	47.1	29.1	44.4	50.0	50.4	57.5	58.2	75.1	75.8	56.0
Hela riket	3 967	2 445	151	351	688	169	137	26	1 865	371	282	1 222	298	63
Därav i procent med i förening	55.9	59.1	51.0	51.0	45.1	67.5	55.5	53.8	44.1	38.3	32.6	18.5	22.5	34.9
ej med i förening	44.1	40.9	49.0	49.0	54.9	32.5	44.5	46.2	55.9	61.7	67.4	81.5	77.5	65.1
Samtliga	1 461	1 062	64	106	80	96	43	10	997	202	131	132	38	14
<i>17—20 år</i>	58.3	58.8	46.9	58.5	50.0	66.7	65.1	40.0	45.3	38.1	38.2	17.4	21.1	21.4
Därav i procent med i förening	41.7	41.2	53.1	41.5	50.0	33.3	34.9	60.0	54.7	61.9	61.8	82.6	78.9	78.6
ej med i förening	2 506	1 383	87	245	608	73	94	16	2 587	169	151	1 090	260	49
<i>21—26 år</i>	54.4	59.4	54.0	47.8	44.4	68.5	51.1	62.5	42.7	38.5	27.8	18.6	22.7	38.8
Därav i procent med i förening	45.6	40.6	46.0	52.2	55.6	31.5	48.9	37.5	57.3	61.5	72.2	81.4	77.3	61.2
ej med i förening														

sin utvandring från uppväxtorten mist sin naturliga anknytning till den egna familjens primärgrupp, synes alltså vara sämre lottade också när det gäller förbindelse med den sekundärgrupp som en förening utgör. Vidare innebär tydligen bosättning i egen lägenhet, vilket vanligen betyder giftermål, att kvinnorna lämnar föreningarna; det är inte ens hälften så många föreningsorganiserade bland dem som bor i egen lägenhet som bland dem vilka bor hemma. De som bor i möblerade rum intar en mellanställning. Om man delar upp de intervjuade på en yngre grupp som ännu inte fyllt 21 år och en äldre (21—26 år), framkommer en viss övervikt för de yngre i föreningslivet. Bland den manliga ungdomen är skillnaden dock rätt liten (resp. 58 och 54 % organiserade). Bland den kvinnliga är däremot föreningsanslutning mycket vanligare bland de yngre (över 40, resp. 29 %.) Här spelar självfallet giftermålen in.

Hur mycket dansar ungdomen?

Dansvanorna visar tämligen små variationer i olika ortstyper (*tabell 24*). Överallt finns det en minoritet på mellan 15 och 20 % som aldrig dansar. Bland flickorna utgör denna grupp nästan exakt 15 % i alla tre ortsgrupperna. I storstäderna är procenttalet för de icke dansanta pojkarna alldeles detsamma, däremot är det en större andel av pojkarna i övriga städer och på landsbygden som aldrig dansar, nämligen 19—20 %.

Den andra extremen utgör en grupp som »dansar ofta» dvs. mer än en gång i veckan. Deras antal uppgår bland flickorna ingenstans till tio procent (genomsnitt knappt 7 %). Pojkarna i storstäderna räknar däremot nära 13 %

i denna grupp, i de övriga städerna omfattar den över 11 % medan landsbygden med sina 7 % sänker riksnivået för pojkarna till något över 9 %.

Det stora flertalet av såväl de manliga som de kvinnliga ungdomarna finner man alltså i de grupper som dansar »mera sällan» eller »tämligen ofta». »Tämligen ofta» har fått beteckna alla som dansar en gång i veckan, antingen året runt eller endera om sommaren eller om vintern. Gruppen »mera sällan» täcker dem som uppgivit sig aldrig dansa oftare än en eller ett par gånger i månaden eller vid mera oregelbundet återkommande tillfällen.

Dansvanor och bostadsförhållanden

Det synes inte finnas något tydligt samband mellan hur ungdomarna bor och deras högre eller lägre dansfrekvens. Ett undantag är militärkasernerna: deras invånare dansar mera än genomsnittet unga män i samma ortstyper. Bland dem som bor i kasern i de vanliga städerna är det dubbelt så många som dansar »ofta» dvs. mer än en kväll i veckan, som i hela ortsgruppen. Trots detta finner vi också i kasernerna den konstanta procenten som inte alls dansar, femton per hundra. Här har man tydligen att göra med en mycket stabil attityd, som förefinns hos en viss grupp unga män och kvinnor, i vilken miljö de än uppehåller sig.

De hemmaboende pojkarna i storstäderna dansar praktiskt taget lika flitigt som de vilka hyr möblerat rum. För dem som hyrt egen lägenhet sjunker dansfrekvensen, så att det är flera som dansar »mera sällan» än »tämligen ofta». De övergår alltså från det regelbundna dansandet till det mera tillfälligt påkomna, t. ex. vid festligheter. Den sistnämnda iakttagelsen kan

Tab. 24. Dansvanor (gäller endast ogifta)

	M ä n							K v i n n o r							
	Bostadsförhållande							Bostadsförhållande							
	Hela antalet	Hos föräldrar eller anhöriga	Hos arbetsgivare	Hyr möblerat rum	Hyr omöblerat rum eller lägenhet	Militärkasern o. d.	Annat bostadsförhållande	Uppgift saknas	Hela antalet	Hos föräldrar eller anhöriga	Hos arbetsgivare	Hyr möblerat rum	Hyr omöblerat rum eller lägenhet	Annat bostadsförhållande	Uppgift saknas
Storstäder	539	372	3	84	52	16	9	3	626	386	54	95	80	10	1
Därav i procent	14.8	14.5	—	16.7	13.5	12.5	(33.3)	—	15.7	14.5	29.6	16.8	8.8	30.0	—
dansar aldrig	33.8	33.9	—	31.0	44.2	18.8	(33.3)	(33.3)	44.1	43.8	35.2	42.1	53.7	50.0	—
dansar mera sällan	38.8	38.7	(66.7)	40.5	30.8	56.2	(22.2)	(66.7)	32.0	32.4	31.5	33.7	28.7	20.0	100.0
dansar tämligen ofta	12.6	12.9	(33.3)	11.8	11.5	12.5	(11.2)	—	8.2	9.3	3.7	7.4	8.8	—	—
dansar ofta	893	553	21	164	40	95	17	3	805	507	89	127	62	16	4
Övriga städer	20.8	22.4	19.0	13.4	22.5	14.7	35.3	(66.7)	14.8	14.6	14.6	15.7	12.9	25.0	—
Därav i procent	43.6	43.2	52.4	47.6	37.5	23.2	23.5	—	39.3	38.3	44.9	38.6	43.6	31.8	(25.0)
dansar aldrig	11.2	11.8	4.8	7.9	5.0	20.0	5.9	(33.3)	7.8	7.7	9.0	4.7	37.1	43.7	(25.0)
dansar mera sällan	1840	1462	115	100	54	54	43	12	1195	866	211	54	40	20	(50.0)
Därav i procent	18.9	19.3	20.0	16.0	14.8	14.8	20.9	16.7	14.6	14.5	14.2	13.0	15.0	20.0	(25.0)
dansar aldrig	27.8	27.1	19.1	36.0	37.1	27.8	37.2	50.0	37.4	36.7	37.9	40.7	37.5	55.0	(25.0)
dansar mera sällan	46.1	46.0	53.0	42.0	44.4	50.0	41.9	25.0	42.1	42.8	44.1	38.9	42.5	20.0	(25.0)
dansar tämligen ofta	7.2	7.6	7.9	6.0	3.7	7.4	—	8.3	5.9	6.5	3.8	7.4	5.0	5.0	—
dansar ofta	3272	2387	139	348	146	165	69	18	2626	1759	354	276	182	46	9
Hela riket	18.6	19.3	19.4	14.9	16.4	14.5	26.1	22.2	14.9	14.6	16.7	15.6	11.5	23.9	11.2
Därav i procent	28.0	27.1	19.4	32.5	39.7	21.2	33.3	38.9	39.6	38.7	39.3	40.2	46.7	45.7	22.2
dansar aldrig	44.2	44.2	53.2	44.2	37.0	46.1	37.7	33.3	38.6	39.3	38.9	38.0	34.6	28.8	44.4
dansar mera sällan	9.2	9.4	8.0	8.4	6.9	15.2	2.9	5.6	6.9	7.4	5.1	6.2	7.2	2.1	22.2
dansar tämligen ofta															
dansar ofta															

göras för samtliga grupper av såväl manliga som kvinnliga ungdomar: för flickornas del är förskjutningen rätt kraftig — man slutar visserligen inte upp att dansa efter egen bosättning, men jämfört med hela den kvinnliga gruppen blir det då vanligare att man dansar »mera sällan». Bland de hemmaboende pojkar och dem som bor hos arbetsgivarna på landsbygden och i »övriga städer» är det omkring 20 % som inte alls dansar, medan däremot de som dansar »tämligen ofta» är flera än de som dansar »mer sällan». Här avspeglas troligen det faktum att många av de yngsta hemmasönerna och anställda i »husbondens kost» ännu inte lärt sig konsten. Bland flickorna förekommer inte denna överrepresentation av de icke-dansande bland hemmadöttrarna på landet eller i de mindre städerna, däremot hos dem som bor hos arbetsgivaren i storstäderna dvs. de inflyttade hembiträdena. Frekvensen är dubbelt så stor där.

Dans och föreningar

De som inte är med i några föreningar dansar mindre än de som är med i idrottsföreningar och andra föreningar utom frikyrkliga. Detta gäller både manlig och kvinnlig ungdom. Bland de manliga ungdomar som *enbart* är anslutna till en nykterhetsförening ligger procenten för icke-dansande också på samma höjd som för de föreningslösa, men bland de övriga nykteristerna är dansfrekvensen lika hög som bland övrig föreningsungdom. Något över hälften av de manliga föreningsungdomarna dansar »ofta eller tämligen ofta», alltså en eller flera gånger i veckan, medan motsatsen gäller om de föreningslösa. På kvinnosidan är bilden mindre klar, i det att gruppen som dansar »mera sällan» även bland de

olika föreningsgrupperna visar en liten övervikt över gruppen som dansar »tämligen ofta». I en föreningstyp är denna övervikt för dem som bara dansar vid enstaka tillfällen markerad: bland dem som enbart är anslutna till en nykterhetsförening.

Den stora särställningen intas av medlemmarna i de frikyrkliga föreningarna. På tio manliga inom denna grupp är det 9 som inte alls dansar och en som dansar »mera sällan». Bland flickorna är de icke-dansande över 90 %. (Siffrorna finner den intresserade i *tabell 25*, sid. 76.)

Ålder, giftermål och dans

Av männen i undersökningen är 17 % gifta och av kvinnorna 36 %. Redan bland sjuttonåringarna finner man 3 manliga och 7 kvinnliga som är gifta. Det är dock bara ett fåtal män som ingått giftermål före fyllda 22 år: 56 av gruppen på nära fyra tusen, dvs. föga mer än en på hundra. Av kvinnorna är det sju på hundra som är gifta före 22-årsdagen. Fr. o. m. 24-årsåldern är de gifta kvinnorna flera än de ogifta i sin årskull, och bland 26-åringarna finns det 3 gifta på en ogift. När männen är 26 år är det bara något mer än hälften som är gifta.

Ett närmare studium av dansfrekvensen i olika åldrar avslöjar en mängd olikheter mellan de båda könen vanor i de olika bostadsorterna. (*Tabell 26*, sid. 77—78.) Bland den ogifta ungdomen finns det som redan antytts oföränderligt minst tio procent som aldrig dansar. Men denna grupp kan dock i vissa ålderskategorier vara proportionsvis drygt dubbelt så stor; bland pojkar är procenten för dem som aldrig dansar i stort sett fallande, för flickorna är den stigande med åldern. Ett giftermål betyder inte ett bryskt avbrott i

Tab. 25. Dansvanor och föreningsställhörighet

Föreningsställhörighet	M ä n						K v i n n o r					
	Hela antalet intervjuede	Därav procent som dansar			Hela antalet intervjuede	Därav procent som dansar			summa	ofta	ofta	summa
		aldrig	mera sällan	tämligen ofta		aldrig	mera sällan	tämligen ofta				
Ej med i förening	1 751	1 21·3	38·1	33·3	7·3	100·0	17·5	52·6	25·3	4·6	100·0	
Endast idrottsförening	864	14·0	35·7	41·3	9·0	100·0	6·8	46·9	41·8	4·5	100·0	
Endast annan förening	627	13·6	32·8	44·3	9·3	100·0	12·1	43·8	38·8	5·3	100·0	
Frikyrklig förening (+ annan)	99	88·9	10·1	1·0	—	100·0	92·6	7·4	—	—	100·0	
Endast nykterhetsförening ..	75	21·3	34·7	41·3	2·7	100·0	9·2	53·9	29·8	7·1	100·0	
Övriga	552	13·9	29·0	49·8	7·3	100·0	5·5	48·5	40·5	5·5	100·0	

dansen. Dock är frekvensen icke-dansande vanligen högre bland de gifta männen och kvinnorna än bland deras ogifta jämnåriga. Det finns emellertid undantag från den regeln, t. ex. bland pojkar i de vanliga städerna: där är det färre icke-dansande bland de gifta än bland de ogifta.

Vi vänder oss nu till den grupp som dansar »ofta», man skulle kanske kunna säga dem för vilka dansen synes vara en tämligen dominerande fritidssysselsättning. Först kan vi konstatera att det praktiskt taget inte finns några gifta vare sig män eller kvinnor som dansar flera gånger i veckan. (De få undantagen befinner sig mest bland kvinnorna från de mindre städerna.) Men också om ungdomarna inte gifter sig, avtar den höga dansfrekvensen mycket bestämt med tilltagande ålder. För männens del minskar gruppen från 22—23 års ålder. I storstäderna omfattar gruppen som dansar mer än en gång i veckan nästan var femte pojke i 17—18-årsåldern men fr. o. m. 23-årsåldern inte ens var tionde. På landsbygden kulminerar dansandet först bland de 21—22-åriga männen, men de hyperdansanta omfattar då i alla fall inte mer än drygt var tionde.

De övriga städernas unga män står i fråga om det överdrivna dansandet ungefär mitt emellan storstädernas och landsbygdens. Maximifrekvensen inträffar i 18- och 19-årsåldern med 16—17 % i de »ofta» dansandes grupp.

Bland den kvinnliga ungdomen är den hyperdansanta gruppen över 10 % i storstäderna (åldrar 17—20 år), i de övriga städerna (åldrarna 17—18 år) och på landsbygden (bara i 17-årsgruppen). Flickornas överdrivna dansande är således absolut taget av mindre omfattning än pojkarnas och det infaller vid lägre ålder.

Tab. 26. Männens dansvanor i olika åldrar

Ålder	Storstäder				Övriga städer				Landsbygd						
	Antal inter- vjuade	Därav procent som dansar		Antal inter- vjuade	Därav procent som dansar		Antal inter- vjuade	Därav procent som dansar		Antal inter- vjuade	Därav procent som dansar				
		aldrig	mera sällan		tämligen ofta	ofta		aldrig	mera sällan		tämligen ofta	ofta	aldrig	mera sällan	tämligen ofta
<i>Ogifta.</i>															
17 år.....	44	22.7	22.7	36.4	18.2	11.3	26.5	27.4	31.0	15.1	21.4	25.2	28.5	41.6	4.7
18 år.....	70	18.6	24.3	38.5	18.6	9.6	24.0	19.8	39.6	16.6	23.2	19.8	27.6	44.0	8.6
19 år.....	56	21.4	33.9	35.8	8.9	10.6	25.5	21.7	36.8	16.0	19.2	24.0	20.8	45.8	9.4
20 år.....	39	10.3	30.8	43.6	15.3	10.3	16.5	23.3	46.6	13.6	19.5	15.9	27.7	50.3	6.1
21 år.....	54	14.8	29.6	37.0	18.6	8.5	10.6	25.9	56.5	7.0	17.0	11.2	24.1	53.5	11.2
22 år.....	72	9.7	36.1	41.7	12.5	8.6	19.8	25.6	48.8	5.8	19.6	17.3	26.6	45.9	10.2
23 år.....	64	14.1	37.5	40.6	7.8	9.3	19.4	22.5	45.2	12.9	17.1	17.5	27.5	48.5	6.5
24 år.....	51	9.8	37.3	43.1	9.8	7.1	14.1	33.8	43.7	8.4	15.2	18.4	28.3	48.0	5.8
25 år.....	45	13.3	42.2	35.6	8.9	7.5	17.3	28.0	50.7	4.0	17.3	17.9	37.6	40.5	7.4
26 år.....	44	13.6	45.5	34.1	6.8	6.5	26.2	23.1	43.1	7.6	14.5	20.0	30.3	44.1	5.6
Samtliga	589	14.8	33.8	38.8	12.6	89.3	20.3	24.8	43.6	11.3	184.0	18.9	27.8	46.1	7.2
<i>Gifta.</i>															
17 år.....	—	—	—	—	—	1	(100.0)	—	—	—	3	(100.0)	—	—	—
18 år.....	—	—	—	(50.0)	—	—	—	—	—	—	4	—	—	(100.0)	—
19 år.....	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	(66.7)	—
20 år.....	8	(37.5)	—	—	—	3	(66.7)	—	(33.3)	—	10	—	—	(33.3)	—
21 år.....	6	(33.3)	—	—	—	10	20.0	50.0	30.0	—	6	50.0	50.0	30.0	—
22 år.....	14	42.9	35.7	21.4	7.4	27	7.4	63.0	29.6	—	27	22.2	66.7	11.1	—
23 år.....	27	33.3	59.3	7.4	—	21	14.3	52.4	23.8	9.5	33	21.2	72.7	6.1	—
24 år.....	24	25.0	62.5	12.5	—	34	14.7	73.5	11.8	—	42	19.0	71.4	9.6	—
25 år.....	43	32.6	62.8	4.6	—	62	21.0	67.7	11.3	—	70	25.7	70.0	4.3	—
26 år.....	53	22.6	60.4	15.1	1.9	76	11.8	78.9	9.3	—	86	19.8	69.8	9.3	1.1
Samtliga	177	29.4	59.3	10.7	0.6	234	15.8	68.4	15.0	0.8	284	21.8	69.4	8.4	0.4

Tab. 26. Kvinnornas dansvanor i olika åldrar.

Ålder	Storstäder				Övriga städer				Landsbygd				
	Antal inter- vjuade	Därav procent som dansar			Antal inter- vjuade	Därav procent som dansar			Antal inter- vjuade	Därav procent som dansar			
		aldrig	mera sällan	tämligen ofta		aldrig	mera sällan	tämligen ofta		aldrig	mera sällan	tämligen ofta	
<i>Ogifta.</i>													
17 år.....	70	11.4	28.6	42.9	17.1	22.7	23.8	37.6	15.9	10.9	30.6	46.1	12.4
18 år.....	62	12.9	43.5	35.5	8.1	10.9	31.1	44.5	13.5	11.7	31.0	50.8	6.5
19 år.....	74	10.8	27.0	48.6	13.6	10.6	33.6	49.0	6.8	12.3	34.2	46.6	6.9
20 år.....	75	24.0	37.3	28.0	10.7	13.7	34.7	44.2	7.4	11.4	41.6	41.6	5.4
21 år.....	68	16.2	47.1	30.8	5.9	14.4	41.3	39.4	4.9	13.2	41.0	42.6	2.5
22 år.....	55	10.9	50.9	32.7	5.5	12.3	42.4	41.1	4.2	14.6	37.1	41.6	6.7
23 år.....	61	19.7	44.3	29.5	6.5	12.3	50.8	33.8	3.1	17.7	45.8	34.4	2.1
24 år.....	49	10.2	63.3	18.4	8.1	21.1	49.1	24.6	5.2	16.0	45.3	36.0	2.7
25 år.....	59	16.9	50.8	28.9	3.4	10.4	66.7	22.9	—	31.9	35.2	30.8	2.1
26 år.....	53	22.6	60.4	15.1	1.9	28.2	48.7	23.1	—	20.3	51.9	24.1	3.7
Samtliga	626	15.7	43.9	31.9	8.5	14.9	39.1	38.7	7.3	14.7	37.3	42.0	6.0
<i>Gifta.</i>													
17 år.....	2	—	(100.0)	—	—	—	—	(100.0)	—	(25.0)	(75.0)	—	—
18 år.....	—	—	—	—	1	—	(50.0)	(16.7)	(33.8)	4	40.0	10.0	10.0
19 år.....	10	20.0	40.0	40.0	6	21.4	42.9	28.6	7.1	16	31.2	62.5	6.3
20 år.....	16	37.5	31.2	25.0	6.3	7.1	71.4	17.9	3.6	39	12.8	64.1	20.5
21 år.....	12	33.3	41.7	25.0	—	11.9	69.0	16.7	2.4	77	24.7	61.0	14.3
22 år.....	26	26.9	57.7	15.4	—	14.0	74.4	11.6	—	77	24.7	66.2	—
23 år.....	42	23.8	64.3	11.9	—	22.5	67.6	8.5	1.4	67	20.9	74.6	4.5
24 år.....	61	21.3	68.9	9.8	—	20.3	70.3	9.4	—	104	26.0	68.3	5.7
25 år.....	67	31.3	58.2	10.5	—	21.6	69.0	8.6	—	131	31.3	63.4	5.3
26 år.....	63	23.8	69.8	6.4	—	17.2	75.0	7.8	—	150	36.6	58.7	4.7
Samtliga	299	26.1	61.2	12.4	0.3	18.0	69.9	11.0	1.1	675	28.1	64.0	7.6

Ett bättre mått på dansens roll i fritidstillvaron får man troligen genom att lägga samman de grupper som dansar »tämligen mycket» och »ofta», dvs. alla som dansar regelbundet, och jämföra dem med de andra, som antingen inte alls dansar eller som bara gör det vid enstaka festliga tillfällen. Den bild man då får är ganska förvånande.

De ogifta männen i storstäderna har en lägre sådan total-index för det regelbundna dansandet än kamraterna i övriga städer och på landsbygden. Inte i någon årsklass uppgår de regelbundet dansande till så många som sex per tio. Högsta frekvens nås av de 20-åriga. Fr. o. m. 25-årsåldern syns dansen avtaga på allvar. Frekvensen hinner dock inte sjunka lägre än till drygt fyra på tio i vårt material. I de övriga städerna och på landsbygden är den flitigast dansande årgången 21-åringarna och bland dem är det över sextio procent som dansar regelbundet varje vecka.

Kvinnornas dansvanor, mätta med detta mått, skiljer sig betydligt från männens. Bland kvinnorna är det storstädernas ungdom som utvisar den högsta frekvensen, högre än männens. Kvinnorna i de övriga städerna och på landsbygden når inte i någon årsklass upp till 60 % vanemässigt dansande men det gör storstädernas kvinnliga 19-åringar och 17-åringar.

Maximum för det regelbundna dansandet faller i lägre åldersklasser i de mindre städerna (18 år) och på landsbygden (17 år) än i storstäderna (19 år). För alla tre bostadsortstyperna tycks det emellertid bli en plötslig minskning i dansintresset redan fr. o. m. 20-årsåldern. Nedgången i dansfrekvensen är hastigast i storstäderna: av de kvinnor som vid 19 år varje vecka gick

på dans var det när de kommit över 25-årsåldern inte mer än var fjärde som fortsatte härmed. Så abrupt är inte minskningen i dansfrekvens på andra håll. Men jämför man med männens dansvanor kan man dock som en gemensam karakteristik av kvinnorna säga, att de snabbare lämnar de senare tonårens vanemönster än vad männen gör. Ser vi på 26-åringarna är det i såväl stora som andra städer mer än dubbelt så vanligt att en ogift man går ut på dans varje vecka som att en ogift kvinna gör det. På landsbygden är inte skillnaden fullt så stor.

De *giftas* dansvanor skiljer sig naturligt nog starkt från de *ogiftas*. Särskilt gäller detta männen, vilket kanske är förvånande vid första ögonkastet. Både i storstäderna och på landsbygden slutar de gifta männen nästan upp med regelbunden dans. För övriga städer är talen så små att variationerna är osäkra. De yngsta bland de gifta kvinnorna går i varje fall betydligt oftare regelbundet ut och dansar än vad de yngsta gifta männen gör. Först fr. o. m. 23-årsåldern avtar de gifta kvinnornas regelbundna dans mera bestämt och sjunker vid 26-årsåldern ned till en tredjedel eller mindre av de ogifta medsystrarnas i samma ålder.

Dans och yrke

Ser man på dansvanorna hos de olika yrkesgrupperna framträder markanta skillnader. Bland de ogifta männen är det två yrkesgrupper som har påfallande få medlemmar i den hyperdansanta kategorien; den ena utgörs av de — relativt fåtaliga — utövarna av intellektuella yrken, den andra av de studerande. I fråga om ålder ligger den förstnämnda gruppen över genomsnittet, den sistnämnda under, varför åldersfördelningen kan utgöra en del av

Tab. 27. Dansvanor efter yrke. (Endast ogifta)

Yrke	D a n s a r									
	aldrig		mera sällan		tämligen ofta		ofta		summa	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
<i>Män.</i>										
Kvalificerat yrke	13	19.4	26	38.8	27	40.3	1	1.5	67	100.0
Jordbrukare	9	14.5	21	33.9	28	45.2	4	6.4	62	100.0
Hemmasöner	96	22.1	123	28.3	189	43.4	27	6.2	435	100.0
Jordbruksarbetare	61	16.8	114	31.4	166	45.7	22	6.1	363	100.0
Övrig arbetare ..	269	19.3	332	23.8	636	45.5	159	11.4	1 396	100.0
Hotell- och restaurangpersonal	3	23.1	4	30.8	4	30.7	2	15.4	13	100.0
Butikspersonal	31	16.8	37	20.0	94	50.8	23	12.4	185	100.0
Kontorspersonal ..	30	14.6	63	30.7	87	42.5	25	12.2	205	100.0
Lägre tjänstemän	33	15.0	73	33.2	93	42.3	21	9.5	220	100.0
Studerande	54	19.0	109	38.2	109	38.2	13	4.6	285	100.0
Övriga	10	24.4	13	31.7	13	31.7	5	12.2	41	100.0
Summa	609	18.6	915	28.0	1 446	44.2	302	9.2	3 272	100.0
<i>Kvinnor.</i>										
Kvalificerat yrke	9	20.0	29	64.4	7	15.6	—	—	45	100.0
Hemmadöttrar ..	83	18.5	170	37.9	175	39.1	20	4.5	448	100.0
Husligt arbete ..	54	16.4	122	37.2	137	41.8	15	4.6	328	100.0
Industriarbeterskor	29	12.7	78	34.2	89	39.0	32	14.1	228	100.0
Butikspersonal ..	35	10.6	115	35.0	148	45.0	31	9.4	329	100.0
Anställda inom skönhetsvård	3	8.6	17	48.6	11	31.4	4	11.4	35	100.0
Sömmerskor, modister m. fl.	22	17.7	36	29.0	55	44.4	11	8.9	124	100.0
Sjukvårdspersonal (ej sjuksköterskor)	23	22.5	46	45.1	27	26.5	6	5.9	102	100.0
Hotell- och restaurangpersonal	12	9.6	47	37.6	54	43.2	12	9.6	125	100.0
Kontorspersonal ..	77	12.0	271	42.1	249	38.7	46	7.2	643	100.0
Studerande	39	19.2	102	50.2	59	29.1	3	1.5	203	100.0
Övriga	5	31.3	7	43.7	2	12.5	2	12.5	16	100.0
Summa	391	14.9	1 040	39.6	1 013	38.6	182	6.9	2 626	100.0

förklaringen. Högsta frekvensen av sådana som dansar mer än en gång i veckan finner man i grupperna hotell- och restaurangpersonal, kontorister och butiksanställda. Även den stora gruppen »arbetare» i andra yrken än jordbruk ligger över genomsnittet.

Om man lägger samman alla dem som dansar regelbundet, kommer man fram till att något över hälften av de ogifta männen i alla yrkesgrupper faller inom denna kategori. Över genomsnittet

kommer två stora grupper: »arbetare» och butikspersonal, och en liten: hotell- och restaurangpersonal. Medan ungefär sex av tio arbetare regelbundet går på dans är det drygt fyra av tio bland de intellektuella yrkesutövarna och de studerande som gör det. Dansvanorna bland jordbrukare, lantarbetare, hemmasöner och lägre tjänstemän kan sammanfattas så, att bland dem är det femtio procent som regelbundet dansar.

Av alla de ogifta kvinnorna är det

Tab. 28. Hobbyverksamhet i olika bostadsorter och åldrar

		Därav procent med nedanstående hobbies											
		Antal intervjuade		Saknar hobby		Sport och idrott		Kulturell verksamhet		Idrott + annat		Praktisk verksamhet	
		17-20 år	21-26 år	17-20 år	21-26 år	17-20 år	21-26 år	17-20 år	21-26 år	17-20 år	21-26 år	17-20 år	21-26 år
<i>Män.</i>													
Storstäder	219*	497	34.7	36.6	32.0	20.3	24.2	25.4	7.3	11.3	1.8	6.4	
Övriga städer	422	705	23.7	36.2	36.0	29.3	23.9	21.3	11.6	9.5	4.8	3.7	
Landsbygden	854	1 271	40.9	47.2	32.7	26.8	16.1	16.9	7.3	5.5	3.0	3.6	
Hela riket	1 495	2 473	35.1	41.9	33.5	26.2	19.5	19.9	8.5	7.8	3.4	4.2	
<i>Kvinnor.</i>													
Storstäder	309	616	34.3	38.1	8.1	3.6	24.9	20.0	7.5	6.2	25.2	32.1	
Övriga städer	468	838	37.6	41.4	4.9	4.6	21.0	16.2	6.4	5.1	30.1	32.7	
Landsbygden	737	1 131	49.5	53.3	2.1	2.2	16.8	12.9	3.1	1.3	28.5	30.3	
Hela riket	1 514	2 585	42.7	45.8	4.2	3.3	19.8	15.7	5.0	3.7	28.3	31.5	

mindre än hälften som tillhör de regelbundna dansande. De olika yrkesgrupperna skiljer sig emellertid ännu mera från varandra än på männens sida. I den lilla gruppen med »kvalificerade» yrken (dvs. sådana som krävt högre utbildning) är det bara ungefär var sjätte som regelbundet dansar, medan mer än varannan bland industriarbetarna, de butiksanställda, hotell- och restaurangfolket och sömmerskorna gör det. Bland de studerande och de sjukvårdsanställda (biträdespersonalen) dansar var tredje. En mellanställning intas av grupperna hemmadöttrar, hembiträden och anställda i skönhetsvård. (Siffrorna återfinns i *tabell 27*, sid. 80.)

Hobbies och studier

Vid granskningen av ungdomens hobbyverksamhet har man skilt på den yngre gruppen, de fyra årskullarna i åldern 17—20 år och den äldre, 21—26 år. Skiljelinjen är alltså myndighetsåldern. Bland den manliga ungdomen har ungefär två tredjedelar av den yngre och hälften av den äldre gruppen redovisat någon hobby, som de regelbundet ägnar sig åt, vanligen minst en gång i veckan. Dessa genomsnittstal döljer emellertid en ganska stor ojämnhet sammanhängande med bostadsorten, särskilt gäller det den yngre gruppen. På landsbygden har pojkar i de övre tonåren mera sällan någon hobby. Alldeles samma sak gäller den kvinnliga ungdomen, och även bland dem är skillnaden i hobbydeltagande störst för yngre gruppen. (Siffrorna återfinns i *tabell 28*, sid. 81.)

Idrott och sport

På samtliga bostadsorter och för båda könen finner man att hobbyintresset

minskas med stigande ålder, ehuru differensen är mindre bland den kvinnliga än bland den manliga ungdomen. Det beror på att det främst är *idrott och sport* som får minskad dragningskraft, och denna hobbytyp väger tyngre på den manliga sidan. Trots allt är det dock inte mer än var tredje pojke i åldern 17—20 år som uppger sig som enda hobby ha regelbunden sport eller idrott. I den 5 år äldre gruppen har siffran sjunkit till ungefär var fjärde. Storstadsynglingarna sportar och idrottar mindre än övriga städers och märkligt nog också mindre än landsbygdens ungdom. Idrottsflickorna visar en helt annan fördelning. Inte ens där sport och idrott spelar den största rollen, nämligen bland de yngre storstadflickorna, omfattas denna hobby av mer än åtta procent. I övriga städer sjunker idrottsflickornas antal ned till fem procent och på landsbygden till två procent. Allt detta gäller den yngre gruppen. Märkligt nog står sig emellertid samma siffror för landsbygdens och övriga städers del när vi går till de fem år äldre ungdomarna. Undantag utgör de sportande storstadflickorna; av dem faller hälften bort under de följande åren. Det förefaller alltså som om den lilla grupp av kvinnlig ungdom som ägnar sig aktivt åt sport och idrott vore relativt stabil (med det nyss påpekade undantaget för storstäderna). En granskning av sportens förankring i olika socialgrupper avslöjar ett intressant faktum: de sportande flickorna rekryteras i oproportionerligt stor utsträckning från socialgrupp 1. En stor del av dem utgöres av tennisspelande och ridande ungdom ur den ekonomiskt välsituerade klassen.

Både bland manlig och kvinnlig ungdom finner vi några som uppger sig syssla med såväl sport och idrott som

någon annan hobbygren. För att få fram hela antalet av dem som över huvud taget idrottar bör vi alltså räkna samman dem med den nyss redovisade gruppen. Landsbygden har lägre procent sådana ungdomar med dubbla hobbies, där har man helt enkelt inte tillgång till en så varierande rad av fritidssysselsättningar som i städerna. Bland den manliga stadsungdomen är det i runt tal en tiondel som både idrottar och har någon annan hobby dessutom, bland landsungdomen föga mer än hälften så många. — De aktiva idrotts- och sportsmännen utgör bland de yngre männen 42 %, bland de äldre 34 %, och skillnaderna mellan de olika bostadsorterna är något mindre än förut angivits för dem som enbart hade sport och idrott som hobby. Fortfarande är dock de »övriga städerna» nummer ett, landsbygden nummer två och storstäderna nummer tre när det gäller idrott för manlig ungdom.

Det är värt att poängtera att det överallt är flera manliga ungdomar som dansar varje vecka än som idrottar. De sportande flickor som dessutom har en annan hobby är till antalet flera än de som bara har sport och idrott. Totalsiffran för den yngre åldersgruppen närmar sig tio procent, men den följer en mycket ojämn fördelning: det är tre gånger så vanligt att en tonåring i storstäderna ägnar sig åt idrott eller sport som att en landsbygdsflicka gör det.

Kulturell verksamhet

Under denna rubrik finner man alla slag av studieverksamhet och intellektuellt betonade hobbies (amatörteater, musik osv.).

Här finner vi äntligen ett fält, där den manliga och kvinnliga ungdomen deltar i samma utsträckning. Genom-

snittssiffran blir visserligen något lägre för den äldre kvinnliga gruppen, antagligen beroende på den högre giftermålsfrekvensen. Men för övrigt kan man i detta enda fall konstatera att en typ av fritidssysselsättning har lika stor dragningskraft på kvinnlig och på manlig ungdom. I runt tal är det 20 % av såväl yngre som äldre som ägnar en veckokväll åt någon »kulturell verksamhet».

Vi måste emellertid konstatera, att genomsnittssiffran återigen döljer ett stort handikap för landsbygden. Storstädernas ungdom är de allra flitigaste när det gäller kulturella hobbies, vilket man kanske inte skulle ha gissat: medan var fjärde bland både yngre och äldre män i storstäderna räknas hit, blir det bara var femte i de övriga städerna och var sjätte på landsbygden.

Bland flickorna är ordningsföljden densamma vad det gäller bostadsorterna. Däremot inträder regelbundet en viss nedgång i hobbyintresset med stigande ålder — den vanliga effekten av de tidigare giftermålen.

Praktiska hobbies

Till sist kommer åter en hobbygrupp, som visar hur olika manlig och kvinnlig ungdom tillbringar sin fritid. Hit har man fört sådana sysselsättningar som all slags slöjd, modellflyg och liknande.

Pojkarna har ingenstans så mycket som fem procents deltagande i sådana praktiska hobbies. Bland flickorna är däremot denna typ den vanligaste av alla. Man skulle grovt kunna säga att vad sport och idrott betyder för den manliga ungdomen, betyder syjuntan och de olika handarbetsgrenarna för flickorna. Dock med den betecknande skillnaden, att intresset för det speciellt kvinnliga pysslandet tilltar med stigan-

de ålder, så att den äldre gruppen har något högre deltagarsiffra än den yngre, medan idrottsintresset bland männen sjunker med stigande ålder.

Hobbies och föreningar

Är det samma personer som deltar i föreningslivet och olika slags hobbyverksamhet?

	M ä n				K v i n n o r			
	17—20 år		21—26 år		17—20 år		21—26 år	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
Varken hobby eller förening	299	20	655	26	464	31	952	37
Hobby, ej förening	291	19	506	20	437	29	876	34
Förening, ej hobby	226	15	382	15	183	11	233	9
Hobby och förening	679	46	930	39	430	29	526	20
Summa	1 495	100	2 473	100	1 514	100	2 587	100

Som framgår av ovanstående tabell är det mer än dubbelt så vanligt att män som är med i föreningar också har någon hobby som att de föreningslösa har det. Allra störst är skillnaden bland de yngre. Bland kvinnorna finns däremot inget sådant samband; kvinnornas hobbyverksamhet består som vi sett till betydande del i handarbete, ofta utövat i syjuntor men inte inom ramen för en officiell förening.

Det ovan redovisade sambandet avspeglar helt enkelt det faktum, att en stor del av hobbyverksamheten numera bedrivs inom någon förening, som vid sidan av sitt mera ideologiskt bestämda

arbete tagit upp allehanda fritidsverksamhet för sina medlemmar.

Fritidsstudier

Den stora majoriteten av svensk ungdom har som bekant bara folkskola som grundutbildning; i den undersökta tioårsgruppen är det 11 % bland männen som gått i högre skolor och 15 % bland kvinnorna. (Folkhögskola som påbyggnad på folkskolan har inte räknats in, då ju ännu många av de yngre årsklasserna kan komma att söka sig dit senare.) Hur många av dessa ungdomar med folkskola som grundutbildning söker bättra på sin bildning genom fritidsstudier av mera metodiskt slag?

	Män		Kvinnor		Summa	
		%		%		%
Korrespondenskurs och studiecirkel	363	11	133	4	496	8
Korrespondenskurs	488	15	201	6	689	10
Studiecirkel	385	12	354	11	739	12
Ingendera	2 012	62	2 464	79	4 476	70
Summa	3 248	100	3 152	100	6 400	100

Tablån visar att ca 40 per hundra av de unga männen och 20 per 100 av de unga kvinnorna har deltagit i an-

tingen studiecirkel eller korrespondenskurs eller i bådadera.

Frågeformulär använt vid 1944 års nykterhetskommittés ungdomsundersökning.

- 25 **Civilstånd?**
 1 ogift 2 gift 3 förut gift
 (Endast till gifta.)
 Antal barn
- 26
- 27 a) Nuvarande mantalsskrivningskommun
 (-stad):

- b) Vistelsekommun(-stad) (för den som under
 större delen av året vistas på annan ort än
 mantalsskrivningsorten)

- 28 **Födelsekommun(-stad):**

- 29 **Hur har Ni tillbringat Er uppväxttid (från
 födelsen tills Ni fyllde 15 år)?**
 hos bägge föräldrarna i år
 hos ensam mor i år
 hos mor + styvfar i år
 hos ensam far i år
 hos far + styvmor i år
 i fosterhem hos anhöriga i år
 i annat fosterhem i år
 på barnhem eller annan
 anstalt i år
 på annat sätt, vilket?
 i år
- Har någon av Edra föräldrar avlidit?**
 nej
 ja, fadern. Jag var då år
 ja, modern. Jag var då år
- Har Edra föräldrars äktenskap upplösts ge-
 nom skilsmässa?**
 nej
 ja. Jag var då år
- Hur många syskon har Ni (fostersyskon och
 halvsyskon inräknade)?**
 syskon

- 33 **Vad hade Er far (fosterfar) för yrke, när Ni
 var 14 år (eller om han då var död, när
 han dog)?**

 (angives noggrant, se anvisn.)
- 34 **Om Er mor hade förvärvsarbete, när Ni var
 14 år, vilket var det?**

- 34 ¹/₂ **Har Ni sedan den 1 november 1945 påbörjat
 eller avslutat någon utbildning?**
 nej
 ja, har avslutat utbildning
 Vilken?
- ja, har påbörjat utbildning
 Vilken?
- 35 **Vad är Ert nuvarande yrke?**

 (angives noggrant, se anvisn.)
- 36 **Om Ni är gift, vad är Er makes (makas) yrke?**

- 37 **Hur många arbetsgivare har Ni sammanlagt
 varit anställd hos (den nuvarande inräk-
 nad)?**
 stycken arbetsgivare
- 38 (Endast till förvärvsarbetande:)
Hur trivs Ni med Ert nuvarande arbete?
 1 mycket bra
 2 bra
 3 någorlunda
 4 dåligt
 5 mycket dåligt

39-41 a) Hur stor är Er inkomst för närvarande?

..... kr. per
(vecka eller månad)

b) Om Ni är gift hur stor är Er makes (makas) inkomst för närvarande?

..... kr. per
(vecka eller månad)

c) Om Ni inte har Egen inkomst, får Ni då fickpengar av föräldrar eller andra?

får fickpengar, med i regel ungefär kr. per
(vecka eller månad)

får i regel inga fickpengar

42 Om Ni flyttat, hur gammal var Ni, när Ni flyttade till den ort, där Ni nu bor?

..... år

43 Flyttade Ni då tillsammans med föräldrar (fosterföräldrar)?

1 ja 2 nej

44 Var bodde Ni, när Ni var 12 år?

i
(ortens namn)

45 Hur bor Ni för närvarande?

- 1 hos föräldrar eller fosterföräldrar
2 hos andra anhöriga
3 hos arbetsgivaren
4 hyr möblerat rum
5 hyr omöblerat rum
6 hyr lägenhet
7 militärkasern eller annan militärförläggning
8 annat bostadsförhållande

46 (Endast till ogifta.)

Har Ni eget rum?

- 1 ja, har eget rum
2 nej, men har ett rum tillsammans med syskon eller kamrat
3 nej, har inte eget rum

47 a) Hur mycket betalar Ni i hyra?

1 betalar kr. per
(vecka eller månad)
för enbart hyra

2 betalar kr. per
(vecka eller månad)
för både mat och husrum

3 bor fritt men får själv hålla mig med mat

4 har både mat och husrum fritt

b) Hur mycket ungefär ger Ni vanligen ut för maten?

ger ut ungefär kr. per
(vecka eller månad)

har både mat och husrum fritt

5 har endast maten fritt

48-50

51 Är Ni med i någon förening?

ja, är med i följande föreningar:

(angiv i förekommande fall riksorgs namn)

0 nej, är inte med i någon förening

52 Har Ni något uppdrag i någon av dem?

ja nej

53 Hur många gånger under den senaste månaden har Ni besökt någon sammankomst, som ordnats av en förening, som Ni är med i? (även styrelsesammanträden och studie-cirkelmöten räknas)?

..... gånger

54 Har Ni någon fritids- eller hobbyverksamhet, som Ni tämligen regelbundet sysslar med minst en gång i veckan (t. ex. fotboll, pingpong, musik, studiearbete, syjunta)?

ja, följande:

0 nej

55 a) Har Ni genomgått eller håller Ni på med någon kurs per korrespondens?

ja nej

b) Har Ni varit eller är Ni med i någon studie-cirkel?

ja nej

Hur ofta brukar Ni i regel gå ut och dansa på dansbana eller andra danslokaler?

- på vintern mer än en gång i veckan
 en gång i veckan
 en eller ett par gånger i månaden
 mera sällan
 aldrig

- på sommaren mer än en gång i veckan
 en gång i veckan
 en eller ett par gånger i månaden
 mera sällan
 aldrig

Var Er far (se anvisn.) absolutist (d. v. s. förtärde aldrig vare sig spritdrycker, vin eller öl) under Er uppväxttid?

- 1 ja, med i nykterhetsförening
 2 ja, med i fireligiöst samfund men ej i nykterhetsförening
 3 ja, absolutist utan att vara med i någon förening
 4 nej
 5 vet inte

Hur ofta förtärdes det brännvin, konjak eller andra spritdrycker i Ert hem under Er uppväxttid?

- 1 dagligen eller så gott som dagligen
 2 inte dagligen men tämligen ofta
 3 sällan
 4 aldrig spritdrycker men vin eller öl
 5 aldrig några alkoholhaltiga drycker

Om spritdrycker och vin förtärdes i uppväxthemmet, fick Ni själv före konfirmationsåldern vara med och förtära sådana drycker?

(Sprit som medicin räknas inte)

- 1 ja, både vin och spritdrycker
 2 ja, vin men inte brännvin eller andra spritdrycker
 3 nej, varken vin eller spritdrycker

Är Ni absolutist (d. v. s. förtär aldrig vare sig spritdrycker, vin eller öl)?

- 1 ja, med i nykterhetsförening
 2 ja, men ej med i nykterhetsförening
 3 nej

Om Ni inte nu är med i nykterhetsförening har Ni förut varit med i någon sådan (även ungdomsloge eller annan barnavdelning)?

- 1 ja, endast före 15 årsåldern
 2 ja, endast efter 15 årsåldern
 3 ja, både före och efter 15 årsåldern
 4 nej

Kan Ni säga ungefär hur gammal Ni var, när Ni första gången förtärde brännvin eller andra spritdrycker (utom som medicin)?

Obs! Frågan gäller ej vin!

- år
 8 vet inte
 9 har aldrig förtärt spritdrycker

Kan Ni säga var det ägde rum?

- 1 i hemmet tillsammans med föräldrar
 2 på privat bjudning hos äldre
 3 på restaurang tillsammans med äldre
 4 » » » » kamrater
 5 eljest tillsammans med kamrater
 6 ensam
 7 vet inte

Var det vid någon särskild högtidlighet (jul eller annan högtid, 50-årsdag, bröllop etc.)?

- 1 ja 2 nej 3 vet inte

Var det under militärtjänsten?

- 1 ja 2 nej

Obs! Med senaste månaden avses i följande frågor de närmaste 30 dagarna före intervjun.

Hur ofta har Ni under den senaste månaden förtärt spritdrycker (brännvin, konjak, gin, likör etc. även i grogg)?

- 1 dagligen eller så gott som dagligen
 2 fyra gånger eller flera
 3 två-tre gånger
 4 en gång
 5 ingen gång under månaden men annars någon gång
 6 förtär aldrig spritdrycker, men är inte absolutist
 7 förtär aldrig spritdrycker, är absolutist

67 Hur ofta har Ni under senaste månaden förtärt vin?

- 2 fyra gånger eller flera
- 3 två—tre gånger
- 4 en gång
- 5 ingen gång under månaden men annars någon gång
- 6 förtär aldrig vin men är inte absolutist
- 7 förtär aldrig vin, är absolutist

68 Hur ofta har Ni under senaste månaden förtärt öl (klass II)?

- 1 dagligen eller så gott som dagligen
- 2 någon eller ett par gånger i veckan
- 3 mera sällan
- 5 ingen gång under månaden men annars någon gång
- 6 förtär aldrig öl, men är inte absolutist
- 7 förtär aldrig öl, är absolutist

69 Hur många gånger har Ni under den senaste månaden förtärt spritdrycker på restaurang?

- 1 dagligen eller så gott som dagligen
- 2 fyra gånger eller flera
- 3 två—tre gånger
- 4 en gång
- 5 ingen gång under månaden men annars någon gång
- 6 har aldrig druckit sprit på någon restaurang men är inte absolutist
- 7 ingen gång, är absolutist

70 Hur många gånger har Ni under den senaste månaden varit och dansat på restaurang med spritservering?

- 2 fyra gånger eller flera
- 3 två—tre gånger
- 4 en gång
- 5 ingen gång under månaden men annars någon gång
- 8 har aldrig dansat på spritrestaurang

71 När Ni senast förtärde spritdrycker, var ägde det rum?

Obs! Frågan gäller ej tillfälle då endast vin förtärts.

- 1 i hemmet tillsammans med föräldrar
- 2 på privat bjudning hos äldre
- 3 på restaurang tillsammans med äldre
- 4 » » » » kamrater
- 5 eljest tillsammans med kamrater
- 6 ensam
- 7 har aldrig förtärt spritdrycker

72 Var det vid någon särskild högtidlighet? (jul eller annan högtid, 50-årsdag, bröllop etc.)

- 1 ja
- 2 nej

73—74 Hur mycket förtärde Ni då?

(se anvisningarna)

75 Förtärde Ni dessutom vin eller öl vid samma tillfälle?

- 1 ja
- 2 nej

76—77 Vilken är den största mängd spritdrycker eller vin som Ni förtärt vid ett och samma tillfälle?

Obs! Frågan ställes även till dem, som aldrig förtärt spritdrycker utan endast vin.

(se anvisningarna)

78 Hur kände Ni Er efter den förtäringen?

- 1 berusad
- 2 ej berusad men kraftigt påverkad
- 3 endast lätt påverkad
- 4 ej påverkad

79 Hur gammal var Ni då ungefär?

..... år

80 Har Ni någon gång bjudit någon annan på spritdrycker?

- 1 ja, endast på restaurang
- 2 ja, men ej på restaurang
- 3 ja, både på restaurang och eljest
- 4 nej

Intervjuarens anmärkningar:

.....
.....
.....

Intervjun verkställd den 19.....

(intervjuare)

(intervjuarens titel, postadress och tel.-nummer)

II HUR UNGDOMSVÅRDSKOMMITTÉN SER PÅ »UNGDOMSPROBLEMET»

Kap. 1. Ungdomsårens psykologi

Kommittén vill i följande avsnitt lägga fram några principiella synpunkter på problemet ungdomens anpassning i samhället. Syftet härmed är tvåfaldigt: För det första att rekapitulera och precisera de psykologiska motiveringar för kommitténs olika praktiska förslag som finns utspridda i de sex betänkandena. För det andra att ge en överblick av vad vi tror oss veta om ungdomens känslomässiga situation under vuxenblivandets år och därmed också klargöra de stora luckorna i vår kunskap om ungdomsårens psykologi. Kommittén hoppas att detta skall ge en impuls till fortsatt arbete på det sociologiska och psykologiska forskningsfältet.

»Ungdomsproblemet»

Redan definitionen av begreppet »ungdom» är besvärlig.¹ *Åldersgränser* visar sig oanvändbara: tidpunkten för det biologiska gränsmärke som man först och främst måste ta hänsyn till — pubertetens inträdande — varierar mellan könen, mellan skilda miljögrupper som t. ex. landsbor och stadsbor

¹ Termen *adolescens*, som i anglosachsisk litteratur betecknar övergångsåldern över huvud taget, har i vårt land mest använts om efterpuberteten, alltså de senare ungdomsåren. Torsten Husén begagnar termen om åldern 17 till 21—22 år. Se boken *Svensk ungdom*, 1944.

och mellan individerna inom varje sådan grupp. För svenska flickor angav en forskare (1940) den »normala» spridningen av åldern för första menstruationen vara 11 1/2—17 1/2 år med 14,48 år som den genomsnittliga åldern.² Pojkarnas könsmognad synes i alla grupper inträffa genomsnittligt omkring ett år efter flickornas.

Överallt i de västerländskt civiliserade länderna har man kunnat iakttäta att pubertetsåldern är stadd i sjunkande. Att det samma gäller också för den svenska kvinnliga ungdomen synes obestridligt; dr Anders Lennér anger hastigheten i förskjutningen nedåt för genomsnittsåldern vid menstruationens inträde till 10 dagar per åldersår under de sistförflutna femtio åren. Enligt undersökningar i USA skulle könsmognaden för både pojkar och flickor där ha förskjutits ca ett år nedåt under de sistförflutna decennierna.

Om orsakerna till det tidigare biologiska mognandet synes man inte ännu ha nått full klarhet. Att en huvudroll spelas av den bättre näringen och den höjda allmänna hälsostandarden synes

² *Anders Lennér*, *Das Menarchealter*, Helsingfors 1944. Dr Lennér ger också i sin bok en fyllig översikt över undersökningarna rörande åldern för puberteten bland kvinnlig ungdom i skilda länder. — En annan jämförande översikt finns i samlingsverket *Manual of Child Psychology*, utgivet av *L. Carmichael*, New York 1946, s. 633 o. följ.

dock alla vara ense om. (Jämför den fortgående ökningen av kroppslängden t. ex. hos de svenska ynglingarna i värnpliktsåldern.) Huruvida därtill den psykiska miljön i det urbaniserade samhället på något sätt kan tänkas inverka är däremot en obesvarad fråga.

Adolescensen har ibland förklarats vara ett *socialt problem*, varför man kunde nöja sig med de yttre kriterierna på att unga personer från och med en viss ålder drar sig undan föräldrarnas kontroll över den dagliga livsföringen, att de t. ex. börjar frekventera offentliga lokaler och att de får bekymmer för yrkesvalet i och med att de slutar sin skola och anmäler sig som aspiranter på platser bland de vuxna i samhället.

Hur mycket som än ligger i denna betoning av samhällsanpassningens betydelse för ungdomstidens problematik, anser dock experterna att man måste hålla fast vid de biologiska kriterierna vid valet av definition: könsmognaden är dock det enda påtagliga faktum vi har att hålla oss till. För flickornas del brukar det heller inte vara någon svårighet att bestämma tidpunkten; den första menstruationen är en händelse som alla flickor brukar kunna datera. Därmed är gränsen för kvinnokönets del dragen mellan *för-pubertet* och *efter-pubertet*. Kinsey och många andra bestämmer pojknas pubertet på motsvarande sätt och utgår från den första ejakulationen. Andra har ansett det bättre att använda de sekundära könsegenskapernas uppträdande som bestämningsgrund. Därmed får man fram en *för-pubertet*, en *pubertetsperiod* och en *efterpubertet*, då den mogna mannens kännetecken är tillfinnandes.

De tydligaste *fysiska* kännetecknen på för-puberteten är en hastigare takt i längdtillväxten och viktökningen samt förändring av kroppsproportionerna

(extremiteterna blir t. ex. längre). Som en följd av de ovana kroppsproportionerna och eventuellt av den begynnande endokrina omställningen inom organismen förlorar pojken och flickan under denna period (som för flertalet men långt ifrån alla börjar i åldern 11—12 år, resp. 13—14 år) sin barnsliga harmoni i kroppsörelserna. Resultatet blir ofta klumpighet och tafatthet.

Under tiden för könsmognaden fullbordas den hormonala omställningen och könskörtlarna träder i funktion. Dock synes en viss tids sterilitet vara vanlig hos båda könen närmast efter första menstruationen, resp. ejakulationen. De s. k. sekundära könskvaliteterna når sin fulla utveckling samtidigt med att längdtillväxten återtar sitt lugnare tempo. Under efter-puberteten återvinner kroppen harmonin i rörelseschemat, men det är nu den unga mannens och kvinnans kroppstyper. Gränsen uppåt för denna period sättes mycket olika, hos några författare vid genomsnittligt 17—18 år, hos andra vid 24—25 år.

Det är betydligt svårare att karakterisera den *mentala* utveckling som ungdomarna genomgår under dessa »övergångsår». I den nyssnämnda beteckningen ligger redan en karakteristik: ungdomen utgör ett slut och en början, en övergång från barn till vuxen. Dock förefaller det oegentligt att rubricera en så lång del av en människas liv som det här gäller bara som en sorts mitt-emellan, ett provisorium. Allt efter som tidpunkten för den sociala fullmyndigheten förskjuts mot högre ålder (yrkeslivets ökade krav, längre skolgång) förlängs denna mellantid uppåt; den nyss omnämnda förskjutningen mot tidigare könsmognad förlänger mellantiden nedåt. Resultatet blir ökat avstånd mellan den biologiska och den sociala mogna-

den. Ungdomstiden måste naturligtvis i stort sett fyllas av förberedelser för det vuxna livet; att ungdomen utgör ett ständigt debatterat »problem» i vårt samhälle tyder emellertid på att den som grupp inte är väl integrerad i det större sociala sammanhanget. I vad mån är detta en ofrånkomlig sida hos utbildnings- och vuxenblivandets år? Vad kan samhället tänkas göra för att hjälpa denna medborgargrupp till bättre livsvillkor? Det är frågor som ungdomsvårdskommittén har sökt reda ut och i någon mån besvara i sina olika betänkanden.

Vad utmärker ungdomstidens psyke?

Jämfört med barnpsykologin, som skaffat sig ett aktningsvärt fundament av empiriska iakttagelser, måste man säga att ungdomspsykologin ännu befinner sig på ett relativt outvecklat stadium. När den ena eller andra egenskapen säges utmärka pojken eller flickan i pubertetensåldern, kan man nästan alltid finna att en annan författare i ämnet lika säkert tillskriver dem helt andra egenskaper. I viss mån beror det kaotiska tillståndet väl på att man studerat individer i olika faser av ungdomen. Likaså kan olika forskare lätt finna bevis för någon kär tes av den orsaken att samma individ under den ofta upprörda pubertetstiden kan växla mellan ytterligheter i fråga om ståndpunkter och egenskaper, till sin egen och omgivningens förfäran. Man får inte heller bortse från att ungdomstiden både i fråga om yttre beteende och inre hållning och värderingar får helt olika gestaltning i olika miljögrupper, på landet och i storstaden osv. På detta område har man anled-

ning att vara ytterst uppmärksam på de bredvid varandra existerande grupp-beteenden, de artskilda levnadssätt som rymmes också inom en i stort sett så homogen kulturkrets som den svenska. Iakttagelser som gjorts vid studium av läroverksungdom ur medelklassmiljö är exempelvis ofta inte giltiga för jämnårig arbetarungdom från samma stad och ännu mindre för ungdom som tillbringar övergångsåren i sina föräldrahem på landet.

Det förefaller exempelvis som om den ekonomiska osjälvständighet, som utmärker de studerande ungdomarna i jämförelse med deras tidigt förvärvsarbeteande jämnåriga, skulle skapa en särställning, (»den förlängda puberteten»). Emellertid är det just denna grupp som blivit flitigast studerad av ungdomspsykologerna; det sammanhänger väl dels med att de skrivande psykologerna själva vanligen rekryteras ur detta skikt, dels med att exempelvis dagboks-material så gott som enbart stammar härifrån. Lantbrukarungdomen som stannar kvar på hemmagårdarna befinner sig i ännu ett artskilt läge; de arbetar visserligen, och ofta tyngre än andra jämnåriga. Men de får vanligtvis trots detta inte den bas för oberoende som en egen kontantlön synes utgöra och blir även av andra skäl (fadern och modern är deras arbetschefer, bostaden är alltid föräldrahemmet osv.) mer bundna till familjen än övriga ungdomar.

De reflexioner över ungdomsålderns speciella psykologiska problem som kommittén här trots allt för fram, är endast att betrakta som exempel på de mest generella problemen, som svårigen torde vara helt främmande för någon grupps uppväxande generation. Samtidigt måste det sägas klart ifrån, att det allra mesta återstår att göra när

det gäller ungdomspsykologisk forskning i vårt land.¹

Frigörelsen från hemmet

Innebörden i ungdomsårens »övergång» skulle kanske kort kunna sammanfattas så: För det första lösgör sig barnet från det starka beroendet av föräldrafamiljen; om processen lyckas leder den till vad man skulle kunna kalla en psykologisk självständighetsförklaring. För det andra sker en samtidig anpassning till det vuxna livets krav och förhållanden: den unga människan är på väg att finna sin plats och fylla sin roll — som vuxen sexualvarelse, som medlem i en social grupp av vänner och bekanta, som yrkesmänniska på en arbetsplats, som försörjare för sig själv och snart nog kanske för en egen familj. Det förväntas också att de nya samhällsmedlemmarna skall ta ståndpunkt i den ideologiska kraftmätningen, de bör solidarisera sig med någon av de stora grupper som kämpar om inflytandet i samhället och helst dela med sig av sina krafter, sin tid och sina pengar till »sitt» parti, »sin» församling, »sin» förening.

Förhållandet mellan föräldrar och barn måste undergå en förändring för att den unga människan skall stå fri att öppna sig för nya kontakter. Den psykologiska innebörden i denna frigörelse är upplösningen av den barnsliga emotionella fixeringen till föräldrarna. I lyckliga fall har denna känslö-

mässiga avhängighet steg för steg minskats under småbarns- och skolbarnsåren, så att tonåren bara utgör mognadspunkten för denna utveckling från hjälplöst beroende spädbarn till självständig personlighet. I andra fall blir förloppet stormigare, sammanträngt under en krisartad »revolt», som kan efterlämna oläkliga sår hos både föräldrar och barn.

De första levnadsårens avgörande betydelse också för personlighetsutvecklingen under ungdomen kan inte förbigås om man vill söka förstå dessa anpassningssvårigheter. När psykologerna först blev klara över i vilken utsträckning vuxna personers nevroser syntes bottna i en kvardröjande infantil bindning vid föräldrarna, blev deras första reaktion att man för barnens skull kanske borde försöka att minska deras fixering vid föräldrarna genom en sorts ransonering av den intima kontakten och ömhetsbevisen från de vuxnas sida gent emot de små. Barnpsykiatrin har emellertid kommit fram till den uppfattningen att denna spartanska utväg leder till rakt motsatt resultat: de från spädbarnstiden på kärlek undernärda barnen är regelbundet de som senare och inte minst i övergångsåldern kommer till rådgivningsbyråerna för olika beteendestörningar, vilka vid djupare analys visar sig bottna i en infantil driftsfixering. Blir inte barnsliga driftsmässiga behov tillfredsställda när deras rätta tid är, står de kvar allt framgent och hindrar utvecklingen av nya intressen. När många barn nödgas växa upp utan den varma och äkta känslöbindningen till sina vuxna fostrare ligger orsakerna naturligtvis för det mesta i helt andra faktorer än en pliktmedveten uppfostningsattityd från de vuxnas sida. Vi finner här först och främst de barn, som på grund av olyckliga omständig-

¹ Bland nyare svenska originalarbeten kan nämnas *Torsten Huséns* Svensk ungdom, en studie av manlig ungdom i åldern 17—20, som sökt anställning vid krigsmakten (1944). Det bygger huvudsakligen på korta »levnadsbeskrivningar» som ynglingarna författat i samband med ansöknigen. Ett rikt material av dagböcker, dikter m. m., författade av tonåringar, har *Anne-Marie Odstedt* sammanfört i sin bok *I tonårsåldern*, 1950.

heter helt enkelt saknat någon att hålla sig till, barnen som av olika anledningar nödgats flytta runt i olika hem och anstalter från det de var små; hos dem kan man ofta konstatera ett slags fritt floterande kontaktbehov visavis vuxna människor, som ger dessa barns känsloliv en alldeles speciell prägel av rotlöshet.

Ett liknande psykologiskt nödläge kan ibland iakttas hos barn som växt upp hos en ensamstående mor eller far eller i hem med styvföräldrar och styvsyskon. Men också om båda föräldrarna finns i hemmet kan känsloklimatet vara kargt och kallt. Fattigdom drar med sig trång bostad och utarbetade mödrar, som ofta varken kan finna tid eller kraft att ägna barnen så mycket omsorg som de behöver. Även om inte den yttre familjemiljön är utarmad, kan disharmoni mellan föräldrarna och andra svårigheter som de vuxna kämpar med störa deras känslokontakt med barnen. Dessutom förekommer det säkerligen också emotionell undernäring av barn i familjer där inte några av de nämnda påtagliga skälen synes föreligga; många människor hämmas av blyghet och ovana från att ge begripliga uttryck för sin värme och generositet gent emot barnen.

Man skulle kunna sammanfatta barnpsykiatrins lärdomar ungefär så: En individs förmåga att som vuxen knyta varma och varaktiga känslokontakter med andra och att överhuvud taget bli en »social» varelse beror av om han i sin barndom haft tillfälle och fått lov till att så att säga öva sig i att leva ut sitt känslolivs hela register: som helt liten ett otåligt krav på driftstillfredsställelse, senare behov av och förmåga till att inte bara ta emot utan också att ge kärlek och tillgivenhet — allt under

förutsättning att de livsviktiga självhävdelsefunktionerna inte samtidigt stäckts i sina för omgivningen ibland besvärliga uttryck: nyfikenhet, »odygd», egensinnighet och vrede när något går emot.

Det är inte bara genom en brutal auktoritär disciplin, som de vuxna kan ställa sig i vägen för den nödvändiga fria utvecklingen av ett litet barn. Det är minst lika riskabelt om en mild och kärleksfull mor eller far låter sitt barn känna, att »kärleken» är beroende av att barnet är »snällt» och lydigt över gränsen för den naturliga förmågan av självdisciplin i vederbörandes ålder.

Psykologerna tror sig ha funnit, att barn som får de hårdhänta kraven ställda på sig, tenderar att svara med öppet trots, de som utsätts för det »milda våldet» med moralisk rigorism: en älskad föräldragestalt som aldrig blir ond får man inte själv bli ond på utan man måste identifiera sig med honom. Dock kan det i djupare själskikt ligga kvar en omedveten avoghet mot de rigorösa kraven, och denna hatkomponent kan bryta igenom som till synes obegripliga tvångstankar, ja t. o. m. våldshandlingar och andra brott.

Känslobindningen mellan föräldrar och barn

Med det nyss sagda har vi snuddat vid det problemkomplex som har fått en utförligare behandling i kommitténs första betänkande: ambivalensen eller dubbelheten i barns och föräldrars känslolinställning till varandra. En mor eller far kan på samma gång hysa en naturlig och uppriktig föräldrakärlek till sitt barn och en — oftast helt omedveten, ur dagsmedvetandet bortträngd — antagonism mot samma barn.

Skälen till den negativa känslokomponenten kan variera. Ett barns ankomst kan ha bundit två makar samman som inte eljest skulle ha gift sig. För modern kan barnet betyda att hon har måst ge upp en yrkeskarriär med allt vad den kan ha utlovat av självhävdelse och kontakter. Fadern får kanske sin planerade framtid snedvriden av en oförutsedd försörjningsbörda. Till sådana fullt begripliga konflikthanledningar kommer dessutom de otaliga kombinationsmöjligheter som föräldrarnas egna nevrosor kan ge upphov till. Ett enda exempel: föräldrarna som i barnet ser den som skall förverkliga mål som de inte själva har kunnat uppnå, det må vara moralisk fläckfrihet, studieframgångar eller en social karriär. Hos många självuppoffrande mödrar och fäder, som utåt ter sig som mönstergilla föräldrar, kommer dessa nevrotiska inslag i föräldrakärleken fram vid en närmare analys av frågan varför deras barn inte synes fara riktigt väl.

Sedd från barnets sida är ambivalensen måhända ännu lättare att förklara. Samma moder som är alla goda gåvors givare under barnets första tid kommer snart nog med krav och förbud, kanske straff och hårda ingrepp mot det lilla barnets driftsmässiga önsknings- och impulser. Ett driftsbehov som hindras väcker ofelbart vrede och aggressivitet mot hindret och den som ställer upp det. Finge och vågade barnet ge uttryck åt denna negativa känsla i det ögonblick den uppleves utan att moderns kärlek och gillande sattes på spel, skulle kanske ingen skada ske. Men det är just på den punkten vår »snällhets»-uppfostran ofta oavsiktligt grundlägger den nevrotiska skadan hos barnet: för att inte förlora moderns gillande borttränger barnet

vredesimpulsen, ja det går längre: det identifierar sig rent av med modern i den förbjudande rollen, blir själv en moralist mot de egna impulserna.

Detta är i stort sett gången av den samhällsanpassning som skapar barnets »överjag», dess samvete eller hur man vill uttrycka den fast rotade känslouttrytyn rörande vad som är rätt och orätt, tillåtet och otillåtet.

Kan då ambivalensen hos det »uppfostrade» barnet över huvud taget undgås? På denna fråga har forskningen ännu knappast något säkert svar. Intressanta påpekanden har gjorts av kulturantropologer, som studerat hur föräldrarna hos vissa primitiva stammar låter någon annan person, t. ex. en mera avlägsen släkting, utföra de straff man anser ett barn är förtjänt av — därmed slipper barnet konflikten att samtidigt älska och vara fientlig mot fadern eller modern.

Den framkomligaste vägen att mildra skärpan i den förmodligen ofrånkomliga konflikten i barnets känslolinställning till modern och därmed till omvärlden över huvud taget torde vara att söka fördröja upplevelsen av besvikelse över att inte driftstillfredsställelsen alltid infinner sig när barnet behöver den. Att alltså försöka skjuta fram besvikelserna tills barnet blivit något mera moget för stötar. Genom att barnet under spädbarnsåldern blir mättat i avseende på alla sina pockande behov, grundlägges en trygg och förtroendefull inställning, som så småningom ger den blivande unga personen mod att lösgöra sig från den inre beroendeattityden och bli vuxen. Ett barn som på så sätt från början kommit på god fot med omvärlden lär sig sedan steg för steg den nödvändiga behärsksningen av impulserna och blir en social varelse i och med att det imiterar och identi-

fierar sig med de vuxna, som barnet älskar och ser upp till. Det är ofta mycket tydligt att barnet i fortsättningen behåller samma positiva — respektive negativa inställning som det fått till föräldraauktoriteten när det möter nya auktoriteter, såsom lärarna i skolan, cheferna i arbetet och samhällsauktoriteten som sådan.

Den lärdom som vi torde kunna dra ur studiet av föräldrars och barns känslöreaktioner är, att det finns fientliga impulser även i mycket positiva känslöförhållanden och att dessa kan alstra ångest om man är rädd för följderna av att visa dem och därför pressar ned dem under medvetandets tröskel. Den nevrotiska ångesten är sedan en av huvudkällorna till psykisk ohälsa över huvud taget och inte minst till en asocial hållning och obegripliga brottsliga handlingar.

Får ett barn däremot utan att fördömas visa sin vrede och »elakhet», synes det som detta känslöläge snart skulle vara avreagerat. Det är likaså vanligen betydligt ofarligare om en vuxen person har tillräcklig självkänedom för att vidgå en momentan fientlig impuls än om samma person bygger upp ett inre försvar mot att det förhåller sig så; för att hålla bilden av den egna ofelbarheten vid makt behövs det mer och mer självbedrägeri och en kraftförbrukande strid mot de hemliga skuldkänslor som vill dyka upp i medvetandet.

* * *

Efter denna skissartade återblick på den tidiga barndomen, då grunden till personlighetsutvecklingen lägges, återvänder vi till ungdomstidens problem. Utifrån sett innebär individernas frigörelse från föräldrafamiljen att föräldrarnas bestämmanderätt över ung-

domens vanor och handlingar upphör. När barnen har vuxit upp och nått den sedvanliga tidpunkten för lösgörandet av barnen från det yttre beroendet, tvingas både barn och föräldrar att ta ställning till detta problem. Därvid kommer ofta den förut beskrivna ambivalens, som kanske tidigare aldrig kommit till klart uttryck, att präglade båda parternas hållning.

Föräldrarnas kris.

Det torde inte sällan vara lika svårt för föräldrarna eller endera av dem att anpassa sig efter den nya situationen som för de unga. Det förekommer att föräldrar reagerar lika överdrivet och oresonligt som barnen och förstår lika litet av sina reaktioner som de unga gör av sina utbrott. Det bottenar väl vanligen i att fadern eller modern är så emotionellt beroende av barnet att de tycker sig förlora allt innehåll i livet om de »mister» det.

Även sådana föräldrar inser oftast rent förståndsmässigt att det är nödvändigt att barnen lär sig att stå på egna ben. De kan uppskatta fördelen av att barnens frigörelse från hemmet betyder ekonomisk lättnad och avlastning av ansvar. Men samtidigt finns tendenserna riktade mot frigörelsen. Ofta råkar t. ex. en mor, som levat helt för barnens vård och uppfostran, in i en svår kris när hon ser sin livsuppgift glida ifrån sig. Det kan i det krampaktiga kvarhållandet av makten över de uppväxande barnen ligga ett omedvetet behov att ta revansch för sitt eget misslyckade liv, exempelvis hos en fader som ser att hans son inte följer den av fadern utstakade vägen. Många likartade tendenser finns, det gemensamma för dem är att de — trots skiftande orsaker — fördröjer och försvårar barnets frigörelse.

Försöken att fördröja barnens frigörelse kan ta sig många olika yttre former. Föräldrar kan fortsätta att behandla sina snart vuxna barn som småbarn, kalla dem vid smeknamn och pyssla om dem till övermått. Andra kanske utsätter sina ungdomar för så många förbud och så mycket reglementerande, att det inte kan undgå att förbittra förhållandet dem emellan. Det kan också förekomma att föräldrar tanklöst eller ofinkänsligt ironiserar över de första tecknen på vuxenhet, den första rakningen, de första höga klackarna, den första kärleken.

Vi har här dröjt något vid föräldrarnas roll i frigörelseprocessen, emedan denna sida ofta torde bli mindre uppmärksam i debatten. Många onödiga felgrepp begås säkerligen enbart på grund av okunnighet om tonårens fysiska och psykiska egenheter. En ökad upplysning torde därför kunna ha ett stort värde för att minska de ofta mycket smärtsamma konflikterna i familjerna med halv vuxna ungdomar. Det är dock viktigt att framhålla att orsakerna till att t. ex. en mor inte förmår anpassa sig efter den nya situationen att hennes barn söker sig ut ifrån hemmet, kan ligga djupare än så. Hennes livssituation ter sig måhända förtyvild, när inte längre barnen behöver henne på samma sätt som förut. Hon kanske har mistat sin make eller förhållandet till honom kan ha utarmats under barnaomsorgens tid. Arbetet i hemmet har fängslat all tid och allt intresse, så att hon inte haft något över för att knyta an till samhällsintressen eller målsättningar utanför familjekretsen. I en sådan situation kan räddningen vara att modern skaffar sig nya uppgifter, kanske i form av ett yrkesarbete eller samhällsarbete av frivilligt slag.

Vad som här har dragits fram rörande problematiken på föräldrasidan vid ungdomens frigörelse får naturligtvis inte uppfattas som något påstående om att det med nödvändighet måste uppstå så svåra situationer. Hur vanligt det över huvud taget är med öppen eller dold fientlighet och kamp mellan barn och vuxna under övergångsåren är en av de frågor, som ungdomsvårdskommittén måste ställa öppna. Liksom alltid är det problemfallen som kommer till rådgivningsbyråers, sociala myndigheters och läkares kännedom. När en tonårsflicka rymmer hemifrån eller begår självmord kommer problemet föräldrar — barn i blickpunkten för det allmänna intresset. Hälsan, däremot, tiger också på detta område still.

Därför kan det vara så mycket större skäl att framhålla att många familjer säkerligen kan omvittna att det ligger en verklighet bakom vad psykologerna antyder, när de stundom ger tonåren beteckningen »the nature's second chance to parents» (»naturens andra chans för föräldrarna»). Man betonar vad många nog kan besanna, att ungdomsåren kan ge föräldrar som inte lyckats så helt bra med förhållandet till sina barn en »andra chans» att få till stånd ett vänskapligt och hyggligt förhållande med betoning av vuxna relationer när barnen kommer upp i adolescensen. Pappan som »aldrig har förstått sig på barn», kan bli en bra kamrat i intresset för sport, motorer eller kanske yrkesfrågor. Mamman kan finna ett alldeles nytt behag i sin dotters sällskap när hon börjar tycka om att sitta och prata vuxet vid en kopp kaffe.

Man får inte glömma att det just är när barnen börjar att bli vuxna män och kvinnor som de har det allra största behovet av direkta förebilder i sina föräldrar — de män och kvinnor som de

bäst känner. Om föräldrarna inte är påträngande och dominerande är varje tonåring betjänt av att veta att de finns där som stöd, för råd och samvaro när de unga behöver dem.

Vi återkommer i det följande till frågan om det finns några hållpunkter för att bedöma om »andan i familjerna» undergått någon förändring under den tid för hastiga och stora sociala förändringar då ungdomsproblemet blivit en aktuell debattfråga. Innan dess skall några karakteristiska drag i ungdomens psykologiska läge understrykas.

Också ungdomarna är ambivalenta till frigörelsen

Redan vid behandlingen av småbarnens förhållande till modern eller de vuxna som har hand om vården framhölls, att varje negativ impuls, varje »uppror» från barnets sida lätt åtföljs av skuld känslor och ängslan. Samma sak upprepas och nu ofta med ny skärpa i övergångsåldern. Man börjar se kritiskt på föräldrarna, redan detta skapar samvetskval. Om då föräldrarna kommer med förebråelser för att barnen inte längre bryr sig om dem, reagerar pojken eller flickan ofta med för dem själva obegriplig häftighet — just emedan de i grunden känner att föräldrarna har rätt. I sin iver att få ett legitimt skäl för kritiken och avogheten mot sina vuxna, kan många ungdomar måla ut dem som betydligt »reaktionärare» och besvärligare än vad andra människor kan verifiera. Dessa anklagelser ger sedan i sin tur föräldrarna anledning till berättigade beskyllningar mot de unga för oresonlighet... och så är familjefriden och sinnesfriden sin kos.

Många gånger är den bästa lösningen i en sådan situation att de unga verkligen får ge sig ut från hemmet. Dock

kan en sådan i revoltstämning genomförd frigörelse lämna kvar en inre bundenhet, präglad av skuld känsla över att man gjort sina föräldrar orätt.

Barnets naturliga frigörelse kan också hindras av en personlig omogenhet hos den unge, som utifrån ter sig som oföretagsamhet och slöhet från dennes egen sida. Rädsla för att lämna det ombonade hemmet och ge sig i kast med den okända och farliga yttervärlden visar sig nu vid tröskeln till den vuxna åldern och kan komma att väga tyngre än längtan efter att bli självständig. Där en sådan ångest för det vuxna livets ansvar och uppgifter dominerar en ung människa har man ofta funnit den bottna i en tidig besvikelse och bristande trygghet i den första kontakten med föräldrarna eller de vuxna vårdarna. Det förefaller som om den individ, som inte från första början fick tillit till den närmaste omgivningen, inte sedan kan få en sådan tillit till den stora omvärlden att han vågar sig ut i den på egna ben. Bland ungdomsbrottslingar med en barndom på barnhem, i växlande fosterhem eller i splittrade familjer finner man inte sällan denna grupp av emotionellt ofärdiga ungdomar, likaså bland alkoholister och andra nevrotiker som lidit nederlag i livskampen.

Ytterligare en faktor som påverkar barnens inställning till friheten bör framhållas, nämligen den känsla av trygghet som samhällsförhållandena förmår att ge och de möjligheter som de erbjuder de unga. Om samhället lägger alltför stora svårigheter i vägen för barnens självständighet, t. ex. genom att bristen på arbetstillfällen eller lönesättningen tvingar dem att stanna kvar i hemmet över den normala tiden, knäcks lätt viljan till självständighet och förmågan att klara sig själv.

Pojkars och flickors beteende i ton- åren

Som redan nämnts i det föregående inträder flickornas typiska förpubertetsförändringar genomsnittligt två år tidigare än pojkarnas; det gäller t. ex. om tidpunkten för den hastigaste längdökningen. Däremot synes det som om skillnaden mellan tidpunkterna för själva könsmognaden vore kortare, kanske genomsnittligt bara ett år; det skulle med andra ord betyda att förpuberteten inte varar fullt så länge hos pojkarna. I varje fall kommer de båda könen i otakt i sin fysiologiska utveckling under dessa år.

Utan tvivel har det sina följder för deras samvaro i klassrummet såväl som på fritiden. De intresserar sig inte för samma saker och har inte roligt av samma nöjen. Dock rör man sig på ett ganska osäkert område, när det gäller att fastställa vad som är »naturligt» för pojkar resp. flickor i dessa åldrar. Tydligt varierar deras vanor och intressen betydligt i olika socialgrupper och i olika skolformer (samskolor förefaller t. ex. att mildra de mest markerade särigheterna för beteendet).

Gemensamt för båda könen är att de i sitt gradvisa frigörande från familjebanden söker sig nya kontakter. Dels gäller det jämnåriga, och därvid synes pojkarna med förkärlek bilda större gäng, föreningar och klubbar medan flickorna mera sällan håller länge ihop i en större grupp utan satsar sin vänskap på en eller ett fåtal väninnor. Dels finner man ofta att både pojkar och flickor tyr sig till någon äldre »ledare» eller förtrogen, en lärare, scoutledare eller liknande. Häri vill man gärna se en följd av att ungdomarna behöver en sorts ersättning för föräldrarna, men en som inte har samma belastning av

gammal myndighet. Såväl vänskapsgrupperna som »ungdomsledarna» spelar också en roll som avledare för ungdomssexualiteten.

Ungdomens klubbar, föreningar och andra fritidsintressen

Ungdomsvårdskommittén har på många ställen i sina betänkanden framhållit att klubbar och föreningar fyller en stor uppgift för ungdomen. Som framgår av avd. III i detta betänkande har kommittén också lagt fram förslag till en rad konkreta åtgärder, varigenom samhället skulle kunna stödja ungdomens egen aktivitet och skapa de materiella möjligheterna för ett hyfsat fritids- och nöjesliv, det gäller framför allt lokaler men också ledare och instruktörer.

Det nämnades i början av detta kapitel att ungdomstidens särmärke är att den som livsepok saknar en egen självskriven livsform. Uttryckt i sociologiska termer kan samma situation beskrivas så, att de unga saknar en naturlig primärgruppsanknytning under de år, då de mer och mer lösgör sig från föräldrafamiljen men ännu inte hunnit knyta några varaktiga förbindelser och starta en egen primärgrupp, en egen familj. För nybörjaren i yrkeslivet är ofta hemkänslan på arbetsplatsen inte heller vad den senare brukar bli. Den ungdom som tillbringar sina tonår i skolan har visserligen mera kontinuerlig kamratkontakt, och det synes visst inte uteslutet att skollivet för många ungdomar kan fylla behovet av kontakter och sysselsättningar också för fritiden. Även i detta fall brukar väl självständighetsbehovet driva fram »egna» klubbar och gruppbildningar av eleverna inom skolans eller klassens ram.

Det förefaller som om de många grupper som ungdomen experimenterar med — det må vara ideella föreningar, fritidsklubbar, kamratgäng — fyller ett psykologiskt behov som jag-förstärkan-de tillflykter, vilka förmedlar en viss trygghet under den stora otrygghetens år, då man varken är barn eller vuxen. Inom sina grupper vågar man t.ex. experimentera med en självständig ungdomlig livsstil i fråga om klädseln och sättet att uppträda. Att resultaten inte alltid ter sig lyckade ur de vuxnas synpunkt ligger i själva sakens natur: det gäller ju en demonstration av hur oberoende man är. Kommittén vill emellertid även här understryka sin mening, att den lojalitet som ungdomsgruppernas medlemmar upplever inbördes är ett värde i sig. Den träning föreningslivet ger i demokratisk samarbets teknik på möten och sammankomster och när det gäller att föra beslut ut i verkligheten kan bli av stor betydelse för möjligheterna längre fram i livet att nå sociala kontakter. Inom föreningslivet möter de unga andra ungdomar, ökar sin människokunskap och träffar ofta sitt val av den närmaste vänkretsen. Inom föreningar och klubbar, i främsta rummet sådana som anknuter till någon av folkrörelserna, får ungdomen utom tillfället att ge utlopp för sin självständiga aktivitet även kontakt med en ideologi, de upplever där en idealbildning som ofta i hög grad påverkar den unges inställning till gemenskapen, till samhället.

Kommittén anser sig således ha mycket starka skäl att yrka på ett genomförande av åtgärder till underlättande av ungdomens självfostran inom föreningslivets ram.

Emellertid visar kommitténs undersökningar att en betydande del av ungdomen inte tillhör någon förening eller

kan tänkas att för någon längre tid komma att ansluta sig till eller aktivt verka inom en sådan. Dessa ungdomar undandras den fostran till en medveten samhällssyn eller livsåskådning som oftast vid sidan av sällskaplig samvaro och fritidssysselsättning kännetecknar organisationslivet. Många inom denna ungdomskategori kan emellertid nås av genom det allmänna eller på annat sätt anordnad *ungdomsverksamhet*, vilken har den begränsade uppgiften att uppodla de ungas egen aktivitet inom fritidssysselsättningar av olika slag — slöjd, konst- och musikutövande osv. — utan att ha ideologisk anknytning. Stundom kan emellertid sådan fritidssysselsättning visa sig bli inkörsporten till ett föreningsliv med dess värdefulla tillskott till självfostran och idealbildning. Kommittén har i sitt 1946 avgivna betänkande om ungdomens fritidssysselsättning framlagt detaljerade förslag till stöd åt sådan fritidssysselsättning, varvid kommittén i anslutning till sin uppfattning om betydelsen av självverksamhet bland de unga framhållit att »det är otillräckligt att bygga upp dyrbara institutioner och anordna värdefulla kurser i det ena eller andra ämnet, om de unga inte har en känsla av att de själva har möjlighet att positivt medverka vid utformningen». Att ta tillvara det värde som ligger i att de unga får känna sig som medbestämmande och ansvariga och att de själva kan vara med och bygga upp arbetet, torde vara ofrånkomliga förutsättningar för att fritidsanordningar av vad slag de vara må i längden skall kunna fånga intresset. »Inte minst viktigt är detta för de stora ungdomsskaror som inte har någon möjlighet att i sitt förvärvsarbete ge utlopp åt sitt inneboende behov av ansvar och självverksamhet.»

Kommittén finner det alltså angelä-

get att det allmänna stöder både för-
eningslivet och den övriga ungdoms-
verksamheten.

Ungdomens bostadsfråga

Ett barn hör hemma i sin föräldra-
familj. En vuxen människa skaffar sig
för det mesta ett eget hem i någon form.
Men hur ser ungdomens bostadsform
ut? Att flytta hemifrån har ofta varit
det avgörande tecknet på lösgörelsen
från familjen. Men är det önskvärt att
den självständiga bostadsformen blir
inledningen till ungdomsårens själv-
ständighetsprocess och alltså inträffar
tidigt? I så fall måste vi räkna med
ungdomsbostäder som är billiga och som
inte binder de boende så fast som en

egen fullständig bosättning gör. Eller
skall flyttningen ske först då ungdo-
marna är mogna för en egen bosättning,
genom giftermål eller i varje fall efter
fullbordad utbildning, då ekonomin till-
låter en vuxens livsföring?

Dessa frågor behandlas i ett tidigare
avsnitt av detta betänkande, och där
ges också en översikt över hur den
ogifta ungdomen av i dag faktiskt bor.
Det är därför onödigt att upprepa vad
där sägs. Det räcker med att under-
stryka hur nödvändigt det är, att sam-
hället på olika sätt söker underlätta
bostadsanskaffningen för de ungdomar,
som av skilda orsaker vill och behöver
flytta hemifrån redan innan de är
mogna för att grunda nya familjer.

Kap. 2. Ungdomstidens sexualproblem

När man behandlar ungdomstidens
sexualproblem har man större anledning
än någonsin att beakta det faktum som
betonades i det ungdomspsykologiska
avsnittet: det existerar i dag bredvid
varandra inom den svenska kulturkret-
sen en rad skilda undergrupper, vilkas
livsstil och grundläggande värderingar
skiljer sig starkt från varandra. Denna
olikhet gäller naturligt nog också inställ-
ningen till sexualiteten. Det är viktigt
att ta hänsyn härtill, eftersom den atti-
tyd människor intar på detta område är
mera känsloladdad än på kanske något
annat. En persons hållning gent emot
sexualiteten är ingen lös »åsikt» som
lätt kan ändras genom nya informatio-
ner, utan en central sida av själva
personligheten. Det skulle därför vara
orealistiskt att föreställa sig att man
genom lagbud eller propaganda skulle
kunna på kort tid och i väsentlig ut-
sträckning ändra de nämnda grupper-

nas eller personernas sexualmoral eller
sexuella beteende.

I båda fallen gäller det tvärt om före-
teelser som visat sig ha en förbluffande
stabilitet. Om vi först betraktar den
officiella, av kyrkan och skolan vid-
makthållna *sexualmoralen*, synes den
inte när det gäller de ogiftas liv ha un-
dergått några principiella förändringar
under modern tid. Den borgerliga lagen
har däremot i vårt land modifierats
gång på gång, så att den nu lämnar
många former av sexuellt beteende
straffria som förr var straffbara (t. ex.
utomäktenskapligt samlag eller homo-
sexuellt umgänge mellan vuxna) och
mildrat straffen för andra som förr
straffades mycket strängt (t. ex. tide-
lag). De lagförbud som står kvar gäller
främst skyddet för minderåriga och för-
bud mot konsumgänge mellan nära
släktingar.

I fråga om sexuella handlingar av

minderåriga (under 15 år) är det barnavårdslagens vanarts-paragraf som ev. får tillämpas. Genom att begreppet vanart kan tolkas relativt fritt, har man här den möjligheten att praxis i de olika orterna i viss mån kan anpassa sig efter vad som i vederbörande miljö («sub-culture») är den mest allmänt omfattade värderingen. Likaså kan en förändrad inställning bland den allmänhet som är representerad i våra barnavårdsnämnder resultera i en ändrad behandling av den »sexuella vanarten» utan det behövs några lagändringar.

Övergår vi sedan från normernas värld till att söka klarlägga det sexuella beteendet, torde vi ha rätt att på grundval av den i bilaga A redovisade undersökningen göra samma reflexion: I stort sett behåller tydligen det svenska folket sin sen det gamla bondesamhället mångenstädes praktiserade sed med föräktenskapligt könsumgänge. Skillnader i beteendet kan konstateras mellan den stora mängden män och ett litet socialt överskikt, som kan indentifieras med dem som fått högre skolutbildning. Samma iakttagelse har gjorts i den nordamerikanska vita befolkningen: studenter och jämställda har mindre ofta föräktenskapliga samlag än jämnåriga med lägre skolnivå. Inom resp. grupper synas däremot vanorna vara överraskande stabila under de sistförflutna 2—3 decennierna, vilka eljest fyllts av omvälvande sociala förändringar, två världskrig och en myckenhet propaganda för och emot sexuella reformer.

Denna stabilitet gäller enligt Kinseyundersökningen i stort sett såväl frekvensen av sexuell utlösning i olika åldrar och socialgrupper som den relativa förekomsten av de praktiserade aktivitetsformerna: nattlig sädesuttömning, masturbation, heterosexuell »pet-

ting», heterosexuellt samlag, homosexuellt sexualumgänge och sexualumgänge med djur. I bilaga B ges en mer detaljerad jämförelse mellan det svenska och det amerikanska materialet.

I den av dr Gustav Jonsson för kommitténs räkning utförda undersökningen av sexualvanorna bland svensk ungdom var det inte möjligt att kartlägga hela det sexuella beteendet, varför vi inte kan veta något säkert om hur stor frekvensen av sexuell utlösning är bland de svenska tonåringarna, inte heller hur den fördelas på olika aktivitetsformer. På de punkter där den svenska och den amerikanska undersökningen kan jämföras, är emellertid överensstämmelsen påfallande. Utom den nämnda särställningen för den »intellektuella» gruppen män kan det nämnas, att siffran för antalet män som haft samlag före äktenskapet i Sverige är 95 %, i den amerikanska folkskolegruppen, som bäst svarar mot det svenska materialet, 98 %. Åldern för det första samlaget varierar i båda materialen från under 15 år och uppåt. Medianåldern 17 år i Sverige ligger dock högre än motsvarande för U. S. A. En viss tendens till nedgång i åldern för det första samlaget konstateras också i båda materialen. (Det kan förtjäna nämnas att man räknar med att puberteten i Nordeuropa genomsnittligt inträffar ungefär ett år senare än i U. S. A.) Vid jämförelse mellan äldre och yngre män finner man ännu en gemensam iakttagelse: den kvinnliga parten vid de föräktenskapliga förbindelserna var för ett par tre decennier sedan oftare en »tillfällig bekantskap», resp. en prostituerad, än bland de nu unga. Det betyder med andra ord någon ökning av samlagen med jämnåriga kvinnliga kamrater i »fast sällskap» eller fästmör. Utan att göra sig

skyldig till något föregripande av de social-psykologiska undersökningar som kommittén hoppas skall fullfölja kartläggningen av ungdomens livsföring i vårt land, torde man kunna utgå från att föräktenskapligt samlag är vanligt förekommande överallt utom i vissa mindre grupper, framför allt religiöst övertygade krestar. Vidare att masturbation som utlösningssmetod förekommer med mer eller mindre stor frekvens hos praktiskt taget alla ungdomar under någon tid.

En viss skillnad i det sexuella beteendet bland manlig och kvinnlig ungdom föreligger otvivelaktigt. Redan det bristfälliga svenska materialet visar att ett något större procenttal gifta kvinnor inte har haft samlag före giftermålet än vad som gäller männen. (20 % mot 5 %). Dessutom brukar det anföras som ett fysiologiskt faktum, att medan den sexuella driften hos den pubertetsmogna pojken är starkt centrerad till sexualorganen och därför pockar på en direkt genital utlösning är den hos den nyss sexualmogna flickan mer diffus, den skulle närmast ha formen av icke genitalt centrerad utan mera utbredd sensualism. Huruvida den sistnämnda karakteristiken är giltig för kvinnokönet i allmänhet eller är att hänföra till de kulturellt betingade personlighetsdrag som är så ytterst svåra att skilja från »naturen», återstår att utforska genom jämförelser med andra folk. I varje fall synes det här vara fråga om en i hela Västerlandet, som ju i stort sett sedan århundraden haft en ganska likartad sexualfostran, allmänt antagen skillnad. En bekräftelse på att kvinnornas genitala driftsutlösning följer ett helt annat mönster än männens ger Kinsey i ett meddelande i boken om männens sexualliv. Medan maximum för männens orgasmer ligger i åldern

under 20 år, kulminerar inte kvinnornas kurva förrän i 35-års åldern. Trots att männens orgasmfrekvens då varit stadd i sjunkande sedan tonåren, ligger den vid 35 år på samma absoluta höjd som kvinnornas.

Vad bör samhället dra för konsekvenser av de fakta rörande barnens och ungdomens sexualitet som vi säkert vet är giltiga: Att det sexuella redan från den tidiga barndomen ger sig tillkänna och tar sig växlande uttryck: masturbation, sexuell nyfikenhet, sexuella lekar osv. Att driften i och med pubertetens inträde får en ny häftig kraft som i varje fall hos pojkar inte låter sig bortträngas med några kända medel utan i en eller annan form tvingar fram en utlösning. Att situationen för flickornas del ter sig något annorlunda, med en viss möjlighet till utlösning av den sexuella spänningen i andra former än den genitala orgasmen: smekningar osv. Att det stora flertalet såväl unga män som kvinnor har samlag som ogifta.

Enligt ungdomsvårdskommitténs mening är det betydelsefullt att göra klart för sig, hur enormt det mänskliga beteendet faktiskt kan variera på det sexuella området utan att det hindrar vederbörande att leva och fungera som en normal social varelse. Det är exempelvis allmänt praktiserat och allmänt godtaget i stora grupper av amerikansk arbetarklass att ungdomen har samlag i tonåren. I medel- och överklassen är det däremot mindre väl sett att ungdomen har samlag, däremot praktiseras och tillåts såväl masturbation som »petting», dvs. smekningar som innefattar »allt utom samlag».

Kommittén avser inte med detta framdragande av den stora variabiliteten i det sexuella beteendet att framställa de olika formerna som likvärdiga

eller över huvud taget uttala någon värdering. Att påpeka att homosexualitet och petting, t. ex., är vanligt förekommande beteenden (vilket vi för Sveriges del inte vet säkert) är naturligtvis inte detsamma som att rekommendera dessa aktiviteter. Vad man däremot kan vinna genom denna kunskap om hur verkligheten ser ut är två saker. Dels att de som har att behandla individuella fall av sådant beteende (i skolor, barnvårdsnämnder o. d.) i sitt bedömande kommer att handla humanare när de vet att det inte gäller någon märkvärdig avart av människosläktet utan bara ett exemplar som råkat bli upptäckt, tillhörande en mer eller mindre talrik grupp, som av socialpsykologiska skäl kommit att följa ett mönster som inte är officiellt godtagat.

Dels bör den sakliga upplysningen om vilka vitt skilda sexuella beteendemönster som inom vår kulturkrets måste sägas vara allmänt eller relativt ofta förekommande kunna ha ett profylaktiskt värde. Många människor lider av skuld känslor och ångest att vara »per-versa» eller onormala, emedan de haft någon sexuell erfarenhet som faller utanför de i deras krets accepterade moralreglerna. En sådan ångest kan ofta leda till psykiska skadeverkningar trots att sexualhandlingen varken biologiskt eller socialt gjort någon skada.

Några människor kommer därtill att av faktamaterial som det ovan citerade dra slutsatser också för de centrala värderingarna, huruvida någon eller några former av sexuell utlösning för ogift ungdom bör anses moraliskt godkännbara och hur de olika faktiskt existerande aktivitetsformerna bör värderas och bedömas. I stort sett får man nog emellertid som i det föregående framhållits räkna med att i varje fall en del av de i samhället existerande åsikts-

grupperna intar så fasta värdeattityder till sexualiteten att dessa blott långsamt påverkas av vad vetenskapen lägger fram för material. De olika sexualmoraliska åskådningarna är alltså socialpsykologiska realiteter att räkna med. Deras inbördes kraftmätning fortgår inför våra ögon, det blir resultatet av den — och inte av några officiella utredningar — som kommer att avgöra om den ena eller andra förändringen i värdeattityden kan vinna mera allmänt gehör och t. ex. få insteg i den officiella undervisningen eller i lagstiftningen.

I enlighet med den grundsyn på ungdomstidens anpassningsproblem, som kommittén letts av i hela sitt utredningsarbete, vill den dock framhålla som sin mening, att man gör sig skyldig till en felsyn och en förenkling, när man så ofta i debatten fridissekerar frågan om ungdomens sexualliv från den större livsföringsfrågan. De psykologiska betingelserna för hur en individ löser sitt sexualproblem skapas inte bara under ungdomstiden utan under hela den föregående uppväxten. Småbarnsålderns betydelse för hela karaktärsutvecklingen har nyss framhävts. Förmåga till naturligt sexualliv blir då ett led i förmågan till naturlig kontakt med andra människor över huvud taget.

Det är också en grov förenkling av problemen, när debatten så ofta har rört sig enbart om avhållsamhet kontra sexualumgänge. Det viktiga är i stället hur denna avhållsamhet från samlag eller detta sexualumgänge gestaltar sig. Ett avhållsamt liv kan innebära en flykt till masturbation på grund av insufficiens känsla visavis det andra könet. En sådan känsla kan emellertid i ett annat fall leda till sexuell löslighet, emedan den unga mannen eller kvinnan vill kompensera sin känsla av otillräcklig-

het genom att kasta sig in i ett flertal sexualupplevelser.

Vi ser alltså att en likartad psyko-sexuell inställning i det ena fallet leder till masturbation, i det andra till lös-lighet. Att i ett sådant fall betrakta masturbationen som sund och riktig och lösaktigheten som moraliskt fördömlig är uppenbarligen föga adekvat. Lika litet givande är det självfallet att försöka påverka dessa människor genom appeller, exempelvis i första fallet, genom uppmaning till sexuell utlevelse och i andra fallet till sexuell självdisciplin. Frågan ligger djupare än så. I båda fallen är det yttre beteendet symtom på ett nevrotiskt karaktärsdrag och det är detta man måste försöka att påverka.

Vad det gäller är att skapa de yttre och inre villkor som gör det möjligt för ungdomen, i vilken grupp eller krets den än lever, att gestalta sitt sexualliv så att det leder till individens mognad och lycka. Att detta samtidigt är en fråga om hänsyn till andra parter är en ofrånkomlig följd av det förhållan-det, att människan är en social varelse som inte kan leva och handla annat än i växelverkan med sin omgivning. I ett kultursamhälle som vårt svenska skapar den långa tidsklyftan mellan ungdomens biologiska mognad och den sociala fullmyndigheten svårigheter som inte kan bortförklaras och inte heller — såvitt man nu kan skönja — kan lösas utan spänningar, risker och besvikelser för individerna. Det är säkerligen klokt att i sexualundervisningen för ungdomen inte söka dölja att det rymmer en konflikt mellan de omedelbara sexuella kraven och den långsiktigare livsplan, där väl ändå utbildning och rörelsefrihet under några ungdomsår bör gå före föräldraskap och giftermål. Tillkomsten av ett barn vid en tid-

punkt, då föräldrarna själva knappast är annat än barn, kan omgestalta hela livet för dessa två — men ännu starkare bör man ha rätt att redan för skolungdomen trycka på det ansvar man ikläder sig för ett barn, som gör sitt inträde i världen under sådana förhållanden. Varje individ har förpliktelse att laga att det inte sker; detta är helt enkelt ett av de pris som måste betalas för delaktigheten i ett kultursamhälle.

Befolkningskommissionen om sexualmoralen

Ett försök att formulera de normer som i vår tid och i vårt land bör gälla för sexuallivet har gjorts av befolkningskommissionen i dess »yttrande med socialtiska synpunkter på befolkningsfrågan» (SOU 1938: 19).

Den särskilda delegation som utarbetat yttrandet diskuterar först, om det kan tänkas existera något sådant som »ett i folket levande moraliskt medvetande», i fråga om det sexuella beteendet. Svaret blir att det inte kan antas råda någon enhetlighet i de faktiskt omfattade värderingarna ehuru man tror sig kunna iakttä en viss enhetlig *tendens* i den moraliska utvecklingen. Olikteterna i de föreliggande moralvärderingarna gäller inte bara detaljer. Man fastslår, »att det i fråga om vissa väsentliga problem råder en skillnad i själva grundinställningen», rågot som också tydligt kommer fram i delegationens yttrande. Detta utgör nämligen till en stor del en parallellredovisning av två inom delegationen företrädde, ofta diametralt motsatta grundåskådningar. På en del punkter har man dock kunnat redovisa samstämmiga uppfattningar. Huvudsakligen gäller det analysen av den faktiska

sociala utvecklingen på området, exempelvis att »fortplantningsfunktionen på ett sätt som ej förut är bekant i historien frigjorts från den sexuella funktionen. Den sexuella funktionen har i detta avseende självständiggjorts men i stället har den allt närmare anknutits till den personliga och affektiva funktionen. Detta sammanhänger givetvis med den allt starkare betoning som i vår kultur fallit på individen som personlighet med sitt eget värde och som särskilt vad kvinnan beträffar betecknar ett verkligt genombrott.»

Med stöd av vad man har kunnat ena sig om har delegationen formulerat sitt grundläggande antagande, att det »i vårt samhälle just nu med dess relativt stora och djuptgående kulturella enhetlighet verkligen finnas vissa värdeföreställningar, som äro tillräckligt allmänt omfattade, för att man skall kunna tala åtminstone om en ganska enhetlig *tendens* i den moraliska inställningen och den moraliska utvecklingen».

Bland de värdesättningar som hela delegationen går med på märkes, att man betonar vikten av ett psykofysiskt tillfredsställande sexuelliv. Vidare att den »fullvärdiga» sexualakten inte kommer till stånd utan en viss själslig och kroppslig förtrolighet, som endast den varaktiga förbindelsen kan skänka. Man betonar också enhälligt att den »monogama förbindelsen är en personlighetsutvecklande förbindelse av högsta rang».

Det råder däremot skilda meningar om avhållsamhet som livsform och om sexualumgänge utanför äktenskapets ram. Den ena, den kyrkligt orienterade gruppen av delegationsmedlemmar, avvisar bestämt allt sexuellt samliv som inte har fått äktenskapets sanktion. »Varje dispens från denna ordning undergräver äktenskapets auktoritet

och bidrager sålunda i sista hand också till att äventyra kärlekslivets lyckomöjligheter i stort, liksom ett värdigt människoliv över huvud taget.» Den andra gruppen inom delegationen »kan inte tillmäta samhällets yttre sanktion av en förbindelse denna avgörande roll» . . . Den »anser att de inre personliga förhållandena betyder mer i förhållande till de yttre». Och man anser vidare att fullständig avhållsamhet från sexuella förbindelser till dess möjlighet föreligger att ingå äktenskap, hur länge det än dröjer, i regel icke är möjlig att realisera och icke heller innebär något eftersträvansvärt tillstånd. Det skulle i en stor mängd fall kunna innebära livslång avhållsamhet, och även om denna yttersta konsekvens icke behöver följa, kan det icke anses etiskt försvarligt att avråda från könsungädda, till dess äktenskap av ekonomiska skäl kan ingås. Den betraktar nämligen den sexuella funktionen som en för den vuxna människan så naturlig och sund funktion, vars alltför långvariga undertryckande kan medföra allvarliga konsekvenser i sjukliga och nervösa rubbningar och osunt fantasiliv, att den icke kan godkänna en äldre tids i detta avseende asketiska moral, och den känner sig därvid i överensstämmelse med en i vår tid levande frisk och sund moralitet. Det inträffar att en genom decennier sig sträckande avhållsamhet sublimeras i en överlägsen kulturell verksamhet, av omistlig betydelse för folket eller släktet, och i vissa epoker av koncentration och kraftutveckling kan en dylik asketisk livsinställning möjligen vara av betydelse för en individ eller ett folk. Men det är icke en normal form för mänskligt liv, kulturens kraftyttringar kunna köpas för dyrt, om individens lycka därigenom uppföras, och det är över huvud vanligare,

att avhållsamheten medför en förkrympning av personligheten och oyppad nöd. Modern psykologisk forskning har på denna punkt bringat resultat, som ej kunna vederläggas.» Dessa ledamöter slutar med att de ej menar sig »kunna fördöma den sunda livsvilja, som tar sig uttryck i önskan efter sexuell njutning. Vad de fördömer är blott njutningen utan ansvar och utan skapande av personliga relationer.»

Sedermera kommer företrädarna för de båda skiljaktiga moraluppfattningarna fram till en punkt där de enas igen: det gäller inställningen till ungdomssexualiteten. Man går inte in på någon närmare definition av vilka sexualyttringar man avser eller vilket åldersstadium man haft i tankarna. Det talas blott allmänt om »det alltför tidiga utövandet av sexualiteten». Denna säges vara mycket vanlig i våra dagar och delegationen är ense om att den ej kan försvaras. »Delegationen anser, att denna praxis är etiskt förkastlig på grund av den hämning den medför i ungdomens andliga utveckling och sinne för högre ideal och på grund av att det tidiga utövandet av sexualfunktionen mycket ofta förtar den unge mannen och kanske än mer den unga kvinnan möjligheten att senare, då tiden är mogen, känna den verkliga och djupa kärlekslycka, som en personligt djupt rotad sexuell förbindelse kan skänka. Mot de alltför tidiga sexuella förbindelserna vill därför den social-etiska delegationen till de unga rikta en bestämd varning, förestavad av omsorgen om deras egen framtida lycka. Den vill också enhälligt framhålla, att en sexuell förbindelse över huvud är en allvarlig sak på grund av det ansvar som man alltid måste bära för den andra parten i relationen.»

Ökad kunskap — försiktigare bedömning

Sedan detta skrevs för 12 år sedan har vi fått en något större kännedom om hur det sexuella beteendet faktiskt gestaltar sig under ungdomsåren. Vi vet t. ex. att medianåldern för den första sexuella förbindelsen bland de nu vuxna männen i vårt land ligger vid 17 år och för kvinnorna troligen vid ca 20 år, dvs. att hälften av resp. grupper har haft sin debut före dessa åldrar. Vi tror oss av vissa tecken kunna sluta till att de senaste åren medfört en tendens till sänkning av den nämnda åldern. Däremot är vår kunskap ännu långt ifrån tillräcklig för att man på sakliga grunder skulle kunna vare sig verifiera eller förneka ett sådant samband mellan en tidig heterosexuell aktivitet och den totala personlighetsutvecklingen, inklusive förmågan av ett fullödigt kärleksliv i mogen ålder, som befolkningskommissionen antog i det nyss citerade avsnittet av sitt yttrande.

Man bör emellertid, anser ungdomsvårdskommittén, allvarligt fråga sig, om inte både de kunskaper om verkligheten som vi nu har och insikten om vår stora okunnighet på viktiga punkter måste tvinga till en mera försiktig bedömning av hela frågan. När kommittén ställer dessa frågor, sker det utifrån samma betraktelsesätt som den social-etiska delegationen anlade, när den framhöll betydelsen av att låta »riktigare verklighetsföreställningar modifiera» de värdeattityder, som man mer eller mindre oreflekterat har övertagit.

Framför allt torde de nyare undersökningar, som i detta betänkande framlägges eller refereras, ge anledning att ompröva inställningen till de olika ut-

lösningarna under de år då driften är som starkast. Ungdomsvårdskommittén kan och vill, när den i det följande anför några synpunkter härvidlag, inte göra anspråk på att vara talesman för någon av de nyss återgivna moraluppfattningarna; vad kommittén önskar är att skärpa uppmärksamheten för vad ungdomens psykiska och fysiska hälsa direkt synes kräva.

Ett ganska begränsat problem utgör *masturbationen*. På två punkter har uppfattningen härom radikalt ändrats under senare år. För det första anses självutlösningen vara fullständigt oskadlig, förutsatt att den sker utan sådana skuld känslor som framkallas av en dömande moraluppfattning eller av en ogrundad oro för hälsovådliga efterverkningar. För det andra synes gjorda undersökningar visa att sexualdriften hos det övervägande flertalet unga män under åren närmast efter puberteten har en sådan fysiologisk kraft att den oemotståndligt finner någon form av utlösning. Den naturliga slutsatsen synes vara, att såväl moraliskt fördömande som påståenden eller antydningar om medicinska vådor är föga på sin plats när det gäller *masturbation* hos ynglingar. Beträffande de unga kvinnorna är vår kunskap inte lika omfattande och säkerställd; erfarenhetsmaterialet kan emellertid inte motivera att bedöma självutlösning hos dem annorlunda än hos de unga männen.

I åtskilliga avseenden är »*petting*» jämförlig med *masturbation*. Fysiologiskt torde de båda utlösningarna vara likvärdiga alternativ till samlaget även om »*petting*» också kan uppträda som föregångare till samlag. I Sverige har »*petting*» hittills inte ansetts påkalla någon större uppmärksamhet; under alla förhållanden torde

övervägande skäl tala för att bedöma beteendet på samma sätt som *masturbationen*.

Också när det gäller *samlag* i ungdomsåren tvingar det nya materialet till allvarlig eftertanke. Sexuella förbindelser under dessa år är vanliga och tenderar att bli allt vanligare eller i varje fall att börja tidigare. Med detta för ögonen måste man å ena sidan beakta de psykofysiska skador som kan bli följden av en enbart fördömande inställning gent emot dessa företeelser. Å den andra sidan måste man uppmärksamma de faror som de unga utsätts för, dels därigenom att alltför många får sitt sexualliv neddraget och förflackat med allt vad det kan innebära av hot mot de framtida lyckomöjligheterna, dels genom riskerna för en tidig graviditet och venerisk smitta. Flickorna i åldern 15—18 år har visat en tydligt tendens till ökad nedsmittning, och inom samma åldersgrupp har antalet mödrar vuxit starkt. Denna utveckling påkallar åtgärder i syfte att stärka de yngre ungdomsgruppernas idealitet och ansvarskänsla och att så långt det är möjligt söka begränsa de risker som de löper.

För båda syftena torde skolans sexualundervisning kunna bjuda den mest effektiva och lättast framkomliga vägen. Denna undervisning bör då utformas så, att den *både* ställer in sexualfrågan i dess sammanhang med livets övriga sidor *och* ger saklig upplysning om könssjukdomar, smittoskydd och födelsekontroll.

Genom den förstnämnda delen, den som förutom sexualfrågans biologiska sida tar upp dess psykologiska, sociala och etiska aspekter, skulle en förnuftig och sannfärdig undervisning, som understryker hur stora krav en människa kan och skall ställa på sexual-

upplevelsens känslolinnehåll, kunna hålla tonåringar tillbaka från att pröva tanklöst ingångna intima förbindelser.

Genom den sist nämnda delen av sexualundervisningen — saklig upplysning om könssjukdomar, smittoskydd och födelsekontroll — skulle de unga få åtminstone något ökade möjligheter att utan personliga katastrofer komma igenom de kritiska åren.

Kommittén återkommer i ett efterföljande avsnitt med vissa förslag om hur sexualundervisningen i folkskolan skall kunna effektiviseras i denna riktning.

Till slut vill kommittén med några ord beröra *homosexualiteten*. Tyvärr har man för Sveriges del inga hållpunkter när det gäller att bedöma den homosexuella aktivitetens vanlighet. Inte heller synes forskningen ännu ha kunnat klarlägga i vad mån upplevelser av denna art i ungdomsåren kan bestämma den framtida inriktningen av sexualdriften. Det är emellertid några synpunkter som kommittén anser vara värda att framhålla när man diskuterar frågan om ungdomen och homosexualiteten.

Samma grundsyn som förut så starkt betonats i fråga om både den sexuella och den allmänna karaktärsutvecklingen torde ha sin giltighet även här, nämligen att det är i småbarnsåldern som de livsavgörande inflytelserna når individen. Det är då den komplicerade process utspelas, som leder till att den lilla pojken identifierar sig med fadern och flickan med modern och så småningom utvecklar allt flera »manliga» respektive »kvinnliga» karaktärsdrag. Om denna utveckling inte förlöper normalt uppstår en osäkerhet i fråga om könsidentifikationen, som kan antaga alla grader från en lätt ambivalens

till en klar identifikation med det motsatta könet.

Om detta kan förklara alla typer av homosexuell drifts- och känslolinriktning måste väl tills vidare förbli en öppen fråga. Sannolikt får man också räkna med ärftliga faktorer i fråga om personlighetstyp o. d., som gör att det ena barnet lättare än det andra senare utvecklas i homosexuell riktning. Den synnerligen stora variation i fråga om homosexualitetens förekomst i olika kulturkretsar synes dock tyda på att de i miljö och uppfostran verksamma faktorerna måste ha en mycket stor om inte helt avgörande betydelse.

När homosexualiteten, manifest eller latent, troligen intar en framträdande plats bland de nevrotiska dragen hos våra dagars människor överallt i Västerlandet, måste man antaga att orsakerna är intimt sammanflätade med hela den livsstil som är den förhärskande (sexualnegeringen, värderingen av manligt och kvinnligt osv). Det måste därför bli mycket svårt att besvara den praktiska frågan vad föräldrar och andra uppfostrare kan göra för att förebygga en olycklig utveckling på denna punkt. Om ungdomsvårdskommittén nämner ett par sidor av barnens och ungdomens fostran, där man bör beakta risken för att en utveckling i homosexuell riktning kan befordras, sker det med all reservation för att man här rör sig på ett mycket outforskat område.

Den uppfostringsfaktor som torde ha den största betydelsen för barnets växande i den rätta könsrollen är den allmänna inställning till sexualiteten, som barnet insuper från sin tidiga omgivning. Är denna negativ kan barnet få sexualsfären så skuldbelagd, att den normala utvecklingen mot ett accepterande av den naturliga könsrollen blir försvårad eller förhindrad.

Den andra praktiska uppfostringsfrågan gäller omgivningens och främst föräldrarnas sätt att inverka på det lilla barnets identifikation med sin könsroll. Vanligen sker denna påverkan fullständigt omedvetet och det torde vara svårt att ställa upp någon annan regel för de vuxna än en allmän försiktighet och stor hänsyn när det gäller krav och önskningsar om hur barnen bör bete sig. Även om en pappa har önskat sig en son, bör han inte för sitt nöjes skull söka göra om sin dotter till pojke. Och mödrar bör varken söka framsuggerera en karlaktighet som den lille pojken ännu inte är mäktig, eller tanklöst leka in sitt ideal av en söt flicka i den egna lilla sonen. Resultatet av en alltför aktiv, en alltför fordrande inställning i fråga om barnens könsroller kan bli en invertering, antingen direkt i den suggererade riktningen (t. ex. så att modern får den flickaktiga son som hon aningslöst lockat fram) eller indirekt (rollen att vara manlig och modig kan framstå som så svår att en skrämmd pojke flyr till den mindre krävande rollen, dvs han börjar bete sig och känna sig som flicka).

Även om vi sålunda antar att den avgörande psykosexuella strukturen bestämts redan i barndomen, återstår dock som en viktig fråga hur ungdomsårens erfarenheter kan inverka på den unga personligheten, framför allt på de individer som är vacklande i sin psykosexuella rollidentifikation.

Det har ju av ungdomspsykologerna alltid ansetts som en normal utvecklingsfas att unga människor upplever mer eller mindre erotiskt färgade svärmerier för personer av samma kön. Detta hindrar dem inte från att senare vända sina känslor och sin drift mot personer av det motsatta könet. Dock måste man väl ställa sig den frågan, om

det inte kan finnas risker för att en del ungdomar lättare fixeras i en homosexuell attityd, om de är hänvisade till att i skolor och fritidsgrupper bara umgås med personer av sitt eget kön.

Här måste man alltså sätta ett frågetecken för den mer eller mindre omedvetet bedrivna strävan att organisera tonåringarna i enkönade föreningar och klubbar. Många vuxna betraktar väl dessa som ofarligare, emedan samvaron och de känslomässiga bindningarna där förhindrar eller försenar det sexuella närmandet mellan ungdomar av olika kön. Här får man alltså väga en risk mot en annan, vilket man nog inte alltid har haft så klart för sig. Kommittén finner det för sin del mycket angeläget att en vetenskaplig forskning som kan belysa hela detta frågekomplex kommer till stånd.

En särskild aktualitet har detta krav fått genom den betydande omfattning, som den homosexuella prostitutionen och halvprostitutionen synes ha fått. Rekryteringen av de manliga likaväl som av de kvinnliga prostituerade synes ske ur årsklasserna närmast efter puberteten. Därvidlag torde förförelse från äldres sida ofta ge den avgörande stöt som leder in på det parasiterande levnadssättet. I andra fall torde sambandet vara något annorlunda, i det att ungdomar som redan av någon anledning blivit missanpassade och förden skull hamnat på ungdomsvårdsskolor o. d. väljer homosexuell prostitution som form för fortsatt asocialt levnadssätt. I dessa fall torde — liksom inom den vanliga heterosexuella prostitutionen — »förförelsen» utgå från äldre kamrater. Både i fråga om den manliga homosexuella och den vanliga kvinnliga prostitutionen skulle man alltså kunna tala om en prostitutionens självrekrytering.

De manliga prostituerade har ännu inte på samma sätt som de kvinnliga blivit föremål för vetenskapliga undersökningar, men troligen gäller om dem samma sak som om kvinnorna: de som stannar i »yrket» är huvudsakligen mentalt och ofta också fysiskt svaga och handikappade personer, ofta intellektuellt underutvecklade, svårt nevrotiska och socialt illa medfarna. Den enda i längden framgångsrika metoden att bekämpa den homosexuella prostitutionen — likaväl som den »vanliga» — måste nog bestå i att söka minska efterfrågan på de köpta tjänsterna, det vill med andra ord säga att all kraft måste sättas in på att söka utforska vägarna till profylax och botande. Möjligheterna för socialvård och polis att hindra tillströmningen av unga män som fått smak på ett parasiterande liv torde vara begränsade, så länge de lättförtjanta pengarna vinkar.

Så mycket viktigare är det att inte sådana minderåriga utsätts för homosexuella erfarenheter, som redan förut haft anpassningssvårigheter och därför kan antas löpa särskilt stora risker att hamna i asocialt levnadssätt, t. ex. de som står under övervakning eller är intagna på anstalter. Att personurvalet till samhällets egna uppfostrande institutioner aldrig kan bli så fullkomligt, att alla risker för olämpliga personer — vad det sen må gälla för egenskaper — undanröjs, står fullkomligt klart för kommittén. Men det skulle kanske stå något att vinna, om man med större öppenhet beaktade de vådor, som över huvud taget sammanhänger med långvarig sammanlevnad i tämligen enkönade anstalter, därtill kanske isolerat belägna.

Samma rekommendation om ökad uppmärksamhet och större omsorg vid valet av ledare måste riktas också till

ungdomsorganisationerna. När det gäller normalungdom torde ett visst skydd ligga i att de unga i hemmet och skolan får kunskap om att det existerar personer med olika slags sexuella avvikelser, så att de inte blir överrumplade och kanske skrämde till tystnad om de skulle bli utsatta för övergrepp eller närmanden av exempelvis homosexuella.

Sexualundervisningen i skolan

De gällande bestämmelserna.

Genom ett tillägg till den för rikets folkskolor sedan 1919 gällande undervisningsplanen bestämdes 1942 att undervisning skulle meddelas om *könslivets biologi och hygien*. »Vidare bör inskräpas att könslivets mål och mening är släktets fortplantning och att sexuell återhållsamhet bör iakttas, till dess individen är i stånd att bilda hem samt vårda och uppfostra sina barn.»

Undervisningen gjordes emellertid inte obligatorisk. I en tilläggskungörelse fick de lokala skolstyrelserna möjlighet, dels att inställa undervisningen om klassläraren »enligt skolstyrelsens beprövande icke bör meddela här avsedd undervisning» och annan lämplig handledare ej står att få, dels att uppskjuta hela saken, om »ifrågavarande undervisning av andra skäl icke finnes lämpligen böra anordnas».

För läroverkens del var redan tidigare undervisning om könslivets biologi och hygien obligatorisk. Detsamma gäller seminarierna. Enkäter som utfördes av de 1943 tillsatta sexualundervisningssakkunniga visade att kursmomentet hade mycket blygsam plats.

För att hjälpa lärarna i de olika skolformerna, som ju vanligen själva inte fått någon utbildning för meddelande av sexualundervisning, utarbetade de nämnda sakkunniga två mycket utför-

liga handledningar, som även upptog utkast till lektioner för de avsedda åldersstadierna. Den för läroverken avsedda handledningen anges också vara användbar för t. ex. folkhögskolorna.

För instruktion av läroverkslärare anordnade skolöverstyrelsen från år 1936 tämligen grundliga sommarkurser. Senare har de ersatts av kortare kurser, vilka även de på grund av indragna anslag numera försvunnit.

Den praktiska tillämpningen.

Som framgår av de refererade bestämmelserna utgick man 1942 från att det inte för folkskolans del skulle vara möjligt att med en gång överallt införa en sexualundervisning av den art, som handledningen avsåg. Man måste räkna med att undervisningen skulle vålla svårigheter för många lärare, som inte själva fått någon undervisning på området. Därtill måste man också räkna med motstånd av principiell art från vissa lärare såväl som från föräldrar och skolstyrelser.

För att få en uppfattning om hur sexualundervisningen har utvecklats vid små- och folkskolorna under de gångna åren gjorde skolöverstyrelsen hösten 1950 en undersökning med hjälp av de 51 statliga folkskoleinspektörerna och de kommunala folkskoleinspektörerna i de sex största städerna. Ungefär samtidigt tillfrågades samtliga små- och folkskoleseminarier i landet om hur de blivande lärarna undervisades i ämnet. Skolöverstyrelsen har välvilligt låtit kommittén ta del av dessa undersökningars resultat.

För folkskolornas del ville man först och främst veta om sexualundervisning meddelas i enlighet med handledningen eller om skolstyrelserna använt sin rätt att inhibera undervisningen. Undersökningen var inte upplagd så, att man kan läsa ut det exakta antalet skoldistrikt, resp. antalet skolbarn

som får sexualundervisning jämfört med dem som fortfarande saknar sådan undervisning. Inspektörerna tillfrågades bara, huruvida »ett fåtal eller flertalet skolor omfattas av undervisningen». Man erhåller alltså en mera översiktlig bild av läget.

Denna utvisar att de flesta skoldistrikt synes ha sexualundervisning men av varierande art. I de nordliga inspektionsområdena (Norrbottnen och Västerbottnen) samt i städerna Stockholm, Norrköping, Göteborg, Malmö, Gävle och Hälsingborg synes undervisningen nästan helt ha lagts upp enligt överstyrelsens handledning. Av övriga 37 inspektionsdistrikt, som har svarat, har 6 uppgivit att handledningen följes i alla distrikt. Inom 17 inspektionsområden följes handledningen av majoriteten av skoldistrikten, i de resterande 14 slutligen av ett fåtal distrikt.

Inom 8 inspektionsområden förekommer det att flera eller färre skolstyrelser har beslutat att sexualundervisning inte skall förekomma. Inom ett av dessa områden har ca hälften av distrikten fattat ett sådant beslut. Detta inspektionsområde står emellertid ganska ensamt; där man kommer närmast är det bara en tiondel av distrikten som fattat samma beslut och inom de övriga 6 är det bara ett eller ett par.

Därtill kommer emellertid, att det från 10 inspektionsområden har uppgivits att en del skoldistrikt av *okända skäl* inte meddelar sexualundervisning.

Vidare frågades. »*Finnas områden inom sexualundervisningen, som ha visat sig ge lärarna särskilt stora svårigheter? I så fall vilka?*» Av inspektionsområdena har 14 uppgivit att i huvudsak inga svårigheter föreligger. I denna siffra ingår fem av de sex stora städerna.

Det som enligt uppgifterna har berett lärarna de största svårigheterna vid sexualundervisningen torde vara undervisningen om preventivmedel, könsorganens byggnad, förklaringen av faderns roll, onani, befruktningen samt sjukliga sexuella böjelser, särskilt homosexualitet. Flera distrikt har påtalat svårigheten att undervisa om köns- sjukdomarna och om menstruationen. I skolor av B, C, och D-form är det ofta svårt att få en jämnårig grupp av barn att undervisa. En del lärare finner det svårt att undervisa flickor och pojkar gemensamt. Att det finns utomäktenskapliga barn i klassen bereder särskilda svårigheter när man

skall undervisa om sexuallivets etiska och sociala sidor. I allmänhet anses det lättare att undervisa i småskolan än i de högre klasserna. Medan bara ett enda distrikt uppgivit svårighet att undervisa i småskolan, har sjätte klassen och de högre klasserna berett åskilliga lärare svårigheter. En ofta uttalad mening är att det är lättare att undervisa landsbygdens barn än städernas, eftersom de förra tar undervisningen naturligare.

En tredje fråga som skolöverstyrelsen önskade få belyst var *målsmännens inställning till sexualundervisningen*. I allmänhet tycks målsmännen vara välvilligt inställda. Inom 24 inspektionsområden har det uppgivits att målsmännen är helt positivt inställda. Däremot har inget inspektionsområde rapporterat att flertalet målsmän har en negativ inställning. Från 13 områden har dock uppgivits, att det finns relativt många distrikt där målsmännen är negativt inställda. Från över hälften av inspektionsområdena (31 stycken) har det uppgivits, att målsmännen inte givit tillkänna någon mening varken för eller emot.

Till slut frågade man, om lärarna hade *särskilda önskemål* i fråga om sexualundervisningen. Sådana önskemål har rapporterats från flertalet av inspektionsrådena. I 26 av inspektörsrapporterna nämnes önskan om läroböcker, antingen utförligare behandling i anslutning till andra delar av läroböckerna eller särskilda lärobokshäften. Från 13 inspektionsområden har det framkommit önskemål om broschyrer att dela ut till barnen, särskilt i de högsta klasserna.

En annan stor grupp av önskemål omfattar skolfilm och skolradio, där man hittills inte tagit upp sexualundervisningen. En grundligare utbildning på seminarierna är ett önskemål, som flera uttalar. Likaså att det skall ordnas kurser för redan färdiga lärare, varvid mönsterlektioner bör ges.

Undersökningen om hur sexualundervisningen bedrivs vid de 28 *seminarierna* för folk- och småskollärare avsåg läsåret 1949—50. Av seminarierna var det två, som inte meddelat någon undervisning om människans sexualliv. Vid samtliga de övriga 26 hade ämnet behandlats i samband med biologiundervisningen. Vid 8 seminarier hade man också behandlat ämnet i psykologiundervisningen, på 3 ställen i kristendomsundervisningen, vid ett seminarium i samhällsläran. Tre seminarier hade anordnat särskilda föreläsningar

och i 8 fall var det andra personer än skolans lärare som meddelade undervisningen.

Vid undervisningen har inte alla moment som finns upptagna i skolöverstyrelsens handledning berörts. Det är exempelvis endast 11 seminarier som meddelar att man behandlat preventivmedel, aborter har kommit med vid 19 seminarier, punkten om sjukliga sexuella böjelser vid 18 osv.

Det framgår inte fullt klart om seminarieeleverna alltid får tillfälle att åhöra mönsterlektioner i ämnet. Vid 22 seminarier har man svarat att sexualundervisning i anslutning till handledningen meddelas i övnings-skolan. En rundfråga som utfördes av redaktionen för seminarieelevernas tidning »Den unge läraren» kort före överstyrelsens undersökning gav vid handen att endast en mindre del av eleverna haft tillfälle att åhöra någon sådan mönsterlektion och att det över huvud taget brast i fråga om metodisk handledning för sexualundervisningen.

Det torde efter skolöverstyrelsens undersökning stå klart, att den förberedelse som de blivande lärarna får för sin kommande sexualundervisning står på en utomordentligt hög nivå vid några seminarier men att man vid andra ännu inte har kunnat lösa frågan tillfredsställande.

Nu står som bekant lärarutbildningen inför en grundlig omdaning. Likaså utformas nya läroplaner för den kommande enhetsskolan och det nya gymnasiet. Därför finns det ingen anledning att ungdomsvårdskommittén skall gå närmare in på detaljförslag. Några principiella synpunkter vill kommittén dock föra fram. De gäller dels undervisningens etiska linje, dels behovet av att meddela upplysning om de smittoskyddande och befruktningshindrande medlen.

Etiken och skolans sexualundervisning.

Vissa principiella svårigheter måste möta, om man vid planering av skolans sexualundervisning utgår från att moraluppfattningen är enhetlig, vilket synes ha skett 1942. Hur en sådan moraluppfattning än formuleras, kommer den på vissa punkter säkerligen att skära sig mot andra moralåskådningar,

som olika grupper inom befolkningen — och även inom lärarkåren — företräder. Likväl avvisade de personer, som utarbetade handledningarna i sexualkunskap, med skäl den utvägen, att skolan skulle inskränka sig till att behandla det naturvetenskapliga stoffet och utelämna etiken.

Å andra sidan är givetvis svårigheterna i pedagogiskt hänseende också förknippade med en mer relativistisk moraluppfattning. För det mognare stadiet bör dock enligt ungdomsvårdskommitténs mening förutsättningar finnas att då de sociala och etiska synpunkterna skall behandlas klargöra, att det inom befolkningen existerar olika åsikter angående sådana företeelser som skilsmässor, barnbegränsning, sexualumgänge utom äktenskapet och att varje medborgare vid mognare år har att personligt ta ställning på detta område. Genom att en sådan undervisning skulle avspegla den verklighet, som ungdomarna lär känna utanför skolan, skulle den antagligen mötas med stort intresse och läraren skulle ha lättare att vinna elevernas förtroende och tilltro, då han uppvisar de etiska krav, som på detta område är ofrånkomligt förbundna med mänskligt samliv.

Det torde nämligen vara oundvikligt att hänvisa till vissa etiska minimibud. Med gott samvete kan läraren också framhålla, att det finns sådana, vilka omfattas av det alldeles övervägande antalet människor. Hit skulle bl. a. höra erkännandet av äktenskapet som den ideala formen för sexuellt samliv och familjen som den tryggaste institution för den personliga livslyckans värn och barnens skydd, som vi känner. Vidare måste framhållas det brottsliga i att utsätta en medmänniska för nedsmittning av könssjukdom och det inte mindre allvarliga i att sätta barn till

världen utan att kunna ta ansvar för dem. Eftersom ungdomar, vilka ännu inte är vare sig kroppsligt eller själsligt fullvuxna, i båda dessa avseenden måste löpa stora risker, också om förebyggande medel är dem bekanta, måste slutsatsen bli att de bör avhålla sig från samlag.

Uppllysning om preventivmedel m. m.

Det har redan framgått av ett tidigare avsnitt (sid. 107) att kommittén anser det nödvändigt att alla ungdomar få en utförlig och saklig undervisning om de faktorer på sexuallivets område, som är eller kan komma att bli aktuella för dem under ungdomsåren. Hit hör kännedomen om könssjukdomarna, om preventivmedlen, deras användbarhet och begränsning, om abortfrågan och om de sjukliga sexuella böjelserna, särskilt homosexualiteten.

Kommittén är emellertid fullt medveten om att det i folkskolan, där barnen ännu så länge slutar skolan vid 14—15 års ålder, är vanskligt att meddela den här avsedda undervisningen. Det bör dock nämnas, att skolöverstyrelsen i sin 1945 utgivna »Handledning i sexualundervisning för lärare i folkskolan» har tagit med »upplysningar om bl. a. preventivmedlens innebörd». Dock lämnas möjligheten öppen att inskränka eller utesluta detta kursmoment »i de fall då sjätte klassen är skolans avslutningsklass och även eljest, då en påtaglig föräldrapinion mot en utförligare sexualundervisning föreligger». I motsvarande anvisningar för lärare i högre skolor (utkommen 1949) har däremot ifrågasvarande kursmoment blivit betydligt utförligare behandlade och har där samma obligatoriska karaktär som övriga moment.

I realskolan är eleverna lägst i 16

årsåldern då denna undervisning förekommer. För folkskolans del måste man emellertid som bekant för lång tid framåt räkna med att åldern i avgångsklassen är ett till två år lägre. Det betyder att dessa elever i allmänhet inte är mogna för denna undervisning, vilket kan leda till att de missförstår den eller glömmmer bort vad de fått lära sig, innan den tid kommer då problemen blir aktuella för dem.

En annan svårighet för ett allmänt genomförande i folkskolan av en sådan sexualundervisning, som i huvudsak ansluter sig till den nämnda fylligare planen för de högre skolorna, ligger däri, att många lärare inte anser sig vara i stånd att meddela en dylik undervisning.

Med hänsyn till dessa faktorer föreslår ungdomsvårdskommittén den lösningen att en broschyr utarbetas och tillhandahålles, som bl. a. innehåller det stoff som synes vara allra svårast för lärarna att undervisa om och som samtidigt utgör just vad ungdomarna behöver ha kännedom om under kommande år. Härigenom skulle man redan nu kunna nå det önskvärda målet, att ingen elev behöver lämna sin skola utan att åtminstone ha fått möjlighet att orientera sig på detta område.

Kommittén föreslår att skolöverstyrelsen får i uppdrag att låta utarbeta en broschyr efter de riktlinjer som skisseras i det följande och att riksdagen ställer ett årligt anslag till förfogande för tryckning och utdelning av broschyrerna till alla elever som lämnar folkskolan.¹ (Det torde böra övervägas om den inte också bör utlämnas åt de inte så få elever som avgår från realskolan

¹ Tryckningskostnaden för 50 000 ex. av en 24-sidig skrift i litet format skulle enligt 1951 års priser uppgå till ungefär 9 000 kronor.

utan att genomgå sista klassen, då sexualundervisningen ges.)

Denna upplysningsskrift, som sålunda skulle delas ut gratis till alla skoldistrikt, bör innehålla två avsnitt, det första bestående av en kortfattad framställning av de lagbestämmelser och samhällsåtgärder som har direkt betydelse för de unga medborgare, vilka i tonåren lämnar skolan och beger sig ut i arbetslivet, det andra bestående av en sexualhygienisk upplysningsskrift med ungefär samma fakta och av samma omfång som nu är förutsett för de högre skolornas undervisning på dessa punkter.

Broschyren skulle alltså få karaktären av en anspråkslös medborgarbok för åldrarna mellan skolavslutningen och myndighetsdagen. Om det skall bli möjligt att dela ut den till alla elever, måste den göras billig och det kan därför inte vara tal om någon presentbok i egentlig mening. Nackdelen med att lämna ut en liten broschyr är att en sådan lätt förkommer. För att motverka detta bör man ge skriften en omsorgsfull utstyrelse, trycka den på gott papper och förse den med intresseväckande illustrationer i någon form. Om skriften lämnas ut till eleverna samtidigt med betyget och har samma format, kan den kanske komma att förvaras tillsammans med detta och därmed undgå att genast bli bortkastad.

Kommittén anser det inte självklart att en större bok skulle vara bättre. För det lilla formatet talar nämligen det obestridliga förhållandet, att många elever just då de lämnar sin skola är ohägrade att ta itu med att läsa något som har den minsta likhet med en skolbok och att även en prydlig och dyrbar presentbok kan bli bortställd och bortglömd.

Det kan i detta sammanhang förtjäna att nämnas, att det sedan 1949 existerar en »ungdomens medborgarbok», som just har denna presentbokskaraktär. Den är emellertid av-

sedd för 21-åringar och delas på sina håll ut av kommunerna till alla som blir myndiga under året. Vanligen sker det i samband med en högtidlighet dit de unga bjuds in. Initiativet till boken togs av en särskild kommitté, där statsrådet J. Weijne var ordförande. Boken innehåller uppsatser i olika samhälls- och familjfrågor av en rad framstående personer. Den är rikt illustrerad och mycket vackert utförd. Den utges och distribueras av Landskommunernas förbund och har hittills kunnat tillhandahållas för ett pris av 7 kronor. Under de gångna åren har ca 25 000 exemplar delats ut och en ny upplaga på 20 000 är under utgivning.

Idén har hittills bara vunnit anklang i landskommunerna. Utomlands förekommer det däremot på sina håll att även städer delar ut medborgarböcker på liknande sätt för att markera ungdomens inträde i de fullmyndiga medborgarnas led och intressera dem för att delta i samhällsarbetet.

Sexualfrågan berörs i »Ungdomens medborgarbok» endast i ett mycket kort avsnitt i en artikel om »Förlovnin g och äktenskap» av fil. lic. Brita Åkerman. Där behandlas huvudsakligen födelsekontroll och sexuell anpassning mellan makar.

En sådan publikation som den ungdomsvårdskommittén här föreslår fyller alltså inte samma behov och täcker heller inte samma ämnesområde som den redan existerande medborgarboken för de nyss myndiga ungdomarna.

Från skolöverstyrelsens sida har man, enligt vad kommittén erfarit, under 1951 tagit kontakt med en författare för att få till stånd någon eller några lämpliga broschyrer i sexualfrågan för ungdom. Det har inte varit tal om de skulle delas ut eller bekostas av statsmedel.

En lokal aktion våren 1951 i Göteborg synes ha en liknande syftning som den kommittén har med den här föreslagna broschyren. Göteborgs stad anslag 14 000 kronor till en propagandakampanj för sexualupplysning främst bland ungdomen. Initiativtagare var ABF, Göteborgsavdelningen av riksförbundet för sexuell upplysning och Göteborgs socialdemokratiska ungdomsdistrikt. Den huvudlinje som staden anvisade för kampanjen var utdelning av ströskrifter genom posten samt genom organisationer och arbetsplatser.

Innehållet i upplysningsskriften

Här nedan följer några punkter som kommittén anser bör komma med i den föreslagna broschyren.

För den första avdelningen, som kort kan karakteriseras som en *medborgerlig minneslista för tonåringar* bör följande nämnas:

Ungdomarnas lagliga ställning, deras rättigheter och skyldigheter.

De juridiska milstolparna (vid 16 år begränsad ekonomisk självständighet, vid 18 år rätt att ta plats och för flicka att gifta sig, vid 21 år fullmyndighet) avspeglar den faktiska förändringen i barnens och familjens inbördes förhållande under dessa övergångsår. Föräldrars och barns ömsesidiga underhållsplikt (lagenligt och i praktiken). Skyldigheten att delta i civilförsvaret vid 16 år. Pojkarnas värnplikt vid 20 år.

Några fakta om rättsväsende och ordningsmakt. Hur samhället ingriper mot lagöverträdare i olika åldrar.

Ungdomens ekonomi.

Allmänna barnbidragen upphör vid 16 år, underhållsplikt för utomäktenskapliga och skilsmässobarn ofta samtidigt. Undantagen. Konsekvens: ungdom räknas om den inte studerar kunna i varje fall delvis försörja sig vid 16—18 år, man bör därför också om man bor hemma vänja sig vid att stå på egna ben, dvs. betala vad man kostar i hemmet, resp. överenskomma om lön om man arbetar hos föräldrarna.

Försäkringar (några bekväma former).

Sparande (bl. a. ungdomens lönsparande).

Skatt och deklaration.

Arbetet och vad därmed sammanhänger.

Arbeterskyddslagens bestämmelser om minderåriga: minimiålder för vissa arbeten, arbetstid, arbetsbok, hälsokontroll. Yrkesinspektionen.

Arbetsmarknadens organisationer, kollektivavtal och andra arbetsavtal.

Semester.

Flyttning och därmed sammanhängande bestämmelser och formaliteter.

Utbildning och kulturell aktivitet.

Utbildning för yrket: i yrkesskolor, på arbetsplatsen, per korrespondens.

Folkbildningsverksamhet, folkrörelser, fritidsverksamhet.

Hälsa- och socialvård som rör ungdom.

Sjukförsäkring, sjukhusvård och polikliniker. Folk tandvård.

Försäkring mot olycksfall i arbete.

Barnavårdsnämnder, vad de kan göra för ungdom (ungdomsbyråer).

Bostadsfrågan: bostadsförmedling, ungdomsbostäder i vissa orter. Varning för oförsiktig flyttning.

I det andra avsnittet föreslås en *grundläggande sexualhygienisk orientering* med särskild syftning att kunna utgöra en hjälp också i de mognare ungdomsåren. Det har redan tidigare framhållits att den utformning som motsvarande avsnitt fått i »Handledning i sexualundervisning för lärare i högre skolor» i stort sett kan tas som mönster. Kommittén föreslår att denna del inledes med ett kort avsnitt där *sexuellivets psykologiska, sociala och etiska sidor* behandlas och där de unga

läsarna möter en positiv och inte en skrämmande eller negativ värdering av sexualiteten som livsyttring. Detta är så mycket nödvändigare som de följande korta punkterna med nödvändighet måste handla om svårigheter och avarter och en varnande ton därför måste förnimmas. Särskilt för de elever som inte tidigare under sin skolgång tillsammans med sina ordinarie lärare fått gå igenom de föregående undervisningsstadierna skulle en presentation enbart av dessa nakna fakta kunna verka skrämmande och öka den öppna eller dolda ångest inför sexualiteten och kärleken som så många för med sig från barndomen in i den vuxna åldern.

Följande ämnen bör därefter behandlas:

Könssjukdomar. Hur de yttrar sig, smittovägar, behandling, lagbestämmelser.

Preventivmedel. De vanligaste medlen och metoderna att undvika nedsmittning och befruktning, graden av säkerhet. När används preventivmedel? (Sociala, ekonomiska, medicinska, arvshygieniska skäl). Allmänna synpunkter på användningen (socialhistorisk betraktelse av den medvetna regleringen av familjestorleken).

Abort. Spontan, laglig, olaglig (risker, lagbestämmelser).

Sjukliga sexuella böjelser. Homosexualitet, latent och manifest. Risken för fixering i homosexuellt beteende. Varning för förförelse. Lagen om kriminell homosexualitet. Exhibitivism, »fula gubbar».

Kap. 3. Missanpassad ungdom

Tidig hjälp är bäst

På många punkter i den föregående framställningen har vi från olika sidor närmat oss det problem som var utgångspunkten för ungdomsvårdskommitténs utredningsuppdrag: ungdomens sociala missanpassning, »ungdomsbrottligheten». Den ledande tanken i kommitténs behandling av problemet har varit att samhällsringripandena i första hand bör sikta till profylax. Planen om en landsomfattande organisation för psykisk hälsovård bland barn och ungdom avser att störningar i personlighetsutvecklingen skall bli upptäckta och om möjligt botade på ett tidigt stadium. Därmed skulle samhället slippa att längre fram ta hand om samma personer, sedan deras beteendrubbningar har blivit ingrodda karaktärsdrag och ofta lett till allvarliga konflikter med samhället.

Från skolkommissionen föreslås att skolväsendet skall utrustas med psykologiskt skolad personal, som också skulle kunna ta hand om problemfall bland skolbarnen (skolpsykologer, skolkuratorer). I ungdomsvårdskommitténs betänkande om stöd åt utvecklingshämrad ungdom föreslås utbyggnad av hjälpskolan och införande av eftervård genom kuratorer och yrkesutbildning för de debila barnen. Härigenom skulle många av de svagt utrustade ungdomar, som eljest lättare än andra råkar på villovägar, kunna inordnas i samhället.

På grund av bristen på utbildad personal kan hela denna utbyggnad av den mentalhygieniska profylaxen på olika håll i samhället inte gå så snabbt som det vore önskvärt, men det är dock kommitténs mening att denna väg

är den riktiga när det gäller att i stort komma tillrätta med missanpassningsproblemet bland ungdomen.

Att förebygga mental felutveckling

Det ingår i planen att institutionerna för psykisk barnavård skall bli centra, från vilka föräldraupplysning och över huvud taget en ökad psykologisk folkbildning kan spridas.

Ännu större räckvidd har det upplysningsarbete som sker eller bör kunna ske genom den förebyggande mödra- och barnavården. Genom dess väl utbyggda apparat når man praktiskt taget varje familj som har småbarn. Det är därför angeläget att de mentalhygieniska synpunkterna får komma till sin rätt i den rådgivning om barnens behandling, som där i olika former ges åt mödrarna. I och med att barnen får stå under hälsotillsyn under hela förskoleåldern, kommer ofrånkomligt allihanda uppfostringsfrågor att aktualiseras. Hur liten tid man än har för varje besökande på barnavårdscentralerna, måste dock mödrarnas frågor besvaras. Någon hjälp kan man då ha av broschyrer eller ännu kortare upplysningsblad, som behandlar just den eller de problem, som vederbörande frågat om, såsom matvägran, sömnrubbningar, trots och liknande. Ungdomsvårdskommittén vill därför understryka vikten av att sådant upplysningsmaterial utarbetas och ställs till förfogande för personalen i samhällets förebyggande barnavård. Svenska socialvårdsförbundet, som i samarbete med medicinalstyrelsen givit ut ett 30-tal småskrifter rörande mödra- och barnavården, har också på sistone tagit upp den psykologiska sidan av barnens behandling. Dels har man i

sin skriftserie utgivit ett par broschyrer författade av barnpsykiatrer: »Elak eller — —?» av dr Torsten Ramer och »Vad skall jag säga mitt barn?» av dr Hans Curman. Dels strävar man att vid omarbetning av äldre ströskrifter om barnens vård utrensa de uttryck och anvisningar, som står i uppenbar motsättning till den nutida mentalhygienens uppfattning om hur grunden till en god psykisk hälsa lägges under de första barnåren. Det är emellertid önskvärt att moderniseringen av detta upplysningsmaterial påskyndas och att inga krafter sparas för att göra skrifterna tillförlitliga, begripliga och lockande för dem som skall läsa dem.

I den socialmedicinska utbildningskursen (vid Norrtulls sjukhus) för sjuksköterskor, som skall ägna sig åt barnavård, ingår numera också barnpsykologi. Två gånger om året ordnas vidare fortbildningskurser för sköterskor vid barnavårdscentraler, skolor osv., och dessa får då göra bekantskap med den moderna barnpsykiatrien. I distriktssköterskeskolan ges redan nu en viss undervisning i barnpsykiatri, och man planerar att utvidga denna väsentligt. Eftersom sköterskorna vid sina hembesök har goda möjligheter att ge råd och upplysningar, är det glädjande att deras intresse sålunda vidgas också till den psykiska sidan av barnets vård och behandling.

Vad skall samhället göra med de redan missanpassade

Kommittén anser alltså att förebyggande åtgärder på bred bas är den rätta vägen att komma tillrätta med missanpassningen, liksom standardhöjningen och allmänhygienien har varit kungsvägen till den ökning av livslängden som vårt folk fått uppleva. De förslag

som kommittén framlagt har åsyftat att förebygga eller tidigt bota beteenderubbningar. Tyvärr måste kommittén däremot lämna frågan olöst om samhällsätgärder rörande de ungdomar, som på grund av grövre förseelser eller emedan de kommit upp i åldern över 15 år inte kan tas om hand av den förebyggande vården ens när den en gång blir utbyggd. Det gäller här en dubbel fråga: dels lagstiftningens utformning dels verkställigheten av de ådömda straffen eller den återuppfostran som avses med skyddsuppfostran, villkorlig dom, ungdomsfängelse och de olika formerna av »övervakning».

Vad först lagstiftningen om barn och ungdom angår, har Kungl. Maj:t den 16 juni 1950 tillkallat sakkunniga för en allmän revision av hela den offentliga barnavårdslagstiftningen. Enligt direktiven skall dessa sakkunniga bl. a.

»föresättningslöst pröva alla de olika former av ingripanden, som från det allmännas sida anses bära ifrågakomma beträffande barn och ungdom. Under hänsyn till den förskjutning från det straffrättsliga systemet i riktning mot en vidgad användning av barnavårdslagstiftningens behandlingsformer, som efter hand skett, bör hela fältet av samhällsreaktioner undersökas, därvid uppmärksamhet bör ägnas gränsdragningen mellan socialvårdens och kriminalvårdens områden i vad angår unga brottslingar.»

Som bekant kan f. n. ungdom mellan 15 och 21 års ålder, som har begått straffbara handlingar, antingen ställas inför domstol eller tas om hand av barnavårdsnämnderna. Frågan om att höja straffbarhetsåldern utredes redan av *strafflagberedningen*; förmodligen kommer man att föreslå åldersgränsen 18 år i stället för den nuvarande 15 år.

Den andra frågan — om hur samhällets omfostran av de missanpassade skall gå till — har samtidigt tagits upp till behandling.

Samtidigt med den nyssnämnda kommittén för översyn av barnavårdslagen utsågs nämligen sakkunniga för granskning av vården vid de nuvarande ungdomsvårdsskolorna. Som bekant har ett betydelsefullt reformarbete utförts inom skolorna för ungdomsvård efter skyddshemsreformen 1936. Diskussionen om de riktiga formerna för behandling av de mera kvalificerade brottslingarna bland det unga klientelet har emellertid stått på dagordningen såväl bland myndigheterna som bland allmänheten, sedan skolorna tenderat att allt mer få ett psykologiskt svårbehandlat klientel. Alla »lätta» fall placerar man numera i fosterhem eller nöjer sig för deras del med övervakning. Vidare har bortfallet av tvångsuppfostningsinstitutet tillfört skolorna en del ungdomar, som förut togs om hand på Bona. En del psykiskt svårbehandlade ungdomar har också kommit till yrkesskolorna efter brott, som före 1945 skulle ha föranlett placering på sinnessjukhus (ändringen i strafflagens 5 kapitel). Resultatet av denna förändring i klientelet sammanfattning har blivit ökade rymningar (framför allt från yrkesskolorna) och flera brott, särskilt bilstölder i samband med rymningarna.

På ännu en front arbetas i ögonblicket med de unga brottslingarnas problem, nämligen inom en av justitiedepartementet igångsatt undersökning av fångvårdsanstaltens klientel i åldern 18—21 år. En blotta i lagstiftningen medför f. n. den anomalin, att vissa ungdomar i åldern 15—18 år, som av domstol döms för brott, intas i de vanliga fängelserna, emedan ungdomsfängelserna endast är avsedda för ungdom i åldern 18—21 år och domstolarna inte betraktar ungdomsvårdsskolorna som effektiva behandlingsställen för vederbörande ungdomar. I all

synnerhet har ändringen av strafflagen kap. 5 § 5 medfört att en del som eljest på grund av psykiska rubbningar skulle ha förklarats straffria och tagits in på sinnessjukhus nu kommer i vanliga fängelser.

Utredningen föreligger i tryck (En anstalt för svårbehandlade, SOU 1950: 47), varför vi här kan nöja oss med att kort nämna några huvudpunkter.

Alla ynglingar i åldern 18—21, som den 1 april 1950 var intagna på ungdomsfängelser, vanliga fängelser eller ungdomsvårdsskolor, 344 stycken, har granskats i fråga om sin fysiska hälsa och en hel del psykiska egenskaper, vidare har man sammanställt tillgängliga fakta om deras sociala bakgrund och kriminella belastning. En speciell undersökning för yrkesvalsändamål, avseende 261 ynglingar som dömts till ungdomsfängelse, har utförts av psykotekniska institutet vid Stockholms högskola åren 1947—49. Resultatet härav redovisas också i betänkandet.

Tillsamman ger dessa båda undersökningar en tämligen klar bild av den svårast missanpassade ungdomsgruppen i vårt samhälle. Att man inte tagit med de kvinnliga ungdomsbrottslingarna i undersökningen beror på att gruppen är så försvinnande liten i jämförelse med den manliga och att syftet var det rent praktiska att snabbt få riktlinjer för den bästa behandlingen för de notoriska rymarna, biltjuvarna osv.

Ungdomsfängelsernas invånare är i påfallande hög procent storstadsbarn; nära hälften har växt upp i Stockholm, Göteborg eller Malmö och präglats till sin typ där: »—— den rotlösa storstadsungdomen som merendels saknat fast förankring både i hem, skola, fritidsmiljö och yrkesarbete». Över hälften har haft »trasiga» hem, dvs. de är födda utom äktenskapet eller har växt upp hos ena parten i ett genom skilsmässa upplöst äktenskap. Mycket ofta har de måst sakna tillsyn och omvårdnad.

Inte mindre än 28 % hade svåra sjukdomar eller andra fysiska handikap att kämpa emot. I fråga om den intellektuella utrustningen, händighet och andra sådana egenskaper som har mätts vid den psykotekniska undersökningen, fann man märkligt nog inte några andra större avvikelser från normalmaterial än att den språkliga uppfattnings- och uttrycksförmågan var sämre. Eftersom

denna begåvningsfaktor är så utslagsgivande för skolresultatet, hade de också klarat sin skola sämre än normalt.

Den stora skillnaden gent emot vanlig ungdom ligger på de centrala personlighetsdragens område, på »karaktären», den emotionella balansen och mognaden. Att detta sammanhänger med deras olyckliga uppväxtförhållanden kan knappast betvivlas.

När det gäller behandlingen av denna ungdomsgrupp, föreslår de sakkunniga att den får en medicinskt-psykologisk bas, så att de djupliggande orsakerna till det asociala beteendet om möjligt upptäcks och bearbetas, samtidigt med att träningen till social anpassning och yrkesarbete pågår under anstaltsvistelsen,

Sedan ungdomsvårdskommittén i korthet har pekat på det utredningsarbete rörande den missanpassade ungdomen, som antingen påbörjats eller slutförts av olika kommittéer, vill de endast anföra några principiella synpunkter på anpassningsproblemet.

Är det svårare att vara ung nu än förr?

Debatten om ungdomsbrottsligheten och den bristande samhällsanpassningen bland de unga har i vårt land ofta förts utan riktigt sinne för proportioner. En stegring av antalet för brott åtalade ungdomar har visserligen ägt rum under åren mellan de båda världskrigen och i viss mån fortsatt även därefter. Dock ligger fortfarande siffrorna för vårt land lågt i jämförelse med flertalet länder.¹

¹ Att vårt land är ett i kriminalitets-hänseende lyckligt lottat land går det lätt att komma underfund med vid en jämförelse med andra länders förhållanden. Åren före det andra världskriget konstaterades genom flera internationella undersökningar att Sverige tillhörde de länder, där kriminaliteten var som lägst. Nämnas kan här en undersökning av den ungerske statistikern *Hacker* rörande den grövre brottsligheten (våldsbrott, våldtäkt, stöld, rån, bedrägeri, förfalskning)

Under tiden mellan de båda världskrigen steg det relativa antalet för brott dömda med ca femtio procent. De första krigsåren medförde en ännu hastigare ökning. Det totala antalet, som inför domstol dömts för lagöverträdelse, utgjorde under krigsåren 3,4 per hundra av invånarna i åldern över 15 år. Åren efter första världskriget var motsvarande siffra 1,9. Männens totalbrottslighet uppgick till 6 dömda per hundra män, kvinnornas till 0,8. Jämfört med utgångsläget betyder dock den i och för sig låga siffran för kvinnornas brottslighet en större procentuell ökning än männens. Efter en toppunkt 1942/43 gick brottsiffrorna åter nedåt.

Stegringen i brottsfrekvensen är hastigare för de yngre åldrarna än för de äldre. Tyvärr medger vår kriminalstatistik bara uppdelning efter ålder för den s. k. *straffregisterbrottsligheten*. Straffregistret är en institution, till vilken domstolarna har att meddela uppgift om alla, som dömts för brott för vilka straffet är fängelse eller straffarbete, vare sig domen blir villkorlig eller ej. Det gäller här sådana brott som stöld, förfalskning, förskingring, bedrägeri, slagsmål med polis, svårare misshandel. Även rattfylleri om domen lytt på fängelse — kort sagt allt sådant som i dagligt tal brukar räknas som »brott».

Åren omkring 1930 i ett flertal europeiska länder samt den *internationella straffrätts- och fångvårdskommissionens* utredning angående antalet i fängelserna intagna personer över 18 års ålder vid 1936 års utgång. Enligt *Hacker* låg Sverige på femte plats nerifrån efter England, Danmark, Norge och Nederländerna. I fråga om antal fångar kom Sverige med lägsta siffran efter Irland, Skottland och England. Även sådana länder med likartad samhällsstruktur som Schweiz och Finland hade mångdubbelt flera av sina medborgare i fängelse. Antalet straffdomar för grövre brott var i Finland 15 gånger så stort som i Sverige. Vid internationella jämförelser måste man naturligtvis ta med i beräkningen att lagarna i de olika länderna skiljer sig från varandra i många hänseenden. Socialvärden är högst olika uppbyggda. Är det ont om sinnessjukhusplatser i ett land blir det automatiskt flera brott. Men naturligtvis kan man anses befogad att dra en sådant rent allmän slutsats, som att Sverige i jämförelse med många andra länder har en gynnsam kriminalitetssituation. Under andra världskrigets svåra prövningar för de i kriget deltagande länderna torde vårt »relativa» läge ha ytterligare förbättrats.

I stort sett sjunker frekvensen av brott allt eftersom åldern stiger, med det undantaget att gruppen 18—21-åringar uppvisar procentuellt flera dömda än den närmast yngre gruppen, 15—18-åringar. Sedan lagen om åtalseftergift mot vissa minderåriga infördes år 1944 hade siffrorna för ådömda straff i den yngsta gruppen 1947 gått ned till en fjärdedel av maximum, som nåddes 1942. Om man tar med de ungdomar, för vilka åtal eftergivits, blir bilden en annan; efter en nedgång från 790 till 560 brott per 100 000 individer under åren 1942—1944 följer en ny stegring till över 700 under åren 1946 och 1947. Medan alla de äldre åldersgrupperna visar jämnt sjunkande brottstal efter kulmen under kriget, har åldersgruppen 18—21 år återigen en stegring år 1947. Siffror för de tre sistförflutna åren är ännu inte tillgängliga.

Under 1947 var antalet för straffregisterbrott dömda i olika åldrar:

	Antal	Pr 100 000
15—18 år	496	193 (733)
18—21 »	1 376	511
21—25 »	1 680	420
25—30 »	1 500	287
30—40 »	2 175	200
40— »	1 587	—

Eftersom det är så många fler män än kvinnor som begått brott, säger ovanstående frekvenstal inte så mycket. I de äldre åldersgrupperna är var åttonde eller nionde dömd en kvinna, i åldrarna under 25 år ca var femte. Medan brottsfrekvensen för de manliga ungdomarna i åldern 18—21 år steg med 180 % från tiden efter första världskriget till maximum 1942/43 var den kvinnliga brottslighetens stegring 380 %, dvs. den var nära fyradubblad. Innan åtalseftergiften infördes för den yngsta gruppen, kunde man konstatera en ökning med nära 500 % för de manliga och nära 800 % för de kvinnliga ungdomarna i åldern 15—18 år, fortfarande jämfört med brottsfrekvensen 1921/23. Detta betydde, att medan bara 0,2 % av en årskull pojkar dömdes för ett allvarigare brott under 20-talet, hade siffran under andra världskriget stigit till 1,1 %. Den kvinnliga ungdomens brottsfrekvens nådde trots den stora ökningen inte upp till fullt 0,2 %.

Det var dessa siffror som alarmerade opinionen. Trots att åren efter 1942/43 medfört en tillbakagång i brottsiffrorna, kvarstår en stegring jämfört med 20- och 30-talen (ca fördubbling).

Vidare måste man komma ihåg, att en viss uppgång i särskilt egendomsbrotten synes vara ofrånkomligt förbunden med en stigande urbanisering. Hos oss blir den procentuella andelen av ungdom som lever i städer, framför allt storstäder, större år för år. Frestelserna är där större och den sociala kontrollen över den enskildes livsföring mindre än på landet och i småorter. Det är dessutom svårare att klara sin livsföring i stadsmiljön, särskilt för dem som i unga år ensamma flyttar dit från uppväxtorter av annan struktur. Inte nog med att de ofta har ytterst svårt att klara sin ekonomi och sin bostadsfråga och att finna mänskliga kontakter i den ovana miljön. Därtill kommer att hela det livsmönster, de åsikter och värderingar som de fört med sig från sina hem runt om i vårt land kanske skiljer dem avsevärt från deras jämnåriga kamrater t. ex. i storstaden. Om ingen tar hjälpsamt hand om dem kan de komma att driva omkring som i alla avseenden hemlösa främlingar i staden, vad socialpsykologerna kallar grupp-lösa individer, som i det läget löper stora risker att på eget eller andras initiativ råka in i asocialt beteende.

Mot bakgrund av dessa genom undersökningar styrkta missförhållanden har ungdomsvårdskommittén föreslagit, att de större städer som tar emot stora ungdomsskaror genom inflyttning upprättar rådgivnings- och hjälpbyråer, »ungdomens hus». På längre sikt skulle stödet för denna speciellt utsatta ungdomsgrupp kunna lämnas i samma former som kommittén föreslår skall prövas för all ungdom som lämnat skolan: den kombinerade hälsokontrollen och yrkesrådgivningen, där den senare vid behov får växa ut till en allmän social och psykologisk rådgivning.

Svaret på frågan om det är svårare

nu än för någon mansålder sedan att växa upp till en socialt välanpassad individ skulle man alltså kunna besvara med »ja» utifrån de sociologiska synpunkter som nyss anförts: den ökade frestelsemängden, den ökade urbaniseringen. En viss stegring i brottsiffrorna (t. ex. för fylleriförseelser) kan också sammanhålla med att vi fått ett effektivare polisväsende på landsbygden. Det är så mycket nödvändigare att framhålla dessa med den tekniska och sociala utvecklingen sammanhängande faktorer, vilka tenderar att öka siffrorna för asocialitet, som det eljest borde kunna förväntas, att den minskade allmänna fattigdomen och framför allt arbetslöshetens försvinnande som massföretelse borde ha gjort bilden ljusare än vad den var för några decennier sedan.

Kan man bredvid dessa i samhällsutvecklingen liggande faktorer också finna rötter till en ökning av asocialiteten i någon allmän påvisbar ändring i de ungas inställning till samhället? Det har redan påpekats att brottsligheten i vårt land trots alla alarmerande skrivelser är av ringa omfattning jämfört med flertalet andra länders. Säkerligen kan ingen på allvar göra gällande att den svenska ungdomen av i dag skulle befinna sig i någon allmän upprorsstämning gent emot den lagbundna ordningen. Den vida övervägande majoriteten av vårt lands unga glider självskrivet in i den grupps levnadsvanor, tänkesätt och värderingar, där de placerats av ödet. Rekryteringen av de politiska partierna utgör ett exempel på den lojalitet, den grupp-trohet, som ofta glöms bort för att den inte gör något väsen av sig. De stora problemen möter framför allt, som nyss påpekats, de ungdomar som tidigt söker sig ut från hemmet och hemorten. De förlorar abrupt all gruppsamhörighet, och detta

vid en tidpunkt när deras personlighetsutveckling bara är halvgången.

Den andra huvudgruppen av »problemungdom» utgöres huvudsakligen av sådana individer som är skadade i själva den grundläggande förmågan till social kontakt och realitetsanpassning. Defektens orsak kan väl inte alltid säkert fastställas och oftast samverkar väl flera faktorer. Ibland kanske den huvudsakligen måste tillskrivas ärftliga faktorer; i andra fall kanske det kan visas att vederbörande har blivit förändrad till karaktären efter skador i hjärnan, i åter andra fall synes en snedvriden karaktärsutveckling ha ett tydligt samband med förhållanden i den tidiga uppfostringsmiljön. Vilka orsakerna än må vara, måste samhället ta sig an dessa »problemfall». Det man har att räkna med är en genom konstitution och livserfarenheter tillsammans så modellerad personlighet, att den råkar i konflikt med sin omvärld. Antingen är då defekten så svår att den gör individen funktionsoduglig hur skonsam denna omvärld än är; detta gäller otvivelaktigt om vissa psykosor. I andra fall kan en karaktär med starka nevrotiska inslag eller andra defekter finna sig tillrätta, bara inte de yttre påfrestningarna blir alltför starka; under extremt yttre tryck bryter å andra sidan den allra »normalaste» personlighet samman. Begreppen frisk och defekt personlighet är endast relativa. Vägarna att bota missanpassningen blir därför också två: att minska det yttre trycket, svårigheterna som lett till individens misslyckande, och att söka påverka själva personligheten och rucka på dess struktur. Det vill med andra ord säga: den sociala terapins och psykoterpins metoder.

* * *

En bild av de svenska barn och ungdomar, som på grund av sociala beteenderubbingar måste tas om hand i ungdomsvårdsskolor (f. d. skyddshem) får man i en undersökning, som ungdomsvårdskommittén föranstaltat rörande alla ungdomar som den 1 juni 1946 vistades på dessa anstalter. Ett läkarutlåtande måste lämnas rörande varje barn, som en barnavårdsnämnd söker få placerat på ungdomsvårdsskola. Ur dessa framgår att av samtliga elever — 700 manliga och 406 kvinnliga — var nära 40 % intellektuellt efterblivna (närmast i debilgruppen). Över normalnivån (IK över 110) låg bara ett par procent. Lyten och svårare kroppsliga åkommor förekom hos 16 % av pojkarna och 10 % av flickorna. Hit räknades sådant som diabetes, encephalitis, danssjuka, skalltrauma, epilepsi, spasmofili, rachitis, barnförlamning, vanförhet, kongenital lues.

Ett påfallande stort antal led vidare av sådana nervösa rubbingar som sängvätning, nagelbitning, nattskräck, stamning, ties. Trots att undersökningarna vanligen har utförts utan tillfälle till längre observation av patienterna, fann läkarna sådana symtom hos över 40 % av pojkarna och nära 30 % av flickorna.

Flerparten av pojkarna hade omhändertagits i folkskoleåldern (nära 60 % i åldern 8—14 år), resten var äldre. Av flickorna var över hälften intagna i åldern 15—17 år och bara en dryg fjärdedel i skolåldern. Omkring en tredjedel av såväl pojkarna som flickorna hade tidigare gjort bekantskap med anstalter. De har med andra ord delvis fostrats på barnhem, ofta specialinstitutioner för psykopatklentel och »svårfostrade». Antalet barn som fostrats i tre eller flera miljöer — t. ex. först hos modern, sedan hos morföräldrarna, därpå i fosterhem — uppgick för både pojkar och flickor till nära femtedelen av fallen.

Om redan uppgifterna angående antalet fostringsmiljöer talar sitt tydliga språk om uppväxtförhållandena, ger uppgifterna om tidigare asocialitet hos föräldrarna — endast grövre sådan asocialitet har medräknats — ett beklämmande intryck. I omkring 40 % för både pojkarnas och flickornas fall har sådan föräldraasocialitet redovisats.

Uppgifter kunde även erhållas angående den ärftliga belastningens roll. Alla dessa uppgifter sammanställdes och kontrollerades av den hos skolbyråchefen tjänstgörande rådgivande psykiatern, varför materialets tillförlitlighet måste anses väl prövad. I nära

30 % för båda könen ansågs dylik hereditär belastning styrkt.

Hur har då dessa ungdomar förbrutit sig mot samhället? Följande uppställning ger besked om anledningen till intagningen på ungdomsvårdsskola.

Intagnings- anledning ¹⁾	Pojkar		Flickor	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Egendomsbrotts- lingar	655	93,6	260	64,0
Våldsvverkare . .	167	23,8	10	2,5
Sexuellt vanar- tade	59	8,4	265	65,6
Arbetsovilliga, rymmare	311	44,4	175	43,3
Svårfostrade . .	94	13,4	31	7,7
Kamratfördär- vare	51	7,3	16	4,0

De omhändertagna har i stor utsträckning fått bokföras i flera olika kategorier. Egendomsbrottslingarna har t. ex. uppträtt såsom våldsvverkare eller arbetsovilliga.

För det manliga klientelet del dominerar egendomsbrottsligheten. I ett avsevärt antal fall har denna brottslighet yttrat sig såsom biltjuvnad. Många av de omhändertagna hade begått stora serier av bilstölder med åtföljande härjningståg över stora områden. I övrigt dominerade kiosk- och automatinbrott samt butiksstölder. Endast omkring 6 % av de omhändertagna ynglingarna kunde inte bokföras i egendomsbrottslingarnas grupp. Nästan fjärdedelen hade gjort sig skyldiga till övervåld mot person eller skadegörelse på egendom. Det var här i många fall frågan om besinningslös förstörelselusta, som tagit sig uttryck i total vandalisering i villor och sommarbostäder, där inbrott skett. Som sexuellt vanartade har endast en ringa del av pojkarna betraktats. I flera av dessa fall har vanarten rört sig om homosexuell prostitution. Beteckningen arbetsovilliga och rymmare har åsatts inemot hälften av klientelet. Stark kommunikation förekommer mellan de arbetsovilligas och egendomsbrottslingarnas grupper. Grupperna svårfostrade och kamratfördärvare inrymmer till största delen ungdomar betecknade såsom psykopater.

Bland flickorna intar visserligen den sexuell vanarten, omfattande 65 % av klientelet, en framträdande plats mest på grund av dessa vanartssymtoms starkt i ögonenfallande karaktär. Statistiskt sett framträder emellertid

¹ Procentsummorna blir högre än 100, emedan några visat vanart av flera slag.

oärligheten — vilket torde vara ägnat att förvåna — i lika hög grad. Att gruppen arbetsovilliga även bland det kvinnliga klientelet skulle spela en framträdande roll var givetvis att vänta med hänsyn till det prostitutionsliknande liv som åtskilliga av flickorna fört.

Redan denna summariska granskning av de för missanpassning omhändertagna barnen och ungdomarna säger oss, att det ligger massiva handikap och missförhållanden bakom den olyckliga utvecklingen och att terapin vanligen inte kan bli enkel.

Anpassningen till ett föränderligt samhälle

Målet för hela uppfostringsprocessen, för individens samhällsanpassning kan sägas vara att frambringa den personlighet som svarar mot resp. kulturs och samhälles beteendemönster.

I ett samhälle där ingenting förändrar sig från generation till generation, där man arbetar med samma teknik, utformar sitt liv på exakt samma sätt och har samma kunskap eller vad man tror vara kunskap om världen är idealet för uppfostran att de nytillkommande medborgarna växer upp till exakta kopior av föräldrarna. Därmed garanteras *den* kulturens och *det* samhällets bestånd.

Så snart en kultur däremot är utsatt för förändringar, t. ex. genom att tekniska nyheter tillföres utifrån och leder till nya arbetsmetoder, nytt levnadssätt och nya kunskaper, blir det nödvändigt att varje ny generation lär sig annat än dess föräldrar och farföräldrar lärt. I varje dynamisk kultur måste därför uppfostringsprocessen rymma en viss inre spänning: fostran av det lilla barnet betyder som förut framhållits att det imiterar sina uppfostrare, men samtidigt måste detta barn oftast förr eller

senare gå vidare och i anpassningen till den faktiskt förändrade yttre kulturen söka sig fram till nya värderingar, en ny inre hållning. Därmed har hela »anpassningsproblemet» blivit mer komplicerat; förutom den missanpassning som vi tidigare har behandlat och som innebär att en individ på grund av psykisk felutveckling aldrig mognar till en social varelse, måste vi räkna med att mångt och mycket som ter sig upproriskt och illojalt från de äldres ståndpunkt kan innebära en realistisk och ofrånkomlig anpassning till de nya förhållanden som möter de unga.

Att den västerländska kultur, varav vår svenska utgör en del, har varit och ännu är stadd i en våldsamt teknisk utveckling måste alltså medföra svårigheter för generationernas förståelse och för uppfostrarna både i föräldrahem och skola. I den livliga debatten om skolan kan man väl våga se ett bevis på att man ganska allmänt sätter ifråga, om inte denna uppfostringsinstitution i själva verket är mindre »välanpassad» efter det moderna samhällets krav. Med samma rätt kan man säkerligen fråga sig om barnuppfostran över huvud taget kommit på efterkälken och blivit vad sociologerna kallar en »cultural lag», en institution som släpar efter den allmänna kulturutvecklingen. Det centrala problemet synes här vara att det kvardröjande auktoritära draget i vårt uppfostringssystem inte rymmer väl ihop med det krav på individuell självständighet och frivilligt samarbete, som ett demokratiskt samhälle ställer på sina medlemmar.

»Andan i familjerna»

Ett svar på frågan huruvida det blivit svårare att vara ung nu har man ofta trott sig finna i »hemlivets för-

flackning» i och med den fortgående förvandlingen av familjehushållen från produktionscentra, där människor tillbringar hela sitt liv, till sov- och ätstäl- len, där alla medlemmar utom de minsta småbarnen och deras vårdare bara är mer eller mindre sporadiska gäster. Man har sagt sig att den på positiva känslobindningar grundade sammanhållningen i familjerna har bli- vit allt svagare.

Det har gjorts vissa försök att få fram en objektiv kartläggning av hur den västerländska familjen utvecklats när det gäller de emotionella banden mellan föräldrar och barn i uppväxt- åldern. Den amerikanska Youth Com- mittee föranstaltade om en utfrågning av 1 500 ungdomar och deras föräldrar i resp. stadsfamiljer och farmarfamil- jer. Man inriktade sig på att få fram vissa kriterier som ansågs tolka känslö- värmen och intimiteten, förtroeligheten osv. mellan generationerna. Den slut- sats som man drog av undersökningen var, att den utvecklingshistoriskt yngre familjetypen — stadsfamiljen — i jäm- förelse med den typiska bondefamiljen där barnen arbetar på gården uppvisar varmare och intimare känslorelationer. I samma riktning — alltså mot en inten- sifiering av familjens inre känslobind- ningar — verkar, ansåg man, minsk- ningen av antalet barn i kullarna: det blir flera första och sista barn i famil- jerna på det sättet, och färre »mellan- barn», vilka eljest enligt undersökning- en är de som har de minst intima känslobindningarna med föräldrarna.

I Sverige har Gallup-institutet gjort en rundfråga till föräldrar och barn, som möjligen kan anföras i detta sam- manhang. Frågorna gällde om för- äldrarna hade givit sina barn upplys- ning om sexualsammanslagen eller varifrån barnen hade inhämtat sina

kunskaper på området. Vidare om för- äldrarna någon gång hade talat med sina barns lärare om barnen. I båda fallen visade de svar som tyder på ömmare omsorger om barnen en större frekvens i staden än på landet. Det samma gäller om högre socialgrupper i jämförelse med lägre. Det skulle alltså kunna tyda på att det med stigande standard och fortgående urbanisering skulle följa en intensifiering i de emotio- nella familjebanden, inte som man popu- lärt har brukat föreställa sig en för- flackning av familjekänslan.

I samlingsverket »Autorität und Familie», utgivet 1936, refereras ett fler- tal undersökningar rörande auktoritets- förhållandet i familjerna, de använda disciplinmetoderna osv. i bl. a. Tysk- land, Schweiz och Frankrike. Man konstaterar där vissa obestridliga skill- nader mellan bondefamiljerna, stä- dernas arbetarfamiljer och medelklassfa- miljerna: fadersauktoriteten och »sträng- heten» är störst i den första, minst i den andra och mitt emellan i den tredje gruppen.

När det gäller inställningen till själ- va uppfostringstekniken synes majori- teten av svenska föräldrar — om man får tro en Gallupundersökning 1945 — anse att »aga är ett lämpligt uppfostr- ingsredel», som frågan lydde. (Obe- tingat ja svarade 9 %, lämplig »i vissa fall» svarade 50 %, onödig eller förkast- lig ansåg 36 %, medan 5 % inte hade någon åsikt i saken.) För folkskolans del är frågan om agans avskaffande under utredning.¹ I den från den 1 jan. 1950 gällande nya föräldrabalken kvarstår rätten för föräldrar att »tukta» sina barn.² Strafflagen ger närmare besked

¹ Se Betänkande med förslag angående folkskolans disciplinmedel, SOU 1950: 3.

² Den debatt som föregick antagandet av paragrafen om kroppsgan i nya föräldra-

om att misshandel — som eljest alltid är straffbar — lämnas utan påföljd om den uppkommer under föräldrars utövande av sin uppfostrargärning såvida inte varaktigt men uppkommer av skadan.

Ett försök att med den moderna attitydmätningstekniken pejla inställningen till uppfostringsfrågorna inom en grupp svenska familjer har utförts under 1950 av *Eskil Björklund* och *Joakim Israel*. Resultatet offentliggöres 1951. I varje familj har mannen, hustrun och ett barn i åldern 7—12 år intervjuats.

I *Torsten Huséns* Svensk ungdom redogöres för de omdömen, som ett tusental ynglingar givit om den uppfostran de fått av sina föräldrar. Åttio procent av dem lämnar »mer eller mindre intetsägande positiva omdömen», enligt författaren. En viss skillnad konstaterades mellan den yngre gruppen (17—18-åringar) och de äldre (19—22 år).

De starkt positiva utsagorna av typen »den bästa tänkbara uppfostran» o. d. var nästan dubbelt vanligare bland de ynglingar som kommit uppåt 20-årsåldern som bland dem, vilka hade pubertetstiden i färskare minne. »Detta utgör väl en fingervisning om att de äldres emotionella bindning till föräldrarna är annorlunda än de yngres», skriver Husén.

Fastän vi vet så litet om »andan i familjerna» är det kanske dock inte för djärvt att antaga att den är underkastad samma utvecklingstendens hos oss som i andra länder inom den västerländska kulturkretsen, dvs. att den är

balken (6 kap. 3 §) återspeglar den brytning i åskådningarna som utmärker dagens läge. De sakkunniga som förberett den nya lagen ville ha kvar den gamla formuleringen från 1920: »Om det för barnets uppfostran är nödigt, äge föräldrarna tukta barnet på sätt med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter må anses lämpligt». I den proposition som förelades riksdagen hade departementschefen ersatt uttrycket »tukta» med »tillrättavisa». Bakom denna omformulering låg ett syfte att utmärka, att mera kraftiga former av kroppssaga bör undvikas. I sin motivering yttrade han bl. a. »Frågan om nödvändigheten och lämpligheten att använda kroppssaga vid barnuppfostran är mycket omstridd. Den förskjutning i upp-

starkt avhängig av familjestrukturen — vilken i sin tur långsamt ändras i och med industrialisering, urbanisering och standardhöjning — men att också andra faktorer, såsom religion, intresseinriktning och livsåskådning präglar auktoritets- och disciplinförhållandena i samhällets olika grupper. Någon markant utveckling mot vad amerikanerna kallar »the child-centered family» (den kring barnet centerade familjen) kan man knappast tala om, men å andra sidan måste vissa tecken tydas som steg åt detta håll. Hit hör inte blott sådana officiella framstötter för den humanare behandlingen av barn och ungdom, som avskaffandet av agan på ungdomsvårdsskolorna och på alla barnhem. Också från allmänhetens sida reses allt oftare krav på att kroppslig och andlig misshandel av barn skall förhindras och bestraffas.

En naturlig följd av många föräldrars försök att tillämpa andra metoder än de själva uppfostrats med blir att de känner sig osäkra och gärna vill ha orientering och upplysning. Detta intresse borde mötas med ökad plats för undervisning, familjekunskap och psykologi i högre skolor, folkhögskolor och frivillig folkbildning. Tiden är sålunda också mogen att pröva rådgiv-

fattningen, som sålunda ägt rum, har lett till att den rätt att utdela aga, som tillerkänts andra uppfostrare än föräldrar och vårdnadshavare, inskränkts... För egen del har jag emellertid den principiella inställningen att kroppssaga bör undvikas även i förhållandet mellan föräldrar och barn». Med hänsyn till det läge som faktiskt råder ansåg han dock inte möjligt att »helt och hållet rycka undan den rättsliga grundvalen för en av föräldrarna utövad kroppssaga».

Lagrådet ville emellertid inte vara med om denna modernisering av agaparagrafen. Däremot ville första lagutskottet ha den »uppmjukade» formuleringen. Slutet blev dock att riksdagen återgick till det gamla ordet.

ningsbyråer, dit människor kunde vända sig i alla familjefrågor, även innan t. ex. uppfostringsproblemen växt till olösliga svårigheter. (Jfr förslag om familjerådgivning i Befolkningsutredningens betänkande »Hemarbete och familjeliv».) Ett steg i rätt riktning betecknar det beslut som Stockholms stad fattat, att från våren 1951 försöksvis starta en familjerådgivningsbyrå.

Den rådvillighet som i våra dagar kan prägla många föräldrars inställning till sina barn och ungdomar vill kommittén alltså betrakta som ett bevis på att man befinner sig i en nyorientering, där det ofta saknas tillräcklig grund både av kunskaper och av personlig balans på uppfostrarnas sida för att med framgång praktisera den modernare barnbehandlingen. Att av detta skäl söka driva tillbaka utvecklingen i den handfasta »gammaldags» auktoritetsuppfostran skulle inte vara någon framtidslösning. All kraft måste i stället sättas in på att ge positiv hjälp till denna nyorientering.

Över huvud taget tillmäter kommittén, såsom framgått även av dess tidigare betänkanden, de positiva åtgärderna långt större betydelse än de negativa. Inom vissa områden, såsom exempelvis i fråga om avarter av nöjeslivet, kan det vara nödvändigt att vidta förbudsåtgärder. I längden når man emellertid mera bestående resultat genom att stödja de positiva krafterna och göra dem starka nog att verka med framgång.

Slutord

Det är svårt för att inte säga omöjligt att göra ett objektiva uttalande om huruvida våra dagars ungdom fördelaktigt eller ofördelaktigt skiljer sig från gångna generationers. Undersökningar

som kommittén verkställt eller kunnat ta del tyder emellertid på att det ungdomliga materialet inte »försämrats»; däremot har de förhållanden, varunder såväl unga som vuxna lever inom vårt samhälle de senaste mansåldrarna förändrats i grunden. Det betyder både ökade positiva möjligheter för de unga och en stark stegring av de negativa faktorerna: frestelsemängden har ökat samtidigt som det gamla familjesamhällets stabilitet alltmer försvunnit. Det är i dag på en gång lättare och svårare än förr att vara ung, att vara på väg från barndomens trygghet genom ungdomsårens »fiendeland» till de vuxnas värld.

I denna situation behöver ungdomen samhällets stöd och hjälp, en hjälp som emellertid inte får slå över i »överomvårdnad». Vad det gäller är att finna en rimlig avvägning, som ger samhället möjlighet att väcka och stärka de ungas egen ambition, hjälpa dem i deras egen strävan att vinna klarhet över sin väg och att bereda dem tillfälle att göra det från individens och samfällighetens synpunkt bästa av de snabbt förbiilande ungdomsåren. Kommittén håller före att ett genomförande av dess olika förslag skulle bidra till ett sådant syftes uppfyllande. Härvid vill kommittén understryka att de åtgärder det allmänna enligt dess mening bör vidta självklart inte kan ersätta en god uppfostran i hemmen, liksom de inte heller — vilket torde ha framgått av kommitténs uttalanden i såväl tidigare avgivna betänkanden som i det föreliggande slutbetänkandet — kan ersätta de två övriga inslagen i treklängen hem—skola—föreningsliv. Tvärtom gäller det att stärka dessa krafters möjlighet att göra sitt stödjande inflytande gällande.

Under arbetets gång har kommittén

ställt inför ett stort antal problem, som det inte har varit möjligt att tillfredsställande bedöma på grundval av föreliggande undersöknings- och erfarenhetsmaterial. I åtskilliga sammanhang har kommittén kunnat hänvisa till andra pågående utredningar, inom vilkas område de aktualiserade frågorna nu närmast har hört hemma. På andra punkter har hemställan gjorts om särskilda utredningar. Kommittén finner inför avslutningen av sin verksamhet angeläget framhålla betydelsen av att fortsatt uppmärksamhet både från forsk-

ningens, upplysningsverksamhetens och samhällets sida ägnas ungdomsfrågorna och att icke minst samhällets — såväl statens som landstingens och kommunernas — åtgärder utbygges och modifieras i samma mån en aldrig avstannande utveckling anvisar vägarna härför. Det rör sig här om ett område, där mer än eljest den regeln gäller att ingen lösning är slutgiltig och där anpassningen till förändrade frågeställningar och vunna erfarenheter alltid måste pågå.

III. FÖRSLAG OCH REKOMMENDATIONER

FRAMSTÄLLDA AV UNGDOMS- VÅRDSKOMMITTÉN

AVD. I. UR TIDIGARE FRAMLAGDA BETÄNKANDEN

Kap. 1. De psykologiska anpassningsproblemen

A. Psykisk barn- och ungdomsvård

SOU 1944:30. Proposition framlades vid 1945 års riksdag (nr 211). Beslut fattades i huvudsaklig överensstämmelse med ungdomsvårdskommitténs förslag. Riksdagens skrivelse nr 298.

Syfte: Att förebygga psykisk felutveckling och missanpassning och där sådan framträtt söka undanröja dess orsaker.

Organisation: Centraler för poliklinisk och klinisk behandling.

Anknutna till länslasarett (till barnavdelning om sådan finns). I städer utom landsting kan verksamheten ev. också anknytas till särskild under skolmyndighet eller barnavårdsnämnd lydande central.

Filialer: Mottagning och rådgivning bör också ordnas på andra lämpliga orter inom landstingsområdet.

Huvudmän: Landsting och städer som inte deltar i landsting.

Följande landsting och städer bedrev 1950 statsbidragsberättigad psykisk barn- och ungdomsvård: Stockholms, Värmlands, Västerbottens och Älvsborgs landsting samt städerna Stockholm och Göteborg. I Jämtlands län har verksamheten måst läggas ned på grund av personalbrist. Vid psykiatriska klinikerna i Uppsala och Lund finns vidare barnavdelningar som är organiserade på samma sätt som ovan nämnda centraler. Vidare har läns-

psykiatern i Kristianstads län t. v. den dubbla uppgiften att förestå länets psykiatriska poliklinik och tjänstgöra som barnpsykiatrisk konsult vid landstingets barnavårdande institutioner m. m.

Personal: En eller ev. flera läkare (barnpsykiater), tillsatta av medicinalstyrelsen. Assistenterna med psykologisk och social utbildning, tillsatta av huvudmännen. Statsbidrag: Dels lönebidrag med hälften av personalens löner, dock högst 6 000 kronor för läkare och 3 000 kronor för assistent, dels resekostnadsbidrag till landstingen. Dessa beräknas till 70 % av kostnaderna i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län, till 60 % i de övriga norrlandslänen, Kopparbergs och Värmlands län samt 50 % för riket i övrigt.

Enligt överenskommelse mellan Svenska Landstingsförbundet och Sveriges läkarförbund år 1950 skall barnpsykiater vara placerad i 30:e lönegraden (begynnelselönen + 12 % index varierande mellan ca 14 000 och 15 500 kronor i olika ortsgupper). Vidare tillkommer ett arvode på 10 000 kronor per år. Läkaren har praktiskt taget ingen rätt att ta ersättning för intyg och liknande. Där emot har han rätt att ha privatpraktik högst 4 timmar per vecka. — Assistenternas löner är hittills inte centralt reglerade. De är vanligen placerade i 17:e eller 16:e lönegraderna, men vissa tjänster för »lekledarinna» är placerade i 10—12:e lönegraden.

I överenskommelsen stadgas, att barnpsykiatern utöver arbetet vid centralen för psykisk barnavård skall ombesörja den psy-

kiska vården vid det upptagningshem, som är beläget på stationsorten eller närmast därintill, och ha överinseende över den psykiska vården vid landstingets övriga barnhem. Han skall vidare stå barnläkarna vid lasaretten inom landstingsområdet till tjänst vid förfrågningar och konsultationer.

Överinseendet över verksamheten utövas av medicinalstyrelsen. En deltidstjänst som inspektör för den psykiska barnavården inrättas. Medicinalstyrelsen skall i allt väsentligt handla i samråd med socialstyrelsen och skolöverstyrelsen.

Tjänsten inrättades år 1945. Den har hittills skötts av samma person som haft den statliga inspektionen av sinnesslövarden om hand.

De första åren försöksperiod. För att inte riskera att verksamheten bands i former som sedermera visade sig vara olämpliga föreslogs de första åren bli en övergångsperiod med möjligheter att inom tämligen vida gränser bygga upp organisationen och lämpa den efter lokala behov och resurser.

Försökstiden bestämdes i k. k. till 5 år och utlöpte alltså med budgetåret 1949/50. Den förlängdes sedermera ännu ett år och en översyn över verksamheten samt eventuella ändringsförslag väntas bli framlagda för 1951 års riksdag.

Kostnaderna. Kommittén beräknade under övergångsskedet ett statsanslag av 340 000 kronor per år.

Statsanslaget har under de tre budgetåren 1948/51 oförändrat uppgått till 100 000 kronor (förslagsanslag).

Förstärkning av landstingens sjukvårdsberedning. Förslag om tillägg till 40 a § landstingslagen: I landsting som bedriver psykisk barna- och ungdomsvård skall sjukvårdsberedningen förstärkas med två sakkunniga representerande barna- och ungdomsvård samt pedagogik. De skall utses för ett år i sänder, den ena av socialstyrelsen, den andra av skolöverstyrelsen.

Någon lagändring i avsedd riktning har

inte (1950) kommit till stånd. De landsting som bedriver psykisk barna- och ungdomsvård har på informellt sätt tillkallat sakkunskap vid sjukvårdsberedningens handläggning av vederbörande frågor.

Ändring i barnavårdslagen 18 § om skyldighet för barnavårdsnämnd att i betydligt större utsträckning än hittills inhämta läkares yttrande. I vissa fall stadgas obligatoriskt utnyttjande av den psykiska barna- och ungdomsvården. Dessutom åsyftar lagändringen att få fram mera fullständiga utredningar grundade inte blott på medicinska utan också på sociala och psykologiskt-pedagogiska iakttagelser och omdömen.

Barnavårdslagen 18 § fick ändrad lydelse genom k. k. den 22 juni 1946.

Skolpsykologer eller skolkuratorer, gärna lärare med en fackpsykologisk och social utbildning, som förbindelse-länk mellan skolan och den psykiska hälsovården liksom mellan skolan och yrkesvägledningen. Eventuellt skulle *skolsköterskor* med ändrad kompetens kunna ombesörja åtminstone en del av uppgiften.

Ungdomsvårdskommitténs betänkande VI, Ungdomen och arbetet, SOU 1948: 21, sid. 76 och V. Stöd åt utvecklingshämmad ungdom, SOU 1947: 17, sid. 52. I Skolkommissionens principbetänkande, SOU 1948: 27 föreslås en skolpsykolog bli anställd i varje skoldistrikt.

Ett antal lärare tjänstgör som *assistenter* på deltid vid de psykiska hälsovårdcentralerna och åtnjuter nedsättning i sin undervisningsskyldighet till hälften. Ett tiotal skoldistrikt har på liknande villkor skaffat sig *skolpsykologer* inom folkskolan. Vid några högre skolor har man på lokala initiativ fått *kuratorer* med allmänt sociala upp-gifter och hämtade utom lärarnas krets.

Utbildningen av personal för den psykiska barnavården. Kommittén gjorde en översikt över befintliga utbildningsformer och fann, att ingen tillfredsställde det dubbla behovet av psykologisk och social utbildning som behövs för assistenterna. År 1945

begärde kommittén att få tillkalla särskilda sakkunniga för utredning av frågan om utbildning i praktisk psykologi med särskild hänsyn till behovet av assistenter för den psykiska hälsovården, psykologer inom skolan, yrkesvägledningen, ungdomsvårdsskolorna, barnavårdsnämnderna m. fl. samhällsorgan. Med hänvisning till den då arbetande universitetsberedningen avsågs kommitténs anhållan. Sedermera har beslut fattats om en uppdelning av de fyra lärostolarna i psykologi och pedagogik på åtta stycken med resp. psykologi och pedagogik som specialité. (Ännu 1950 är delningen bara genomförd i Uppsala.)

En provisorisk utbildningskurs på ca 6 mån. för skolpsykologer har ordnats av Statens psykologisk-pedagogiska institut, förlagd till Stockholms högskola läsåret 1946/47.

Ericastiftelsens läkepedagogiska seminarium har från 1948 utökat sin kurstid från ett till två år.

En inom ecklesiastikdepartementet planerad utredning om psykologutbildningen har (1951) av statsfinansiella skäl måst inhiberas.

B. Stödåtgärder för utvecklingshämrad ungdom

I direktiven för kommittén betonas vikten av att undersöka behovet av särskilda hjälpåtgärder för psykiskt efterblivna. Detta skedde i betänkandet om stöd åt utvecklingshämrad ungdom, SOU 1947: 17.

Syfte: Att motverka de särskilda svårigheter som möter de debila barnen vid deras samhällsanpassning. Med debila avses barn, som utan att vara sinnesslöa dock på grund av svag förståndsutveckling inte förmår tillgodogöra sig den vanliga folkskolans undervisning.

1. Hjälpklassbarnens ställning i samhället

Namnet hjälpklass bör ersättas med en neutralare benämning, förslagsvis B-klass.

Vidare bör vissa statliga verk, framför allt statens järnvägar och posten, ändra sin bestämmelse om personalintagning, så att de inte generellt utestänger personer, som avgått enligt folkskolestadgan 48 §.

Ehuru namnet hjälpklass bibehållits i skolförfattningar o. d. har den vidare benämningen *specialklass* kommit i bruk, varvid hjälpklasserna sidoordnas med läsklasser, hälso-klasser osv. En ändring infördes i folkskolestadgan 1948 (SFS nr 226/1948); elev som med godkända vitsord genomgått den för folkskolans hjälpklasser föreskrivna lärokursen, får avgångsbetyg enligt 47 a §. Därmed torde i stort sett det syfte ha vunnits, som avsågs i yrkandet på ändrade bestämmelser om viss personalintagning. Enligt 48 § utskrivs alltså hädanefter enbart sådana elever som inte genomgått sin folkskolekurs fullständigt; orsak kan vara antingen sjukdom och lyte eller avsaknad av erforderlig fattningsgåva.

2. Utbyggnad av hjälpskolan

a) *Behovet:* Frekvensen av debilitet i folkskoleåldern synes hålla sig omkring 5—6 %. Som mål bör sättas att varje barn som efter en noggrann prövning och enligt lärarens erfarenhet behöver placeras i hjälpklass skall beredas möjlighet därtill. Bl. a. på grund av bristen på utbildade hjälpklasslärare förordas dock inte f. n. obligatorisk skyldighet för skoldistriktet att ordna hjälpklassundervisning.

Enligt en rapport från skolöverstyrelsens hjälpskolekonsulent har antalet hjälpklasser fördubblats mellan 1943 och 1949. Ca 160 av de nära 2 000 skoldistriktet har nu hjälpklasser, antalet avdelningar uppgår till ca 600 och eleverna till ca 9 000. Det utgör ca 3,2 % av barnantalet i de berörda distrikten och ca 1,4 % av hela antalet folkskolebarn.

b) *Diagnostiken*: Skolmognadsprov och regelbundna testningar bör införas i folkskolan. Uttagning till hjälpklass bör utom på individuell intelligenstagning och läraromdöme alltid grunda sig också på en social utredning och en barnpsykiatrisk undersökning.

Så gott som undantagslöst föregås placering i hjälpklass av individualtestning jämte utlåtanden från läraren och skolläkaren. — Någon normerad kompetens för att få utföra intelligenstagning finns inte stadgad. Vid följande kurser kan dock intyg om kunnighet i testning enligt Terman-Merrill förvärras: Slagstaseminariet för sinnesslörlärare, enterminskursen för hjälpklasslärare, socialinstitutets mentalhygieniska kurs (3 mån.), Stockholms högskolas 14-dagarskurser i testning och Ericastiftelsens läkepedagogiska seminarium.

c) *Staten* bör övertaga alla merkostnader för barns placering i hjälpklass. För barn som för placering i hjälpklass behöver inackorderas i eget eller annat skoldistrikt bör statsbidrag utgå till täckande av *hela* inackorderingskostnaden (bidraget utgår eljest till 80 %). Vidare måste den dagskostnad som av statsmakterna bedöms »skälig» motsvara det verkliga prisläget på resp. ort.

För inackordering av hjälpklass elever utgår endast vanligt bidrag. Detta beräknas ännu 1950 på en dagskostnad av 2 kronor, trots att skolöverstyrelsen funnit att genomsnittskostnaden i verkligheten år 1948/49 utgjorde i det allra närmaste 3 kronor.

d) *Inackordering*. Energiska försök bör göras att placera hjälpklassbarn gruppvis om 2—5 på hjälpskoleorterna i lämpliga enskilda hem. Samma dagskostnad på upp till 5 kronor, som beräknas utgå till läroverkselever, bör kunna utgå för dessa barn.

e) *Landstingen* bör bygga skolhem för hjälpklassbarn som inte eljest kan placeras i hjälpskola. Bestämmelserna om statsbidrag till skoldistrikt som bygger skolhem föreslås utvidgade att också gälla landsting och samverkande skol-

distrikt, som ställer sig som huvudmän för skolhem. Om hemmet huvudsakligen är avsett för hjälpskolbarn bör bestämmelsen om ett minimiantal av 20 barn uppmjukas, så att även ett lägre antal, förslagsvis lägst 12, kan ifrågakomma.

Höstterminen 1950 öppnades ett inackorderingshem för hjälpklassbarn i Flen. Det skall ta emot 20—35 barn från Södermanland, vilka placeras i stadens skolor. — Riksdagen bemyndigade 1950 Kungl. Maj:t att efter prövning medge statsbidrag till byggnader samt till avlöning av personal vid skolhem, för vilket landsting eller annan av Kungl. Maj:t godkänd myndighet eller organisation åtager sig huvudmannaskapet.

f) *För landsbyggs lärare* som ännu och troligen allt framgent kommer att ha en och annan debil elev i sina klasser föreslås anordnande av korta kurser (på ett par tre dagar) i hjälpskolepedagogiska ämnen.

Detta förslag tillstyrktes varmt av 1946 års hjälp- och särklasslärarutredning. Begärt statsanslag har inte hittills beviljats. Ett antal 3-dagarskurser i hjälpskolepedagogiska spörsmål har dock hållits ute i landet under 1949, bekostade av lärareföreningarna och de lokala skolstyrelserna och under medverkan av hjälpskolekonsulenterna.

g) *Övergångsskola för hjälpklassbarn*. Det eller de sista obligatoriska skolåren bör få formen av en praktiskt betonad övergångsskola med huvudvikten lagd på manuellt arbete utan direkt yrkesinriktning. Visst yrkesorienterande försöksarbete bör kunna ingå. *Lärarna* i de praktiska ämnena bör ha genomgått »hjälpkolutbildning».

Denna fråga väntas bli löst genom de nya kursplanerna för den beslutade 9-åriga skolan.

Under 1949 anordnades en pedagogisk-psykologisk kurs på Steneby (en månad) för manliga och kvinnliga slöjdlärare i hjälpklasser. Samma år hölls i Stockholm en motsvarande kurs (en vecka) för skolkökslärarinnor.

3. Stödåtgärder efter skolan

a) *Hjälpskolekuratorer.* Skoldistrikt som har hjälpskola skall utse person, vars behörighet godkänts av skolöverstyrelsen, till kurator för de från hjälpskolan avgångna eleverna. Normalt förutses denna bli vald bland hjälpskol-lärarna på orten. *Avlöning* bör utgå av statsmedel på samma sätt som arvudet för timplärlartjänst i folkskolan. För varje 500-tal barn i folkskoleålder i distriktet beräknas kuratorsarbetet bli avlönat som för en veckotimme, dvs. med 170—200 kronor per år.

Kommunerna skall ställa ett visst anslag till förfogande för kuratorerna att användas i hjälparbetet.

Ehuru inget statsanslag ännu utgår till kuratorsverksamheten för hjälpskoleelever, har denna fortsatt att utvecklas genom lokala initiativ. Läsåret 1949—50 hade ett 30-tal städer på egen bekostnad infört någon form av kuratorer.

b) *Yrkesvägledning.* För att leda yrkesvägledningsarbetet och yrkesinpassningen för den debila ungdomen föreslås en konsulent på nyinrättad tjänst i arbetsmarknadsstyrelsen.

c) *Yrkesutbildning och arbetsträning.* Särskilda yrkesskolor eller skilda avdelningar för debila bör upprättas av kommuner och landsting. Under ledning av på debilundervisning särskilt inriktade och specialiserade yrkeslärare bör yrkes-

undervisning här bedrivas i sådan takt — med sådan långsam stegring av svårighetsgraden — att de debila eleverna hinner få ordentlig träning och säkerhet i arbetsarter, där deras bästa individuella egenskaper kommer till sin rätt. Utbyte av elever mellan olika skolor bör ordnas, så att urvalet av yrkeslinjer blir större för de enskilda eleverna. För hjälpklass elever med *svåra arbetshämningar* föreslås att arbetsträning i samband med terapeutisk behandling anordnas på sådana statliga arbetsträningsinstitut, som kommittén för partiellt arbetsföra föreslagit för en del andra grupper av handikappade.

För den grupp av debila — förmodligen den största — som allt framgent får sin yrkesutbildning direkt i arbetet ute på arbetsplatserna skall kuratorn stå till tjänst med stöd, när så behövs.

4. Den centrala ledningen

för stödåtgärderna föreslås ligga dels i skolöverstyrelsen (själva hjälpskolan och kuratorerna), dels i arbetsmarknadsstyrelsens yrkesvägledningsbyrå och arbetsvårdsbyrå, dels i överstyrelsen för yrkesutbildning, som har överinseendet över yrkesskolorna. Det är nödvändigt med samråd mellan dessa myndigheter, när det gäller utbyggnaden av hjälpåtgärderna.

Kap. 2. Ungdomen och arbetet

I direktiven för kommittén nämnes ungdomens yrkesval och yrkesutbildning bland de frågor, som borde beaktas vid översynen över ungdomens levnadsförhållanden. Sedan direktiven gavs har emellertid andra kommittéer tagit upp problem, som faller inom om-

rådet för ungdomens arbetsanpassning. Med hänsyn härtill har ungdomsvårds-kommittén ansett det som sin uppgift att med stöd av vissa undersökningar söka ge en sammanfattande bild av de förhållanden, som möter de unga då de lämnar skolan, samt att föreslå vissa

reformer för stöd i yrkesanpassningsprocessen. I sitt betänkande Ungdomen och arbetet (SOU 1948: 21) tog kommittén sikte på den majoritet av svensk ungdom, som lämnar sin teoretiska skolning i och med att de går ut folkskolan. Många av yrkesvalsproblemen torde dock återfinnas tämligen oförändrade också hos dem som lämnar realskolor och liknande utbildningsanstalter.

A. Långsiktprogram:

En profylaktisk ungdomshälsovård, som fortsätter där skolhälsovården slutar och sträcker sig till 20-årsåldern, intimt sammankopplad med yrkesvägledande »eftervård».

Syfte: Regelbunden hälsotillsyn av all ungdom som lämnat skolan avseende såväl det kroppsliga tillståndet och den psykiska hälsan som anpassningen i arbetslivet och i den civila miljön, familjen, vänkretsen, gänget osv.

Organisation: Flera praktiska lösningar kan tänkas och två huvudlinjer föreslås bli prövade under en försöksperiod. Gemensamt bör vara att hälsokontrollen utgör en kombination av somatisk undersökning (med nödvändiga tekniska hjälpmedel) och en personlig kontakt av det slag som en kurator kan få och som kan belysa ungdomarnas allmänna livssituation, framför allt arbets- och yrkesförhållandena men också andra faktorer som har betydelse för den totala anpassningen och trivseln i tillvaron, samt att organisera och förmedla hjälpåtgärder som är behövliga.

Personal: Läkare, som vare sig de är enbart sysselsatta med denna uppgift eller ej, bör vara speciellt inriktade på ungdomens hälsovård och arbetshygien.

Sjuksköterskor som biträden vid den somatiska hälsokontrollen.

Psykologer-socialarbetare närmast att betrakta som yrkesvägledare med god utbildning och erfarenhet.

Teknisk utrustning: För hälsokontrollen fordras en modern undersökningsklinik enligt det nedan skisserade undersökningsprogrammet. För det intima samarbetet med yrkesvägledningen är det önskvärt med gemensamma lokaler.

Kuratorstillsyn, »övervakning» o. d. bör kunna koncentreras till ungdomsrådgivningsbyråerna. Övervakning av ungdom som barnavårdsnämnder och domstolar fått att göra med eller som utskrivits villkorligt från fångvårdsanstalter och ungdomsvårdsskolor torde i framtiden komma att fordra speciella tjänstemän. Dessa bör knytas som assistenter vid ungdomsrådgivningsbyråerna med speciell tjänstgöring; därmed skulle man dels vinna ett intimt samarbete med läkare och yrkesvägledare, dels förhindra att de »övervakade» grupperna kommer allt för mycket i särställning. — Kuratorsverksamheten för dem som avgått från hjälpklass utgör bara en särskilt angelägen gren av den allmänna ungdomshälsovården och rådgivningen; den bör förläggas till samma lokal.

B. Försöksverksamhet med ungdomshälsovård i två former

Bristen på utbildad personal utgör för lång tid framåt ett oöverstigligt hinder för ungdomshälsovårdens förverkligande i stor skala. De närmaste åren bör därför användas till försöksverksamhet.

1. Förlagd till yrkesvägledningen och organiserad som »eftervård»

Som försöksort föreslås Västerås stad med en del av den omgivande landsbygden. Verksamheten bör vara förlagd i direkt anknytning till yrkesvägledningsbyrån vid ungdomsförmedlingen och ledas av en för uppgiften lämplig person bland byråns personal. För att utföra de nedan omnämnda läkarundersökningarna anställs för så lång tid som behövs en intresserad läkare.

Verksamheten föreslås få följande uppläggnings:

1. *Före barnens skolavslutning.* Yrkesvägledning vid skolavslutningen bör genomföras så omsorgsfullt som möjligt. Eleverna och deras föräldrar förberedes på att ungdomarna skall bli föremål för en fortlöpande kontakt.

2. *Skolornas hälsokort* överlämnas till byrån och alla uppgifter av större betydelse överförs härifrån till det journalkort, som lägges upp för »eftervården».

3. *Överenskommelse* träffas med arbetsgivarorganisationer och fackliga organisationer så att dessa parter vinnes för arbetet. I första hand gäller det att ungdomar som har anställning i arbete kan få ledigt utan att mista lönen under den hela eller halva dag då besöket på ungdomsvårdsbyrån sker.

4. Vid en lämplig tidpunkt året efter elevernas avgång från folkskolan till-sändes de ett *kallelsekort* med betalt svarskort. Det senare återsändes till byrån med uppgift huruvida den föreslagna tiden för besöket passar eller vilken annan tid som skulle vara lämpligare. Eleverna från landsbygden får sin resa betald.

5. Byråns personal bör ha tillräcklig tid till förfogande för att efterforska sådana ungdomar som inte nås av

kallelsen eller inte svarar. Även om de inte alltid kan förmås att infinna sig till läkarundersökning, kan yrkesvägledaren-kuratoren vid personligt besök inhämta en hel del fakta och erbjuda sin hjälp, om sådan behövs.

6. *Den somatiska undersökningen.* För att en somatisk hälsokontroll skall kunna ge ett tillförlitligt resultat bör den omfatta följande moment:

röntgenkontroll (3 plåtar, lungtbc, hjärtvolym)

hjärtkontroll medelst elektrokardiograf

blodsänka

blodfärgämnesshalt

äggvita

mätning

vägning

blodtryck.

Dessa prov utförs av sköterskan. Tolkning av röntgen bör utföras av en röntgenolog. Plåtarna och hälsokorten översändes till denne, som inför resultatet på kortet. I de fall då något fel upptäckes, måste vederbörande alltså kallas till ett återbesök eller en ny kontakt på annat sätt åstadkommas.

7. *En informell intervju med den besökande.* Vid första besöket undersöker läkaren själv hjärtton och samtalar en stund i lugn och ro med den besökande om hans hälsa och levnadsförhållanden.

Alternativt kan det också tänkas att det blir den icke-medicinske medarbetaren på byrån som får uppgiften att intervjua ungdomarna. Under alla omständigheter bör yrkesvägledaren personligen förhöra sig om vederbörandes yrkessituation och anteckna vad som kommer fram.

I det stora flertalet fall inskränker sig alltså proceduren till den rutinmässiga hälsokontrollen, inklusive ett kort samtal med läkaren, och några upplysningar till yrkesvägledaren.

8. *Problemfallen.* I ett visst antal fall — frekvensen är det omöjligt i förväg uppskatta — kommer det att bli anledning till andra åtgärder. Det gäller först och främst alla de fall, där den somatiska undersökningen har blottat sjukdomar eller misstänkta symtom. I andra fall är det samtalen med läkaren eller yrkesvägledaren som avslöjar problem av trassligare art: vantrivsel med arbetet, svårigheter att få kontakt med kamrater, ekonomiska bekymmer, motsättningar inom familjen, besvärligheter på det sexuella området. Då byrån själv inte kan ge råd och hjälp skall den förmedla sådan från andra sociala organ.

2. Försöksverksamhet vid läkarbesiktning av minderåriga enligt arbetarskyddslagen.

Enligt den av 1949 års riksdag antagna nya arbetarskyddslagen skall den årliga läkarbesiktningen omfatta alla anställda ungdomar under 18 år utom de som arbetar inom jord- och skogsbruk samt husligt arbete; alla hemmavarande barn blir givetvis också undantagna.

Vid besiktningen — som normalt skall försiggå ute på arbetsplatserna men som i vissa fall kan förläggas till läkarens mottagning — har läkaren inte tillgång till vare sig sköterskeassistens eller sådan apparatur — särskilt röntgen — som numera anses oundgängligen nödvändig för en hälsokontroll.

Med ledning av de erfarenheter som gjorts vid en försöksverksamhet förlagd till Statens institut för folkhälsan har följande program för effektivisering av läkarbesiktningen skisserats. I första hand föreslås att ett av Stockholms inspektionsdistrikt får pröva metoden.

1. *Besiktningen får karaktär av en*

modern hälsokontroll. För att den årliga läkarundersökningen skall kunna ge trygghet i fråga om hälsotillståndet är det nödvändigt att utvidga undersökningsprogrammet till att omfatta de rutinprov som räknats upp under punkt 6 föregående sida. Detta kan inte genomföras så länge läkaren har att resa runt till arbetsplatserna.

2. *Lokal för läkarundersökningen.* En läkarmottagning med röntgenapparat, elektrokardiograf och tillgång till sköterska måste stå till förfogande. De minderåriga arbetarna får kallas till undersökningen via arbetsgivaren.

3. *Social rådgivning måste komplettera besiktningen.* Om läkarundersökningen avslöjar en sjukdom eller om det kommer fram att den undersökte inte har lämpliga arbetsförhållanden o. d. står besiktningsläkaren tämligen hjälplös om han inte har en medhjälpare, som kan ombesörja kompletterande undersökningar ute på fältet och se till att behövliga hjälpåtgärder vidtas. Framför allt är det yrkesråd som ofta behövs. En person från stadens yrkesvägledningsbyrå bör därför ha sitt arbete förlagt till besiktningsläkarens klinik.

Skillnaden i arbetssätt vid de två föreslagna experimentverksamheterna blir först och främst att enligt den sist beskrivna formen endast de ungdomar som faller under arbetarskyddslagens bestämmelser blir undersökta. Vidare att kontakten söks via arbetsplatserna, inte direkt årsklassvis. Ur experiment-synpunkt är det värdefullt att få båda vägarna prövade samtidigt.

Arbetsmarknadsstyrelsens yrkesvägledningsbyrå och arbetarskyddsstyrelsen har varit i kontakt med Statens institut för folkhälsan för att söka få till stånd en försöksverksamhet av ovan beskrivet slag. Detta har strandat på det förhållandet att Stockholms stads ungdomsförmedling inte haft personal

tillräckligt för att ta på sig sin del av upp-
giften.

Emellertid har yrkeshygieniska avdelningen vid Statens institut för folkhälsan i samarbete med yrkesmedicinska avdelningen vid Karolinska sjukhuset påbörjat en undersökning, som i flera väsentliga drag motsvarar vad kommittén föreslagit. Sedan 1949 har man genomfört den enligt arbetarskyddslagen föreskrivna besiktningen på så sätt, att de minderåriga anställda inom andra inspektionsdistriktet i Stockholm kallas till undersökning vid Folkhälseinstitutet, som har en undersökningsstation med en för ändamålet anställd sjuksköterska, ett mottagningsbiträde och ett statistikbiträde. Fyra läkare alternerar vid undersökningarna och ytterligare en läkare arbetar ute på arbetsplatser som har tillräckliga resurser för besiktningens genomförande. Dessutom har man en statistiskt-psykologiskt utbildad socialassistent, som tar upp vissa uppgifter från en del av de undersökta ungdomarna samt gör undersökningar på fältet (arbetsplatsbesök, hembesök). Eftersom tiden inte medger att han tar kontakt med alla, koncentreras hans arbete till de yngsta av de besiktigade, vilka man kan vänta att få tillbaka ett par tre år i följd och vilka man därför kan följa under denna tid. Under 1949 omfattade hans klientel 325 personer, under 1950 beräknas det stiga till 500.

Det utvalda distriktet har ca 3 500 ungdomar, som enligt den nya lagen skall besiktigas årligen. Kallelserna sändes ut till arbetsgivarna, vilka som bekant har skyldighet att till yrkesinspektionen anmäla om de sysselsätter minderårig arbetskraft. Att en del firmor inte fullgör denna skyldighet måste man emellertid räkna med, då kännedomen om lagen och dess utvidgning år 1949 till nya stora grupper av minderåriga är mycket varierande. Ett visst bortfall förekommer av denna anledning.

Till försöksverksamheten är samtliga besiktningssjukvårdsläkare i Stockholm knutna, varför verksamheten på grund av gjorda rön och vid ökade resurser kan utbyggas till att omfatta alla i Stockholms stad till besiktning anmälda minderåriga. Då undersökningens genomförande anses vara av stort värde får man hoppas att den inte av ekonomiska skäl skall behöva avbrytas.

Undersökningen ledes av professor Forssman och docent Ahlmark.

C. Yrkesvägledning

1. *Skolans rådgivningsverksamhet* förutsattes i den nya skolan få en tillfredsställande utformning. Fortlöpande journaler bör införas, varigenom skolan kan ge bättre upplysning om varje elev än hittills.

2. En *yrkesvägledningskonferens* med föräldrarna, skolans representant och yrkesvägledaren bör för varje barn avsluta skoltidens yrkesorientering.

3. *Personalen vid yrkesvägledningen* bör förstärkas, dels genom att personer med praktisk psykologisk utbildning anställs vid alla större byråer för bl. a. testningar, dels genom att chefstjänstemännen (på större byråer flera tjänstemän) har en mycket grundlig och mångsidig psykologisk och socialvetenskaplig utbildning.

4. *Utbildningsfrågorna* måste oundgängligen lösas.

Kommittén föreslår

att en snar allsidig utredning igångsättes rörande utbildningen i praktisk psykologi i vårt land, varvid de skilda aktuella utbildningsbehoven klart definieras från början;

att en provisorisk försöksutbildning anordnas på 1 eller 1 1/2 år för personer med tidigare erfarenhet inom yrkesvägledningsarbetet eller med intresse för att övergå till denna sysselsättning. Detta i avvaktan på att väntade utbildningen av praktiska psykologer skall avsätta resultat.

Förslag till en provisorisk försöksutbildning för yrkesvägledare

Som en utgångspunkt för diskussionen framlades en skiss till en utbildningskurs, som skulle kunna anordnas som ett provisorium.

Också denna utbildning förutsätter vissa institutioner som ännu inte existe-

rar i vårt land — i varje fall inte i tillräcklig utsträckning. Samma krav på utbyggnad av möjligheterna till utbildning i praktisk psykologi reses som nämnts också från andra håll, varför en lösning snarast måste komma till stånd.

Kurstid: 1 år (med praktik för nybörjare i facket 1½ år).

Regi: Kursen bör anordnas i arbetsmarknadsstyrelsens regi.

Stipendier. Man bör söka lösa ersättningsfrågan för deltagarna så, att de personer som efter prövning befunnits önskvärda som elever får ekonomisk gottgörelse för kurstiden genom vivrestipendier eller genom bibehållen lön om de har allmän tjänst.

Deltagare. För att komma i fråga till kursen bör man ha en inte alltför kort yrkeserfarenhet av något slag eller gärna flera än ett slag. Minst 3 år bör som regel ha förflutit efter skolans eller utbildningens slut.

Kategorier som kan tänkas rekrytera utbildningen:

- a) nuvarande yrkesvägledare — ungdomsförmedlare,
- b) lärare — alla slag,
- c) socialarbetare — personalkonsulenter, kuratorer, personalchefer, ungdomsledare.

Inträdesvillkor a) för dem som redan är knutna till yrkesvägledningen bör det räcka med ett vitsord om erkänd lämplighet för arbetet. Vederbörande bör dock genomgå samma »personality tests» som övriga sökande.

b) För dem som inte arbetat på området förut bör första etappen bli en provtjänst vid en för denna prövning särskilt utrustad yrkesvägledningsbyrå.

Efter denna provtid skall de sökande genomgå en så allsidig personlig-

hetsundersökning som låter sig göra. Denna skall inte bara ge kursledningen upplysning om de sökandes begåvning, kunskaper, läggning och sätt, utan också tjäna att införa dem i den atmosfär av psykologiskt arbete som skall bli deras under utbildningsåret. Det är en bra början att försöka se objektivt på sig själv.

Förstudier. De som efter ovanstående prov vunnit inträde i utbildningen bör var på sin ort sätta sig in i vissa grundläggande kursmoment. Hit hör en orientering över yrkeslivet, vårt skolväsen, redogörelse för yrkesvägledningen i utlandet. Vidare en översikt över vår sociallagstiftning. Ev. bör dessutom vissa grundböcker i psykologi kunna läsas in i förväg.

Dessa kursmoment bör eleverna kunna tentera på innan kursen börjar.

Inbyggd praktik. Den praktiska arbetstekniken på en yrkesvägledning och en ungdomsförmedling läres vid en 6—8 månaders praktikertjänstgöring, som är avlönad.

Kursen. Kursens huvudämnen bör vara sociologi och psykologi.

1. För att kunna orientera sig i den moderna sociologiska litteraturen bör deltagarna behärska engelska. Egna fältarbeten som belyser något avsnitt av hur svenska folket lever i dag — främst på arbetsplatserna bör ingå. Lagkunskapen fördjupas på vissa områden, arbetslagstiftning, kunskap om organisationer osv.

2. De psykologiska studierna kan delas upp i två huvudavsnitt:

A. Eleverna bör få den vetenskapliga grundsynen på människan innött under långvarig kontakt med en psykoterapeutiskt arbetande klinik, där de får följa vissa fall, göra sociala utredningar och deltaga i konferenser (men

icke i terapin). Under hela utbildningsåret bör kontakten med denna institution upprätthållas, också om det blir bara någon veckodag man tillbringar där. (Ericastiftelsen kan tänkas utbyggd till denna institution eller någon annan skapas ev. också utanför Stockholm.)

B. De bör i ett väl utrustat modernt arbetande psykologiskt laboratorium få lära sig testning av alla slag, samt så småningom själv leda personlighetsundersökningar.

Som ett särskilt avsnitt bör handläggning av särpräglade yrkesväljare (partiellt arbetsföra, debila osv.) behandlas, såväl från social och sociologisk som psykologisk synvinkel.

Arbetsmarknadsstyrelsen har numera ordnat en 2-årig aspirantgång för alla som nyanställs inom arbetsförmedlingen. I den ingår en planmässigt ordnad praktik samt en 3-månaders central kurs, omfattande diverse sociala ämnen och arbetsförmedlingsteknik. För dem som specialiserar sig på ungdomsförmedling-yrkesvägledning planerar styrelsen att därtill efteråt ordna en kortare, mera specialiserad kurs (4—6 veckor) med huvudvikten lagd vid psykologi, psykiatri och yrkesutbildningsproblem. Denna skall vara öppen också för de äldre anställda inom yrkesvägledningen. En korrespondenskurs är under utarbetande.

D. Ungdomens yrkesutbildning

I samma mån som yrkesvägledning betraktas som en process som kan sträcka sig över många år, måste samhället kunna erbjuda yrkesutbildning vid olika tidpunkter inte bara i direkt anslutning till den vanliga skolan.

Kommittén har velat framhålla följande vägledande principer för utbyggnaden av yrkesundervisningen:

1. Utbildning åt många fler än nu, i princip åt alla men utan att tvinga någon mot hans vilja och givetvis smidigt anpassat efter varje yrkes behov.

2. Arbetskraftsbristen och hänsynen till produktionen talar för att denna skolning i största omfattning sker jämsides eller växelvis med praktiskt arbete i produktionen.

3. Den teoretiska eller skolmässiga utbildningen skall förläggas till arbetstid. Stipendier bör täcka elevernas kostnader för utbildningen. Studiehjälp skall kunna ges i smidiga former i kombination med yrkesvägledning och inte begränsas bara till de helt unga. Härigenom tillvaratas produktiva krafter som eljest skulle gå helt eller delvis förlorade.

4. I all yrkesskolning som avser ungdom bör vissa moment av medborgerlig bildning ingå.

Principbeslutet vid 1950 års riksdag om införande av 9-årig obligatorisk skola innebär att en viss grundläggande yrkesutbildning (i 9 y) skall bli obligatorisk för alla som inte går i någon av de teoretiska studielinjerna. Arbetet med detaljutformningen av 9 y liksom av den egentliga yrkesutbildningen fortsätter ännu (1951) inom skolkommisionens yrkesutbildningsdelegation.

Den praktiska utformningen

A. På orter med yrkesskola. Det bör upprättas särskilda yrkesskolor i städer och andra samhällen med tillräckligt underlag för skolmässig undervisning i anslutning till tillräckligt många yrken för att skolenheten skall bli stor nog.

1. Utbildning av hantverkets och industriens yrkesarbetare. I stället för att som nu utbildas antingen i 1—4 åriga heldagsskolor, i lärlingsanställningar med yrkesskolning på övertid på kvällarna eller genom en mer oreglerad lärlingsanställning ute i företagen utan teoretisk skolning bredvid, skulle alla som vill gå »i lära» och som näringslivet behöver, tillbringa en del av sin

lärotid inom yrkesskolan, resten inom produktionsföretagen.

Genom en smidig avvägning av tiden i skola och skolverkstad, resp. på arbetsplatserna kan alla behov tillfredsställas. Befinnes det bäst att något yrke får sina lärlingar helt utbildade inom skolan, bör givetvis också den nuvarande verkstadsskolan bibehållas.

2. *Yrkesutbildning för övriga (specialarbetare, tempoarbetare, grov- och diversearbetare m. m.).* Utbildningen på deltid för alla slags yrkesspecialiteter, som inte räknas in under de klassiska »yrkena» och som inte kräver så lång eller mångsidig utbildning bör organiseras. Förslagsvis bör det stadgas, att alla unga anställda — under 18 år automatiskt och efter denna ålder efter godkännande från yrkesvägledningen och en nämnd för yrkesutbildningsfrågor — skall ha rätt att få avkortad arbetstid, så att de kan besöka yrkesskolan. Den rent *yrkestekniska* undervisningen kanske för många av dessa måste tas per *korrespondens* eller på *annan ort*, där man samlar ett antal av de sällsyntare yrkenas företrädare. Vid den lokala yrkesskolan skulle sådana elever huvudsakligen följa den mera allmänbildande undervisningen och sådana grundläggande ämnen, som de också har nytta av (matematik och svenska torde höra dit).

Till dessa två kurstyper kan eleverna komma direkt från folkskolan, om de är säkra på sin intresseinriktning. Tillgången till psykologiska anlagsundersökningar vid yrkesvägledningen bör i en framtid kunna vara till god hjälp när det gäller att avgöra tveksamma fall, för omplaceringar osv. Det bör dock som nämnts inte sättas någon obönhörlig åldersgräns uppåt för något av dessa yrken.

3. *Utbildning för ungdom i återvändsyrken och övriga som behöver byta yrke.* Utbildningen bör föregås av samma grundliga yrkesvägledning, som nedan rekommenderas för de unga som får hjälp med förflyttning från sin hemort. Denna vägledning skall inte bara avse lämpligheten och intresset för yrket utan också ta *individens hela sociala situation* i betraktande, skaffa den ekonomiska hjälp, bostadshjälp osv. som behövs. När det gäller sådana »vildvuxna» yrkesgrupper som cykelexpresserna i storstäderna är dylik allmän social och personlig rådgivning och praktisk hjälp oundgänglig om de unga därifrån skall bärgas över i ordentliga yrken.

B. *Yrkesutbildning för ungdom som inte har tillgång till yrkesskola* För att ge också landsbygdsungdomen yrkesutbildning måste man låta den ta ut sin yrkesskolning och sin ledighet från arbetet i *mer koncentrerade kurser förlagda till centrala yrkesskolor*. För att inte kostnaderna skall stiga för mycket bör dessutom så stor del som möjligt av den teoretiska skolningen ske per korrespondens. Man bör också undersöka möjligheter att ordna *ambulerande yrkeskurser* i samarbete med näringslivet på mindre orter, där det finns ett antal lärlingar i olika yrken men inte tillräckligt många för att fylla en stationär yrkesskola.

1. *De som i hemorten är anställda i det önskade yrket* bör ha möjlighet att avlägga kompetensprov som svarar mot de i den förra avdelningen beskrivna yrkesexamina. En väg är den som de nuvarande lantmänna- och lantbrukskolorna anvisar: *en relativt kort teoretisk yrkeskurs med inslag av allmänbildande undervisning och i internatform, avsedd för ungdom som redan har god praktisk träning i yrket.*

Motsvarande teoretiska kurser — med eller utan kombination med korrespondensstudier — skulle kunna läggas upp för ett antal yrken, och den nödvändiga praktiska undervisningen bedrivs i kurser vid de centrala verkstadsskolorna eller liknande skolor eller vid ambulande yrkesskolor, om sådana går att organisera.

I det sammanhanget borde *all korrespondensundervisning samordnas, kurserna kontrolleras och det allmänna ge sin sanktion åt bestämda kurser som underlag för bestämda kompetensbevis*. Eventuellt kunde också korrespondensundervisningen skötas av yrkesskoleväsendet, men också med en sanering av beskriven art torde saken kunna ordnas.

2. *De som inte i hemorten kan få anställning i önskat yrke* utgör framför allt den kategori för vilken de *centrala verkstadsskolorna* är tänkta. Med sin dyrbara drift och sin begränsning till ett litet antal yrken kan de emellertid inte lösa hela problemet. Det är därför önskvärt att deras kapacitet kunde vidgas genom att man i största möjliga utsträckning ersätter den mångåriga skolmässiga undervisningen och träningen med *växelarbete* såsom vid andra yrkesskolor. Detta kan ske antingen genom att skolorna förlägges till orter med livligt och mångsidigt näringsliv, i vilket lärlingarna kan placeras. Skolorna kan också själva tänkas bedriva produktion i större utsträckning än vad som nu sker. En tredje metod är att skolan med yrkesvägledningens arbetsförmedlingens hjälp periodvis utplanterar sina elever på arbetsplatser utanför skolorten och därvid ser till att de får hjälp med inackordering och ekonomiskt stöd i den mån inte lärlingens lön räcker till uppehållet på den främmande orten.

Yrkesutbildningshjälp i andra former

än vid länens centrala verkstadsskolor behövs emellertid för många ungdomar som inte kan finna lämpligt arbete i hemtrakten. För att lösa dessa mångskiftande yrkesproblem föreslår ungdomsvårdskommittén, att yrkesvägledningen från fall till fall och utan att vara bunden på förhand i fråga om utbildningsvägar osv. får möjlighet att hjälpa ungdomar av denna kategori med att komma in på yrken som de önskar och passar för.

På yrkesvägledningens förslag skulle *utbildningsstipendier* beviljas av en nämnd eller delegation inom landstinget (ev. efter förord av en kommunal ungdomsdelegation, när sådana kommer till). En klumpsumma ställs årligen till förfogande av landsting och stat, förslagsvis med hälften var. Läget är nämligen sådant, att arbetslivet behöver dem alla.

E. Ungdomens arbetsförhållanden

Minimiåldern för barns användning i allt slags arbete bör sättas vid 15 år; där den obligatoriska skolan inte behåller barnen till denna ålder bör dispens kunna lämnas för 14-åringar i vissa fall.

Enligt den 1949 antagna nya arbetarskyddslagen är *minimiåldern* för minderårigas användning i arbete det år då man fyller 14 år och vid arbete inom industri, hantverk, hotell, restauranger och kaféer det år man fyller 15 år.

Skolbarnens arbete på ferier och eftermiddagar. Tillsynen över skolbarnens sysselsättningar bredvid skolarbetet, inklusive under de längre ferierna, bör höra in under *skolans* allmänt omvårdande verksamhet. Yrkesinspektionen bör avlastas denna uppgift. Om elev ej efter lärares uppmaning i godo upphör med ett olämpligt eller alltför krävande

arbete vid sidan av skolan bör fallet överlämnas till *barnavårdsnämnden*.

Enligt den nya arbetarskyddslagen (1949) skall fortfarande dispens för sådant arbete lämnas. Numera finns tryckta blanketter för ansökan om sådan dispens och dessa tillhandahållas bl. a. av ungdomsförmedlingarna. Läraren och skolläkaren till eller avstyrker på ansökan det önskade arbetet. Den dispensbeviljande myndigheten tillser att *eftermiddagsarbete* för skolungdom inte får överstiga 2 timmar per dag och att det inte får vara regelbundet inomhusarbete. Eftersom arbetarskyddsstyrelsen har överhopats med ansökningar har man numera decentraliserat dispensgivningen till de 13 yrkesinspektörerna i distrikten.

När det gäller arbete på de längre *ferierna*, har arbetarskyddsstyrelsen efter samråd med arbetsmarknadsstyrelsen infört en generell dispens för att ungdom som fyllt 13 år att utföra vissa uppräknade, »lätta» arbeten, såsom skogsplantering, trädgårdsarbete, kontors- och affärsarbete. T. o. m. vissa industriella arbeten omfattas av denna »frilistning». Då arbete inom jordbruket och det husliga området är helt undantagna från arbetarskyddslagens minderårighetsbestämmelser, kan man säga att feriearbete av det vanliga förekommande slaget är tillåtet utan individuell dispens för ungdom som fyllt 13 år.

Arbetsböckerna skall enligt den nya lagen (k. k. 1949: 208) utlämnas genom skolans försorg, normalt i samband med skolavslutningen men även tidigare, om elev ämnar söka arbete på ferier och inte fyllt 18 år. De utlämnas numera gratis. Läraren skall fylla i vissa uppgifter om elevens skolförhållanden och skolläkaren skall utfärda ett läkarintyg. Se vidare under »Hälsokontrollen».

Utlämningen av arbetsböcker genom skolan har inte överallt slagit igenom. Även där så sker, har arbetsgivarna fortfarande föga intresse för dem, särskilt gäller detta mindre arbetsplatser.

Arbetstiden för minderåriga. Med hänsyn till det uppdrivna tempot på nutidens arbetsplatser samt till nödvändigheten för de unga att jämsides med sitt förvärvsarbete inhämta teoretisk skolning föreslås som en första etapp att arbetstiden begränsas till 40

timmar per vecka för ungdom under 16 år och till 48 timmar utan rätt till övertid för dem som fyllt 16 men inte 18 år.

Hälsokontrollen av den unga arbetskraften bygger enligt den 1949 antagna nya arbetarskyddslagen dels på en läkarundersökning som skall föregå anställningen i arbete, dels på en årlig »läkarbesiktning» av de minderåriga som är anställda utom den egna familjen. Ungdomen inom jordbruket och det privata husliga arbetet är emellertid undantagna. Ungdomsvårdskommitténs förslag till förebyggande ungdomshälsovård (se ovan punkt A och B) avser att ge alla anställda utan undantag samma omvårdnad. Hemmavarande barn föreslås gratis få samma förmån. Den skisserade hälsokontrollen skulle även kvalitativt bli mera tillfredsställande.

Det nämnda läkarintyget, som av skolläkaren skall införas i arbetsboken innan den minderåriga får anställas i arbete, kan antingen bygga direkt på skolhälsokortets uppgifter, om de inte är mer än ett år gamla, eller på en ny undersökning. Skolläkaren får inte i någondera fallet någon ersättning för detta merarbete, ehuru läkarintyget är mycket omfattande och innehåller många svårbedömda frågor. Den årliga besiktningen sker fortfarande ytterst sällan när det gäller ungdom anställda på små arbetsplatser.

F. Ungdom som flyttar till städerna

De till städerna inflyttade ungdomarna från landsbygd och småsamhäl- len bör i de mottagande städerna få speciell hjälp vid anpassningen i de ovana förhållandena. En praktisk lösning har av en kommunal kommitté framlagts för Stockholms del, nämligen inrättande av ett »*Ungdomens hus*», en rådgivningscentral med uppgift att bistå med råd och upplysningar rörande alla de problem som kan möta en ung

ensamstående människa i storstaden. Ungdomsvårdskommittén anser att den skisserade uppläggningsen bör kunna tas

till mönster för åtgärder i de större städer och orter som får ta emot inflyttade ungdomar.

Kap. 3. Ungdomens fritidsproblem

Kommittén har i tre betänkanden behandlat ungdomens föreningsliv, fritidsverksamhet och nöjesliv. Utredningarna har betitlats: Stöd åt ungdomens föreningsliv, SOU 1944: 31, Ungdomens fritidsverksamhet, SOU 1947: 12, och Ungdomen och nöjeslivet, SOU 1945: 22.

A. Lokaler för ungdomen

Från vilken sida man än nalkas fritidsfrågorna stöter man på *lokalbehovet*.

Ungdomsverksamheten inom föreningsarnas ram tenderar att bli mer och mer differentierad. Utöver den sedvanliga mötes- och studieverksamheten upptar deras program ofta praktisk hobbyverksamhet och liknande sysselsättningar för smågrupper. När samlingslokaler bygges eller renoveras bör de därför alltid förse med smårum och arbetsrum för praktiska sysselsättningar.

Även för olika nöjesändamål råder en uppenbar brist på lämpliga lokaler. *Fritidscentra*, där såväl föreningsliv och bildningsarbete som nöjesliv och hobbyverksamhet kan få sina lokalönskemål tillfredsställda och där såväl ungdom som äldre får en naturlig träffpunkt, är den enhet som lokalsträvandena bör syfta till.

Hela problemkomplexet om gemensamhetslokaler för närboende utreds av den år 1948 tillkallade »*bostadskollektiva kommittén*».

Statens lån och bidrag till samlingslokaler. Ungdomsvårdskommittén fram-

håller vikten av att stödet i framtiden utvidgas till lokaler för fritidslivets alla varierande behov; det av riksdagen 1942 beslutade understödet genom lån och bidrag till samlingslokaler gäller uttryckligen bara föreningslivets behov.

T. o. m. juli 1950 hade genom statens nämnd för samlingslokaler lån beviljats för 11 miljoner kronor och bidrag för ca 1 1/2 miljon kronor. Antalet härigenom understödda byggnadsprojekt var t. o. m. hösten 1950 omkring 220, för vilka föreningar var huvudmän, och ett 20-tal byggda av kommuner. De flesta var större anläggningar: Folkets hus utgjorde ca 2/3, resten var bygdegårdar och andra mindre samlingslokaler. De minsta typerna (t. ex. för Lappmarkens byar) består endast av en större sal, ett studierum och köksutrymmen.

Efter en riksdagsmotion ändrades understödsvillkoren år 1945 så att statslån i ömmande fall kan uppgå till 75 % av kostnaden mot normala 50 %. Hälften av lånesumman avskrivs, sedan den andra hälften amorterats. Även lånevillkoren för hjälp vid ekonomisk sanering av äldre lokaler blev 1945 generösare formulerade för att möjliggöra att befintliga lokaler ute i bygderna göres användbara.

Som bidrag till administrationskostnader i samband med byggnadsprojekt lämnar staten sedan 1947 ett årligt bidrag på 5 000 kronor vardera till Bygdegårdarnas riksförbund, Folketshusföreningarnas riksorganisation och Ordenshusens riksförening. Det administreras av statens nämnd för samlingslokaler.

Militärbaracker som ungdomslokaler. I föreningsbetänkandet föreslogs (sid. 107) att en del av försvarsmaktens övertaliga baracker vid avyttring skulle reserveras för lokaländamål på orter som eljest inte under överskådlig tid skulle kunna lösa sin lokalfråga.

Efter uppvaktning av ungdomsvårdskommittén tillsatte försvarsministern en »barackutredning». I enlighet med dess i maj 1946 avlämnade förslag har vid försäljningen av baracker företrädesrätt givits dels åt föreningar, som avsett att bereda befolkningen på en ort tillgång till en lokal för bildningsverksamhet i vidaste bemärkelse, dels åt kommuner och föreningar som velat ha barackerna som semesterförläggning och andra änlamål, »ägnade att främja sund fritidssysselsättning, fysisk fostran, semestervistelse och annan rekreation».

En förmånlig prissättning har tillämpats vid dessa försäljningar. Dessutom har riksdagen på Kungl. Maj:ts förslag åren 1946—1950 beviljat sammanlagt ca 1,3 miljoner kronor som subvention till organisationernas barackköp. När ideella föreningar satt upp en barack utan alltför stora förändringar, har byggnadstillstånd generellt lämnats. Antalet som samlingslokaler utnyttjade baracker uppgår till ett tusental. Bland dem som på detta sätt skaffat sig lokaler märkes främst scout- och idrottsorganisationer samt religiösa sammanslutningar. Vidare har många av lokalerna fått karaktär av bygdegårdar eller folkets hus. När en förening fått köpa en barack, har man från barackförsäljningsnämndens sida uttalat önskemålet att den borde få utnyttjas även av andra organisationer, men det har inte satts som villkor för köpet.

Det är enligt uppgift (1950) ovisst om någon ytterligare försäljning av militärbaracker kommer till stånd.

Om *skolor* utformas så att de lämpar sig för fritidsbruk, bör statsbidrag utgå även till de utrymmen som inte kan. Vidare föreslås sådan ändring i gällanmotiveras av undervisningens behov. de författning, att skolstyrelserna i mån av behov skall vara *skyldiga att upplåta skolorna* för fritidsverksamhet.

Sådan skyldighet förknippades 1944 med statsbidraget till nya folkskolebyggnader (k. k. nr 444). Däremot har inte kommitténs förslag (i fritidsbetänkandet sid. 230) om att denna skyldighet skulle utsträckas också till skolor byggda före 1944 och anknutes till det statliga underhålls- och materialbidrag som utgår till skolorna föranlett någon åtgärd. — I praktiken torde skolorna i allt mer ökad

omfattning öppnas för olika slags studieverksamhet och liknande.

Frågan om skolornas utformning och användbarhet för fritidsändamål utredes vidare inom skolkommisionen.

Fritidsrum i fastigheter. I städer och tätorter bör fritidsrum inredas företrädesvis i större bostadshus, som är belägna på längre avstånd från offentliga samlingslokaler för ungdom och som innehåller en stor procent familjebostäder.

Sedan ungdomsvårdskommittén i skrivelse till Kungl. Maj:tt begärt att tertiärslån skulle beviljas också för fritidsrum i hyresfastigheter, tillämpas från 1943 samma lånevillkor för dessa som för bostäder. Ett stort antal lokaler för samkväm och/eller slöjd har på senare år tillkommit. I några fall har bidrag till deras inredning erhållits från *arvsfonden*.

Erfarenheten, bl. a. redovisad i H.S.B:s byggnadstekniska utredningar nr 8, 1949 om *Gemensamhetslokaler*, synes dock stödja ungdomsvårdskommitténs uppfattning, att den bästa lösningen är om hobbylokalerna är sammanförda i större enheter med tillgång till ledare. De utnyttjas huvudsakligen av ungdomar.

B. Stöd åt fritidsverksamhet

Fritidsgårdsverksamhet

Statsbidrag föreslås till verksamheten vid s. k. fritidsgårdar (hemgårdar, ungdomsgårdar, studiehem och likn.). Dessa är avsedda att vara samlingsplatser för ungdomen; kommittén ser gärna att de lokalt är knutna till någon form av community centre, så att även de äldre och småbarnen samlas i den gemensamma fritidsanläggningen.

Verskamhetsform. Teoretisk, praktisk och rekreativ verksamhet av alla slag som intresserar ungdom. Dessutom s. k. öppen verksamhet: lokaler tillgängliga som kafé- och klubbbrum, där ungdom kan hålla till också utan att deltaga i organiserad verksamhet. För-

eningar bör lika väl som det hemlösa gänget beredas husrum i fritidsgården.

Huvudman: Kommun eller fritidsgårdsförening bildad av flera föreningar eller en enda, särskilt bildad förening.

Villkor för statsbidrag. Fritidsgården skall ha en väl kvalificerad föreståndare, som svarar för verksamheten. Fritidsgården skall som institution vara partipolitisk, obunden och religiöst neutral och verksamheten skall vända sig till alla unga. För att statsbidrag skall utgå skall *kommunen* bevilja ett så stort anslag, att det tillsammans med statsbidraget uppgår till minst 70 % av årsomkostnaden.

Tillsynsmyndighet: Skolöverstyrelsen.

Statsbidragets storlek. Ett i förhållande till kommunens skattekraft varierande bidrag på mellan 30 och 60 % av årsomkostnaden, dock högst 10 000 kronor per fritidsgård. Eventuella statsbidrag som i annan ordning tillföres verksamheten skall vid beräkningen dras ifrån årsomkostnaden.

Detta förslag har icke föranlett någon åtgärd. Till hemgårdar anslutna till Riksförbundet Sveriges Hemgårdar (ca 30 stycken) och studiehjem har statsanslag på vardera 30 000 kronor oförändrat utgått åren 1945—1951. Ett förslag om höjning av hemgårdsanslaget till 60 000 kronor avslogs av riksdagen 1950 (motion F. K. nr 222).

Kommunerna har trots lokalsvårigheter och brist på statligt stöd fortsatt att bygga ut fritidsverksamheten, särskilt för ungdomen. Sälunda har exempelvis Stockholm 1950 över 20 ungdomsgårdar, som får understöd av barnavårdsnämnden, och Göteborg ett tiotal.

Det blir allt vanligare att städer och även andra tätorter verkställer lokala »ungdomsutredningar» och att dessa resulterar i att man skapar en ungdomsgård som centrum för fritidsverksamheten (vanligen både den föreningsanslutnas och den föreningslösas). Utan en omfattande utredning kan antalet av sådana institutioner, deras finansiering osv. inte anges.

Ungdomskaféer

Statsstöd till försöksverksamhet med ungdomskaféer, som ett komplement till fritidsgårdarna. Förslagsvis 50 000 kronor att som engångsanslag användas till startande eller inredande av ett antal ungdomskaféer med förslagsvis 3 000—5 000 kronor till varje. Medlen föreslås fördelade av Kungl. Maj:t i socialdepartementet efter yttrande av statens nämnd för samlingslokaler.

Något särskilt anslag till detta ändamål har inte beviljats men bidrag till inredning kan lämnas av allmänna arvsfonden. Även på detta område har lokala initiativ tagits, så t. ex. i Linköping, där ett ungdomskafé med lokaler för föreningssammanskomster har blivit en stor framgång, och i Malmö, som har ett ungdomskafé i det åt ungdomsföreningarna upplåtna Ungdomens hus, f. d. Folkets hus.

Fritidsverksamhet i skolor

Till kommuner som upplåter skolor för fritidsverksamhet föreslås ett i proportion till skattekraften varierande statsbidrag utgå med 30 till 60 % av en beräknad timkostnad på fyra kronor. Den årliga kostnaden beräknas uppgå till 170 000 kronor.

Förslaget har inte lett till någon åtgärd från statsmakternas sida men för de lokala myndigheterna har ungdomsvårdskommitténs förslag och utredning varit vägledande. Det finns ingen uppgift på antalet kommuner som bedriver fritidsverksamhet i skolorna, men antalet torde vara i stigande. Vanligen är folkskolestyrelserna initiativtagare, men anslag lämnas också stundom från barnavårdsnämnderna. I Stockholm, där verksamheten växt ut till att omfatta ca 440 grupper med över 7 000 deltagare mest i åldrarna 14—18 år och där även ungdomsföreningar kan få anmäla grupper, betalar staden 8 kronor i ledararvode per dubbeltime. I Malmö är även skolornas fritidsverksamhet livlig. Ersättning ges där med 6 kronor per dubbeltime, 4 kronor per enkeltimme.

Bildningsarbetet

Utöver de förslag som folkbildningsutredningen lagt fram föreslår ungdomsvårdskommittén, att ett årligt anslag på 50 000 kronor anslås som *stipendier till utlandsresor* för ungdom.

Förslaget har inte tagits upp av statsmakterna. Däremot har bidrag till kontaktresor utomlands lämnats av Konung Gustaf V:s 90-årsfond.

C. Den personella ledningen av ungdomsarbetet

Ungdomskonsulenter

hos landsting (försöksverksamhet).

För att utvärdera behovet av och nyttan med en samordnande kraft för fritidsverksamheten, som inom t. ex. ett län ger praktiska råd och upplysningar, kommer med initiativ och impulser till kommunerna och tjänstgör som kontaktperson, föreslås en försöksverksamhet med en ungdomskonsulent för en tid av tre år i ett län, Västmanland. En årlig summa på 5 000 kronor föreslås stå till konsulentens förfogande av användas för verksamheten. Landstinget skall stå som huvudman och statsbidrag utgå till verksamheten. Under försökstiden föreslås staten betala hela lönen enligt lönegrad Eo 21, ca 10 000 kronor samt halva kostnaden för resor och hälften av det ovannämnda anslaget på 5 000 kronor, tillsammans ett årligt statsbidrag på ca 12 000 kronor.

Förslaget har inte föranlett någon åtgärd. Tjänstemän med titeln *ungdomskonsulent* och med uppgift att bl. a. samordna kommunens egna åtgärder för fritidsverksamhet med ungdomsorganisationernas motsvarande arbete har under senare år tillsatts i bl. a. Stockholm, Göteborg och Örebro.

Instruktörer hos ungdomsorganisationer

Ungdomsorganisation av rikskaraktär som har minst 1 000 avgiftsbeta-

lande medlemmar i åldern 10—25 år föreslås erhålla statsbidrag till instruktörer med uppgift att leda andlig och fysisk fostran, däri inbegripes all slags studieverksamhet, sång-, musik-, teater- och talövningar o. d., slöjd och andra hobbies, s. k. praktisk tävlingsverksamhet samt gymnastik, idrott och lägerverksamhet. Instruktörens verksamhet bör i övervägande utsträckning vara av tekniskt instruerande karaktär. Instruktion för arbetet fastställs av skolöverstyrelsen, som skall ha överinseende över verksamheten.

Statsbidraget föreslås få formen av årslön till instruktörerna och utgå med 6 000 kronor till varje instruktör. Organisationerna äger rätt att själva anställa sina instruktörer, men skolöverstyrelsen prövar i efterhand deras kompetens i samband med den årliga ansökningen om bidrag. Organisationerna skall svara för alla övriga kostnader, såsom rum, traktamenten osv.

Antalet instruktörer. Mellan 1 000 och 10 000 medlemmar en, mellan 10 000 och 25 000 två, mellan 25 000 och 50 000 tre, mellan 50 000 och 90 000 fyra, mellan 90 000 och 130 000 fem samt därutöver en instruktör för varje påbörjat 50 000-tal medlemmar.

Kostnaden beräknas för första året till 288 000 kronor.

Detta förslag har inte lett till någon åtgärd. Vid remissbehandlingen utsattes bl. a. beräkningsgrunderna för kritik, eftersom de större organisationerna skulle komma att få proportionsvis betydligt lägre bidrag än de mindre bland de bidragsberättigade.

Lokala gruppleddare för cirklar, hobbyklubbar osv

a) *Statligt stöd till instruktionskurser anordnade av ungdomsorganisationer.* Under samma betingelser som gäller statsbidrag till anställande av in-

struktörer föreslås ungdomsorganisationen få statsbidrag till ett visst antal instruktionskurser per år. Det har satts till 2 vid ett medlemsantal under 5 000, till 3 vid medlemsantal upp till 10 000 och därefter 1 kurs för varje påbörjat 10 000-tal medlemmar.

Kursens karaktär och omfattning. För att vara berättigad till bidrag skall kursen bevisas av minst 20 medlemmar under 30 års ålder och pågå minst 2 hela dagar, öppnings- och avslutningsdagarna oräknade.

Berättigade till bidrag är föreläsningar och instruktioner som avse att bringa teoretisk kunskap och praktisk färdighet, dock får politisk och religiös propaganda inte förekomma vid dessa. Vissa krav skall stadgas rörande kursens timantal och undervisningsämnen. Sålunda skall alltid något av ämnena ungdomspsykologi, nykterhets- eller sexualfrågor behandlas.

Statsbidragets form. Bidrag skall utgå till högst två föreläsare per kursdag som vid ABF-kurs (arvode, rum och traktamente). Vidare bidrag till kursdeltagarnas omkostnader i form av reseersättning (vid resa över 10 kilometer) och traktamente, motsvarande den verkliga kostnaden dock högst 5 kronor per person och dygn. Bidrag kan bara erhållas för 40 deltagare per kurs.

Överinseendet och administrationen av stödet till instruktionskurserna bör förläggas till skolöverstyrelsen, som för ändamålet föreslås få ett anslag på 237 000 kronor.

b) *Instruktionskurser för ungdomsledare utom föreningslivets ram.* Statsanslag bör utgå till kurser, som anordnas för att uppmuntra och inspirera lämpliga personer att på sin fritid påtaga sig ledningen av sysselsättnings-

grupper i fritidsverksamheten även för icke-föreningsansluten ungdom. Som huvudmän för sådana kurser kan stå kommuner, landsting (ev. deras folkbildningskommitté), fritidsgårdar, ungdomsråd, lokala föreningar och folkhögskolor, yrkesskolor och distriktsvis samverkande bildningsorganisationer.

Tills vidare föreslås att till skolöverstyrelsens förfogande ställes ett årligt anslag på 25 000 kronor att fördelas till instruktionskurser för ungdomsledare.

Intet av de under C hittills uppräknade förslagen till lösning av ungdomsverksamhetens ledarfråga har föranlett åtgärd. Däremot har de förbättrade villkoren för det frivilliga folkbildningsarbetet medfört ökade anslag till instruktörer och ledare i den verksamhet som gäller *studiearbete* (prop. 1947 nr 204). Studieförbunden uppbär statsanslag till halva kostnaden för anställda instruktörer och för anordnade studieledarkurser. Statens utgift till studieförbunden uppgick 1949/50 till över en halv miljon. Vidare uppbär Skolöverstyrelsen ett årligt statsanslag på 15 000 kronor för anordnande av utbildningskurser för studieledare utom studieorganisationernas ram. Det har hittills använts till metodikkurser för deltagare från flera organisationer. För egentliga *ungdomsledarkurser* finns däremot inga anslag.

Utbildningen av ledare för ungdomsverksamheten sker huvudsakligen på två linjer. Dels ordnar respektive ungdomsorganisationer, centralt eller distriktsvis, kurser (ofta veckokurser). Dels ordnar man i en stad kurser med kommunalt understöd och med deltagare från alla stadens ungdomsföreningar och ev. ungdomsgårdar. Åtminstone på ett håll (Stockholms län) har landstinget och hushållningssällskapet varit inbjudare och organisatör av liknande kurser.

Av de ca 70 000 kronor, som Konung Gustaf V:s 90-årsfond hittills kunnat dela ut årligen till stöd för frivillig ideell ungdomsverksamhet, har huvudparten gått till bidrag för ledarutbildningskurser inom föreningar.

c) *Föreståndare vid fritidsgårdar.* Kommittén har som villkor för bidrag till fritidsgårdar satt att dessa har en lämplig och väl kvalificerad förestån-

dare. Då den personliga lämpligheten bör vara helt avgörande vid styrelsens val av föreståndare, har dock inga examens- eller andra meritkrav uppställts; skolöverstyrelsen bör dock i samråd med prövningen av statsbidragsansökan ta hänsyn till att inte en för uppgiften olämplig person anställs som föreståndare. Genom statsunderstödet bör det bli möjligt att ge föreståndarna en betydligt högre lön än vad hittills kunnat ske vid hemgårdar och liknande.

I motion till 1950 års riksdag föreslogs en utredning om hemgårdsföreståndarnas löner och anställningsförhållanden. (F.K. 1950:222.) Den föranledde ingen åtgärd.

d) *Ekonomisk ersättning åt ungdomsledare.* För att ungdomens fritidsverksamhet skall kunna utvidgas, krävs att de som åtar sig att på sin fritid leda de olika grupperna kan få någon ekonomisk ersättning. Ungdomsvårdskommittén har föreslagit att statsbidrag skall utgå till bl. a. ledarna av skolornas fritidsverksamhet. Dessutom föreslås att det stöd som i enlighet med folkbildningsutredningens förslag utgår till studiecirkelklar skall kunna utgå till grupper som inte har enbart intellektuella studier på sitt program.

Statens stöd till studiecirkelklarna beräknades 1949/50 till 1,1 miljoner kronor men belöpte sig i verkligheten till 2,2 miljoner. Där minst 5 medlemmar är i åldern 14—18 år (ungdomscirkelklar), utgår lärarbidrag med högst kronor 4:50 per studietimme medan motsvarande eljest är 3 kronor. Under arbetsåret 1949/50 utgick statsbidrag till 22 560 studiecirkelklar, därav var 2 139 *ungdomscirkelklar*.

Studiecirkel definieras som »en kamratkrets för gemensamma teoretiska eller praktiska studier över ett angivet ämne efter en på förhand uppgjord plan». Bland godkända studiecirkelklar märks många med huvudsakligen praktisk sysselsättning, såsom trä- och sylvärd, matlagning. Gränsdragningen mot hobbybetonat grupparbete är flytande, men ett visst inslag av teori i studieplanen kräves.

e) *Ungdomsarbetets värde som merit vid sökande av tjänster.* Såväl heltids-tjänstgöring på olika poster inom ungdomsverksamhet som sådant ungdomsarbete som fullgjorts på fritid vid sidan av lärartjänsten bör tillmätas större värde vid tillsättandet av ordinarie lärartjänster och befordran till överlärartjänster. Kommittén föreslår därför vissa justeringar i gällande föreskrifter.

Vid tillsättning av lärare inom folkskolan skall enligt anvisning i k. k. den 1 oktober 1946 hänsyn även tagas till insatser såsom ungdomsledare vilket bör jämföras med insatser i det frivilliga bildningsarbetet i föreningslivet och med utövande av förtroende. Någon åtgärd för att jämföra ungdomsarbete med de tre befodringsgrunder som uppräknas i folkskolestadgan 19 § mom. 5 och blir föremål för poängvärdering har inte vidtagits.

D. Nöjeslivet

I betänkandet Ungdomen och nöjeslivet (SOU 1945:22) gjorde ungdomsvårdskommittén en allmän granskning av de rekreativformer, som står ungdomen till buds och frekventeringen av olika nöjesformer.

Samhället bör inte bara passivt genom ordningsföreskrifter utan aktivt genom egna positiva insatser främja tillkomsten av tilltalande och högklassiga nöjen. På åtskilliga håll i landet råder en direkt brist på lämpliga nöjesanordningar. Kvaliteten på vad som bjuds är dessutom ofta underhållig; detta gäller såväl den yttre ramen, t. ex. nöjesplatsernas och danslokalernas standard och skötsel, som programmen. Det måste betraktas som en naturlig kommunal angelägenhet att tillse att tillräckliga och goda nöjesanordningar finns att tillgå.

Åtgärder för hyfsning av nöjeslivet

För att få till stånd en bättre ordning vid nöjestillställningarna föreslås följande restriktiva åtgärder (i ordningsstadgan):

a) Sådan skärpning i ordningsstadgan att en ingående prövning av kvalifikationerna hos de personer som i vinningssyfte önskar anordna nöjestillställningar kommer till stånd.

b) Den tillståndsgivande myndigheten (polismyndigheten) bör i samråd med de kommunala myndigheterna kunna vägra tillstånd för tillställning med hänsyn till tillgången på ordningspersonal, till programmets innehåll, till förekomsten inom orten av liknande tillställningar och till den föreslagna festplatsens lämplighet för sitt ändamål. Programgranskningen får dock inte ta formen av ett ideologiskt eller estetiskt bedömande eller göra intrång å församlingsfriheten.

c) Central förhandsprövning för tillstånd att driva ambulerande tivoli-rörelse.

d) Åldersgränsen för tillträde till offentlig danstillställning föreslås bli 15 år.

e) Förbud mot förtäring av rusdrycker och pilsnerdricka vid offentliga nöjestillställningar, med undantag för de fall att förtäring sker i samband med tillåten utskänkning av alkoholhaltig dryck.

f) Skärpt krav på ordningsvakter med självständigare ställning i förhållande till tillställningarnas anordnare.

Ungdomsvårdskommittén hade vid behandlingen av detta område tillfälle att samråda med den samtidigt arbetande ordningsstadgutredningen. Dess förslag till allmän ordningsstadga (SOU 1944: 48) blev vid remissbehandlingen föremål för kritik, och chefen för inrikesdepartementet tillkallade hösten

1949 nya sakkunniga för en översyn och omarbetning. I avvaktan på det nya ordningsstadgeförslaget består de gamla bestämmelserna med få ändringar. Direktiven ger emellertid förhoppningar om att de synpunkter, som ungdomsvårdskommittén framfört, kommer att vinna beaktande.

Positiva åtgärder för höjning av nöjeslivet. Dansen

För höjande av danskunnigheten bland ungdomen och därmed av dess hållning vid danstillställningar föreslås följande åtgärder:

Inom skolan. Instruktion av lärarna i anslutning till friluftsdagarnas användning.

Feriekurser för lärare. Anslag på 15 000 kronor till skolöverstyrelsens förfogande att fördelas bland gymnastikkonsulenterna.

Dansundervisning genom skolradion.

Danskunnighet i lärarutbildningen.

Några feriekurser för lärare har inte genom skolöverstyrelsens försorg anordnats med undantag av den försöksverksamhet i samband med en gymnastikkurs som ägde rum i Båstad 1945. Däremot har Gymnastiska centralinstitutet från 1949 upptagit undervisning i dans och danspedagogik för de blivande gymnastiklärarna.

På senare år har det blivit vanligare än förr att man i samband med gymnastiken låter de barn som vill stifta bekantskap med de vanligaste dansstegen, uppträdandet i samband med dans osv.

Andra åtgärder. Dansinstruktion vid fritidsverksamhet i kolorna, vid ungdomsgårdar och liknande.

Kurser i radio och vid korrespondensinstitut.

Anordnande av kommunal dans.

I några städer förekommer dans, såväl folkdans som modern, som ämne i skolornas fritidsverksamhet. Dansinstruktion vid ungdomsgårdar förekommer på många håll. Radion har vid ett tillfälle prövat en kurs i modern dans, upptagande en serie korta lektioner. Den kommunala dansen har i Stockholm återupptagits och blivit en stor

framgång. Inom den frivilliga gymnastiken har det på sistone också förekommit instruktioner i dans.

Teatern

För att underlätta ungdomens tillgång till god teater föreslås:

Ökat anslag till Riksteatern för ungdomsturné.

Väsentlig höjning av anslaget till folkparkerna för samverkan med ungdomsorganisationerna.

Skolföreställningarna förvandlas till ungdomsföreställningar med tillträde för all ungdom.

Kommunerna bör ge generösare bidrag för att ungdomen skall komma i kontakt med god teater.

De idéella organisationerna bör sprida upplysning om teaterkonsten.

För stöd åt *amatörteatern* föreslås att ett årligt anslag på 32 000 kronor ställes till samverkande bildningsförbundens förfogande.

Teatern har sedan fritidsbetänkandet skrevs otvivelaktigt upplevt en blomstring. Anslagen av lotterimedel till riksteatern och till folkparkernas teaterverksamhet har höjts betydligt under senare år men någon organisatorisk samverkan med ungdomsföreningar har inte tagits upp.

I folkbildningsutredningens betänkande II, Estetiskt folkbildningsarbete, (SOU 1948:30) föreslogs att amatörteatergrupper får räknas som studiecirklar, såvitt de utom övande av pjäser också studerar dramatisk konst.

Musiken

Ett årligt anslag på 6 000 kronor till samverkande bildningsförbunden för musikinstruktion.

Hela frågan om musikens främjande i landet är föremål för en särskild utredning, tillsatt 1947. Folkbildningsutredningens förslag, bl. a. om statsbidrag till ambulerande musikkonsulenter för det folkliga bildningsarbetet inom musiken har inte lett till något beslut. Däremot har en del studieförbund

med kommunala och landstingsbidrag kunnat anställa ambulerande instruktörer.

Filmen

Åtgärder för att höja standarden på den film som ungdomen ser. 1) Statligt stöd till film av ovanligt konstnärligt värde i den form 1942 års filmsakkunniga föreslagit, dock med tillägget att särskild hänsyn bör tas till filmernas lämplighet för barn och ungdom.

På grund av att hela den Svenska spelfilmsproduktionen råkat i ekonomiska svårigheter tillkallades i april 1950 sakkunniga för utredning om statligt stöd åt den svenska filmproduktionen. I enlighet med deras förslag beslöt riksdagen (juni 1951) om restitution av 20 % av nöjesskatten för svenska långfilmer oavsett konstnärlig kvalitet. Beslutet avser närmast en tid av fyra år. Frågan om kortfilmen skall utredas vidare.

2) Stöd till produktion av filmer speciellt avsedda för barn. Förslagsvis 4—6 stycken årligen.

Frågan om ett särskilt understöd till film för barn och ungdom utredes av 1949 års *filmkommitté*. Skolkommisionen föreslår i sitt principbetänkande att staten skall ge anslag till produktion av såväl skolfilm som underhållningsfilm för barn.

3) Matinéprogrammen kunde utan kostnad komponeras bättre.

På initiativ av Sveriges husmodersföreningars riksförbund och Kooperativa kvinnoförbundet bildades hösten 1947 *Kvinnoföreningarnas barnfilmskommitté* med syfte att få fram bättre film för barn på biograferna. Ett tiotal kvinnoföreningar och Målsmännens riksförbund är anslutna. Kommittén arbetar med en jury i vilken också barn i olika åldrar ingår. Denna jury får granska både lång- och kortfilmer som är avsedda att visas på barnmatinéerna. En tryckt förteckning över de filmer som godkänts (»stjärnmärkts») distribueras bl. a. genom skolöverstyrelsen till landets alla skolstyrelser. I filmlistan ges en kort karakteristik av varje film och uppgift om vilken ålder filmen passar för. Dagstidningarna i huvudstaden och på flera andra håll har infört en »filmruta» med barnfilmkommitténs karakteristik av de filmer som för tillfället går på barnmatinéerna.

néerna. Kommittén bedriver också genom föredrag och artiklar ett livligt upplysningsarbete i fråga om barn och film och har påbörjat ett vetenskapligt studium av hur barn reagerar för film.

Biografägarnas inställning till verksamheten har i stort sett varit välvillig. Bristen på lämplig film är emellertid ännu ett hinder för, att olämpliga filmer skall kunna förvisas från barnmatinéerna. En svaghet i arbetet är även, att »stjärnmärkningen» avser varje lång- och kortfilm för sig men att sammansättningen av programmen ibland görs så, att filmer för olika åldrar eller lämplig och helt olämplig film visas vid samma föreställning.

För finansieringen av verksamheten har barnfilmkommittén under de senaste åren fått understöd dels av Stockholms stad, dels av staten.

4. Uppmjukning av förbudet mot nedkopiering av spelfilm till brandsäker smalfilm, som kan visas i vanliga samlingslokaler.

5. Filmförevisning i skola, vid föreningsammansträde, vid studiekurser osv.: Garantier bör skapas för att inte dessa motarbetas av privatekonomiska intressen.

När det gäller frågorna under punkt 4 och 5 liksom den senare behandlade punkten om skolning av filmsmaken kan man inte säga att en lösning är närmare nu, än när nöjesbetänkandet skrevs. Formellt finns det dock numera (sedan 1946) en möjlighet att få nedkopierad underhållningsfilm tillgänglig för visning som ordnas av organisationer, skolor osv. i upplysningssyfte. Medgivande lämnas då av en *smalfilmsnämnd*, sammansatt av film- och biografägarnas organisationer och förord skall ges av de samverkande bildningsförbunden. Villkoret är att filmen är »av direkt folkuppfostrande karaktär och samtidigt äger högt konstnärligt värde». Hittills har bara ett 20-tal spelfilmer släppts fria enligt denna klausul (flertalet är svenska filmer, ett par engelska Shakespearefilmer, en sexualupplysningsfilm osv).

I övrigt regleras visningen av till smalfilm nedkopierad spelfilm i den nyssnämnda överenskommelsen av 1946 mellan filmproducenter, filmuthyrare och biografägare på sådant sätt, att det hittills tämligen effektivt hindrat nedkopieringen från att ta fart.

Nöjesfilm i smalfilmskopior får inte hyras ut och visas på orter där det finns biograf för vanlig normalfilm. När man visar sådan film på en biograflös ort, måste inträdesbiljetterna kosta lika mycket som vid vanliga biograföreställningar. Tillstånd till att på dessa villkor visa en smalfilm av underhållningskaraktär måste sökas hos den förut omtalade smalfilmsnämnden.

För att understödja bildningsarbetet med den tekniska utrustningen har statsanslag beviljats på 30 000 kronor som bidrag till bildningsorganisationerna till inköp av bl. a. *ljutfilmsapparater* för smalfilm.

Restriktiva åtgärder till skydd för ungdomen. 1. Censuren: Ökning av granskningsmännens antal från tre till fyra.

Antalet granskningsmän är oförändrat. År 1949 tillkallades som ovan nämnts en statlig kommitté för utredning bl. a. av frågan om filmcensurens framtid. I ett första betänkande (SOU 1951:16) föreslås att censuren bibehålles med i huvudsak samma riktlinjer som nu. Antalet censorer föreslås ökat till fyra, varav två bör vara barnpsykologer eller barnpsykiater. Ett s. k. granskningsråd föreslås som rådgivande instans i censurfrågor.

2. Innan en film förklaras barntillåten skall den granskas av en barn- och ungdomspsykolog.

En barnpsykiater tillsattes år 1946 som granskningsman och tjänstgör sedan 1949 som chef för statens biografbyrå. Av tekniska skäl kan han inte personligen granska varje barntillåten film men han utövar givetvis ett avgörande inflytande på filmgranskningen.

3. Kommittén har avvisat tanken på höjning av åldersgränsen för tillträde till barnförbjuden film från nuvarande 15 år. Likaså anser den inte lämpligt att införa totalt förbud för barn under skolåldern att bevista filmföreställningar. Däremot förordas att ungdomsgårdar och liknande institutioner anordnar annan underhållning för barn än filmmatinéer på söndagar.

I 1949 års filmkommittés ovannämnda betänkande föreslås två åldersgränser för barn, dels 11 år, dels 16 år.

Skolning av filmsmaken. 1) För att främja filmupplysning i skolorna föreslås skolöverstyrelsen få inrätta en särskild servicebyrå, som kan stå skola och lärare till tjänst med förmedling och rekommendation av lämplig film, föredragshållare, litteratur m. m.

Ett förslag om ett centralt organ för ledning av skolfilmverksamheten har framlagts av skolkommissionen. Inom försöksverksamhetens ram har skolöverstyrelsen från 1950 kunnat påbörja en egen pedagogisk filmproduktion. En i skolfilmsfrågor väl insatt folkskoleinspektör tjänstgör som överstyrelsens konsulent för film.

2) Till främjande av filmupplysningen inom föreningar och bildningsorganisationer föreslås ett årligt anslag till Samverkande bildningsförbunden på 50 000 kronor avsedd att täcka kostnaderna för en brett lagd upplysningsverksamhet.

Filmstudiecirklar har i begränsad omfattning varit i gång (inom ABF exempelvis 6 st. under 1949/50). Den första kursen för utbildning av cirkelledare i ämnet hölls 1948 (2 veckors kurs).

Någon samlad framstöt för folkbildningsarbetet i filmfrågan har emellertid ännu inte gjorts och kan helt enkelt inte göras så länge frågan om tillgången till att visa äldre filmer för studieändamål inte är löst.

Medan statsanslag numera utgår till böcker och annat tryckt studiematerial för cirklar finns ingen möjlighet att få bidrag till kostnad för film som användes i studiesyfte.

Ungdomen och nykterheten

Det offentliga nöjeslivets hyfsning är i stor utsträckning en fråga om att tvinga tillbaka alkoholbruket. Med hänsyn till att nykterhetslagstiftningen är föremål för granskning inom en annan kommitté inskränker sig ungdomsvårdskommittén till följande förslag och påpekanden, som rör ungdomens förhållande till spritbruk.

1. Restriktionssystemets suggestiva effekt olycklig: ungdomen betraktar motboken som manbarhetsbevis, vilket verkar konserverande på alkoholseden.

2. Den roll restaurangerna spelar för tillvänjandet vid sprit motiverar en avveckling av drickspenningssystemet.

3. Rekommendation att officiella tillställningar och föreningsfester blir fria från alkohol.

4. Rusdrycker och dans: upphävande av rättigheten för överståthållarämbetet och länsstyrelserna att bevilja undantag från förbudet om utskänkning av rusdrycker i samband med offentlig dans. Spritrestaurang som anordnar offentlig dans skulle alltså under den tid dansen pågår ej utskänka rusdrycker.

5. Totalt friläggande av folkfester från alkoholutskänkning.

6. Skärpt straff för överlåtelse av motbok och olovlig försäljning till ungdom under 21 år.

7. Nykterhetsfilmer: Statsanslag på förslagsvis 60 000—80 000 kronor årligen för framställning av 3—5 kortfilmer behandlande alkoholfrågan. Anslaget borde ställas till förfogande för Centralförbundet för nykterhetsundervisning.

En sådan film (»Vid sunda vätskor») har med statsbidrag (25 000 kronor) färdigställts under 1950 av Centralförbundet och kommer att visas dels vid föreningsmöten, i skolor och militärföreläggningar, dels som förspel vid vanliga biografföreställningar. Tre andra kortfilmer med samma syfte har framställts av resp. Sveriges lärares helykterhetsförbund (»Prosit!»), De kristna samfundens nykterhetsrörelse (»Värden på spel») och Motorförarna, försäkringsaktiebolag för helyktra (»Av skadan blir man vis»).

E. Idrotten

Den frivilliga idrottsrörelsens huvudorganisation, Sveriges Riksidrottsförbund, omfattade enligt ungdomsvårds-

kommitténs betänkande del IV år 1947 8 000 föreningar och 600 000 medlemmar.

År 1951 är motsvarande siffror 9 412 föreningar och 750 300 medlemmar, vilket alltså betyder en ökning med 1 412 föreningar och 150 300 medlemmar.

Ungdomsvårdskommittén har i sina betänkanden vid upprepade tillfällen understrukit idrottens stora möjligheter att bereda ungdomen en sund fritidssysselsättning. Att dessa möjligheter i allt större utsträckning tillvaratagas framgår av den väsentliga ökade anslutningen till idrottsrörelsen.

Ungdomsledareutbildning per korrespondens

Redan 1943 rekommenderade ungdomsvårdskommitténs ordförande de olika ideella och kulturella ungdomsrörelserna att igångsätta ungdomsledarkurser per korrespondens.

Riksidrottsförbundet tog omedelbart detta förslag ad notam och ett flertal av specialförbunden igångsatte en dylik ungdomsledareutbildning med i stort sett mycket goda resultat.

Tummelplatser åt ungdomen

Ungdomsvårdskommittén inlämnade 1943 på förslag av Riksidrottsförbundets Idrottsplatskommitté till Kungl. Maj:t en skrivelse, vari hemställdes om åtgärder för att i alla samhällen planera och skapa friluftplatser, som kunde ställas till ungdomens förfogande. Särskilt gäller det härvidlag de mera tätbebyggda stadsområdena, där man i samband med skapandet av s. k. luftskyddsbälten av obebyggd mark och vid uppgörandet av stadsplaner ansågs böra beakta behovet av tummelplatser. (Jämför del IV, sid. 183.)

Att exakt angiva vad som verkligen blivit utfört i detta hänseende är inte möjligt, men ungdomsvårdskommittén kan dock konstatera en mycket positiv inställning från kommunernas sida.

Idrottsanläggningar m. m

I ungdomsvårdskommitténs betänkande del IV framhålles under rubriken »Rekommendationer rörande idrotten» betydelsen av att lokaler, övriga anläggningar samt redskap i erforderlig utsträckning ställes till idrottsungdomens förfogande.

De idrottsanordningar, som kommittén i detta sammanhang främst avser, är:

1. lokaler och redskap för inomhusidrott och gymnastik;

2. enkla lek- och idrottsvallar vid sidan av de mera tävlingsbetonade arenorna, utrustade med slitstarka bollplaner och banor, erforderlig uppsättning idrottsredskap, omklädningsrum med dusch samt gärna också en enkel finsk bastu. På vintern bör dessa lekvallar med enkla anordningar kunna göras till centra för isidrotter;

3. anordningar för simundervisning och simsport;

4. anläggningar för skid- och terrängidrott, såsom hoppbackar, orienteringsbanor och raststugor.

Understöden ur fonden för idrottens främjande avser att ge hjälp till självhjälp. Härvid tillämpas den principen, att »understöd som regel icke må överstiga vad för ändamålet från orten erbjudits eller utlagts». Ansökningar om understöd skall sändas till Riksidrottsförbundet, vars idrottsplatskommitté är granskande och utredande organ för sådana ärenden. Härifrån kan vederbörande även erhålla sakkunniga råd och anvisningar i samband med anläggningarnas projektering.

Vad frågan om speciella idrottslokaler, övriga idrottsanläggningar samt idrottsredskap beträffar, finns principiellt möjlighet för kommuner och organisationer att erhålla statligt stöd ur fonden för idrottens främjande.

Kommittén anför vidare: »På grund av medelsbrist är emellertid möjligheterna att erhålla bidrag från nyss-

nämnda fond ytterst begränsade. En förutsättning för att understödsverksamheten skall bli effektiv är därför, att den årliga avsättningen till fonden för idrottens främjande kraftigt höjes. Kommittén vill kraftigt understryka vikten av, att den av 1939 års riksdag beslutade avsättningen till fonden för idrottens främjande till 50 % av AB Tipstjänsts nettoavkastning förverkligas. På grund av statsfinansiella skäl har denna avsättning under krigsåren helt naturligt väsentligt fått nedbringas. Nödvändigheten av att en höjning av avsättningen kommer till stånd nu, när det statsfinansiella trycket något lättat, framstår för kommittén såsom tydligt.» (1947).

Tyvär har kommitténs rekommendationer i detta hänseende inte i någon nämnvärd utsträckning medfört avsett resultat. År 1938 avsattes till fonden för idrottens främjande 10 miljoner kronor. År 1939, då tipsnettot hade stigit avsevärt, beslöt riksdagen att man i fortsättningen skulle fördela tipsnettot på följande sätt: 50 % till fonden för idrottens främjande, 20 % till fonden för friluftslivets främjande och återstående 30 % skulle disponeras för allmänt budgetära ändamål. Detta medförde, att fonden för idrottens främjande vid 1939 års lagtima riksdag erhöll 7,5 miljoner kronor, vilken summa dock genom beslut vid urtima riksdagen på hösten samma år på grund av statsfinansiella skäl minskades med 5 miljoner, varför fonden för idrottens främjande sålunda erhöll endast 2,5 miljoner kronor. Under de närmast följande åren nedsattes summan på grund av det statsfinansiella läget ytterligare. Under de allra sista åren har en viss ökning kunnat ske, så att riksdagen 1949 till fonden för idrottens främjande avsatte 4 miljoner kronor. Då riksdagen 1950 hade att fastställa avsättningen till fonden för idrottens främjande, beräknade man, att ungefär 22 miljoner kronor stod till förfogande för fördelning. Av statsfinansiella skäl kunde emellertid inte heller nu principerna från 1939 rörande 50 % till fonden för idrottens främjande följas, utan anslaget förblev 4 miljoner, trots att idrottens behov under de senaste tio åren högt avsevärt ökats.

Ungdomsvårdskommittén har emellertid i samma betänkande uttalat följande: »I detta sammanhang vill kommittén kraftigt understryka nödvändigheten av att kommunerna anslår medel för främjande av idrottsliga anordningar. Särskilt angeläget synes det vara, att städer och andra tätorter ser till att utrustningen med lokaler med tillhörande redskap samt övriga idrottsanläggningar är sådana att de tillgodose de berättigade krav som invånarna i dessa hänseenden kan ställa.»

I denna fråga kan ungdomsvårdskommittén med glädje notera, att kommunerna alltmåra uppmärksammat idrottens krav på anläggningar och visat ett stigande intresse för att söka tillgodose ungdomens behov. Självfallet väntar dock ett stort antal kommuner på hjälp till självhjälp från statens sida i form av anslag ur fonden för idrottens främjande. Även byggnadssituationen har här bidragit till att i hög grad försvåra tillkomsten av ett stort antal anläggningar, som man i årtal väntat på att få utföra.

Idrottens ledare och instruktörer

Efter behovet av anläggningar för idrottsändamål har ungdomsvårdskommittén som andra huvudfråga tagit upp behovet av sportledare och instruktörer och därvid i fritidsbetänkandet bl. a. yttrat, »att utbildningen av sportledare och instruktörer för alla varierande uppgifter inom idrotten inte lämpligen bör igångsättas i mera omfattande utsträckning, förrän såväl statliga som kommunala myndigheter dryftat frågan om anställnande av kommunala sport- och ungdomsledare och dessas avlönannde». Kommittén begränsade sig därför till att förorda utredning snarast möjligt genom statens försorg av frågan angående ungdomsledare för idrott och gymnastik inom landets kommuner.

Ungdomsvårdskommittén konstaterar, att Sveriges Riksidrottsförbund inte har ansett

sig kunna vänta på en dylik statlig utredning utan redan 1948 börjat en egen utredning rörande dessa frågor, den s. k. Ledarutredningen. I juli 1949 framlade Riksidrottsförbundets ledarutredning ett första förslag till lösande av lithörande frågor.

Där heter det bl. a.:

»Vi finna, att konsulentverksamheten bör uppbyggas genom *dels* distriktsförbundsanställda idrottskonsulenter, *dels* kommunalanställda instruktörer, *dels* ock företagsanställda sportledare. Utbildningen av samtliga konsulenter bör ske genom Riksidrottsförbundets försorg. Årliga konsulentkonferenser bör anordnas, likaledes genom Riksidrottsförbundets försorg.

Riksidrottsförbundet bör medverka till finansieringen av konsulentverksamheten, i vad avser distriktsförbundskonsulenterna och kommuninstruktörerna, och härför utverka särskilda statsanslag».

Denna fråga har ännu inte slutgiltigt behandlats inom Riksidrottsförbundet. Ungdomsvårdskommittén finner det för sin del beklagligt, att lösningen av denna »idrottens andra livsfråga» kan komma att bli väsentligt fördröjd genom att en så relativt liten del av tipsnettot numera har kunnat avsättas till fonden för idrottens främjande.

Biljettkostnader vid grupperesor

Beträffande det av åtskilliga organisationer framförda önskemålet om sänkta biljettkostnader för grupperesor i samband med utövande av sport och idrott, kan erinras om att kommittén redan i föreningsbetänkandet behandlat denna fråga. Efter en redogörelse för de olika möjligheter till nedsättning för grupperesor och enskilda som nu stå till buds, uttryckte kommittén såsom sin uppfattning att ytterligare lättnader på detta område var synnerligen önskvärda.

Ungdomsvårdskommittén kan här notera en väsentlig förbättring beträffande idrotts ungdom under 20 år. Redan tidigare åtnjöt skolungdom samt scouter och föreningar jämte ledare vid gemensamma resor 62,5 % rabatt i III klass under förutsättning grupp inkl. reseledare bestod av minst 10 personer. Efter framställning från Riksidrottsförbun-

dets ungdomskommitté har Kungl. Järnvägsstyrelsen 1944 medgivit, att dessa förmåner må gälla även för medlemmar under 20 år i till Sveriges Riksidrottsförbund anslutna föreningar, då de företager gemensamma resor under ledares ledning. Enär idrotten i mycket hög grad är »en resande ungdomsrörelse» har detta medgivande varit till stort gagn för idrottsungdomen.

Nöjesskattefrågor

Frågan om idrottens beskattning har tidigare varit föremål för ungdomsvårds-kommitténs uppmärksamhet. I föreningsbetänkandet hemställde kommittén »att ideella föreningar skall befrias från nöjesskatt för sådana till förmån för föreningarna själva anordnade tillställningar, för vilka nöjesskatt erlägges enligt taxa I».

I Kungl. Maj:ts proposition till 1945 års riksdag med förslag till ny nöjesskatte-förordning föreslogs § 15 få följande lydelse:

I fråga om uppvisning eller tävling i icke professionell idrott eller gymnastik åtnjutes för varje tillställning befrielse från den del av nöjesskatten, som belöper å ett sammanlagt avgiftsbelopp av 2 000 kronor.

Bevillningsutskottet förordade emellertid en begränsning av det skattefria avgiftsbeloppet till 500 kronor, vilket också blev riksdagens beslut. Enligt den nya nöjesskatte-förordningen av den 21 december 1945 är alltså intäkter vid idrottstävlingar intill 500 kronor fria från nöjesskatt.

I överensstämmelse med den uppfattning, för vilken ungdomsvårdskommittén tidigare gett uttryck i denna fråga, kan kommittén inte finna den lösning frågan fått helt tillfredsställande.

Idrottsledarnas särskilda medverkan i den kommunala socialvården

Idrottens föreningsledare har i relativt stor utsträckning tagits i anspråk för övervakning och som frivilliga »eftervårdare», då det gällt frigivna fångar och villkorligt dömda m. fl. Många inom detta klientel har själva begärt att få komma i kontakt med idrotten och dess organisationer.

Idrottens »ledarutredning» har bl. a. fram-

hållit, att idrottens blivande kommuninstruktörer inte bara skall ägna sig åt fysisk fostran utan även borde kunna knytas till den kommunala socialvården, bl. a. såsom övervakare etc. Ungdomsvårdskommittén har med tillfredsställelse noterat detta idrottsledningens intresse i dylika frågor och finner det angeläget att understryka idrottens stora möjligheter till medverkan på detta område.

Folkhögskolekurser inom idrotten

På Riksidrottsförbundets idrottsinstitut Bosön, Lidingö, har under de tre sista åren anordnats folkhögskolekurser för idrottsledare. Kurserna har i regel pågått i 10 veckor. De manliga kurserna ha årligen utnyttjats av ca 25 elever, de kvinnliga av omkring 14 elever. Utbildningen har främst tagit sikte på idrottsledarens uppgifter samt olika sociala och samhällsfrågor. Varje elev har erhållit ett mindre stipendium ur fonden för idrottens främjande.

Dessa folkhögskolekurser kan sägas helt gå i ungdomsvårdskommitténs anda och utgör ett glädjande bevis för idrottens strävan till samarbete med övriga folk rörelser. Initiativet till dessa kurser har helt tagits av Riksidrottsförbundet.

Idrottens samarbete med övriga folk rörelser

Riksidrottsförbundets samarbetskommitté, som tillkom i början av 1930-talet främst på initiativ av dåvarande kronprinsen, vilken var ordförande i Riksidrottsförbundet till 1933, har under de tio senaste åren väsentligt kunnat utöka sin verksamhet och har bl. a. genomfört rikskampanjerna »Idrott—Folkbildning», »Idrotten—Kyrkan» och »Idrott—Nykterhet». Samarbetskommittén består av representanter för idrottsrörelsen och ett tiotal andra ideella och kulturella organisationer.

AVD. II. SYNPKUNKTER OCH FÖRSLAG UR SLUTBETÄNKANDET

De förslag och rekommendationer, som förts fram i slutbetänkandet, har samlats i nedanstående punkter, trots att de på grund av sitt sakliga innehåll till större delen skulle kunnat sorteras in under de tidigare huvudrubrikerna.

Ungdomens bostäder

Uthyrningsrum. Vid byggandet av större lägenheter bör den s. k. elastiska lägenheten i större utsträckning än hittills komma till användning. (Sid. 59.)

Ungdomsbostäder för åldern 14—18 år. Inackorderingshem för ungdom som behöver flytta hemifrån bör inrättas i städer och industriorter med stor inflyttning av ungdom. Till sådana hem av s. k. Eskilstuna-typ i kommunal eller liknande regi föreslås statsbidrag utgå till starten. (Sid. 65.)

Kollektiva bostadshus för äldre ungdom. I en del större orter torde det finnas behov av bostadshus med vissa gemensamhetsanordningar, avsedda för ungdom i åldrarna över 18 år. Kommuner och allmännyttiga stiftelser, som vill uppföra sådana hus, föreslås få åtnjuta samma villkor för finansieringen, som enligt riksdagsbeslut gäller för uppförande av kollektiva studentbostäder. (Sid. 65.)

Smålägenheter i vanliga bostadshus bör av kommuner och allmännyttiga stiftelser produceras inte bara för folkpensionärer utan också för ogift ungdom av den mognare kategori, som kan betala den verkliga självkostnaden för sådana lägenheter. (Sid. 60.)

Lönsparandet bland ungdom bör sammankopplas med tillkomsten av ungdomsbostäder. (Sid. 49.)

Ungdomens ekonomi

För vissa kategorier av ogift ungdom ger inkomsten utrymme för ett visst sparande. Det av ungdomsföreningarna igångsatta lönsparandet, »frivilligt bundet sparande» där medlen i regel är bundna tills spararen fyllt 25 år, synes vara en lämplig form. Sammankopplingen av sparandet med sådana byggnadsprojekt som tjänar ungdomen på en ort bör även utvidgas till bostäder, som de unga spararna kan teckna sig för. (Sid. 48.)

Sexualundervisningen i skolan

Kommitténs överväganden har lett till några yrkanden om effektivisering av den sexualundervisning, som enligt 1942 års bestämmelser skall meddelas i skolor av skilda slag. Kommittén har inte utarbetat detaljerade förslag härvidlag, men dess rekommendationer går ut på följande:

Undervisningens omfattning. Sexualundervisning synes numera förekomma i flertalet små- och folkskolor. Dess omfattning och innehåll torde dock vara mycket varierande, och en undersökning visar att många av de undervisande lärarna har svårigheter och önskar bättre underbyggnad för denna undervisning och bättre hjälpmedel, t. ex. i form av läroböcker. Kommittén föreslår att man i första hand tar upp den kursverksamhet för lärare, som skolöverstyrelsen tidigare bedrivit men på senare år måst lägga ned. Vidare bör seminariernas utbildning effektiviseras på denna punkt.

Den etiska linjen. Kommittén förordar att man vid undervisningen lägger

stor vikt vid sexualfrågans sociala, psykologiska och etiska sidor. Den i skolöverstyrelsens handledningar för lärare föreskrivna riktlinjen för skolans etikundervisning bör revideras. (Sid. 112.)

Uppllysning om preventivmedel. Med hänsyn till de risker för könssjukdomar och oönskade graviditeter, som ungdom i allt yngre åldrar utsätter sig för — enligt vad vissa statistiska siffror visar — bör kännedom om de förebyggande medlen i högre grad än hittills ingå i undervisningen. (Sid. 113.)

En broschyr för ungdom som slutar folkskolan. Kommittén föreslår att skolöverstyrelsen får i uppdrag att utarbeta en liten skrift att gratis lämnas ut till alla elever som slutar folkskolan. Den bör dels innehålla en kortfattad minneslista över de lagar m. m. som berör tonåringarnas ställning i samhället, dels ett sexualhygieniskt avsnitt av ungefär samma innehåll och omfång som enligt nuvarande föreskrifter avses för ungdom i de högre skolornas avslutningsklasser. (Sid. 114.)

Ungdom och brott

Av ett avsnitt i detta betänkande (Den missanpassade ungdomen, sid. 117) framgår att kommittén i sitt utredningsarbete lagt huvudvikten på att förekomma att barn och ungdom spårar ur; sett ur en viss synpunkt kan kommitténs hela arbete för reformer och stödåtgärder till ungdomens bästa sägas tjäna syftet att de unga skall kunna klara sig och trivas i samhället, både på sin fritid och under sitt arbete.

En mer direkt inriktning på kriminalitetshotade grupper har förslagen om psykisk hälsovård för barn och ungdom och de särskilda stödåtgärderna för utvecklingshämmad ungdom (hjälpklassbarn). Tanken att beteenderubbningar

tidigt bör bli föremål för psykoterapeutisk behandling synes vara på väg att slå igenom också vid behandlingen av ungdom, som hunnit skaffa sig ett drygt skuldregister. (Se den på sid. 119 omnämnda utredningen om ungdomsfängelseklientelet och dess behandling.)

Förhör med barn

En fråga som under kommitténs tidigare skede ägnades uppmärksamhet var förhören med barn inför polis och domstolar. Grava anmärkningar hade med skäl riktats mot den många gånger slentrianmässiga och detaljerade förhörstekniken, både i sådana fall, då barn varit inblandade i brottsliga handlingar (eller förmodades vara det) och då brott begåtts *mot* barn. Barnen vållas inte sällan psykiska skador av dessa förhör.

Kommitténs önskemål om större hänsyn till barnens bästa har beaktats vid utformningen av de nya bestämmelserna om förundersökning (1948, rättegångsbalkens 23 kapitel samt en särskild av Kungl. Maj:t utfärdad kungörelse).

Där heter det bl. a., att om den som förhöres är under 15 år bör, om det kan ske utan men för utredningen, den som har vårdnad om honom vara närvarande vid förhöret. Om det finns anledning att misstänka att en lagstridig handling blivit begången av barn som ej fyllt femton år, så må polisförhör ej hållas med barnet annat än för utrönande, huruvida någon straffmyndig är delaktig eller för efterforskande av gods som förkommit genom brottet eller om det eljest är av särskild vikt att erhålla uppgifter av barnet angående gärningen samt dessa uppgifter ej lämpligen kan erhållas på annat sätt än genom förhör med barnet. Kungörelsen säger klart ifrån att det sagda ej får utgöra hinder för att till barnet rikta fråga, som oundgängligen erfordras för att utröna om barnet begått gärningen.

Barnavårdsnämnden skall, där hinder ej möter, underrättas i så god tid att nämnden genom ombud kan närvara vid förhöret. Det stadgas vidare, att förhör med barn skall

verkställas så, att fara för att barnet tager skada därav ej uppkommer. Det bör noga tillses att uppseende ej väckes kring förhöret, som ej får göras mera ingående än omständigheterna oundgängligen kräver och om möjligt bara bör hållas en gång.

Det säges i fortsättningen av förundersökningskungörelsen, att förhör med barn bör hållas av person med särskild fallenhet för uppgiften, och att kvinnlig förhørsledare bör anlitas där det med hänsyn till barnets kön och ålder finnes lämpligt.

Om en utsaga av barn är av avgörande betydelse för utredningen, bör någon som äger särskild sakkunskap i barn- eller vittnespsykologi biträda vid förhöret eller yttra sig angående värdet av barnets utsaga.

Ungdomsvårdskommittén finner dessa bestämmelser utmärkta. För att de skall kunna få sin fulla verkan krävs det emellertid att lämpliga personer verkligen finns tillgängliga för polisväsendet. Kommittén vill därför före-

slå, att det anordnas en *särskild kurs i barnpsykologi* och närliggande ämnen, och att till denna väljes ut sådana personer inom polisväsendet, manliga och kvinnliga, som visat sig ha en naturlig fallenhet för att handskas med barn. Dessa kunde sedan anlitas också av polisen på andra orter, när man måste anordna ett förhör med barn.

När det gäller de mer komplicerade fall, där man föreskriver biträde av barn- eller vittnespsykologiskt skolad person, torde den existerande bristen på barnpsykiatrer i landet hindra den lösning, som vore den naturliga, nämligen att läkarna vid den psykiska hälsovårdens centraler ute i landet biträdde härvidlag. (I praktiken har psykoteknisk sakkunskap kommit att anlitas i stor utsträckning.)

Sexualvanor hos svensk ungdom.

Av med. lic. *Gustav Jonsson.*

När man på empirisk väg söker närma sig problemet ungdomen-sexualiteten-samhället, bör man från början klargöra för sig ett par felkällor som sammanhänger med ämnets art. På grund av den särskilda känslöbetoning som ämnet sexualitet äger för flertalet människor är det antagligt att risken för oavsiktliga, subjektiva misstag och feltolkningar är stor både för den som utför en undersökning som avser sexuallivet och för den som tar del av dess resultat. Den individuella faktor, som gör att alla människor observerar en och samma företeelse något olika, måste med andra ord antagas vara större vid utredningar om sexuella förhållanden än då det gäller de flesta erfarenhetsmaterial.

På denna grund kan det vara på sin plats att inledningsvis särskilt understryka den grundsats för all empirisk forskning, som eljest brukar kunna utelämnas i texten såsom självfallen, nämligen att diskussionen av framkomna fakta måste hållas strängt fri från alla värdeomdömen. Kanske bör det tillfogas att hävdandet av denna grundprincip inte innebär att man vill underkänna eller negligera de etiska aspekterna på frågan, endast att man vill hålla båda diskussionslinjerna i sär. Den primära diskussionen måste ju gå ut på att söka fastställa vissa empiriska data. Först därefter kan dessa empiriskt fastställda fenomen diskuteras med hänsyn till deras önskvärdhet eller förkastlighet, utformningen av eventuella praktiska åtgärder o. s. v.

Den undersökning av gängse sexualvanor i Sverige, som framlägges i det

följande, syftar endast till en sådan primär diskussion av insamlade undersökningsmaterial. Just därför att åsiktsmotsättningarna vid diskussion om sexualfrågor så lätt blir emotionellt färgade och glider upp på ett abstrakt principiellt plan, ter sig emellertid försöken att få fram objektivt fixerbara erfarenhetsrön som inte bara särskilt svåra utan även särskilt nödvändiga.

Allmänna synpunkter

Det svenska undersökningsmaterialet utgöres för männens del av de svar som ett antal män lämnat till läkaren vid personliga samtal med var och en med ledning av ett bestämt frågeformulär. Sammanlagt rör det sig om ungefär 500 män i 20 års åldern som representanter för den nuvarande manliga ungdomen och likaledes omkring 500 beredskapsmän i 40 års åldern som representanter för en något tidigare mansgeneration.

Materialet insamlades 1942 och 1943 och undersökningsredogörelsen förelåg färdig 1947. (Kinsey-rapporten utkom 1948 och har därför i huvudsak refererats separat i Bilaga B.)

Beträffande kvinnorna föreligger ett parallellmaterial till männen, omfattande svaren på samma frågor inför läkaren från omkring 300 kvinnliga patienter på vanliga läkarmottagningar, sanatorier, sjukhus etc. Medan männen kunde väljas enbart ur två åldersgrupper är kvinnorna däremot spridda i alla åldrar från 15 till över 45 år. Dessutom har kommittén fått tillgång till svaren från något över 1 000 kvinnor

på en rundfråga till åhörarna vid föreläsningar, anordnade av Riksförbundet för sexuell upplysning.

Undersökningsmaterialens sammanställning, formerna för uppgifternas införskaffande m. m. kommer att närmare belysas i senare avsnitt. Före denna speciella del av undersökningsredogörelsen skall emellertid ett försök göras att utifrån mer allmänna synpunkter definiera frågeställningen och ange bakgrunden till de framlagda resultaten.

Det är en banal sanning att varje människas sexualutveckling så intimt sammanhänger med hela personlighetens utveckling att sexualiteten inte kan gripas ut och studeras som ett isolerat fenomen. För att kunna bedöma de sexuella livsyttningarna hos ett antal personer skulle man sålunda vara tvungen att skaffa sig en mycket ingående kännedom om var och en. Det räcker inte att fastslå ett faktiskt förhållande som gäller lika för dem alla, exempelvis att de haft könsumgänge före äktenskapet.

Hos den ena unga mannen eller kvinnan kan ju detta bero på att han eller hon medvetet hyllar tesen att det är känslans äkthet som är avgörande, inte vigselakten. En sådan tes innebär säkerligen ofta bara en rationalisering i efterhand av mer djupliggande och komplicerade drivkrafter. Men behovet att på detta sätt inför sig själv och andra klargöra de egna handlingsmotiven finns tydligen, även om det i mycket blir ett omedvetet självbedrägeri.

Det andra fallet är sannolikt vanligare, nämligen att den unga mannen eller kvinnan inte bryr sitt inre med frågan om handlingsmotiven. Behovet att finna rationella förklaringar till det egna handlandet är då inte lika uttalat.

Mellan dessa båda fall existerar sålunda onekligen en skillnad om man ser saken ur den individuella upplevelsens synpunkt. Givetvis är de tänkbara fallen många fler än dessa två exempel. Ett icke ovanligt tredje fall är säkerligen att den unga mannen eller kanske än oftare den unga kvinnan visserligen har föräktenskapligt könsumgänge men dock anser detta vara oriktigt eller rentav förkastligt. De individuella variationerna kan på detta sätt mångfaldigas och de har givetvis den allra största betydelse vid den psykologiska analysen av enskilda fall.

Den föreliggande undersökningen befattar sig emellertid enbart med det faktiska beteendet (handlingar, »facts»). De bland befolkningen rådande värderingarna (åsikter, moral, »opinions») är givetvis också socialpsykologiska realiteter, som skulle kunna utforskas; särskilt intressant vore det att klarlägga graden av överensstämmelse mellan de av en person omfattade värderingarna och hans eget beteende, eftersom man måste räkna med att en konflikt härvidlag alltid måste skapa inre känslomässig spänning.

Frågan om de etiska normerna för handlandet på sexuallivets område behandlas av kommittén på sid. 104 och följande i avdelning II av detta betänkande.

Den uppgift som kommittén sökt lösa med den föreliggande undersökningen måste under alla förhållanden betraktas som den första och grundläggande; utan en bättre insikt om det faktiska beteendet på sexuallivets område kan ingen klarhet vinnas över eventuella förändringstendenser och diskussionen om ingripanden eller reformer måste föras i blindo.

Socialhistorisk bakgrund

Liksom sexualutvecklingen hos den enskilda individen inte kan bedömas annat än i sammanhang med hela personlighetsutvecklingen, kan inte heller framväxandet av gängse sexuella beteendenormer inom befolkningen rätt förstås annat än i samband med hela samhällsutvecklingen.

Hur förhållandet mellan könen gestaltat sig under allra äldsta tider kan inte säkert avgöras varken ur tillgängliga historiska källor eller genom jämförande kulturanthropologi. Endast så mycket torde vara säkert att man inte får tänka sig någon likformig och enkel utveckling från en allmän promiscuitet fram till ordnade äktenskapsformer och slutligen monogami. I stället har den nyare forskningen visat upp hur många vitt skilda mönster för sexuellt beteende och familjeliv de s. k. primitiva folken företräder och samtidigt betonat att dessa inte behöver vara mer »ursprungliga» därför att folken i fråga befinner sig på en tekniskt primitivare kulturnivå än Västerlandet. Någon enhetlig formel för »utvecklingen» på detta område kan vetenskapen i varje fall ännu inte uppställa.

Ett mer direkt intresse som bakgrund till den svenska nutidsungdomens sexualvanor äger emellertid den väldokumenterade kännedom man äger om den svenska bondekulturen under de senaste århundradena, framförallt tack vare samlingarna vid Landsmålsarkivet i Uppsala. Speciellt de föräktenskapliga umgängesformerna mellan könen har bl. a. ur denna källa fått sin sammanställning och kommentar i ett grundläggande arbete av den finländske sociologen Wikman.¹

¹ Robert Wikman, Die Einleitung der Ehe, eine vergleichende ethnozoologische Unter-

Det svenska bondesamhället under århundradena efter medeltiden representerade en relativt stabil samhällstyp med egentligen endast två välvägrade befolkningsskikt — självägande bönder och tjänstefolk — samt hade en skäligen enkel ekonomisk konstruktion. Huvudnäringen utgjordes som bekant av jordbruk och boskapsskötsel men bådadera av en bestämd typ. Jordbruket karakteriserades på flertalet håll i landet av knapphet på odlingsbar mark och därav betingade kolonisationssträvanden genom nyodlingar kring utgårdar eller fäbodrar. Boskapsskötseln hade en halvnomadiserande karaktär med kreaturen vintertid i särskilda fähus kring huvudgården och sommartid i uthagar eller fäbodrar. Arbetsfördelningen mellan könen var i stort sett den, att huvudbördan av jordbruket föll på männen och kreatursskötseln på kvinnorna.

Bostadsvanorna fick givetvis anpassa sig efter dessa arbetsförhållanden. Kvinnorna, särskilt de yngre, bodde sålunda i stor utsträckning i direkt anslutning till fähusen om vintern och på fäbodarna om sommaren.

Denna bild av bondebefolkningens yttre levnadsvillkor utgör givetvis bara en mycket grov skiss av de verkliga förhållandena. I all sin förenkling av sammanhangen anger den dock de yttre förutsättningarna för ett par av de mest tidstypiska formerna för umgänge mellan de unga männen och kvinnorna.

Den ena formen står i samband med den anmärkningsvärda seden att döttrar på gården, när de uppnått köns mogen ålder, fick sina sovplatser för sig, utanför den övriga familjen, på logar och loft, i särskilda »pigbodrar» osv. De unga

suchung über die Vorstufe der Ehe in den Sitten des schwedischen Volkstums. Åbo 1937.

kvinnornas sovplatser och arbetslokaler låg i direkt anslutning till varann eller utgjorde rentav samma rum. Vid särskilda årshögtider eller även eljest på lördagskvällar («stora gudskelovskvällen») som det hette på sina håll, ibland också på onsdagskvällar («lilla gudskelovskvällen») osv. samlades så ungdomar av båda könen till »oppsittekvällar», »trädkvällar», »spinnaftnar» och allt vad det hette på olika bygdemål. Medan kvinnorna då arbetade kunde de unga männen göra dem sin uppvaktning, ofta i strängt traditionsbundna, reglerade former. På sina håll ingick i dessa traditioner gemensamt nattläger efteråt — syskonbäddar, »sängelag» — särskilt vid bröllopfester och större årshögtider. Det är dock att märka att dessa kollektiva nattläger inte var liktydigt med promiscuitet eller ens köns- umgänge över huvud taget.

Mycket ofta utmynnade dessa »lek- kvällar» i den andra och kanske än mer karakteristiska formen för umgänge mellan könen, nämligen det s. k. nattfrieriet. Även denna sedvänja är ett uttryck för ett kollektivt handlande i traditionsbundna former med den direkta kontrollen lagd i ungdomarnas egna händer. Den anknyter emellertid mer till systemet med fäbodrar och bestod i sin mest typiska form däri, att en grupp unga män vandrade runt sent på kvällen eller natten och gemensamt besökte den ena unga kvinnan efter den andra i hennes ensamma eller med andra delade sovrum. Även för denna form av närmande mellan könen var reglerna mycket strängt utformade. Särskilda ramsor, »friarrägglor», skulle förbereda inträdet och ange den rätta tonen av raljerande krumbukteri. Hade alla de unga männen kommit in i rummet skulle de iaktta ett anständigt uppförande och först på bestämt tecken

från kvinnans sida kunde någon av dem få stanna kvar över natten, vilket då strikt respekterades av de andra unga männen. För den som fick ligga kvar fanns också bestämda regler för ett rätt uppförande — första gången kläderna på och ovanpå täcket, sedermera en del av kläderna avtagna men inte mer osv.

Det väsentliga och från ort till ort gemensamma i denna sed var framförallt kravet på avhållsamhet från samlag åtminstone de första nätterna och utbildandet av en sträng grupp-moral för sexuallivet. Det förekom formliga skamstraff (uppspikande av byxorna eller skinnförkläd till allmän åsyn när någon mot regeln tagit av sig dem under nattfrieriet o. d.) och även ett slags böter till gruppen (spenderande av brännvin o. d.). Även för kvinnornas del fanns liknande manifestationer av en kollektiv förkastelse från de ungas egen sida över den kvinna som »legat bort sig» eller i övrigt förbrutit sig mot gängse umgängesformer. Något straffhot i juridisk mening var det dock inte tal om. Det verksamma medlet var i stället det mycket stora psykologiska värde som grupp-tillhörigheten respekterade för envar. Gott anseende inom ungdomslaget var den sociala tillgången framför alla andra.

Såvitt man kan bedöma var det också de ungas egen grupp som gav social sanktion åt de mer stadigvarande sexuella förbindelserna mellan en man och en kvinna. I fråga om yttre form innebar detta att den unge mannen fick besöka kvinnan ensam och under veckans alla kvällar, inte bara under de traditionella kvällarna för det kollektiva nattfrieriet. Som yttre symboler för att ett nytt förhållande inträtt mellan de två förekom utbyte av presenter (skedar, duktyg o. d.) eller någon speciell

sedvänja (ätande ur samma fat eller med samma sked o. d.).

För att få den rätta bakgrunden för bedömandet av de nutida sexualvanorna kan det vara av vikt att fasthålla vid att tidpunkten för social sanktion av en sexualförbindelse enligt gammal sed inträffade före vigseln. Landskapslagarna och andra rättshistoriska urkunder visar att de formella rättsverkningarna av en förbindelse mellan en man och en kvinna enligt gammal hävd har anknutit till trolovningen och inte till giftermålet.¹

Bruket att trolovade flyttade samman före vigseln har hållit sig kvar som en folklig sedvänja till långt fram i våra dagar på flera håll i landet (exempelvis i Härjedalen och i Halland där man hade talesättet »att provligga» eller på Öland där man talade om »provår» före det egentliga äktenskapet.²

När man från kyrkans sida ända från medeltiden och allt framgent sökte lära folket att vigseln var ett sakrament som ensamt kunde göra sexuellt samliv moraliskt tillåtet, kom det därför från början att bestå en viss motsättning mellan den kyrkliga och den folkliga uppfattningen. »Kyrkans ingripande åstadkom alltså, att de gamla ceremonierna delades upp på trolovningen och bröllopet. Den kyrkliga vigseln innebar dock en fördubbling av trolovningen, som allmänheten hade svårt att fatta innebörden av. Trolovningens gamla betydelse att vara den egentliga, äktenskapsstiftande handlingen, som berättigade parterna att dela säng och säte, har också envist hållit sig kvar framemot nutiden.³

¹ Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken, 1913, I, sid. 92 o. f. Dess historik över de svenska rättsedvänjorna ger en ytterst intressant socialhistorisk översikt.

Rättshistoriskt innebar denna motsatsställning mellan den kyrkliga och den folkliga moraluppfattningen, att kyrkan företrädde principer hämtade från den kanoniska rätten och i sista hand därmed från den romerska rätten om att äktenskapet var att betrakta som ett individuellt avtal mellan två personer (consensus-principen), medan den folkliga sedvänjerätten bottnade i föreställningar om familjebildningen som inte bara kontrahenternas utan hela gruppens angelägenhet. Det har också framhållits att den folkliga diktning som skildrade dessa förbindelser i allmänhet inte gav kärleken mellan de unga tu några individuella drag.

Nattfrieriet och därmed besläktade former för samvaro mellan könen har sannolikt en gång varit folksed i hela Sverige, liksom även i Norge, Svensk-Finland, Östersjö-provinserna och inom ett brett stråk av kontinenten. Särskilt segt har nattfrierimönstret hållit sig kvar i Donaubäckenet; Österrike uppvisade ännu på 1920-talet världsrekord i fråga om utomäktenskapliga födelser: 25 % av alla födda barn. Sverige låg vid den tiden inte så långt efter med ca 15 %.

Utvandrande europeisk allmoge tog med sig nattfrieriet till Nordamerika; under namnet »bundling» utformades där en sed med bäddande av gemensamt nattläger för det ännu inte gifta fästeparet i fästmöns föräldrars sängkammare.⁴

I skarp motsättning till detta nord- och centraleuropeiska sexualmönster står medelhavsländernas och Frankrikes förklädessystem med sträng bevakning

² Wikman sid. 300 o. f.

³ Berg-Svensson, Svensk bondekultur, Stockholm, 1934. Sid. 258—259.

⁴ Folsom, J. K., The Family, reviderade upplagan, New York 1943, sid. 101.

och instängning av dottrarna fram till giftermålet.

I sin mest typiska gestalt praktiserades nattfrieriet i Sverige i landskap som hade ett utpräglat fäbodsystem (Dalarna, Jämtland, Härjedalen etc.). Den etnologiska forskningen har också kunnat visa att den geografiska kulturgränsen för fäbodsystemet och gränsen för det typiska nattfrieriet som folksed i stort sett sammanfaller — ett vackert belägg för den här återgivna åsikten om det nära sambandet mellan yttre levnads- och förvärvsvillkor och sexuella sedvänjor. Denna gräns sträckte sig ungefär från Dalälvens mynning snett över riket till sydligaste gränsen mellan Sverige och Norge. Även söder om denna gräns har man kunnat påvisa rester av den gamla folkseden, dock med de tidigare danska landskapen Skåne, Blekinge, Halland som anmärkningsvärda undantag.

När samhällsutvecklingen sedermera ställde byalaget, fäbodsystemet och hela det gamla primitiva hushållssystemet på avskrivning rycktes givetvis underlaget undan för det föräktenskapliga samlivet mellan könen i dess traditionella, kollektivt kontrollerbara form. Framförallt industrialiseringen och uppväxten av tätorter och städer måste ju ha inneburit en revolution inte blott i fråga om yttre livsvillkor utan även i fråga om sociala beteendenormer. Av stor betydelse i detta sammanhang torde emellertid vara det kända förhållandet att industrialiseringsprocessen och hela samhällsomvandlingen i samband därmed för Sveriges del inträffat betydligt senare och varit mindre genomgripande än i flertalet jämförbara kulturländer. Detta skulle alltså innebära att det gamla bondesamhällets regler för exempelvis ungdomens sexualliv skulle göra

sig proportionsvis mer gällande även nu för tiden i Sverige än i andra länder. Den ökade omflyttningen inom landet, förbättrade kommunikationer, den enskilda människans allt större anonymitet i allt större samhällsbildningar, allt detta har dock även i vårt land inneburit väldiga sociala omvälvningsprocesser, vars inflytande på befolkningens handlingsmönster och åsiktsbildning ännu väntar på sin sociologiska och psykologiska genomarbetning.

Några utvecklingslinjer ligger i öppen dag och behöver här bara antydas. Redan när rallare och industriarbetare började blanda sig med bygdens söner vid uppvaktningen av de unga kvinnorna blev den kollektiva kontrollen i kraft av ungdomslagets egen grupp-moral allt svårare och slutligen helt omöjliggjord. Om man så vill kan man se de stora dansbaneslagsmålen mellan ortens ynglingar och »utbölingarna» som en bjärt illustration till denna sociala utvecklingsprocess. Det individuella ansvaret i de sexuella förbindelserna kom att öka på det kollektivets bekostnad.

Vidare ligger det i öppen dag att det industrialiserade samhället framförallt förändrat den unga kvinnans ställning inte minst i fråga om sexuallivets villkor. »I sinom tid satte industrialiseringen sin prägel även på familjebildningen och dess förberedelser. Dessa verkningar inträdde inte i första hand genom en omdaning av sederna utan genom en ökning av individernas rörlighet. Nu kom sexuella förbindelser före äktenskapet att medföra risker för flickorna.» — »Som en följd av omflyttningen i landet blev sålunda dottrarnas dygd ett socialt problem och följaktligen även ett moraliskt problem, liksom i de mera romantise-

rande relationerna mellan könen inom bourgeoisin».¹

Den stora frågan blir då i vad mån de fasta och formbundna föräktenskapliga sexualförbindelserna från det stabila bondesamhället har kunnat transformeras över till att passa de helt nya sociala förutsättningarna i det mer labila nutidssamhället.

Då undersökningen omfattar olika material som insamlats under olika betingelser kommer redogörelsen att uppdelas i tvenne huvudavsnitt, ett om männen och ett om kvinnorna.

Männen

Undersökningsmaterialet

Uppgifternas införskaffande. — Som redan inledningsvis nämnts baserar sig utredningen för männens del på utfrågning av omkring 500 värnpliktiga i 20-årsåldern och 500 beredskapsmän i 40-årsåldern. Utfrågningen hade karaktären av ett kort samtal med läkaren under så enkla och naturliga former som möjligt. Samtalet ägde därför rum på sjukvisitationslokalen i samband med de besök som de värnpliktiga eller inkallade ändå hade att avlägga där. I fråga om 40-åringarna skedde samtalet när männen infann sig hos läkaren i och för en anbefalld ympning. Männen hade att inställa sig kompani-vis. Inför den samlade truppen gav läkaren först en kort orientering om vad den kommande utfrågningen syftade till och om den självfallna tystnadsplikten från läkarens sida och lämpligen även från de tillfrågades sida. Därefter fick en och en komma in till läkaren som hade sitt korta samtal med dem i enrum. I fråga om 20-

åringarna var proceduren i stort sett densamma frånsett att de tillfrågade av praktiska skäl inte fick någon orientering i samlad trupp om vad saken gällde i förväg utan först i enrum med läkaren.

I samtliga fall skedde utfrågningen av författaren i egenskap av värnpliktig läkare vid olika förband under åren 1942 och 1943. Någon bristande enhetlighet på grund av olikheter i utfrågningsteknik o. d. behöver därför inte befaras. En av 40-åringarna avböjde att svara på ett par av frågorna (angående arten av sexualförbindelserna före giftermålet, se nedan) men lämnade i övrigt alla begärda uppgifter. Alla de övriga inemot tusen männen besvarade samtliga framställda frågor utan några som helst invändningar. Svarsprocenten uppgår sålunda till hundra.

De tillfrågade tillhörde militära förband, rekryterade från i stort sett samma trakter i Mellansverige, nämligen Hälsingland, Gästrikland, Dalarna, Uppland, Södermanland, Västmanland, Närke, Värmland och Dalsland. Ett mindre antal hörde hemma i Småland, Västergötland och Östergötland och dessutom ingår i undersökningsmaterialet en del ströfall från övriga landsändar. I stort sett är alltså undersökningsmaterialet hämtat från trakter närmast norr och närmast söder om den tidigare omnämnda ungefärliga gränsen både för det utpräglade fäbodssystemet och samtidigt för det typiska nattfrieriet.

Undersökningen belyser sålunda i första hand ungdomens sexualvanor endast inom ett geografiskt begränsat område tvärs över Mellansverige. Den tillåter därför inte utan vidare några slutsatser för landet i dess helhet. Ur statistisk synpunkt är undersökningen att betrakta som en stickprovsundersökning.

¹ Alva Myrdal, Folk och familj, Stockholm 1944, sid. 61.

I vilken utsträckning undersökningsmaterialet i övrigt kan anses representativt med hänsyn till de undersöktas ursprung från land eller stad, från olika socialskikt osv. kommer att diskuteras i det följande. Redan här bör dock nämnas att en grupp 20-åringar, nämligen värnpliktiga från s. k. studentkompanier, ha visat sig intaga en sådan särställning såväl i fråga om socialt och geografiskt ursprung som i fråga om sexualvanor att det trots gruppens litenhet — inalles 85 unga män — är nödvändigt att behandla den som en grupp för sig. I fortsättningen kommer därför redovisningen av resultaten att gälla tre grupper, för enkelhetens skull betecknade som 40-åringar, 20-åringar och studenter, trots att inte alla inom samma grupp har exakt samma födelseår. Det torde ju inte i denna undersökning spela någon roll om en del personer i gruppen 40-åringar i själva verket är endast 38 år och andra 42 år. Likaså saknar det betydelse i sammanhanget om tilläventyrs någon i gruppen studenter inte avlagt studentexamen utan fått däremot svarande utbildning på annat sätt.

Frågeschemat. — Vid utarbetandet av ett lämpligt frågeschema till underlag för samtalet mellan läkaren och de undersökta var huvudproblemet att söka få fram ett fåtal frågepunkter, som samtidigt skulle vara enkla att besvara och dock tillräckligt upplysande.

Efter en del underhandsdiskussioner mellan ledamöter och sakkunniga inom ungdomsvårdskommittén och sedan ett utkast till formulär prövats i praktiken i ett hundratal fall fastställdes slutligen ett definitivt formulär som frånsett en del formella rubriker, plats för anmärkningar och tillägg o. d., hade följande utseende:

Födelseår:
 Födelseort
 Nuvarande bostadsort:
 Nuvarande yrke:
 Faderns yrke:
 Ogift — skild — änkling — gift
 vid års ålder
 Antal barn:
 födda mellan åren
 Könssjukdomar (år):
 Första coitus vid
 års ålder (med maka — fästmö —
 »stadigt sällskap» — tillfällig förbin-
 delse).
 Partners yrke:
 Partners ålder: yngre — jämnårig —
 äldre — okänd.
 Sexualförbindelser före äktenskapet:
fasta (ingen — en — »ett par» —
 flera) och/eller
lösa (ingen — en — »ett par» —
 flera).

Formuläret framvisades givetvis aldrig för den tillfrågade utan användes endast av undersökaren som minnestöd vid samtalet. Beteckningarna »stadigt sällskap», fast resp. lös förbindelse, »ett par» osv. var empiriskt funna på så sätt, att dessa formuleringar ofta återkom i de tillfrågades svar vid provundersökningen. Det visade sig också i fortsättningen som regel vara lätt att få de tillfrågade att förstå frågans innebörd och att inpassa deras svar under dessa rubriker. Den närmare innebörden av begreppen »stadigt sällskap» etc. kommer att beröras i samband med redogörelsen för svaren på dessa frågor.

Uppgifternas tillförlitlighet. — Det ligger nära till hands att tro att människor i allmänhet inför frågor, som så intimt angår deras privatliv som frågor om deras sexualvanor, skulle reagera med avståndstagande eller undanflyk-

ter. Ett erfarenhetsfaktum från insamlandet av materialet till denna undersökning är dock att tecken på sådana reaktioner praktiskt taget helt uteblev.

Som allmänt omdöme om den direkta utfrågningen gäller att villigheten att svara och av allt att döma svara uppriktigt var större än man kunde förmoda från början. Detta berodde givetvis till stor del på att det var en läkare som frågade. I vårt land framstår ju läkarauktoriteten för folk i gemen som så stor, att man litat på läkarens tystnadsplikt och svarar så ärligt man kan på framställda frågor. Flertalet människor finner det också naturligt att en läkare frågar dem om de haft könssjukdomar och i samband därmed även om deras sexualvanor. Omvänt faller sig också naturligt för en läkare att framställa dessa frågor i den neutrala och sakliga ton som direkt suggererar fram svar på samma sakliga plan. För en tränad bedömare, som vid sinnesundersökningar och psykiatrisk praxis överhuvudtaget fått en vana vid att uppfatta inte bara vad vederbörande säger utan också på vad sätt, blir det också slutligen en rutinsak att registrera mimiska skiftningar, ansiktsfärg, andhämtning osv. som vittnesbörd om den undersöktes affektiva reaktioner under samtalet. Den överväldigande majoriteten av de undersökta gav vid sådan iakttagelse intryck av att bemöda sig om att svara uppriktigt — de bibehöll ett allvarligt ansiktsuttryck, tänkte noga efter innan de svarade osv. Det var inte heller ovanligt att undersökningsläkaren fick frågor ställda till sig angående något inom sexualsfären, som vederbörande funderat på men tidigare inte vågat fråga någon läkare om — exempelvis angående onanins farlighet, om tillförlitligheten eller eventuella

risker vid användandet av preventivmedel eller vid coitus interruptus, om arvsrisken vid könssjukdomar, allt frågor som på sitt sätt belyste den stora okunnighet om de mest elementära sexuella ting som alltjämt råder.

En mer direkt inblick i dessa förhållanden — som ju inte var avsedda att belysas genom denna undersökning — får man i en annan ungefär samtidigt utförd rundfråga till en del värnpliktiga i 20-årsåldern angående deras sexuella erfarenheter och kunskaper.¹ Vid denna rundfråga, som närmast hade karaktären av en provundersökning angående metodens användbarhet och därför endast omfattade ett 60-tal fall, framkom det exempelvis att två tredjedelar av dem som svarade på en fråga om självtillfredsställelse (onani) trodde att denna av dem själva allmänt praktiserade sed kunde medföra allvarliga följder i form av ryggmärgsförtvining, hjärnuppmjukning, allmän svaghet eller oförmåga att senare ha samlag.

Sexualumgänge före och utom äktenskapet

Födelsestatistikens vittnesbörd. — Från befolkningsstatistiskt håll har det ofta framhållits att man av talen för det utomäktenskapliga barnafödandet i Sverige, samboendefrekvensen m. m. kan indirekt sluta sig till att det utomäktenskapliga sexualumgänget måste vara mycket vanligt. Genom undersökningar av Statistiska Centralbyrån (1912—1916) kunde konstateras att »folkseden föräktenskapligt samlag» var förhärskande i stora delar av landet. Dessa undersökningar avsåg närmast år 1911 och det framkom bl. a. att för 73 % av dem som födde barn under första äktenskapsåret ägde förlösningen rum inom 9 månader efter vigseln (ungefär samma tal för land och stad). Av de kvinnor som gifte sig det året fick omkring 40 % barn inom 9

¹ Inge v. Hofsten, Svensk Läkartidning 1944.

månader (42 % för landsbygden och 36 % för städerna).

Utvecklingen fram t. o. m. 1944 redovisas i Befolkningsutredningens demografiska betänkande¹. Det heter där (sid. 39): »I ca 30 % av de i Sverige ingångna äktenskapen födas barn innan 7—8 månader efter vigseln, och denna siffra håller sig tämligen konstant år från år men något varierande mellan olika landsdelar. Siffran har dock under de senaste åren sjunkit något. I de äktenskap, där hustrun vid vigseln är under 20 år, är motsvarande siffra dubbelt så hög.

Om man bara räknar med de äktenskap, vari det överhuvudtaget föds barn under det första året efter vigseln, visar den föräktenskapliga konceptionen fortfarande hög frekvens, så exempelvis födde 75 % av hustrur i åldern 25—30 år sina barn före åttonde månaden efter vigseln (sid. 194).

En sammanställning som närmast avser år 1939 uppskattar de barn som koncipierats utom eller före äktenskapet till omkring en tredjedel av alla barn, d. v. s. beräknat även på andra, tredje, fjärde barnet osv. inom familjerna². I ovannämnda utredning beräknas att mer än 60 % av alla förstfödda barn torde ha avlats av ogifta föräldrar.

Det kan tilläggas att denna vanliga förekomst av gravida brudar av allt att döma har gammal hävd i vårt land, vilket ju inte är ägnat att förvåna mot den allmänna socialhistoriska bakgrund som i grova drag tidigare tecknats i denna undersökningsredogörelse. Enligt en »Beskrifning öfver grefskapet

¹ Statistiska undersökningar kring befolkningsfrågan, SOU 1945: 19.

² Erland v. Hofsten, Statistisk utredning angående utom äktenskapet födda barn, bilaga till SOU 1944: 34.

Dal» från mitten av förra århundradet skulle exempelvis minst hälften av brudarna ha fött barn »för tidigt» efter giftermålet³. Liknande procenttal kan också utläsas ur andra uppgifter från gamla tider.⁴ Även gamla kyrkoförordningar om s. k. kronbrudar och om böter för »kronbrott» talar sitt tydliga språk därvidlag.

På basen av de citerade och andra statistiska beräkningar kan man sålunda formulera den grundläggande satsen, att när en man och en kvinna i Sverige får sitt första barn tillsammans så är regeln både nuförtiden och i äldre dagar att de haft samlag som ogifta.

Emellertid gäller ju denna regel i första hand endast de sexualförbindelser som lett till barn. Huruvida och i vilken utsträckning folk i allmänhet även eljest haft könsungänge utom äktenskapsram kan inte direkt utläsas ur sådan födelsestatistik. Särskilt måste man fortfarande sätta frågetecken för dem som förblivit ogifta hela sitt liv och inte fått barn utom äktenskap.

På denna ovissa punkt kan man med ledning av föreliggande undersökning komma verkligheten mer direkt in på livet.

Vad de svenska 20- och 40-åriga männen svarat

Tab. 1 redovisar i vilken utsträckning föräktenskapligt samlag ägt rum inom de tre grupperna 20-åringar, studenter och 40-åringar. Eftersom första samlaget ofta sker först efter 20-årsåldern — vilket närmare framgår av en följande tabell — är det i tab. 1 närmast gruppen 40-åringar som är belysande för folkseden föräktenskapligt sam-

³ Anders Lignell, 1851, cit. efter Vikman, sid. 287.

⁴ Jfr Wikman sid. 285—287.

Tab. 1. Sexualumgänge för äktenskapet.

	20-åringar		Studenter		40-åringar	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
Haft samlag som ogift.....	301	80	34	40	479	95
Haft samlag först som gift	—	—	—	—	17	3
Aldrig haft samlag	76	20	51	60	10	2
Summa	377	100	85	100	506	100

lag. Det visar sig då att sedvänjan att ha samlag som ogift för männens del tycks ha en nästan hundra procentig utbredning (95 %).

Som tidigare påpekats hände det rätt ofta att de undersökta, när de tillfrågades på någon bestämd punkt, själva spontant berättade något utöver frågans ram för att därmed motivera eller närmare utföra sitt svar. Flera av dem som uppgav att de inte hade haft samlag förrän de blev gifta lämnade exempelvis oombedda motiveringen till sin avhållsamhet från samlag fram till vigseln. Det framkom på så sätt att flertalet av de 17 män i 40-årsåldern som haft samlag först som gifta tillhörde frikyrkliga samfund. Det bör kanske tillfogas att denna sats givetvis inte är omvändbar. Bland den överväldigande majoritet 40-åringar som sagt sig ha haft föräktenskapligt sexualumgänge befann sig många av allt att döma djupt religiösa personer, en del t. o. m. med anställning inom något frikyrkligt samfund. (Detta säger givetvis ingenting om deras religiösa gruppstillhörighet vid tillfället för det redovisade sexualumgänget.)

En liten men anmärkningsvärd grupp utgör de 10 män i 40-årsåldern som förklarade sig aldrig ha haft samlag. Några hållpunkter för att denna uppgift inte skulle vara sanningsenlig framkom egentligen inte i något av fal-

len. Det föreföll nästan undantagslöst röra sig om tystlåtna, behovslösa personer som överhuvudtaget levtt ett tillbakadraget, återhållsamt liv (schizoida naturer, en del av dem möjligen homosexuella).

Frågan om 40-åringarna oftare haft föräktenskapligt samlag än 20-åringarna (och studenterna) kan inte besvaras med ledning av tab. 1 eftersom flera 40-åringar haft sitt första samlag efter fyllda 20 år. För att kunna göra en sådan jämförelse är man tydligen tvungen att se efter hur många av 40-åringarna som haft samlag när de var 20 år. En sådan särskild beräkning visar att 77 % av 40-åringarna haft samlag — som ogifta — före 21 års ålder. Skillnaden mellan detta procenttal och motsvarande tal för 20-åringarna är som synes obetydligt.

Resultatet av undersökningen på denna första punkt blir sålunda att det synes ha varit lika vanligt för 20 år sedan som det är nu att de unga männen hade haft samlag som ogifta när de fyllt 21 år, nämligen i ungefär 80 % av fallen.

Däremot framgår det tydligt av tab. 1 att studenterna skiljer sig från de båda övriga grupperna genom att betydligt större procent av dem inte haft samlag före fyllda 21 år. Denna skillnad är så markerad att den är statistiskt fullt säkerställd trots att de till-

Tab. 2¹. Födelseort och nuvarande bostadsort

O r t s t y p	20-åringar		Studenter		40-åringar	
	Födelse- ort	Bostads- ort	Födelse- ort	Bostads- ort	Födelse- ort	Bostads- ort
	I p r o c e n t .					
Stad med över 30 000 inv.	13·3	15·4	34·1	41·8	19·6	50·7
Stad med mindre än 30 000 inv. ...	8·5	12·5	22·4	12·9	4·6	1·2
Agglomererad landsbygd.....	40·3	37·7	25·9	17·7	28·9	26·9
Ren landsbygd	37·9	34·5	17·6	17·6	46·9	21·2
Summa	100	100	100	100	100	100

frågade studenterna utgör ett relativt fåtal. Medan 80 % av vanliga 20-åringar haft samlag skulle endast 40 % av studenterna ha haft det vid samma ålder.

Båda dessa undersökningsresultat, överensstämmelsen mellan grupperna 20-åringar och 40-åringar i fråga om vanligheten av föräktenskapligt köns-
umgänge i ungdomen och studenternas särställning därvidlag, tillåter emellertid inga säkra slutsatser innan man har närmare kännedom om de tre gruppernas sammansättning. Det är ju möjligt att de tre grupperna har rekryterats av män som kommit från olika socialskikt, från land och stad i olika omfattning o. s. v. Det är därför tydligtvis nödvändigt att driva analysen av undersökningsresultatet djupare just på sådana punkter.

Föräktenskapligt samlag hos män från olika ortstyper

Vid undersökningen frågades dels efter födelseorten, dels efter bostadsorten vid frågetillfället. Det väsentliga vid eventuella miljöbyten under uppväxtåren är givetvis inte om man flyttat exempelvis från den ena småstaden till den andra, från en lantlig by till en annan lika lantlig omgivning osv.

utan om det därvid skett byte av ortstyp. För att möjliggöra en sådan analys av materialet har resp. födelse- och bostadsorter hänförs till fyra grupper.²

I fråga om 20-åringarna visar *tab. 2* som synes endast obetydliga skillnader mellan procenttalen för födelseort och för bostadsort. Detsamma gäller motsvarande procenttal för studenterna, vilka tal ju är mer osäkra på grund av studentgruppens relativa litenhet (85 fall).

Emellertid kan man inte direkt ur dessa talförhållanden dra den slutsatsen att inte flyttning från en ortstyp till en annan förekommit i någon nämnvärd utsträckning. Det är ju möjligt att det gått två flyttningsströmmar i motsatt riktning vilka har verkat utjämnande på talen, exempelvis så att en inflyttning från landsbygden till städerna motverkats av en ungefär lika stark utflyttning från städerna till landsbygden.

För att få klarhet hur därmed för-

¹ I denna och en del följande tabeller är procenttalen redovisade med en decimal, medan de i texten i regel avrundats till hela tal. Självfallet bör den noggrannare angivelsen i tabellerna inte föranleda någon övertro på den siffermässiga exaktheten i dessa undersökningsresultatet.

² Med agglomererad landsbygd avses kommuner med minst $\frac{2}{3}$ av befolkningen boende i tätorter, dvs. orter med minst 200 invånare.

håller sig är man tydligen nödgad att gå till de enskilda fallen och se efter hur ofta nuvarande bostadsort är identisk med födelseorten eller hur i annat fall den inre omflyttningen mellan olika ortstyper gestaltat sig i detta undersökningsmaterial. En sådan detaljbearbetning av materialet har av naturliga skäl intresse endast för grupperna 20-åringar och studenter (40-åringarna bör ju ha haft många möjligheter att växla ort efter 20-årsåldern, dvs. efter den egentliga uppväxttiden som det här gäller att belysa).

En sådan analys av materialet visar att 75 % av 20-åringarna och 45 % av studenterna fortfarande bor kvar på födelseorten. Bland dem som flyttat har bland 20-åringarna 5 % och bland studenterna 12 % flyttat från landsbygd till stad mot endast 2 % resp. 5 % i motsatt riktning. Dessa siffror gör det följaktligen möjligt att för 20-åringarnas del låta procenttalen för födelseort i tab. 2 vara liktydiga med procenttal för uppväxtortens typ.

För studenternas del har däremot redan i 20-årsålden en viss dragning till städerna börjat göra sig gällande. För dem måste också det tillägget göras, att uppväxtorten i själva verket för många har varit dubbel, eftersom de ju som regel gått i skolan i någon stad eller tätort även om de haft sina hem på landsbygden. Studenternas vanligare uppväxt i städer jämfört med övriga 20-åringar skulle alltså strängt taget vara än mer utpräglad än vad som direkt framgår av tab. 2.

I fråga om gruppen 40-åringar visar tab. 2 helt naturligt att den i vår tid vanliga dragningen till storstäderna hunnit göra sig starkare gällande bland dem än bland 20-åringarna. Den höga procentandelen boende i städer med över 30 000 invånare — ungefär hälft

ten av hela antalet — beror till stor del på att många av dessa 40-åringar kom från en mellansvensk industristad med ett invånarantal, som något överstiger gränsen 30 000 men som dock i övrigt inte kan karakteriseras som någon typisk storstad. (Av diskretions-skäl har det ansetts olämpligt att ange stadens namn liksom det inte heller i det föregående uppgivits vilka militära förband de undersökta tillhört.) Den ojämn fördelningen av de undersökta 40-åringarna i fråga om nuvarande bostadsort torde inte på något avgörande sätt ha inverkat på undersökningsresultatet.

För att kunna besvara den uppställda frågan, nämligen om födelseort eller bostadsort är mest användbar vid analysen av sexualvanorna i ungdomen bland de undersökta tre grupperna, torde följande resonemang på basen av de framkomna fakta vara vägledande. För 20-åringarnas del synes det vara tämligen likgiltigt om man utgår från födelseort eller bostadsort eftersom dessa båda orter som regel tillhört samma kommuntyp. Eftersom 20-åringarna inte flyttat till ny ortstyp i någon nämnvärd grad är det ett rimligt antagande att inte heller 40-åringarna gjort det förrän efter 20-årsåldern. Då det i denna undersökning gäller att belysa även 40-åringarnas sexualutveckling under ungdomen, dvs. före 20-årsåldern, skulle följaktligen för deras vidkommande födelseortens typ vara mest relevant för undersökningens syfte.

Gör man då med ledning av tab. 2 en jämförelse mellan de tre grupperna i fråga om födelseort finner man för det första att 20-åringarna och 40-åringarna fördelar sig rätt likformigt på olika ortstyper. En uppdelning på land och stad visar exempelvis att 20-åringarna i 22 % av fallen kommer från stad

och i 78 % från landet, medan för 40-åringarna motsvarande tal utgör 24 % och 76 %.

Studenterna kommer däremot från städerna i större utsträckning än de båda övriga grupperna (av studenterna är ungefär hälften födda i stad och hälften på landet och därtill kommer som nämnts, att studenter som haft sina hem på landet dock som regel gått i skola i stad). Den frågan uppställer sig då, om den tidigare fastställda högre frekvensen bland studenterna av män som inte haft samlag vid 20 år skulle vara att återföra på den olika uppväxtmiljön i stadssamhällen och landsbygds-samhällen och inte så mycket på deras egenskap av studenter.

Gör man emellertid inom grupperna 20-åringar och 40-åringar — sålunda bland icke-studenter — en beräkning av hur vanligt det är med samlag före 20-årsåldern bland dem som är födda på landet resp. i stad, kan man inte påvisa någon skillnad mellan landsbygdsungdom och stadsungdom. Inte heller om man genomför samma beräkning i fråga om dem som är födda i stad med mer än 30 000 invånare eller om man var för sig behandlar grupperna födda på rena landsbygden och födda inom landsbygdsområden med agglomererad befolkning, kan man erhålla några säkra differenser.

Gruppen av studenter är i denna undersökning alltför fåtalig för att kunna ligga till grund för någon sådan jämförelse mellan å ena sidan studenter födda på landsbygd och å andra sidan studenter födda i stad. Man kan emellertid driva analysen av undersökningsmaterialet djupare på denna punkt genom att göra en ytterligare uppdelning på så sätt, att man till en grupp sammanför endast de studenter, som är födda i stad, och till en annan grupp

vanliga 20-åringar, likaledes födda i stad. Man får då två grupper att jämföra med varann bestående av 48 studenter och 82 vanliga unga män i 20-årsåldern. Räknar man ut hur många i dessa båda jämförelsegrupper som inte haft samlag vid 20 år, finner man fortfarande ungefär samma skillnad som när man jämförde hela studentgruppen med hela gruppen 20-åringar (86 % av de vanliga 20-åringarna, födda i stad, har haft samlag mot endast 38 % av studenter, födda i stad).

Slutsatsen av dessa detaljberäkningar blir sålunda att studenternas större avhållsamhet från samlag upp till 20-årsåldern *inte* låter sig återföras på det faktum att de oftare växt upp i stadsmiljö.

Sexualvanor vid uppväxt inom olika socialskikt

Det stöter på stora svårigheter att få fram sådana kriterier på en persons socialklass som är någorlunda säkra och som går att snabbt inhämta vid en direkt utfrågning av ett stort antal personer. En användbar metod är att registrera yrket — i denna undersökning lämpligen fädernas yrken — och sedan tillämpa samma indelning i socialgrupp I, II och III på basen av uppgivna yrken som återfinnes i den offentliga statistiken över andrakammarvalen i Sverige.¹

Resultatet av en genomgång av materialet utifrån dessa principer återfinnes i *tab. 3*. Till jämförelse med riket i dess helhet har i denna tabell även införts motsvarande procenttal från andrakammarvalen 1940. Dessa jämförelsetal avser visserligen en senare tidpunkt — för 40-åringarnas del en

¹ Statistiska Centralbyrån, Riksdagsman-
valen åren 1937—1940.

Tab. 3. Fädernas socialgrupp
(indelning enligt valstatistiken)

		Antal	I procent	I hela riket enligt 2-kammarvalen 1940
Socialgrupp	I	44	4.5	4.7
»	II	351	36.0	37.2
»	III	573	59.5	58.0
	Summa	968	100	100

Tab. 4. Samlag före 20-årsåldern vid
uppväxt inom olika socialgrupper

	Antal som haft samlag	I procent av resp. grupp
Socialgrupp I....	20	45.5
» II....	244	69.5
» III....	459	80.1
Summa	713	—

Tab. 5. De tre grupperna av intervjuobjekt fördelade efter fädernas socialgrupindelning enligt valstatistiken

	20-åringar		Studenter		40-åringar		Samtliga	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
Socialgrupp I..	3	0.8	33	38.8	8	1.6	44	4.5
» II..	113	30.2	46	54.1	192	37.8	351	36.0
» III..	261	69.0	6	7.1	306	60.6	573	59.5
Summa	377	100	85	100	506	100	968	100

avsevärt senare tid — men ger dock åtminstone en viss möjlighet till jämförelse med landet i dess helhet.

Som framgår av tabellen fördelar sig fäderna till alla de utfrågade 968 männen i stort sett på samma sätt som männen i riket i dess helhet.

Tabell 4 avser att visa hur förekomsten av samlag före 20 års-åldern varierar inom de tre socialskikten.

Differenserna mellan den procentuella förekomsten av samlag före 20-årsåldern i de tre socialgrupperna är betydande.

Tabell 5 visar hur de tre grupperna 20-åringar, studenter och 40-åringar fördelar sig på de tre socialgrupperna.

Av tabellen kan man utläsa vad som redan är bekant från särskilda undersökningar angående studenternas sociala ursprung, nämligen att studenter i vårt land kommer från ekonomiskt väl-

situerade skikt i samhället i långt större utsträckning än vad som svarar mot dessa högre socialgruppers procentuella andel av hela befolkningen.¹ Det ligger då nära till hands att misstänka att den lägre förekomsten av samlag under tonåren bland studenterna hänger samman med deras uppväxt i de övre socialgrupperna.

Detta antagande får dock inte stöd av det föreliggande siffermaterialet. Jämför man inom grupperna 20-åringar och 40-åringar hur vanligt det är att unga män i 20-årsåldern haft samlag när de kommer från socialgrupp II och när de kommer från socialgrupp III, finner man inga större skillnader (obetydligt högre procenttal för sam-

¹ Studenternas sociala ursprung. 1945 års universitetsberedning IV, SOU 1949: 48.

Se vidare detta betänkande sid. 28.

lag före 20 år inom socialgrupp III än inom socialgrupp II).

Slutsatserna på denna punkt av undersökningsredogörelsen kan sammanfattas i följande tre satser:

a) Det synes vara långt vanligare bland studenter än bland andra unga män att man ännu vid 20-årsåldern inte haft samlag.

b) Detta förhållande har inte kunnat återföras på det faktum att studenterna oftare än de övriga växt upp i städer.

c) Förklaringen synes inte heller vara att direkt söka i det faktum att de oftare rekryterats från mer välsituerade samhällsskikt.

Möjligen förtjänar det tilläggas att studenternas särställning i fråga om social härkomst rent siffermässigt ter sig mer markerad än i fråga om födelseort. Detta framgår av nedanstående tablå (där procenttalen i överskådlighetens intresse blivit avrundade).

	Födelseort		Social härkomst	
	Stad	Land	Socialgrupp I och II	Socialgrupp III
	Procentuell fördelning			
20-åringar	30	70	30	70
Studenter	50	50	93	7

Några mer vittgående slutledningar torde det dock inte vara möjligt att dra med utgångspunkt från procenttalen i denna tablå, bl. a. av det tidigare påpekade skälet, att studenterna ju i själva verket ofta har gått i skola i någon stad även då de är födda på landet och har haft sina föräldrahem där under hela uppväxttiden.

Med all sannolikhet får man söka förklaringen till skillnaden i förekomst av samlag bland studenter och övriga i

mer subtila sammanhang än vad som är möjligt att utläsa ur de tillgängliga siffrorna. Någon direkt och enkel samvariation med familje-ekonomin torde exempelvis inte föreligga. I stället rör det sig säkerligen om mycket komplexa orsaksförhållanden, där yttre, sociala faktorer såsom bostad, inkomst genom eget arbete, skolgång, nöjestillfällen inom eller utom hemmet osv. flätar sig samman med inre, psykologiska sammanhang såsom uppfostringstyp i föräldrahemmet, traditionella uppförandenormer bland de vuxna inom familjen och den närmaste slakten, känslöbindning mellan föräldrar och barn, auktoritetstryck från tidigare generationer o. d. Något förenklat kan man ju säga att studenterna längre och intensivare än andra ungdomar får inta barnets beroendeställning inom familjen. Den ekonomiska avhängigheten av föräldrarna är som regel större för studenternas del, inte bara därigenom att de måste leva på föräldrarnas pengar utan även — och kanske i högre grad — därigenom att deras långa studie- och utbildningstid nödvändiggör att de fortsätter att bo som barn i huset till 20-årsåldern och kanske än längre. Det ekonomiska och det psykologiska beroendet av föräldrarna kommer på detta sätt att ofta framstå som två sidor av samma sak.

En norsk undersökning tyder också på att sexuell avhållsamhet är relativt vanlig bland studentungdomen.¹ Denna undersökning hade karaktären av en rundfråga till något över 400 manliga studenter som i februari 1945 befann sig i ett koncentrationsläger i Tyskland. En av frågorna gällde hur många som haft samlag. Svaren visade att ungefär 30 % av samtliga tillfrågade inte haft samlag. Bland de yngre — med en genomsnittsalder av 21 1/2 år och sålunda närmast jämförbara med de svenska studenterna i denna under-

¹ Christian Mellbye i uppsatsen Studentmoral, nr 6—7 av tidskriften Universitas, Oslo 1946.

sökning — hade 42 % inte haft könsumgänge (motsvarande procenttal för de svenska studenterna i denna undersökning uppgår som tidigare nämnts till 60 %).

Denna norska undersökning ger också en del glimtar av psykologiskt intresse. Det framkom exempelvis att i genomsnitt 20 % av studenterna varit spritpåverkade vid sitt första samlag. Enligt de tillfrågades egen utsägo skulle vidare kristendomen ha haft betydelse för deras inställning till sexuallivet i likaledes 20 % av fallen. Dessa kristligt sinnade utgjorde ungefär 30 % bland dem som inte haft samlag men endast 10 % av dem som haft det.

Den första sexualförbindelsen

Socialhistorisk bakgrund. Det hör till de mest intressanta och samtidigt mest konstanta dragen i det sätt, varpå det sociala livet organiseras inom olika samhällstyper, både hos primitiva folk och hos kulturfolk i äldre tider, att de socialt sanktionerade handlingsmönstren är strängt knutna till olika ålderskategorier av män och kvinnor. Ett och samma beteende kan t. ex. vara tillåtet för en åldersgrupp och samtidigt strängt förbjudet för andra åldersgrupper av samma befolkning. När en individ övergår från att tillhöra en åldersgrupp till en senare åldersgrupp, brukar detta därför också tydligt markeras inför det sociala kollektivet — stammen, byalaget etc. — genom traditionsbundna riter eller högtidsceremonier. Ofta kan man då finna att under tidernas lopp själva innebörden i riten eller ceremonien förtunnats, medan det yttre tillvägagångssättet lever kvar i form av någon lek eller något upptåg, vars egentliga mål och mening ofta inte är medveten för deltagarna själva.

Sådana traditionella ceremonier är kända även från folklivsforskningen i Sverige. Som exempel kan nämnas den symboliskt återgivna björnjakt i samband med bröllopsceremonierna, som

förekom framförallt i Norrland och som sannolikt utgjorde kvarlevan av något manbarhetsprov.¹ Ett annat exempel är sedan att »dansa bort bruden», vilken sedvänja i stiliserad form återgav en kamp mellan gifta och ogifta om brud och brudgum.² Om man så vill kan man spåra rester av sådana seder och bruk även i våra dagars s. k. svensexä, som ju markerar den blivande äkta mannens avsked från ungarlarnas lag.

Grundsatsen om successivt olika sederregler för olika åldersklasser inom befolkningen är säkerligen av väsentlig vikt för förståelsen av hur ungdomens sexuella sedvänjor utvecklats även i vårt land fram till nutiden. Det finns nämligen mycket som tyder på att för vårt lands vidkommande konfirmationen kommit att överta rollen av en slags manbarhetsrit från ännu äldre traditionella handlingsätt. Inom facklitteraturen på området anges från flera håll i vårt land, hur för pojknas del konfirmationen skulle åtföljas exempelvis av en särskild festlighet som kallas »mannalag» till tecken på att pojken blivit karl o. d. Det är ju också en ända in i våra dagar allbekant tradition att pojken eller flickan särskilt på landsbygden betraktades som »vuxen» i och med konfirmationen och som tecken därpå även fick klä sig annorlunda o. d. (långbyxor för pojkar, lång klänning och uppsatt hår i stället för flätor för flickorna osv.).

Utifrån dylika samlade erfarenheter anser sig också *Wikman* kunna fastslå att den i Sverige förhärskande sederregeln de senaste århundradena varit, att ungdomarna tilläts umgås med

¹ E. Hammarstedt. Kvarlevor av en Frös-ritual i en svensk bröllopslek, Svenska landsmål 1911.

² Schurtz, Altersklassen und Männerbünde, 1902.

varann utan direkt kontroll av de vuxna — särskilt i nattfrieriets form — efter konfirmationen, vilken som regel ägde rum vid 15 års åldern. Ofta skulle dock den egentliga sexuella debuten äga rum först ett par år senare. För flickornas del skulle sålunda det egentliga nattfrieriet och därmed likställda sexuella umgängesformer ha uppskjutits till 17—18 års åldern och för pojknas del ända till 18—20 års åldern. Denna relativt höga ålder skulle ha varit vanlig särskilt i de nordliga landskapen Jämtland, Ångermanland, Västerbotten. Mellan övriga landsändar skulle variationerna därvidlag sannolikt ha varit rätt stora. Enligt *Wikman* skulle ännu längre tillbaka i tiden den sexuella debuten sannolikt ha skett vid en senare ålder.¹

Det har tidigare i denna undersökningsredogörelse kunnat konstateras att av de tillfrågade inemot tusen männen praktiskt taget samtliga till mogen ålder komna sagt sig ha haft samlag före äktenskapet och att även bland de yngre majoriteten — med studenterna i markerad undantagsställning — likaledes förklarar att de redan börjat idka köns-umgänge. Utifrån ett socialpsykologiskt betraktelsesätt är det orimligt att anta att en så allmänt utbredd sed skulle stå i strid med tidigare gängse moral-konvention. Mer fruktbart för den fortsatta diskussionen av den empiriskt konstaterade »folkseden föräktenskapligt samlag» är det i stället att anlägga den nyss i korthet refererade social-historiska aspekten angående system av sexuella beteenderegler med mycket olika innehåll för olika åldersgrupper.

Från det svenska bondesamhällets tid är det också känt att den relativa friheten i umgänget mellan könen under

ungdomstiden kontrasterade mot de stränga krav på åtskillnad mellan man och kvinna och strikt, livslång monogami, som upprätthölls för vuxna personer. Problemet för nutidens del skulle då — som tidigare antytts — ligga däri att de sociala förutsättningarna för seden försvunnit eller blivit helt annorlunda medan själva sedvänjan dock lever kvar. Vad som då synes ha skett och i viss mån fortfarande sker i fråga om officiell sanktion åt ungdomens sexuella beteendevanor är, att de regler som enligt gammal hävd gällt vuxnas sexualliv vridits tillbaka till att gälla även i ungdomen. Någon ersättning för de normer som sedan gammalt funnits inom de relativt fast organiserade ungdomsgrupper som i vårt land kallats ynglingalag har samhällsutvecklingen däremot inte framskapat.

Det förtjänar kanske särskilt påpekas att denna historiska utveckling sålunda är alltför komplicerad för att, som ibland sker, kunna sammanfattas i någon enkel formel om att den kristna moralen eller »anständighet och moral» överhuvudtaget förlorat sitt grepp om sinnena. Verkliga förhållandet synes snarare helt schematiskt kunna uttryckas så, att när kyrkan alltsedan medeltiden sökte få inflytande över folkets sexualseder så kröntes detta med framgång i första hand bara i fråga om de vuxnas samliv, så att ju numera det monogama äktenskapet därvidlag framstår som en allmänt godtagen norm. I fråga om ungdomens sexualliv kan man däremot inte konstatera någon sådan sammansmältning av äldre, förkristna moraltraditioner och de senare till vårt land inkomna kyrkliga betraktelsesätten. För ungdomens del synes det vara en historiskt riktigare formulering att säga, inte att den kyrkliga moralen förlorat sitt grepp om sinnena utan att den

¹ Wikman, kap. 1.

aldrig lyckats få ett sådant grepp, detta givetvis här sagt utan alla värderingar i vare sig positiv eller negativ riktning.

Även om denna formulering utsäger något väsentligare om det som skett, innebär dock självfallet även den en grov förenkling. Under ett kortare historiskt perspektiv, någon mansålder tillbaka e. d., kan man givetvis även hävda att sekulariseringen gripit omkring sig till att gälla även de sexuella beteendenormerna. Gammalt och nytt har säkerligen därvid flätat sig samman till ett idéhistoriskt skeende av mycket komplicerad beskaffenhet. Några orsakstrådar finns sammanförda i följande citat.

»Det är ett intressant faktum, att de från bondesamhället härstammande sedvänjorna med deras relativt svaga auktoritära hämningar för ungdomens sexualliv hölls vid makt så länge, att de kommit att göra sig gällande jämsides med modernare sederegler och sålunda förstärkts, innan de började dö bort. Folkets religiösa sekularisering minskade de kyrkligt sanktionerade förbudens makt. En annan betydelsefull faktor var emancipationsidéernas genombrott, varigenom även den intellektuella överklassen kom att acceptera en friare syn på de sexuella förbindelserna. Propagandan för födelsekontroll, diskussionen om den 'fria kärleken' inom de radikala rörelserna mot slutet av 1800-talet, Ellen Keys teori att 'passionen har rätt' och att det som är 'synd' är det sociala hyckleriet och slutligen psykoanalysen hann att få stort inflytande innan sedvänjorna från det gamla bondesamhället hade försvunnit. Denna sammansmältning av gamla sedvänjor med modern frigjordhet kan måhända förklara, varför sexuella förbindelser före äktenskapet är så vanliga i Sverige.»¹

Ålder vid första samlaget

Mot bakgrunden av det nu sagda bör det vara klart att ledmotivet vid utforskandet av ungdomens sexualliv i våra dagar främst måste bli att söka se efter hur det är organiserat med av-

seende på den ålder då man brukar börja ha samlag, i vad slags förbindelser det sexuella umgänget då sker, parternas ålder i förhållande till varann osv. I bakgrunden skymtar då hela tiden — även om det inte kan upprepas inför varje nytt moment av undersökningsredogörelsen — frågan om man även nu för tiden kan tala om sådana typiska utvecklingsförlopp och oskrivna lagar för »ynglingalaget» som tydligen gällt förr i världen.

Den första frågan gäller åldern vid första samlaget. På denna punkt vet man anmärkningsvärt litet genom tidigare undersökningar på svenskt material. Även under senare årtionden synes man i regel ha funnit ämnet alltför ömtåligt för att göras till föremål för empirisk forskning. Betecknande nog är också de undersökningar, som dock trots allt kommit till stånd, utförda av läkare.

Sålunda genomförde *Welander*, professor i hud- och könssjukdomar vid S:t Görans sjukhus i Stockholm, under åren 1905—1907 en utfrågning av sina patienter angående deras ålder vid den första sexuella förbindelsen.² Han fick på detta vis ihop ett rätt stort material (632 fall) som dock givetvis var ensidigt sammansatt, dels därför att det utgjordes av patienter inom en hud- och könsläkares klientel och dels därför att flertalet patienter tillhörde vad han kallade »arbetsklassen». Eftersom de framkomna siffrorna dock har sitt stora intresse förtjänar följande huvudresultat att citeras.

Welander uppdelade sitt material i stockholmare och icke-stockholmare. Av stockholmarna hade inte mindre än 20 % haft sitt första samlag före fyllda

² Edvard Welander. Några ord om de veneriska sjukdomarnas bekämpande. Hygeia nr 12. 1908.

¹ Alva Myrdal, a. a. sid. 62.

16 år och 72 % mellan 16 och 20 år. Endast ett fåtal av dessa manliga patienter hade sålunda haft sitt första könsumgänge efter 20 års ålder. Även bland icke-stockholmarna hade i runt tal 20 % av männen haft samlag före 16 år och 73 % mellan 16 och 20 år — sålunda i stort sett samma siffror. Även om dessa procenttal som sagt inte kan sägas vara hämtade från ett normalmaterial och inte heller ur andra synpunkter representativa för dåtidens ungdom ger de i alla händelser en antydning om att könsumgänge under eller strax efter pubertetsåren inte varit någon sällsynthet bland den manliga ungdomen under senare delen av 1800-talet.

Från senare år finns veterligen inga större svenska siffermaterial publicerade angående den vanliga åldern för männens del vid första sexualumgänget. Av den tidigare citerade uppsatsen av *Inge v. Hofsten* (1944) framgår att av 63 värnpliktiga, som lämnat svar på denna fråga, hade 58 uppgivit att de haft könsumgänge och därvid uppgivit en ålder vid första samlaget varierande mellan 13 år och 21 år. Medianåldern utgjorde 17,9 år. Detta undersökningsmaterial var dock — som *v. Hofsten* också uttryckligen framhållit — alltför litet för att tillåta några bestämda slutsatser.

Från själva utfrågningen av de militärinkallade i denna undersökning förtjänar det antecknas som ett belysande men mot bakgrunden av det tidigare sagda inte egentliga förvånande fenomen, att de tillfrågade i sin spontana kommentar till frågan om deras första samlag så gott som aldrig gav uttryck för någon känsla av genans eller ånger då de berättade om sitt utomäktenskapliga könsumgänge i ungdomen. För praktiskt taget samtliga föreföll det i stället framstå som en ur moralisk syn-

punkt fullt tillåten eller åtminstone indifferent handling.

Beträffande de siffror som redovisas i den följande tabellen (nr 6) angående den uppgivna åldern vid första samlaget ligger inte heller osäkerheten så mycket däri, att de tillfrågade medvetet kan ha gett missvisande svar. En större felkälla har man sannolikt att söka i omedvetna och oavsiktliga minnesfel. Det är heller inte säkert att dessa möjliga minnesfel utjämna varann därigenom att den ene som minns fel uppger för låg ålder, den andre däremot för hög ålder. Det är nämligen troligt att känsloreaktionerna hos de tillfrågade oftare gått i den riktningen, att man omedvetet angett en ålder vid första samlaget som legat något över den verkliga än att man tvärtom influerats av någon lust att bravera med att ha gjort sin första »erövring» vid unga år. Möjligt är också att sådana störande moment av affektiv natur kan ha gjort sig mer gällande i fråga om 40-åringar, som ju måste ha haft större faktiska erinringssvårigheter, än i fråga om 20-åringarna.

Det bör observeras att i tabell 6 givetvis endast medtagits de 20-åringar som sagt sig ha haft samlag. För att möjliggöra en jämförelse gäller tabellens siffror vidare endast de 40-åringar som haft samlag före 21 års ålder. Åldern vid första samlaget för hela gruppen 40-åringar — vilket ju är det utslagsgivande för beräkandet av »normalåldern» vid första samlaget för männens del — kommer att närmare analyseras i ett senare sammanhang.

I tabell 6 är vidare gruppen studenter inte medtagen, eftersom så få inom denna grupp (34 st.) haft samlag. Av dessa 34 studenter hade de flesta (29 st.) haft sitt första samlag i åldern 17—19 år. Ingen av studenterna hade

Tab. 6. Ålder vid första samlaget
(för dem som haft samlag före
21 års ålder)

Uppgiven ålder	20-åringar		40-åringar	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Före 15 år ..	12	4.0	9	2.3
15 år.....	30	10.0	13	3.3
16 år.....	69	23.0	57	14.7
17 år.....	74	24.3	86	22.2
18 år.....	68	22.7	98	25.3
19 år.....	36	12.0	75	19.4
20 år.....	12	4.0	49	12.7
Summa	301	100	387	100

Medianålder: 20-åringar 17.1 år,
40-åringar 18.0 år

Genomsnittsålder: 20-åringar 16.9 år,
40-åringar 17.7 år

haft könsumgänge före 16 år och 4
först vid 20 år.

Den direkta jämförelsen mellan
sexualvanorna under de första 20 åren
inom de båda generationerna ger all-
så till resultat, att de vid undersökning-
en 40-åriga männen sagt sig ha varit
genomsnittligt ca 1 år äldre vid första
sexualumgänget. Om man bortser från
de osäkra decimalerna, får man fram
en medelålder av 17 år hos de yngre
och 18 år hos de äldre. (Skillnaden
mellan medianålder och genomsnitts-
ålder blir som synes obetydlig.)

Skillnaden mellan genomsnittsåldern
vid första samlaget för 40-åringarna
och för 20-åringarna är statistiskt fullt
säkerställd. Får man döma efter
dessa siffror skulle sålunda den man-
liga ungdomen nu för tiden genom-
snittligen börja idka könsumgänge vid
yngre ålder än för tjugo år sedan.

En sådan slutsats stödes också av
förändringar som man kunnat iakttaga
under de senaste årtiondena inom ett
par närliggande områden.

Det har sålunda kunnat konstateras,
att frekvensen av gonorrhé i Sverige

efter kriget ligger proportionsvis högre
för åldrarna under 20 år än inom högre
åldersgrupper.¹

Vidare kan man ur officiella statis-
tiska källor utläsa att de ogifta möd-
rarna nu för tiden i genomsnitt är något
yngre än tidigare, vilket kanhända
skulle kunna indicera att även deras
manliga sexualpartner genomsnittligen
varit något yngre (det skall senare i
denna undersökning visas att männen
mycket ofta uppgivit sig haft det första
samlaget med jämnåriga kvinnor).

Orsakerna till en sådan tidigare
sexualdebut för männens del nu för
tiden är hittills outforskade. Säkerligen
får man inte enbart söka orsakerna i
ändrade yttre samhällsförhållanden
eller i en »ny sexualmoral». Enligt en
del undersökningar skulle nämligen ål-
dern för inträde i puberteten ha för-
skjutits något år nedåt.²

Genomsnittlig ålder vid första samlaget inom gruppen 40-åringar

Det påpekades tidigare att »normal-
åldern» för männen vid första samlaget
inte kunde beräknas med ledning av
tabell 6, eftersom denna endast omfat-
tade 20-åringar samt de 40-åringar som
haft samlag före 21 års ålder. Flera
av 40-åringarna hade emellertid haft
sitt första könsumgänge efter 21 år, och
i fråga om 20-åringarna måste man ju
ta hänsyn till att många av dem skulle
komma att ha samlag när de blivit
något äldre.

I tabell 7 har därför gjorts en sär-
skild sammanställning av den uppgivna
åldern vid första samlaget för hela grup-
pen 40-åringar.

¹ Se diskussioner i bilaga C med statistiska
uppgifter.

² Se vidare sid. 89.

Tab. 7. Ålder vid första samlaget (samtliga 40-åringar)

Uppgiven ålder	Antal	Procent	Uppgiven ålder	Antal	Procent
Under 15 år	9	1.78	25 år	14	2.77
15 år	13	2.57	26 år	5	0.99
16 år	57	11.29	27 år	1	0.20
17 år	86	17.03	28 år	4	0.79
18 år	98	19.41	29 år	1	0.20
19 år	75	14.85	30—34 år	10	1.98
20 år	49	9.70	Över 35 år	3	0.59
21 år	17	3.37	Aldrig haft samlag	10	1.98
22 år	22	4.36			
23 år	12	2.38			
24 år	19	3.76	Summa	505	100

Medianåldern = 18.9 år

Kumulativ procent

t. o. m. 15 år	4 %
» 20 år	77 %
» 25 år	93 %
» 30 år	95 %

Denna tabell åskådliggör alltså vid vilken ålder svenska män, födda omkring år 1900, sagt sig ha haft sitt första samlag, givetvis med reservation för de allmänna felkällor som redovisats i tidigare sammanhang. Som synes skulle detta vanligen ha varit vid omkring 19 års ålder med rätt stor spridning både åt lägre och högre åldrar.

Det kan framhävas som anmärkningsvärt att inte så få enligt egen uppgift haft samlag före fyllda 15 år. I hela materialet (20-åringar och 40-åringar sammantagna) utgör dessa 21 personer. I dessa fall skall det ha rört sig om fullbordade samlag, alltså inte om sexuella lekar e. d. (Många av de tillfrågade berättade spontant att de redan som småpojkar utfört en del manipulationer med könsorganen tillsammans med andra pojkar eller med jämnåriga eller yngre flickor, men dessa bland barn vanliga lekar har givetvis ej redovisats som könsumgänge.)

Det kan tilläggas att ingen av dessa

21 män som sålunda haft könsumgänge redan före 15 år sedermera i livet genomlöpt en sexuell utveckling av anmärkningsvärt slag, såvitt detta kunde bedömas vid undersökningssamtalet med var och en av dem. Inte heller i övrigt framträdde de därvid som på något sätt säregna människor.

Många av de 40-åringar som haft samlag först efter 30-årsåldern gav däremot intryck av att vara något egenartade till sin läggning. I många fall rörde det sig nämligen av allt att döma om neurotiska och allmänt hämmade individer. Någon säker slutsats kan dock inte dragas av de mer flyktiga observationerna vid undersökningssamtalet.

Ålder vid första samlaget för män med olika uppväxtort och från olika socialskikt

Det har tidigare för detta undersökningmaterial kunnat påvisas att födelseortens typ som regel är liktydig med uppväxtortens typ. Frågan blir då om man kan påvisa någon skillnad i fråga om åldern vid första samlaget beträffande män från land och stad.

Det visar sig emellertid att man vid

en sådan uppdelning av materialet inte får fram några säkra skillnader i det fallet. Detta negativa — men därför inte ointressanta — undersökningsfynd gäller lika för 20-åringar och 40-åringar. Inte heller om man indelar grupperna »födda i stad», resp. »födda på landet» i underavdelningarna »stad med över 30 000 invånare» och »stad med mindre än 30 000 invånare» samt »agglomererad landsbygd» och »ren landsbygd» kan man påvisa några säkra skillnader.

Slutsatsen skulle sålunda bli att åtminstone i detta undersökningsmaterial de unga männen sällan växer upp i en storstad, i en vanlig stad, på rena landsbygden eller inom tätorter på landsbygden.

Detta undersökningsresultat står i god överensstämmelse med ett tidigare fynd i denna undersökning, nämligen att det också skulle vara ungefär lika vanligt att de unga männen levat avhållsamt upp till 20 års ålder fast de växt upp på orter av olika typ.

I detta tidigare avsnitt av redogörelsen framhölls också att det inte heller fanns någon säker skillnad i fråga om antalet abstinenta unga män när man jämförde olika socialgrupper med varann. Procenttalet för dem som ej haft samlag vid 20 år var något större för socialgrupp II än för socialgrupp III men skillnaden var ej statistiskt säker.

Den genomsnittliga åldern vid första samlaget är något lägre för unga män med fäder inom socialgrupp III än inom socialgrupp II. Denna skillnad är dock inte statistiskt säkerställd. Antalet inom grupperna 20-åringar och 40-åringar med fäder inom socialgrupp I är alltför ringa för att kunna läggas till grund för några beräkningar. Inom gruppen studenter är som nyss sades

antalet av dem som haft samlag alltför litet för att man skulle kunna utföra någon analys angående åldern vid första samlaget.

Den första sexualförbindelsens art

För att ge det rätta perspektivet på den fråga som det nu närmast gäller att belysa med ledning av det föreliggande undersökningsmaterialet, nämligen kontrahenternas personliga förhållande till varann vid tiden för deras första sexualumgänge, kan det vara skäl att för ett ögonblick återknyta till det socialhistoriska betraktelsesätt som redan tidigare flera gånger fått framtona som skildringens ledmotiv.

Först och främst må då erinras om att man i det gamla bondesamhällets tid i vårt land sannolikt haft en strikt genomförd social åldersgruppering, så att förhållandet mellan könen reglerades av olika sedvänjesystem för ungdomar och för vuxna. För de vuxnas vidkommande hölls det styvt på kvinnosida och manssida i kyrkan och på festligheter av olika slag, den gifta kvinnan skulle på många håll i vårt land gå några steg efter sin make när de var ute och gick tillsammans osv. Rester av sådana sedvänjor kan man ju för övrigt spåra än i dag ute i bygderna. Huvudregeln var sålunda en markerad kategoriklyvning och distans mellan könen vid alla offentliga och sällskapliga sammankomster. Personliga känslor för den andra parten fick inte heller komma till synes. Smekningar, kyssar o. d. i andras åsyn uppfattades som tecken på svaghet och opassande brist på behärskning.¹

Flera av dessa regler gällde även ungdomarna, särskilt kravet på klar rågång mellan könen vid alla offentliga tillfällen, kyrkogång o. d. Även de tabuliktande föreställningarna kring allt

¹ Jfr Wikman, a. a. 12 kap.

som rörde smeksamhet och förtroliga kärlekstecken hörde sannolikt till god ton och gott sätt även ungdomar emellan. Den höviska kvinnodyrkan som återspelas i riddartidens trubadurpoesi har säkerligen heller aldrig haft något nämnvärt inflytande på de breda lagrens sexualvanor i vårt land.

Skillnaden mellan de sexuella sedereglerna för vuxna och för ungdomar framträder däremot klart, om man har i åtanke de särskilda regler för närmanden könen emellan i form av nattfrieri och annan nattlig samvaro mellan män och kvinnor vid bestämda högtider o. d. som tidigare skildrats. Därvid gick ju huvudregeln snarare ut på att garantera goda möjligheter för de unga männen att träffa sitt val bland många kvinnor och givetvis även omvänt för kvinnornas del. Som ett i våra ögon roande exempel på hur denna skillnad mellan natt och dag upprätthölls när det gällde de ungas samvaro kan nämnas, att det i vissa trakter i Dalarna skall ha varit mycket opassande för en ung man att hälsa eller i övrigt visa några tecken till igenkännande när han på bygatan i dagsljus mötte den unga kvinnan han sovit ihop med under natten (cit. efter *Wikman*.)

Av vikt i detta sammanhang är emellertid att återigen fastslå att denna relativa sexuella frihet ungdomarna emellan inte innebar någon som helst promiscuitet e. d. Det var inte frågan om någon överträdelse av gällande sederegler i ungdomligt övermod utan ett underordnande under andra regler än de som gällde för vuxna, gifta personer. Det var exempelvis inte tillåtet för en kvinna att vid nattfrieriet ha samlag med den ena mannen efter den andra. Kontrollen över att alla sådana regler följdes var säkert inte mindre sträng eller effektiv därför att den i

första hand utövades av de unga själva i deras sociala gruppbildningar, »ynglingalag» o. d.

I och med konstaterandet av en sådan »särslagstiftning» för ungdomar i fråga om de oskrivna lagarna för socialt beteende mellan personer av olika kön följer också, framhåller *Wikman*, att man egentligen inte kan tala om ungdomarnas sexualförbindelser som ett slags proväktenskap i syfte att pröva parternas fruktsamhet. Det är visserligen antagligt att iråkad graviditet hos en kvinna var liktydigt med äktenskap, men denna sats är säkert inte omvändbar så att äktenskap som regel skulle följa först i och med att kvinnan blev havande.

Det får väl heller inte betraktas som ett alltför djärvt språng i tiden om man ser kvarlevor av sådana gamla sexuella sederegler, som nu berörts, i begreppen »ha sällskap», »gå stadigt» o. d., vilka otvivelaktigt alltjämt spelar en stor roll inom den folkliga föreställningsvärlden. Som läkare vid polikliniker för sexuell upplysning och även inom barnpsykiatrisk praxis, där ju även frågan om föräldrarnas förhållande till varann vid barnets tillblivelse ofta kommer på tal, möts man inte så sällan av repliker av typen: »Nej, vi var inte förlovade då men vi hade sällskap». Det bör kanske tillfogas att sådana svar är vanliga inte bara från landsbor utan även från stadsbor.

Det var därför heller inte överraskande att vid provundersökningen angående formulärets användbarhet (se ovan) finna att de tillfrågade ofta spontant använde orden »stadigt sällskap» e. d. Inte heller under den fortsatta materialinsamlingen uppstod egentligen några svårigheter att få de tillfrågade att förstå innebörden i denna frågepunkt på formuläret. Första samlag

Tab. 8. Förbindelsens art vid första samlaget (samtliga män som haft samlag före 21 år)

Första samlaget med	20-åringar		Studenter		40-åringar	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
Maka	0	0	0	—	0	0
Fästmö	21	7.0	1	—	11	2.8
»Stadigt sällskap»	104	34.7	17	—	120	31.0
Tillfällig förbindelse	176	58.3	16	—	256	66.2
Summa	301	100	34	—	387	100

»med maka» eller »med fästmö» (= eklaterad förlovning) var givetvis också frågor som inte kunde ge anledning till någon tvekan vid formulärets ifyllande. Begreppet »tillfällig förbindelse» måste däremot sannolikt uppfattas som något heterogent och omfattande individuella sexualrelationer av något olika typ. Till denna grupp hänfördes naturligtvis först och främst alla svar som angav att mannen och kvinnan tidigare inte alls känt varann. Dessutom räknades emellertid dit även de fall, då mannen och kvinnan visserligen kände till varann och kanske också umgåtts något, varit skolkamrater eller tillhört samma bekantskapskrets e. d. men utan att det mellan dem uppstått någon mer varaktig, ömsesidig känslöbindning. Om exempelvis en man berättade att han träffat kvinnan tidigare och mycket väl visste vem hon var, kanske dansat med henne just den kvällen det hände osv. men sedan aldrig haft samlag med henne mer eller först efter flera månader utan att ha haft någon kontakt med henne under mellantiden, så räknades detta som en »tillfällig förbindelse». Vad man egentligen ville ha fram var ju om könsumgänget inneburit ett led i en förbindelse, byggd på känslögrund (»kontrektation») eller endast en mer renodlat genital utlevelse (»detumescens»). Av naturliga skäl är det troligt

att denna gräns i en del fall varit svår att dra för den tillfrågade, men det allmänna intryck man fick under materialinsamlingen var dock att det som regel stod rätt klart för vederbörande vad läkaren frågade honom om.

Huvudresultatet av utfrågningen på denna punkt framgår av *tabell 8*. För att jämförelsen mellan gruppen 40-åringar och de båda övriga grupperna skulle bli korrekt, har i denna tabell endast räknats med de 40-åringar som haft samlag innan de fyllt 21 år.

Någon procentberäkning för studenternas del har inte ansetts motiverad i tabellen, eftersom det är så få av dem som haft samlag. Det visar sig emellertid att av de 34 studenter, som haft könsumgänge, ungefär hälften haft det i en mer fast förbindelse och hälften i en lös förbindelse.

En jämförelse mellan grupperna 20-åringar och 40-åringar i tab. 8 ger det intressanta utslaget, att den manliga nutidsungdomen snarast skulle tendera till att oftare knyta fasta sexualförbindelser redan från början än de unga männen ett par decennier tillbaka. Det har tidigare sagts att man givevis måste räkna med en viss osäkerhetsmarginal för dessa siffror beroende på erinringssvårigheter eller direkta minnesfel hos de tillfrågade på affektiva grunder o. d. I detta tidigare sammanhang klaggjor-

des emellertid också att tendensen i dessa minnesfel snarast kunde väntas gå i den riktningen, att de tillfrågade uppgav en senare ålder än den verkliga för sitt första samlag och att denna tendens troligen skulle göra sig starkare gällande inom gruppen 40-åringar än inom gruppen 20-åringar. På analoga grunder kan det antagas att tendensen hos eventuella minnesfel i fråga om den första sexualförbindelsens art har gått i samma påbättrande anda, så att man låtit en egentligen tillfällig förbindelse gälla för att vara en fast förbindelse, samt vidare att denna tendens troligen gjort sig mer förnimbar för 40-åringarna än för 21-åringarnas del. Slutsatsen skulle bli att de skillnader i procenttal som framträder i tab. 8 och som anger en högre frekvens av första samlag med fästmö och »stadigt sällskap» för 20-åringarna än för 40-åringarna snarare skulle vara för små än för stora. Man skulle med andra ord i själva verket ha anledning räkna med att 40-åringarna haft sitt första samlag i en tillfällig förbindelse ännu något oftare i jämförelse med 20-åringarna än vad som framgår av siffrorna i tabellen (66 resp. 58 %).

Sannolikt har man därför att räkna med en reell olikhet mellan 40-åringar och 20-åringar i detta avseende, trots att skillnaderna mellan procenttalen inte är fullt statistiskt säkerställda. I fråga om första samlag med fästmö är skillnaden statistiskt sannolik och i fråga om tillfällig förbindelse något mindre.

Detta empiriska undersökningsresultat, nämligen att sexualrelationerna mellan nutidsungdomar troligen tenderar mot större stadga än förr i världen, står i god överensstämmelse med vad många sakliga bedömare kommit fram till utifrån mer teoretiska överväganden

men däremot onekligen i strid med vulgaruppfattningen om en tilltagande sexuell lösaktighet bland de unga.

En sådan populäruppfattning får intet stöd i den sakliga forskningen. Som exempel kan följande avsnitt citeras ur *Welanders* undersökning från seklets början.

»De förhållanden, under vilka det första könsumgänget utförts, äro ganska olika i Stockholm och övriga delar av landet, framför allt å landsbygden. I Stockholm har detta i icke mindre än 60 % utförts med alldeles obekanta kvinnor, under det att så varit förhållandet i blott 20 % uti andra städer samt endast 2,5 % å landsbygden.

Med hemmavarande döttrar, tjänsteflickor har första könsumgänget utövats i Stockholm endast i 13 %, i andra städer i 50 %, å landsbygden däremot i 91 %. Orsaken härtill är ganska tydlig; å landsbygden uppstår ofta en kärleksförbindelse mellan drängar och tjänsteflickor eller hemmavarande döttrar; mången gång ha de, fast i skilda bäddar, kunnat ligga i samma rum tillsammans med husbondefolket eller flickans föräldrar, varigenom ett mera ogenerat förhållande dem emellan uppstått; vid lägligt tillfälle har ock ett könsumgänge blivit utövat. Helt olika är förhållandet i Stockholm, där det mången gång är en ren tillfällighet, att en yngling, ej sällan drucken, träffar en kvinna, som lockar honom att utföra det första könsumgänget. Detta kunna vi spåra av den plats där detta utförts (jag vill påpeka att detta gäller arbetsklassen). I Stockholm händer det emellanåt, att ett tillfälligt sammanträffande i det gröna blir anledningen till könsumgänge med en alldeles obekant kvinna; än oftare händer det att ett tillfälligt sammanträffande å gatan ger anledning till att ynglingen följer kvinnan till hennes bostad eller ännu oftare till ett hotell, där könsumgänget utövas. I Stockholm har ock det första könsumgänget i 59 % utövats inne i rum och blott 38,5 % ute i det gröna. Helt annat är förhållandet å landsbygden; där blir det ofta svårt att inomhus utöva könsumgänge, däremot gives lätt tillfälle därtill, isynnerhet under sommaren, ute i det fria; vi finna ock att i ej mindre än 66,7 % har detta å landsbygden skett i det fria och blott 33 % inomhus.»

Som ett auktoritativt uttryck för den

Tab. 9. Förbindelsens art vid första samlaget (40-åringar)

Första samlaget med	40-åringar som haft första samlaget				Samtliga 40-åringar	
	före 21 års ålder		efter 21 års ålder		Antal	Procent
	Antal	Procent	Antal	Procent		
Maka	0	0	17	15·6	17	3·4
Fästmö	11	2·8	22	20·2	33	6·7
»Stadigt sällskap»	120	31·0	45	41·3	165	33·2
Tillfällig förbindelse	256	66·2	25	22·9	281	56·7
Summa	387	100	109	100	496	100

sakliga och initierade bedömningen av frågekomplexet ur nutidssynpunkt kan följande avsnitt ur *Befolkningsskmissionens betänkande i sexualfrågan* (SOU 1936: 59) citeras:

»Allmänna omdömen kräva på detta område stor försiktighet. Vissa utvecklingslinjer äro dock tydligt framträdande. Det kan sålunda med goda skäl framhållas, att äldre tiders på en gång lättfärdigare och mindre uppriktiga könsmoral icke passar i stycke med den moderna tidens livsstil, som allmänt kräver större saklighet, allvar och ansvar. Just dessa drag göra ungdomen nu till dags mera medveten om sina livsproblem och göra även, att dessa problem framstå personligen svårare än i äldre tider, då man mera halkade fram efter en ofta mycket bekvämt tillrättalagd yttre konvention. I vissa sociala skikt — främst kanske den lägre medelklassen — hava livsproblemen även i och för sig blivit svårare, bland annat på grund av de viktiga utsikterna till snar framkomst och bärning inom yrket. Med det allvarigare grepp på livsproblemen, som framträder i att dessa nu öppet och uppriktigt diskuteras på ett sätt, som stundom måste stöta en äldre generation, van vid 1800-talets större personliga förtrogenhet, är i sista hand ett tecken på stegrad moralitet hos ungdomen och icke på motsatsen.»

I fråga om gruppen 40-åringar redovisades i tab. 8 endast de som haft köns-
umgänge före 21 års ålder. Det är ju nämligen mycket troligt att de som börjat ha samlag först efter denna ålder oftare haft detta i mer stadigvarande förbindelser.

Att så verkligen tycks vara förhållan-
det framgår med all önskvärd tydlighet
av tab. 9, som anger motsvarande pro-
centtal som i tab. 8 men dels för hela
gruppen 40-åringar, dels separat för
dem som haft första samlaget före resp.
efter 21 års ålder. De 10 män som en-
ligt egen utsago överhuvud ej haft sam-
lag har givetvis ej medräknats i tabel-
len.

Det bör kanske särskilt påpekas som
en anmärkningsvärd upplysning i tab. 9,
att även om man räknar med samtliga
till mogen ålder komna män så har
drygt hälften haft sina första erfaren-
heter av intimt sexualumgänge i en för-
bindelse av mer tillfällighetsbetonad
karaktär. I övrigt synes emellertid
regeln vara att ju längre en man vän-
tar med första köns-umgänget, desto
vanligare blir det att han inleder det
intima samlivet tillsammans med en
kvinna till vilken han har en mer
stadigvarande och känslgrundad för-
ankring. De män som börjat idka köns-
umgänge före 21 år har i $\frac{2}{3}$ av fallen
haft endast lös kontakt med kvinnan,
medan de män som börjat först efter
21 år haft lös förbindelse i endast $\frac{1}{3}$
av fallen.

Det har tidigare i denna undersök-
ningsredogörelse kunnat konstateras att
grundsatsen om att uppskjuta det in-
tima sexualumgänget till efter ingånget

Tab. 10. Förbindelsens art vid första samlaget (hela materialet indelat efter åldern vid första samlaget)

Första samlaget med	20-åringar som haft första samlaget vid				40-åringar som haft första samlaget vid			
	15-16-17 år		18-19-20 år		15-16-17 år		18-19-20 år	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
Fästmö eller »stadigt sällskap» ..	61	35·5	62	53·4	30	19·3	101	45·5
Tillfällig förbindelse	111	64·5	54	46·6	126	80·7	121	54·5
Summa	172	100	116	100	156	100	222	100

giftermål tycks tillämpas endast i undantagsfall i vårt land, åtminstone för männens del. I hela materialet av män i 40-årsåldern är det endast något över 3 % som levt efter denna regel. Man kan med ledning av tab. 9 ytterligare konstatera att denna grundsats inte heller tycks tillämpas i någon nämnvärd utsträckning av de män som har uppskjutit sitt första sexualumgänge till efter uppnådd myndighetsålder. Bland dem är det nämligen — som tab. 9 visar — endast omkring $\frac{1}{6}$ som haft första samlaget inom äktenskapet. De monogama, fasta förbindelserna har även i fråga om dessa sexuellt återhållsamma män vanligen tagit sig formen av en icke eklaterad men dock fast förbindelse ($\frac{2}{5}$ av fallen) eller av förloving ($\frac{1}{5}$ av fallen).

Mera som ett kuriosum kunde kanske också nämnas att av de 21 män som sagt sig ha haft sitt första samlag redan före fyllda 15 år (9 inom gruppen 40-åringar och 12 inom gruppen 20-åringar) förklarade 2 st. att de då haft »stadigt sällskap» med flickan ifråga medan, naturligt nog, de 19 övriga endast haft tillfälliga könsförbindelser. Inom den motsatta yttergruppen, nämligen de 13 män som haft samlag först efter fyllda 30 år, förklarade 6 att de haft samlag först som gifta, 3 att de haft det som

förlovade och likaledes 3 som »stadigt sällskap» åt en kvinna medan den återstående mannen inom denna grupp haft första könsumgänget i en lös förbindelse.

Större intresse knyter sig emellertid till frågan om man kan finna någon skillnad i fråga om könsförbindelsernas stadga och djup mellan flertalet män som haft första samlaget relativt tidigt och de som haft det vid en något senare ålder.

Ett försök att belysa denna frågeställning återges i tab. 10. Materialet har där uppdelats så att de som haft första samlaget vid 15, 16 och 17 år förts till en grupp och de som haft det vid 18, 19 och 20 år till en annan grupp. Det kan givetvis diskuteras om denna gränsdragning är särskilt relevant och i många enskilda fall måste det ju också anses hugget som stucket om första samlaget ägt rum strax före eller strax efter 18 årsdagen. Med denna reservation bör dock för materialet i dess helhet en del ytterligare upplysningar kunna utvinnas genom en sådan särbehandling.

I fråga om dem som haft sitt första samlag vid 18—20 år framträder i tab. 10 inte någon säkerställd skillnad mellan 20-åringarna och 40-åringarna.

Däremot framträder en markant skill-

Tab. 11. Förbindelsens art vid första samlaget — 20-åringar fördelade efter olika uppväxtort

Första samlaget med	U p p v ä x t o r t					
	Stad		Agglomererad landsbygd		Ren landsbygd	
	Antal	I procent	Antal	I procent	Antal	I procent
Fästmö eller »stadigt sällskap» ..	34	47·9	50	42·4	41	36·6
Tillfällig förbindelse	37	52·1	68	57·6	71	63·4
Summa	71	100	118	100	112	100

nad i fråga om dem som haft första samlaget i åldern 15—18 år. Bland dessa har inom gruppen 20-åringar den första könsförbindelsen haft mer stadigvarande karaktär i ungefär $\frac{1}{3}$ av fallen och mer tillfällig karaktär i $\frac{2}{3}$. För 40-åringarnas del blir motsvarande tal för de fasta förbindelserna bara $\frac{1}{5}$ och för de lösa förbindelserna $\frac{4}{5}$.

Slutsatsen av jämförelsen i tab. 10 skulle sålunda bli att den redan tidigare konstaterade, sannolikt ökade stadgan i sexualrelationerna hos den manliga ungdomen nu för tiden jämfört med förr framförallt skulle bero på att de allra tidigaste sexuella förbindelserna, redan i åldern 15—18 år, numera skulle knytas fastare än för några årtionden sedan. Tidigare kunde det också för detta undersökningsmaterial påvisas att första samlaget för männens del numera sannolikt ägt rum vid en genomsnittligen något lägre levnadsålder än förr. Sammanställer man både undersökningsresultaten — som dock båda ha en viss osäkerhetsmarginal — skulle slutsatsen bli att förskjutningen mot tidigare ålder vid första samlaget för den manliga nutidsungdomens del samtidigt skulle innebära en förskjutning mot mer personlig bindning i förhållandet mellan de två. Detta skulle i så fall rimma mycket väl med de mer

allmänna uttalanden som tidigare exemplifierats med citat från befolkningskommissionens betänkande i sexualfrågan.

Arten av männens första sexualförbindelse inom olika ortstyper

Det har tidigare i denna undersökningsredogörelse sagts att för männens del någon skillnad mellan stad och land inte kunnat påvisas i fråga om sexuell avhållsamhet under ungdomstiden eller i fråga om åldern vid första samlaget. En ytterligare fråga som återstår att besvara är om det till äventyrs finns några olikheter mellan stads- och landsbygdssamhällena när det gäller förbindelsens art vid första samlaget.

Svaret på denna fråga kan utläsas ur tab. 11 och tab. 12.

För 20-åringarnas del finner man sålunda något högre procenttal för tillfälliga förstaförbindelser på landsbygden än i staden, men skillnaden är inte så stor att man kan dra några säkra slutsatser. Så mycket torde dock i vart fall kunna sägas, att resultatet på denna punkt inte stöder det ofta hörda talet om den sexuella lösligheten bland stadsungdomen i jämförelse med landsbygdungdomen.

En motsvarande bearbetning för 40-

Tab. 12. Den kvinnliga kontrahenten vid första samlaget. Hennes ålder i förhållande till mannen

Kvinnans ålder i förhållande till mannen	20-åringar		Studenter		40-åringar som haft sitt första samlag			
	Antal	I procent	Antal	I procent	före 21 år		efter 21 år	
					Antal	I procent	Antal	I procent
Yngre	75	24·9	13	—	81	20·9	65	60·2
Jämnårig	160	53·2	9	—	220	56·8	36	33·3
Äldre	50	16·6	8	—	73	18·9	6	5·6
Okänd	16	5·3	4	—	13	3·4	1	0·9
Summa	301	100	34	—	387	100	108	100

åringarnas del ger heller inga otvetydiga utslag i någon bestämd riktning (för hela gruppen 40-åringar)—sålunda oavsett om de haft samlag före 21 år eller ej — blir procenttalet för fasta förbindelser något större vid uppväxt på rena landsbygden än vid uppväxt i stad.

Arten av mannens första sexualförbindelse inom olika socialgrupper

I ett tidigare sammanhang kunde konstateras att procenttalen för män som ej haft samlag före 21 år var något högre inom socialgrupp I—II än inom socialgrupp III. Denna skillnad var dock obetydlig och icke statistiskt säkerställd.

I fråga om den första sexuella förbindelsens natur får man fram samma salk med det tillägget, att skillnaden mellan socialgrupperna därvid är ännu mer obetydlig. Om man exempelvis räknar ut hur många inom resp. socialgrupper som haft sitt första samlag i en tillfällig förbindelse får man ungefär samma procenttal inom de olika socialgrupperna, nämligen 55—60 %. Resultatet blir detsamma vare sig man bearbetar grupperna 20-åringar och 40-åringar var för sig eller slår dem samman till en större enhet.

Den kvinnliga kontrahenten vid mannens första samlag. Hennes ålder

Som framgår av det tidigare återgivna frågeformuläret införskaffades vid materialinsamlingen uppgifter om mannens första sexualpartner endast i fråga om hennes ålder (yngre, jämnårig, äldre) samt hennes yrke. Även de enkla uppgifterna om hennes ålder relativt till mannen och hennes yrke måste dock tas med reservation för eventuella felaktigheter, i all synnerhet i de fall då förbindelsen varit av tillfällig natur. (Uppgifterna om yrket har därför inte ansetts värda att redovisa.)

De uppgifter som finns sammanställda i tab. 12 får därför bedömas med försiktighet. Gruppen studenter har medtagits egentligen endast för fullständighetens skull, eftersom det ringa antalet inom denna grupp (34 st.) inte möjliggör någon procenträkning eller övrig analys av siffermaterialet.

För de män som haft sitt första samlag före 21 års ålder synes regeln vara (se tab. 12), att kvinnan har varit ungefär jämnårig med mannen i något över hälften av fallen, yngre än mannen i 20—25 % och äldre i 15—20 % av fallen. Dessa procenttal är ungefär desamma inom grupperna 20-åringar och 40-åringar. Någon skillnad mellan förr

och nu på denna punkt har sålunda inte kunnat konstateras. Helt naturligt förhåller det sig däremot så, att de 40-åringar som haft könsumgänge först efter 21 års ålder som regel haft det med yngre kvinnor.

Det här konstaterade förhållandet att kvinnan som regel varit jämnårig med mannen eller yngre vid hans första könsumgänge avviker från vad som kom fram vid *Welanders* tidigare citerade utfrågning av patienter vid en könspoliklinik i Stockholm under århundradets början. I *Welanders* material var nämligen kvinnan äldre i 70—80 % av fallen. I en del av dessa fall var också åldersskillnaden rätt betydlig. Beträffande ett 40-tal män hade exempelvis kvinnan inte sällan varit 25 år eller däröver men mannen 17 år eller därunder (26 fall av 41).

Den nyare undersökningen av *Inge von Hofsten* (se ovan) gav också till resultat att kvinnan genomsnittligen skulle ha varit något äldre än mannen. (Bland hans 58 unga värnpliktiga var medianåldern vid första samlaget 17,9 år för männen och 18,7 år för kvinnorna.)

På grund av de stora möjligheterna till materialolikheter m. m. ter sig emellertid varje kommentar till dessa avvikande undersökningsresultat som högst osäker och föga fruktbar. Sannolikt är de tre undersökningarna inte jämförbara på denna punkt.

Arten av mannens fortsatta sexualförbindelser efter första samlaget

Givetvis måste det stöta på stora svårigheter att i en mer omfattande socialstatistisk undersökning få fram en klar bild av hur de unga människors sexualvanor utvecklats sig efter den egentliga sexualdebuten. För att emeller-

tid försöka få en låt vara grov uppfattning om hur denna utveckling gestaltat sig i varje enskilt fall tog utfrågningen av männen sikte på några data som kunde preciseras med åtminstone någon grad av exakthet. Dessa data gällde — som framgår av det tidigare återgivna frågeformuläret — om det efter första samlaget förekommit fasta eller tillfälliga sexualförbindelser och hur pass vanligt det varit med dessa huvudtyper. Vanligheten grupperades mycket ungefärligt enligt rubriksättningen »en», »ett par» och »flera». Dessa rubriker utgjorde egentligen endast ett direkt återgivande av de ord som många män använde vid den provundersökning som föregick formulärets fastställande.

Det visade sig också vid den fortsatta materialinsamlingen i regel lätt att hänföra svaren till någon av dessa kategorier.

Vid bearbetningen av svaren visade det sig mest ändamålsenligt att i första hand utskilja de tre huvudtyperna »bara fasta», »bara tillfälliga» samt »både fasta och tillfälliga» förbindelser. Indelningen i undergrupper kunde sedan ske allteftersom det förekommit enstaka eller flera förbindelser av tillfällig resp. fast natur.

Givetvis måste varje sådan indelning bli högst schematisk och innebära ett visst våld på undersökningsmaterialet. Siffrorna i *tab. 13* får därför också endast tas som ungefärliga uttryck för de faktiska förlopp man sökt utforska. Till tabellen bör dessutom förutskickas den anmärkningen att man inte kan göra några direkta jämförelser mellan exempelvis grupperna 20-åringar och 40-åringar, varken i fråga om de 40-åringar som haft samlag före eller efter 21 års ålder. Vid närmare eftertanke måste det ju stå klart för en var, att en man

Tab. 13. Arten av mannens fortsatta sexualförbindelser efter första samlaget (utom studenterna)

Förbindelsens art	20-åringar		40-åringar som haft sitt första samlag			
			före 21 år		efter 21 år	
	Antal	I procent	Antal	I procent	Antal	I procent
<i>Bara tillfälliga</i>						
flera	72	23.9	86	22.2	1	0.9
enstaka	45	15.0	19	4.9	5	4.5
<i>Både tillfälliga och fasta</i>						
flera tillfälliga, enstaka fasta....	24	8.0	56	14.5	7	6.4
flera tillfälliga, flera fasta	1	0.3	11	2.8	1	0.9
enstaka tillfälliga, enstaka fasta	55	18.3	136	35.1	19	17.4
<i>Bara fasta</i>						
ett par eller flera fasta	75	24.9	28	7.2	8	7.3
en fast (före äktenskapet)	29	9.6	51	13.2	51	46.8
enbart med hustrun	0	0	0	0	17	15.6
Summa	301	100	387	100	109	100

som levt upp till 40-årsåldern måste ha haft många fler tillfällen att knyta såväl fasta som tillfälliga könsförbindelser än en ung man vid 20 år. Ett utvecklingsförlopp som ter sig mycket tänkbart är exempelvis, att en man har endast tillfälliga sexualförbindelser upp mot 20-årsåldern för att därefter komma att leva i mer fasta sexualrelationer till kvinnor. Detta medför ju att den »blandade typen» dvs. män som haft både fasta och tillfälliga förbindelser bör vara vanligare bland 40-åringar än bland 20-åringar redan av den enkla anledningen att 40-åringarna har levat längre.

När man ur tabellens siffror kan utläsa exempelvis att 40-åringarna haft både fasta och tillfälliga förbindelser i ungefär hälften men 20-åringarna endast i ungefär en fjärdedel av fallen, så tillåter denna olikhet ingen som helst slutsats. Likaså framstår det som naturligt att 20-åringarna haft enbart tillfälliga förbindelser oftare än 40-åringarna (i resp. 40 och 27 % av fallen). På mer allmänna grunder kan man

emellertid antaga att männen som regel först haft en eller flera tillfälliga sexuel- la förbindelser som därefter avlöses av mer fasta sådana. Den motsatta utvecklingen, nämligen att männen i yngre år haft fasta förbindelser för att sedermera ha mer lösa förhållanden är givetvis också tänkbar men sannolikt ovanligare. Därför är det onekligen något anmärkningsvärt att enbart fasta förbindelser skulle ha förekommit oftare bland 20-åringarna än bland 40-åringarna. Även på denna punkt synes sålunda undersökningsresultatet snarast tyda på större stadga i den unge mannens förhållande till kvinnan nu för tiden än för ett 20-tal år tillbaka.

Kvinnorna

Redogörelsen för männens sexualvanor har på en del punkter skänkt en indirekt belysning även av kvinnornas sexualvanor, exempelvis genom männens uppgifter om den kvinnliga kontrahentens ålder, om deras sexualum-

Tab. 14. Materialets fördelning på de fyra undersökningsorterna

Undersökningsort	Antal kvinnor		
	Ogifta	Gifta	Summa
Provinsiälläkarmottagning i norrlandsstad	63	46	109
Sanatorium i Mellansverige	27	20	47
Lasarett " "	22	74	96
Kvinnoklinik i Stockholm	20	42	62
Summa	132	184	314

gänge ägt rum i en stadigvarande eller i en tillfällig förbindelse osv.

Man får emellertid vara på sin vakt mot felslutet att dessa uppgifter från männen skulle gälla kvinnor i allmänhet. Alldeles fränsett den omständigheten att männens uppgifter måste vara mer osäkra i fråga om deras kvinnliga sexualpartner än i fråga om dem själva — särskilt i de fall då de två parterna endast haft en tillfällig förbindelse med varann — tillkommer ju det faktum att uppgifterna endast gäller sådana kvinnor som haft samlag och speciellt de kvinnor som haft det vid relativt unga år. Det rör sig alltså om vad man med en statistik term brukar kalla ett urval av kvinnor, vilket gör att man inte utan vidare därur kan dra några slutsatser angående sexualvanor bland kvinnor i allmänhet.

Undersökningsmaterialet

Det egentliga undersökningsmaterialet utgör som tidigare nämnts en direkt parallell till utfrågningen av männen, nämligen svaren på i stort sett samma frågor från något över 300 kvinnliga patienter på vanliga läkarmottagningar, sanatorier och sjukhus. Dessutom har en viss bearbetning kunnat företagas av svaren på en rundfråga från något över tusen kvinnliga åhörare vid föreläsning-

gar, anordnade av Riksförbundet för sexuell upplysning. Denna rundfråga hade emellertid inte till egentligt syfte att belysa kvinnornas sexualvanor utan i stället att söka utröna förekomsten av könskylla, frigiditet, bland svenska kvinnor.

Materialinsamlingen. Liksom i fråga om männen bygger undersökningen på personlig utfrågning av varje enskild kvinna inför läkaren. Utfrågningen skedde med ledning av samma frågeformulär som för männens del (se ovan sid. 167) med den ändringen att kvinnorna även tillfrågades angående sin ålder vid första regleringen.

Efter hänvändelse från undomsvårds-kommittén till en del läkare, som hade intresse och fallenhet för uppgiften, ägde materialinsamlingen rum under senare delen av 1943 och början av år 1944 på fyra olika håll inom landet, nämligen på en provinsiälläkarmottagning i en norrlandsstad (dr Gunnar Inghe), på ett sanatorium och ett lasarett i Mellansverige (dr Olle Nilsson resp. dr Martin Svenmar) samt på en kvinnoklinik i Stockholm (dr Morén och ytterligare ett par underläkare). Materialets fördelning på dessa fyra undersökningsorter framgår av *tab. 14*.

Vid den statistiska bearbetningen har svarsformulären från dessa fyra undersökningsorter behandlats var för sig.

Tab. 15. Ålder och civilstånd

Ålder år	De undersökta kvinnornas			Kvinnor i motsvarande ålder enligt 1945 års folkräkning	
	Antal	därav gifta		Antal 1 000-tal	Därav gifta procent
		antal	procent		
15—20	15	0	—	220	3
20—25	82	15	18	253	36
25—30	70	53	76	265	70
30—35	52	40	76	269	80
35—40	41	35	85	270	81
40—45	29	23	80	250	80
över 45	25	16	64	—	—
Summa	314	182	58	1 527	—

Härvid har emellertid några större skillnader inte framkommit. Vid redogörelsen i fortsättningen har därför alla svarsformulären sammanslagits till ett enhetligt material.

Materialets tillförlitlighet. — Det undersökningsmaterial, som skall presenteras, är uppenbarligen behäftat med flera brister. Det är för det första relativt litet (314 fall). Det är vidare hop-samlat från fyra olika håll av flera undersökare vilket givetvis innebär en svaghet i fråga om enhetligheten vid utfrågningen och svarens bedömning. Det är också möjligt att provinsiala skillnader i fråga om sexuella sedvänjor spelat in, fast detta inte gjort sig gällande rent siffermässigt på grund av materialets litenhet. Sist men inte minst viktigt är ju att varken kvinnorna i en läkares väntrum eller på en sjukvårdsinrättning är att betrakta som ett normalmaterial. Särskilt i fråga om patienterna på kvinnokliniken måste det ju ha rört sig om ett urval av kvinnor. Tillförlitligheten när det gäller kvinnorna är därför med säkerhet lägre än i fråga om den tidigare redovisade undersökningen för männens del. Efter-som vårt empiriska vetande om männi-

skornas sexuella sedvänjor är så ringa, i hjärt kontrast mot bestämdheten i de uttalanden man ofta möter i tal och skrift, har dock även undersökningsresultaten för kvinnornas del ansetts värda en presentation.

Ålder och civilstånd

De undersökta kvinnornas fördelning efter ålder och civilstånd framgår av tabell 15. I denna tabell har till jämförelse även införts motsvarande siffror för landet i dess helhet enligt folkräkningen 1945. Till gruppen gifta har även hänförts fränskilda och änkor (bland de undersökta 13 till antalet).

Tab. 15 visar att ålderssammansättningen bland de undersökta kvinnorna visar rätt stora avvikelser från motsvarande tal för riket i dess helhet. Vid de fortsatta resonemangen blir det följaktligen nödvändigt att införa vissa reservationer för detta. Detsamma gäller även fördelningen mellan gifta och ogifta.

Socialskikt

För att få fram en viss, låt vara ofullständig översiktssbild angående de

Tab. 16. Faderns yrke. (Indelning enligt valstatistiken)

	Bland de undersökta kvinnorna		I hela riket (enligt andra- kammarvalen 1940) procent
	Antal	Procent	
Socialgrupp I.....	10	3.2	4.7
” II.....	159	50.6	37.2
” III.....	132	42.0	58.0
Ingen eller obestämd uppgift.....	13	4.1	—
Summa	314	100	100

Tab. 17. Kvinnans eget eller makens yrke. (Indelning enligt valstatistiken)

	Bland de undersökta kvinnorna		I hela riket (enligt andra- kammarvalen 1940) procent
	Antal	Procent	
Socialgrupp I.....	4	1.3	4.7
” II.....	103	32.8	37.2
” III.....	162	51.6	58.0
Ingen eller obestämd uppgift.....	45	14.3	—
Summa	314	100	100

socialskikt, från vilka de undersökta kvinnorna rekryterats, har samma metod tillämpats som för männens del (se ovan sid. 173) nämligen en uppdelning i socialgrupp I, II och III med ledning av fädernas yrken enligt samma grunder som i den officiella statistiken. En sådan översiktlig sammanställning är gjord i tab. 16, där till jämförelse även införts motsvarande frekvenstal enligt *Statistiska centralbyrån* (Riksdagsmannavalen 1937—1940).

Tab. 16 tyder på att det kvinnliga undersökningsmaterialet skulle vara mer »medelklassbetonat» än det manliga (tabell 3 sid. 174) och även mer än bland män och kvinnor i allmänhet. Denna ojämna fördelning på socialgrupper är dock inte så höggradig att den på något avgörande sätt kan ha

förryckt undersökningsresultatet. Därtill kommer att uppgifterna om faderns yrke hänför sig till en genomsnittligen äldre tid än siffrorna från 1940 års val, varför någon full likhet ju inte är att förvänta.

En motsvarande jämförelse (tab. 17) mellan å ena sidan kvinnans eget eller makens yrke och å andra sidan valstatistiken visar också en bättre överensstämmelse.

I stort sett torde man således kunna utgå från att det kvinnliga undersökningsmaterialet i fråga om fördelning på olika socialgrupper är någorlunda representativt.

Sexualumgänge före äktenskapet

Ett ledmotiv i den tidigare framställningen har varit att söka utröna i vad

mån och i vilken form det gamla bondesamhällets föräktenskapliga samliv mellan unga människor bibehållits fram till nutiden. Det har påpekats att tidpunkten för det första barnets födelse tyder på att man i dessa fall som regel haft samlag som ogift. Detta gäller sålunda de förbindelser som lett till barnalstring. För förbindelser överhuvudtaget kunde beträffande männen tidigare påvisas att »folkseden föräktenskapligt samlag» haft nästan hundra procentig utbredning (se tabellerna på sid. 170 och 186).

För kvinnornas vidkommande är en liknande beräkning svårare att genomföra på grund av undersökningsmaterialets större heterogenitet bl. a. i fråga om ålder. Det är exempelvis antagligt att kvinnor som gifter sig sent och kvinnor som gifter sig vid yngre år procentuellt inte lika ofta haft könsumgänge före äktenskapet.

För att få en viss vägledning på denna punkt har en särskild bearbetning blivit gjord beträffande kvinnans ålder vid (första) giftermålet. Det har därvid visat sig att kvinnorna i undersökningsmaterialet genomsnittligen gift sig tidigare än kvinnor i allmänhet (genomsnittliga giftermålsåldern för de undersökta kvinnorna är 23,5 år, mot ca 26,5 år för kvinnor i allmänhet). Detta sammanhänger givetvis med att — som ovan visats (tab. 15) — de yngre åldrarna är överrepresenterade inom undersökningsmaterialet.

Huruvida dessa kvinnor som gifter sig vid unga år haft könsumgänge före äktenskapet i större eller mindre utsträckning än gifta kvinnor i gemen saknar man egentligen all kunskap om. Det säkraste torde därför för denna undersöknings del vara att endast konstatera själva faktum, att de yngre åldrarna och därmed även de yngre

giftasåldrarna är något överrepresenterade i det material som stått till förfogande.

Återgår man efter dessa förhandsanmärkningar till frågeställningen från början, nämligen vanligheten av föräktenskapligt könsumgänge, finner man att av de 182 gifta kvinnorna i undersökningsmaterialet 146 dvs. 80 % sagt sig ha haft samlag redan som ogifta. Någon skillnad i detta avseende mellan dem som tillfrågats på provinsialläkarmottagningen, sanatoriet, lasarettet eller kvinnokliniken framkommer ej. Den genomgående regeln är att 80 % av de gifta kvinnorna enligt egen utsago haft könsumgänge före äktenskapet.

Givetvis får man inte utan vidare utsträcka giltigheten av detta undersökningsresultat till kvinnor i allmänhet. Alldeles bortsett från de redan framförda reservationerna beträffande undersökningsmaterialets representativitet är det ju svårt att säga om de kvinnor, som förblir ogifta hela sitt liv, lever sexuellt avhållsamt i större eller mindre utsträckning än de ogifta kvinnor, som sedermera gifter sig. Som bekant är gruppen aldrig gifta kvinnor relativt stor i Sverige och större än i andra jämförbara länder (minst 20 % av svenska kvinnor över 50 år har aldrig varit gifta mot ca 15 % i Danmark och ca 10 % i Frankrike. (Alva Myrdal, 1944.)

I föreliggande undersökningsmaterial är antalet *ogifta* kvinnor i sådan ålder, att äktenskap sannolikt inte kommer i fråga, alltför ringa för att tillåta några slutsatser (antalet ogifta över 40 år uppgår endast till 12; av dessa har 8 förklarat sig aldrig ha haft samlag).

Någon möjlighet att bedöma frekvensen av föräktenskapligt samlag genom att bearbeta svaren från de 132 ogifta

kvinnorna i undersökningsmaterialet har man ju inte eftersom så många av dem ännu inte kommit till giftasåldern. Endast i förbigående skall därför nämnas att av dessa 132 kvinnor har 64 dvs. 48 % sagt sig aldrig ha haft köns-
umgänge.

Det sammanfattande omdömet i stort beträffande vanligheten av köns-
umgänge utom äktenskapet på basen av föreliggande undersökningsmaterial skulle emellertid bli att det även bland kvinnorna visat sig mycket vanligt med samlag utom äktenskapets ram och att det åtminstone för de giftas vidkommande varit regel att så skett, nämligen i 80 % av fallen.

Av *samtliga* 40-åriga män hade 95 % haft samlag som ogifta (tabell 1). Hur pass jämförbara dessa två tal kan vara är dock svårt att avgöra på grund av den olika sammansättningen av det manliga och det kvinnliga undersökningsmaterialet i fråga om ålder m. m. Snarast skulle ju jämförelsen eljest tyda på att det bland kvinnorna skulle vara något mindre sällsynt med avhållsamhet fram till äktenskapet än bland männen — en slutsats som kanske kan sägas få stöd av den allmänna erfarenheten om de båda könsens sexualliv.

Kvinnans ålder vid första samlaget

I en del svenska undersökningar (*Welander* 1908, *Lennér* 1944, *Brattgård* 1950)¹ finns uppgifter angående kvinnans ålder vid första samlaget för vissa patientgrupper. Säkerheten i dessa uppgifter blir givetvis — som tidigare påpekats — begränsad därför att det rör

¹ *Welanders* tidigare citerade arbete; *Anders Lennér*: *Das Menarchealter*, Helsingfors 1944; *Sven-Olof Brattgård*, *Personlighetsattityd och sexuellt beteende*. Svenska Läkartidningen 1950 nr 30.

sig om kvinnor som vänt sig till kvinnoläkare (*Welander*, *Lennér*) eller till psykiatriker (*Brattgård*). Denna nackdel ligger i öppen dag. En svårighet av annat slag nämligen vid den statistiska bearbetningen synes emellertid ej ha tillräckligt observerats vid dessa undersökningar och bör kanske därför här särskilt påpekas. Det förhåller sig ju så att man inte kan utgå från exempelvis de svar man fått från ett antal 20-åriga kvinnor angående deras ålder vid första samlaget och jämföra resultatet med svaren på samma fråga från ett antal låt säga 30-åriga kvinnor. I den senare gruppen kommer nämligen att ingå flera kvinnor som haft sitt första samlag någon gång mellan 20 och 30 års ålder. Det går alltså inte att bara räkna ut genomsnittsåldern vid första samlaget och jämföra olika åldersgrupper med varann. Ett sådant tillvägagångssätt skulle ju helt automatiskt ge det — skenbara — resultatet att ju yngre kvinnorna var, desto tidigare hade de börjat idka köns-
umgänge.

Denna felkälla gör det också omöjligt att i föreliggande undersökningsmaterial komma fram till någon statistiskt korrekt uppgift om den genomsnittliga åldern vid kvinnans första samlag. Materialet är för litet.

Med försiktighet synas dock vissa begränsade slutsatser kunna dragas.

Den antydda felkällan inverkar i sådan riktning att den direkt uträknade genomsnittsåldern för materialet i dess helhet kommer att ligga något lägre än den verkliga. Det är då anmärkningsvärt att de okorrigerade siffrorna för kvinnornas genomsnittsålder vid första samlaget ligger relativt högt (för de 68 ogifta kvinnorna som haft samlag uppgår medianåldern därvid till 19 år och för de 182 gifta kvinnorna till 21 år. Det bör kanske påpekas att denna

åldersskillnad mellan gifta och ogifta inte är statistiskt säkerställt.

En jämförelse på denna punkt med förhållandena för männens del (se ovan sid. 180) är givetvis högst osäker, därför att det kvinnliga undersökningsmaterialet är så underlägset det manliga i fråga om antal tillfrågade och deras representativitet för könet i dess helhet. För att få i görligaste mån jämförbara grupper kvinnor resp. män kan man emellertid beräkna genomsnittliga åldern vid första samlaget för dem som haft samlag före 21 års ålder. En sådan bearbetning visar att medianåldern för männens del (688 fall) ligger vid 17,3 år och för kvinnornas del (148 fall) vid 18,3 år. Denna jämförelse skulle sålunda tyda på att männen i regel börjar ha sexualumgänge något år tidigare än kvinnorna.

Åldern vid första samlaget för kvinnor med olika uppväxtort och från olika socialskikt

Såväl *Welander* som *Lennér* (se ovan) har i sina undersökningar ansett sig för kvinnornas del kunna konstatera en tidigare sexualdebut på landet än i staden. *Welander* fann i sin undersökning från åren 1905—1907 att på landet 80 % av kvinnorna haft könsumgänge före 21 år mot endast 44 % i staden. Det är emellertid mycket svårt att ur hans redogörelse utläsa om det är faktorn uppväxt i stad eller på land som betingat denna skillnad eller om till äventyrs andra olikheter gjort sig gällande mellan kvinnorna från landet och från staden. Man vet exempelvis inte om urvalet av infödda stockholmskor som vänder sig till specialist i Stockholm sker efter samma grunder som bland inflyttade kvinnor. En liknande invändning drabbar också *Lennér's* mate-

rial. Trots detta ger emellertid det samstämmiga resultatet från dessa båda undersökningar en fingervisning om att det tidiga könsumgänget bland kvinnor inte utan vidare får antas vara något som hör stadsmiljön till.

Den föreliggande undersökningen omfattar ett alltför litet antal kvinnor för att tillåta någon säker slutsats på denna punkt. Därtill kommer en del statistiskt-tekniska svårigheter eftersom man måste införa korrektioner med hänsyn till den något olika åldersfördelningen och den något olika fördelningen mellan gifta och ogifta inom de båda grupperna landsbygdsflickor och stadsflickor. Resultatet av dessa beräkningar blir emellertid att några säkra skillnader mellan stad och land i detta fall inte låter sig påvisas.

Det inflytande som uppväxt inom olika socialgrupper kan ha haft på kvinnans ålder vid första könsumgänget är på liknande grunder också svårt att fastställa. Om man emellertid indelar materialet på så sätt att man till en grupp hänför kvinnor som haft samlag före 21 år och till en annan grupp dem som ej haft det, så kan man påvisa vissa skillnader, dock ej fullt statistiskt säkerställda. Det visar sig nämligen att kvinnor med fäder inom socialgrupp III något oftare haft samlag före 21 år än kvinnor med fäder inom socialgrupp I eller II. Kvinnorna från de övre och mellersta socialskikten har haft samlag före 21 år i omkring 50 % av fallen mot omkring 65 % inom den lägsta socialgruppen.

Detta undersökningsresultat stämmer överens med motsvarande fynd i fråga om den manliga ungdomens sexualvanor (se ovan sid. 174). Från allmänna synpunkter förefaller det också rätt naturligt att sexualdebuten sker något senare inom ovan- och mellanskikten

eftersom ungdomarnas beroendeställning inom föräldrafamiljen inom dessa skikt är utdragen över flera år än inom arbetarklassen.

Kvinnans ålder vid första samlaget förr och nu

Beträffande männen framträdde en skillnad mellan 20-åringar och 40-åringar, som tydde på att det skulle ha ägt rum en förskjutning mot något tidigare sexualdebut inom den yngre generationen (se ovan sid. 180).

Tyvärr är ungdomsvårdskommitténs kvinnomaterial alltför litet och heterogent i åldersavseende för att lämna något säkert svar på denna viktiga fråga för kvinnornas del. Det material som ställts till förfogande från Riksförbundet för sexuell upplysning — frigiditetsundersökningen — är visserligen tillräckligt stort eftersom det omfattar drygt tusentalet fall, men för att ligga till grund för slutsatser om ungdomars sexualvanor är även detta material behäftat med vissa brister. I fråga om de ogifta inom detta undersökningsmaterial finnes inga uppgifter om hur många som inte haft samlag, vilket gör varje beräkning osäker.

För de giftas del föreligger en liknande svårighet. Deras giftermålsålder finns nämligen icke angiven på svarsblanketterna. Eftersom många av dem haft samlag först sedan de gift sig ligger en svår bemästrad felkälla däri att tillkomsten av sena äktenskap självfallet måste vara proportionellt vanligare bland de äldre än bland de yngre. Omvänt gäller förstås också att tidiga äktenskap och därmed tidiga samlag måste vara vanligare inom de yngre ålderskategorierna. Då man inte känner den relativa storleken inom olika åldersgrupper av den grupp kvinnor som haft sam-

Tab. 18. Ålder vid första samlaget. Giftna kvinnor som haft samlag före 21 års ålder. (Frigiditetsundersökningen)

Ålder vid första samlaget	Kvinnans nuvarande ålder		
	20-30 år antal	30-40 år antal	40-50 år antal
-17 år	44	24	7
18-20 år	75	71	20
Summa	119	95	27

lag först som gifta insmyger sig därmed ett systematiskt fel vid den statistiska bearbetningen.

En viss möjlighet att komma från denna felkälla har man genom att göra tvärsnitt på ålderskurvan. Man kan t. ex. som i tab. 18 så att säga rikta strålkastaren mot tiden före 20-årsåldern och undersöka hur många av de gifta kvinnorna som haft sitt första samlag före 18 år och hur många som haft det efter 18 år. Inför man samtidigt en indelning av de gifta kvinnorna efter deras ålder vid uppgiftslämnandet, får man ju en möjlighet att studera om de yngre gifta kvinnorna haft sitt första samlag tidigare än sina äldre med-systrar.

Bland kvinnor i 20-30 års åldern skulle enligt denna tabell 37 % ha haft sitt första samlag redan före 18 års ålder mot 25 % bland kvinnor i 30-40 års ålder. Detta skulle ju kunna tyda på en förskjutning mot tidigare sexualdebut bland de yngre. Det måste emellertid än en gång uttryckligen påpekas att frigiditetsundersökningen omfattar ett speciellt material nämligen åhörare vid sexuella upplysningsföredrag i Stockholm och att alla slutsatser på basen av dessa siffror måste dras med stor försiktighet.

Indirekta belägg för en tidigare sexualdebut bland den kvinnliga nutidsungdomen

Även om de här redovisade undersökningarna inte kan ge någon fullt tillförlitlig bild av de verkliga förhållandena beträffande den unga kvinnans sexuella debutålder förr och nu, finns dock anledning att ställa de erhållna talen vid sidan om vissa sifferuppgifter från andra erfarenhetsområden. Den närmare diskussionen därvidlag återfinnes i bilaga B och det räcker därför att här helt kort summera ihop slutsatserna.

Dessa slutsatser gäller fyra företeelser nämligen äktenskapsfrekvensen inom olika åldersgrupper, nativiteten inom olika åldrar, antalet abortansökningar från unga kvinnor samt frekvensen av könssjukdomar bland kvinnor i olika ålder.

Sammanfattningsvis kan man inom alla dessa fyra erfarenhetsområden konstatera en utveckling, som indirekt tyder på att kvinnans sexuella debut nu för tiden sker tidigare än för några årtionden sedan. Det är numera betydligt vanligare än förr att flickor under 20 år gifter sig, vilket ju i flertalet fall innebär vad man populärt kallar att de varit tvungna att gifta sig på grund av ett väntat barn. Antalet ogifta mödrar under 20 år har också visat en stark stegring under senare delen av 1940-talet. Antalet abortansökningar från helt unga kvinnor har också stigit något. (Ett förhållande som dock kanske inte får tillmätas någon särskild betydelse i detta sammanhang.) Större värde som indikator på en ökad utbredning av samlag bland kvinnor i tidig ålder får tillmätas den stigande gonorrhé-frekvensen särskilt i Stockholm och större städer, bland flickor i

15—20 års åldern. Även om varje sådant erfarenhetsfaktum i och för sig är svårtolkat och mångtydigt, kvarstår ju dock att alla dessa fakta pekar i samma riktning, nämligen att könsumgängen vid unga år numera tycks bli vanligare än förr såväl bland pojkar som flickor.

Redan vid redogörelsen för undersökningen av männens sexualvanor framhölls på denna punkt att man inte utan vidare får jämställa denna utveckling med ett »tilltagande lättsinne» e. d. bland de unga. Hur komplexa orsaksfaktorerna är framgår bl. a. därav att även åldern vid kvinnans första reglering överallt i Västerlandet numera tycks ligga lägre än för bara några årtionden tillbaka. Ett stort antal utländska undersökningar pekar i denna riktning. Som framgår av uppgift på sid. 89 har den svenska läkaren *Lennér* visat samma sak på svenskt material. Det finns alltså all anledning att ägna frågan om kvinnans sexuella debutålder ett fortsatt sakligt studium ur både biologiska och sociala synvinklar.

Den första sexualförbindelsens art

Vid bearbetningen av det kvinnliga materialet har samma principer tillämpats som i fråga om männen när det gällt att klassificera förbindelsens natur som »tillfällig» eller »stadig» osv. Liksom männen har kvinnorna haft fullt klart för sig vad som menas med »stadigt sällskap» och de har många gånger spontant använt detta uttryck.

I fråga om kvinnorna har emellertid detta ofta skett med ett bestämt tillägg nämligen att deras »stadiga sällskap» sedermera blivit deras äkta make. Dessa kvinnor har dock inte velat kalla honom fästman och överhuvudtaget tycks det i allmänna medvetandet

Tab. 19. Förbindelsens art vid första samlaget. (Samtliga kvinnor som haft samlag)

Första samlaget med	Antal	Procent
Make	36	14.4
Fästman	69	27.6
»Stadigt sällskap», sedermera make	66	26.4
»Stadigt sällskap», (ej maken)	66	26.4
Tillfällig förbindelse ..	9	3.6
Ingen eller osäker uppgift	4	1.6
Summa	250	100

existera en klar rågång mellan förloving och stadigt sällskap. Förloving anses kräva eklatering, framförallt i form av förlovningsannons, och helst dessutom förlovningsring. Den reella skillnaden mellan dessa förbindelsers art är väl ringa, men vid bearbetningen har dock den folkliga uppfattningen fått komma till uttryck, så att man skilt på »fästman» och »stadigt sällskap, sedermera make».

Beträffande säkerheten i dessa kategoriklyvningar gäller givetvis samma invändningar som redan diskuterats på tal om männens förbindelser. I fråga om kvinnorna tillkommer ett osäkerhetsmoment därigenom att utfrågarna varit fyra olika läkare och inte en och samma som i fråga om männen.

Med reservation för de felaktigheter som betingas av eventuella olikformigheter vid utfrågningen och dessutom av materialets ringa omfattning, ojämna åldersfördelning m. m. ger *tab. 19* en allmän översikt av kvinnornas svar på frågan om den närmare karaktären av förbindelsen mellan dem och den man, med vilken de haft sitt första samlag. Tabellen omfattar alla kvinnorna i materialet som haft samlag och någon

korrektions med hänsyn till deras olika ålder o. d. har inte varit möjlig att genomföra på redan anförda grunder.

Om man får sätta tro till kvinnornas egna uppgifter skulle de sålunda i det allt övervägande antalet fall — i omkring 95 % — haft sitt första könsumgänge inom en fast, monogam förbindelse. Det är av intresse att notera att denna fasta förbindelse endast i 14 % av fallen haft karaktären av äktenskap och endast i 42 % av fallen en form som på något sätt sanktionerats av det allmänna (äktenskap eller förloving). I kvinnornas egen föreställningsvärld tycks det sålunda ofta räcka att en förbindelse är »stadig» för att den skall få leda till könsumgänge mellan parterna. Även om man antar att flera kvinnor velat framställa sig själva i en bättre dager genom att påstå att förbindelsen varit stadig, medan den i själva verket varit tillfällig, så kvarstår ju dock som ett anmärkningsvärt faktum att de i så fall i stor utsträckning funnit det tillräckligt att kalla förbindelsen »stadigt sällskap» och inte förloving eller äktenskap. Möjligen får man bakom dessa föreställningssätt spåra reminiscenser av de gamla folkliga uppfattningar som berörts i kapitlet om den socialhistoriska bakgrunden till svenska sexualseder.

Skillnaden mellan männens och kvinnornas uppgifter på denna punkt är iögonenfallande. Kvinnornas antal är visserligen mycket mindre och resultatet för deras del därför osäkrare, men denna brist kan dock ej helt utsudda kontrastverkan mellan de båda könen uppgifter. För att i möjligaste mån göra jämförelsen rättvis har i *tabell 20* sida vid sida ställts sifferuppgifter som gäller endast de grupper av kvinnor resp. män som haft samlag före 21 år. För männens del har därvid

Tab. 20. Förbindelsens art vid första samlaget. (Samtliga kvinnor och män som haft samlag före 21 år)

Första samlaget med	kvinnor		Män, 20-åringar Procent	Män, 40-åringar Procent
	Antal	Procent		
Make resp. maka	5	3.4	0	0
Fästman resp. fästmö.....	40	27.0	7.0	2.8
»Stadigt sällskap»	94	63.6	34.7	31.0
Tillfällig förbindelse	6	4.0	58.3	66.2
Ingen eller osäker uppgift	3	2.0	—	—
Summa	148	100	100	100

bibehållits uppdelningen i 20-åringar och 40-åringar.

De markanta skillnader som framträder i tabell 20 kan bero på att kvinnorna i större utsträckning än männen medvetet eller omedvetet överdrivit förbindelsens fasthet. Det är också tänkbart att männen »förskönat» sina uppgifter i motsatt riktning nämligen så att de velat framstå som Don Juangestalter som förfört den ena kvinnan efter den andra vid tillfälliga förbindelser. Tror man på riktigheten av det ena eller båda av dessa antaganden kvarstår frågan varför i så fall kvinnorna känt behov att poängtera fastheten i förbindelsen mera än männen. Anser man att dessa felkällor inte får övervärderas och att man i stort sett kan sätta tro till kvinnornas och männens eget vittnesbörd, blir en viktig slutsats att det vill synas som om männen vid sitt första samlag skulle välja sexualpartner bland ett begränsat antal kvinnor av vilka i gengäld varje enskild skulle ha könsomgång med flera män. Denna slutsats är givetvis på intet sätt bevisad utan mer att betrakta som en hypotes, men även som sådan kan den ju ge anledning till åtskilliga reflexioner. Eftersom uppgiften i denna undersökningsredogörelse emellertid är att redovisa ett empiriskt erfarenhetsmaterial utan allt-

för långtgående kommentarer får det här räcka med att framlägga de båda fynden vid sidan av varann som en tankeställare.

Den manliga kontrahenten vid kvinnans första samlag

Enligt den tidigare citerade undersökningen av *Welanders* från seklets början skulle initiativtagaren till det första samlaget i flertalet fall ha varit den äldre av de två och detta såväl när det gällt mannens som kvinnans första samlag. Av naturliga skäl är det emellertid svårt att avgöra vem som är initiativtagare och denna frågeställning har därför helt utelämnats i föreliggande undersökning. Däremot är det ju lättare att få reda på vem som är äldre av de två. För männens del blev svaret (se ovan sid. 189) att kvinnan i regel varit ungefär jämnårig (något över hälften av fallen) eller yngre än mannen (inmot en fjärdedel av fallen). Någon överensstämmelse med *Welanders* resultat framträdde sålunda inte för männens del. (I hans material var den kvinnliga parten äldre i 70—80 % av fallen.)

Inte heller i fråga om kvinnorna kan man påvisa någon likhet med *Welanders* fynd. Som framgår av tabell 21

Tab. 21. Den manliga kontrahenten vid kvinnans första samlag. Hans ålder i förhållande till kvinnans.

Mannens ålder i förhållande till kvinnans	Kvinnor	
	Antal	Procent
Yngre	18	7.2
Jämnårig	61	24.4
Äldre	154	61.6
Okänd.....	17	6.8
Summa	250	100

skulle nämligen mannen enligt kvinnornas uppgifter ha varit den äldre parten i ungefär två tredjedelar av fallen, jämnårig i ungefär en fjärdedel och yngre i mindre än en tiondel av samtliga fall.

Helt naturligt förhåller det sig så att de kvinnor som haft sitt första samlag först när de blivit över 20 år relativt oftare haft det med en man yngre än de själva. Regeln är dock även i fråga

Tab. 22. Kontrahenternas relativa ålder vid första samlaget. En jämförelse mellan det kvinnliga och det manliga undersökningsmaterialet

Kontrahentens relativa ålder	Kvinnor som haft samlag före 21 år		Män som haft samlag före 21 år	
			20-åringar	40-åringar
	Antal	Procent	Procent	Procent
Yngre	7	4.7	24.9	20.9
Jämnårig.....	29	19.3	53.2	56.8
Äldre	105	70.0	16.6	18.9
Okänt	9	6.0	5.3	3.4
Summa	150	100	100	100

om denna grupp kvinnor att mannen varit jämnårig eller äldre. Kvinnor som haft sitt första samlag efter 21 år har exempelvis haft det med jämnåriga män i en tredjedel och med äldre män i hälften av fallen.

En jämförelse mellan resultaten från utfrågningen av männen och av kvinnorna bör på denna punkt bjuda en del av intresse. För att en sådan sammanställning skall bli så rättvisande som möjligt är det emellertid nödvändigt att inskränka jämförelsen till att gälla personer som haft samlag före 21 års ålder. Så har därför skett i *tabell 22*.

I den mån man kan lita på de egna uppgifter från männen och kvinnorna själva som ligger bakom siffrorna i

tabell 10, skulle konklusionen bli följande: De unga männen har sitt första samlag vanligen med jämnåriga men ofta även med yngre kvinnor. De unga kvinnorna däremot har vanligen sitt första samlag med en man som är äldre än de själva men ofta även med jämnåriga.

En del resultat från frigiditetsundersökningen

På en tidigare punkt i denna framställning nämligen i fråga om genomsnittliga åldern vid kvinnans första samlag har material hämtats från en rundfråga till de kvinnliga åhörarna vid en del sexualföredrag i Stockholm.

Tab. 23. Frigiditet och orgasm hos kvinnor enligt svaren från åhörare vid sexualföreläsningar

Kvinnans svar angående orgasm	Ogifta		Giftna	
	Antal	Procent	Antal	Procent
»Ingen»	49	12·7	41	10·9
»Någon»	184	47·5	158	42·1
»Full»	130	33·6	166	44·3
Ingen eller obestämd uppgift	24	6·2	10	2·7
Summa	387	100	375	100

I övrigt kan denna frigiditetsundersökning inte ge några direkta bidrag till utredandet av ungdomens sexualvanor.

Då emellertid frigiditetsundersökningen indirekt kan belysa förhållanden som har samband med sexuallivet i ungdomen och dess resultat inte blivit publicerade på något annat ställe kan det vara på sin plats att i all korthet omnämna några av dess data.

Frigiditetsundersökningen genomfördes på så sätt, att åhörarna vid föreläsningar i Stockholm av fru Elise Ottesen-Jensen fick svara på en del enkla frågor om sitt eget sexualliv genom att stryka under något ord eller skriva ett ja eller nej e. d. på små frågelappar som utdelades till alla. Föreläsaren gav från talartsolen en kort anvisning om vad frågorna avsåg och alla som ville fick efter föreläsningens slut lämna tillbaka lapparna. Svartsprocenten, dvs. hur många av de närvarande som återlämnade frågelappar kan inte angivas. Föreläsningarna anordnades i flertalet fall av ABF i Stockholm och ägde rum under åren 1942—1944. Uppgifter om kvinnornas yrke, uppväxtort osv. antecknades inte.

Frekvensen av frigiditet

Enligt de muntliga anvisningarna av föreläsaren skulle kvinnorna på svars-

lapparna stryka under något av de tre orden »ingen», »någon» eller »full» för att ange om de inte upplevde några som helst lustkänslor i samband med samlag (»ingen»), om de endast kände en viss tillfredsställelse (»någon»), eller om de fick full utlösning dvs. orgasm (»full»). Den närmare innebörden av dessa tre uttryck klargjordes av föreläsaren. Uttrycket »någon» skulle närmast avse vad man med en fackterm brukar beteckna som relativ frigiditet till skillnad från den s. k. absoluta könskyllan.

Det är givetvis mycket svårt att uttala sig om tillförlitligheten hos de uppgifter som kvinnorna under dessa förhållandena lämnat. En sammanställning av kvinnornas svar har emellertid gjorts i *tabell 23*. Någon direkt jämförelse mellan grupperna giftna och ogiftna i tabellen är inte möjlig beroende på den olika åldersfördelningen inom dessa grupper.

De fullständigt frigida kvinnorna skulle sålunda enligt denna rundfråga uppgå till drygt tio procent. Fullständig eller relativ frigiditet — »könskyllan» i vidsträckt bemärkelse — skulle finnas hos över hälften. Endast en tredjedel av de ogiftna kvinnorna och ungefär två femtedelar av de giftna skulle uppnå full orgasm vid coitus.

Frigiditetens samband med andra fak-

torer kan med ledning av rundfrågan belysas beträffande kvinnans ålder, civilstånd och förekomsten av nervösa drag hos henne.

Förekomsten av frigiditet hos gifta och ogifta kvinnor i olika ålder

En detaljbearbetning av materialet visar, att frigiditet i alla åldrar är vanligare bland ogifta än bland gifta och att den relation som framträder i tabell 23, nämligen fullständig eller delvis frigiditet hos ungefär två tredjedelar bland de ogifta och drygt hälften bland de gifta håller sig rätt konstant inom de olika åldersgrupperna. Orgasm är med andra ord vanligare hos gifta kvinnor än hos ogifta kvinnor som har samlag.

Frigiditet och kvinnans ålder vid första samlaget

Det visar sig att endast obetydliga olikheter föreligger i fråga om frigiditetsfrekvensen mellan kvinnor som tidigt resp. sent börjat få sexuella erfarenheter. De små skillnader som kommer fram går i den riktningen, att ogifta kvinnor som haft sitt första samlag före 21 år oftare äger förmågan att upp-

nå orgasm än de kvinnor som haft sitt första samlag i åldern 20—25 år resp. efter 25 års ålder (full orgasm uppnådde i de tre grupperna resp. 36 %, 34 % och 30 %). Skillnaderna är dock som synes obetydliga. Beträffande de gifta kvinnorna framträder denna tendens något tydligare.

Nervösa drag hos kvinnan

Frigiditet visar sig — helt naturligt — vara vanligare bland kvinnor som svarat ja på frågan om de känner sig nervösa än bland dem som svarat nej. Denna kombination av nervösa drag och frigiditet gäller särskilt de ogifta kvinnorna och betingar i huvudsak den större frekvensen av frigiditet bland ogifta i jämförelse med gifta.

Något samband mellan kvinnornas ålder vid deras första samlag och förekomsten av nervösa drag hos dem har inte kunnat påvisas.

Som ett allmänt slutomdöme på grundvalen av dessa delresultat vid frigiditetsundersökningen kan man möjligen säga att de talar emot den vanliga uppfattningen att tidigt, utomäktenskapligt könsumgänge skulle medföra nervösa störningar och frigiditet hos kvinnan.

Några jämförelser mellan Kinsey-rapporten och den svenska undersökningen

Ungdomsvårdskommitténs undersökning utfördes 1942—43 och bearbetningen var färdig innan den amerikanska forskargruppen Kinsey, Pomeroy och Martin 1948 publicerade sin första rapport rörande sexualvanorna bland USA:s befolkning.¹ Detta första band omfattar endast den vita manliga befolkningen. Motsvarande rapport om kvinnorna beräknas komma under 1951. Senare skall ytterligare sex volymer fullborda den biologiskt-statistiska kartläggningen av det sexuella beteendet inom den amerikanska befolkningen.

Här är inte platsen att diskutera denna jätteundersöknings metodik eller att beröra forskningsresultaten på hela det vida fält, som undersökningen täcker. Däremot kan det måhända ha sitt intresse att jämföra Kinsey-materialet med det svenska på de punkter, där en sådan jämförelse är möjligt. Om siffrorna i vissa fall är förbluffande lika och om tendenserna, t. ex. i förhållandet mellan äldres och yngres sexualvanor eller studenternas särställning, går i samma riktning, bevisar det givetvis inte att resultaten återger den absoluta sanningen; båda undersökningarna skulle ju kunna vara behäftade med samma fel, exempelvis ett skevt urval av intervjuobjekt eller sådana felfaktorer som dåligt minne, medvetet eller omedvetet bedrägeri från de tillfrågades sida eller dylikt.

Urvalet av tillfrågade

Kinseys hittills publicerade rapport bygger huvudsakligen på intervjuer med över 5 000 vita nordamerikanska män i alla åldersgrupper från barn till åldringar. Över hälften av intervjuerna har utförts av professor Kinsey själv, de övriga av fyra andra medarbetare. Varje intervju upptog minst 130 olika punkter men kunde i vissa fall innehålla betydligt flera. Genomsnittligt användes ca en timma för varje intervju.

Tillförlitligheten hos materialet hänger främst på två saker: dels att intervjuobjekten är representativt valda, dels att frågorna är rätt ställda och valda på ett sådant sätt, att det är möjligt att få korrekta svar. I båda avseendena har Kinsey givetvis mött utomordentligt stora svårigheter. Vad urvalet av undersökningsobjekt beträffar har Kinsey i huvudsak stött sig på en frivillig medverkan, vilket medför stor risk för att materialet är orepresentativt. Men genom att i vissa fall säkra sig ett hundraprocentigt deltagande från en del slutna grupper av individer (ett college, en yrkeskår, medlemmarna i en klubb eller liknande) har han kunnat visa upp att resultaten i dessa fall inte skiljer sig från vad som har kommit fram när personer frivilligt anmält sig till undersökningen. Givetvis har Kinsey också direkt sökt upp individer som företrädde sociala grupper som blivit under-representerade. Det vill alltså synas som om felkällorna inte är så stora som

¹ Sexual Behavior in the Human Male. I svensk översättning Kinseyrapporten, 1949.

man hade kunnat vänta. Detta hindrar emellertid inte, att både urvalet och frågan om huruvida de tillfrågade har lämnat korrekta svar har blivit diskuterade med rätt mycken skärpa.

Det svenska materialet (männen) består av 1 000 personer, som fullgjorde värnplikts- eller beredskaps-tjänst vid mellansvenska förband 1944. Det svenska stickprovet utgjorde enbart en sådan sluten grupp, som gav hundra-percentiga svar; det kan alltså knappast vara fråga om att några som kan misstänkas förete avvikande drag har fallit ut ur materialet. (Enda undantag: de frikallade.) Vidare skiljer sig det svenska materialet från det amerikanska därigenom att det bara representerar två åldersstadier, grovt betecknade som 20-åringar och 40-åringar, medan Kinsey har intervjuobjekt i alla åldrar från förpuberteten till ålderdomen. För att söka konstatera om sexualvanorna undergått några förändringar under de senaste förflutna decennierna — grovt taget mellan de båda världskrigen — indelar Kinsey emellertid sitt material i en grupp »över 33 år» och en »under 33 år», medianåldern blir 43,1 år, resp. 21,2 år, skillnaden alltså 22 år. Dessa grupper svarar inte så illa mot de båda svenska.

Förekomst av föräktenskapligt samlag

Enligt ungdomsvårdskommitténs undersökning hade 79,8 % av den yngre gruppen och 76,5 % av den äldre gruppen haft samlag före 20 års ålder, alla vid den tidpunkten ogifta. Kinsey's siffror för den manliga vita USA-befolkningen är snarlika. Han skiljer mellan »föräktenskapligt samlag med kamrat» och samlag som ogifta män har med prostituerade. Föräktenskapligt samlag med kamrat inträffar mest allmänt

i tonåren, då nära tre fjärdedelar (70,5 %) av USA:s manliga befolkning berörs. Sedan sjunker siffran men är fortfarande relativt hög. I varje åldersgrupp mellan 16 och 50 år engagerar sig över hälften (från 70,5 % ned till 51,3 %) av de ogifta männen i heterosexuellt samlag (s. 277).¹

Till de 70,5 % av tonåringarna som haft samlag med mer eller mindre jämånåriga kvinnliga kamrater måste man lägga dem som enbart haft samlag med prostituerade. Bland tonåringarna är de emellertid så försvinnande få, att de inte förändrar bilden (»i gruppen upp till femton år är mindre än en procent av pojkar som enbart beroende av prostituerade», s. 279). Vi återkommer till frågan om den kvinnliga parten.

Mot den svenska siffran 95 %, betecknande hur många av 40-åringarna (däri inga studenter) som haft samlag som ogifta, svarar hos Kinsey siffran 92 %, (tab. 136, s. 568). Variationen är emellertid stor mellan de olika skolbildningsstadierna. Män med enbart folkskola, vilket svarar bäst mot den svenska 40-årsgruppen, har vid uppnådda 38 års ålder till 98 % upplevt föräktenskapligt samlag.

Kinsey har som mål för sin undersökning som bekant satt att registrera alla former för sexuell aktivitet som leder till utlösning och vidare att söka fastställa frekvensen av de olika aktivitetsformerna. Han anger siffran 3,3 som genomsnitt för orgasmfrekvensen per vecka bland männen mellan puberteten och 30-årsåldern. Sedan minskar siffran med stigande ålder. »För pojkar i tonåren utgör samlaget i genomsnitt hälften av den totala aktiviteten. För den ogifte 50-åriga mannen utgör samlaget när-

¹ Sidhänvisningarna avser den svenska Kinseyupplagan.

mare en tredjedel av all sexuell aktivitet». (Därvid räknas samlag med kamrater och prostituerade tillsammans, sid. 277—338.)

»Det är möjligt att det heterosexuella samlaget skulle utgöra den viktigaste föräktenskapliga aktivitetsformen, om det inte fanns några restriktioner på de yngre människans aktivitet. Intet slag av sexuellt beteende är emellertid så påtagligt påverkat av traditionerna inom den samhällsgrupp, där individen vuxit upp», skriver Kinsey (sid. 277). Inom den del av befolkningen som åtnjuter högre skolbildning (15 % har något eller några college-år) svarar det heterosexuella samlaget för en anmärkningsvärt låg procent av den sexuella aktiviteten. I den större grupp av unga män som gått högst 8 år i skola är denna utlösningsslag den vanligaste. Mellangruppen, de »realskolebildade», intar en mellanställning.

Sexualvanornas variation inom olika social- och skolbildningsgrupper

I det svenska materialet framstår studenterna som en markerad grupp med lägre förekomst av föräktenskapligt samlag och med högre ålder för det första samlaget. Detta motsvaras som redan antytts av de skillnader i det sexuella beteendet på de olika social- och bildningsnivåerna som Kinsey har kunnat registrera. I den amerikanska undersökningen har man arbetat med två indelningssystem. För det första har man skilt på tre skolbildningsnivåer: elementärskola (till och med 8 skolår), mellanskola (till och med 12 års skolgång) och collegebildning (mer än 12 år). För de andra har man sökt placera in varje individ på den »socialnivå», där han genom sina föräldrars och sitt eget yrke och allmänna lev-

nadssätt hör hemma. Det är samma svåråtkomliga men dock reella »socialklass»-indelning som vi i Sverige har sökt få fram genom klassificeringen av de röstberättigade vid de allmänna valen och som också har använts i ungdomsvårdskommitténs sexualvaneundersökning. Medan vi i Sverige nöjer oss med tre socialklasser, grovt betecknade som över-, medel- och underklass, har Kinsey arbetat med en 9-delad skala. På grund av att det material som bearbetats i den föreliggande boken är relativt litet, har man dock inte kunnat utnyttja skalans alla möjligheter till finfördelning. Grupperna 0, understödstagarna, räknas inte som särskild grupp, och grupperna 1, 8 och 9 har inte tillräckligt antal företrädare i intervjuerna för att kunna helt utnyttjas.¹

Listan på socialklasser ser ut på följande sätt:

0. Understödstagare (Dependents).
1. Undre världen (Underworld).
2. Daglönare (Day labor).
3. Halvt utbildade arbetare (Semi-skilled labor).
4. Helt yrkesutbildade arbetare (Skilled labor).
5. Lägre manschetttyrkena (Lower white collar group).
6. Högre manschetttyrkena (Upper white collar group).
7. Intellectuella och konstnärliga yrken (Professional group).
8. Högre affärsmän (Business executive group).
9. De ytterst välsituerade (Extremely wealthy group).

Ungdomar som bor i sitt föräldrahem räknas till samma yrkesgrupp som föräldrarna (ungdomarnas »scribed status», som några socialpsykologer kallat

¹ Det använda grupperingssystemet utgör en modifiering av Chapins och Lloyd Warners schema över yrkesklasser. Se vidare Kinsey, kap. 3.

det). Ungdomar som just står i begrepp att flytta från föräldrahemmet och grunda eget hem har ofta under denna period ett mindre kvalificerat arbete och ibland ett arbete av helt annan art än det, som blir deras slutgiltiga (vilket socialpsykologerna kallar »the achieved status»). Under sådana förhållanden utgör inte yrkesgrupperna något lämpligt kriterium för socialnivån. Kinsey anger både föräldrarnas yrkesklass, som representerar uppväxtmiljön, och den yrkesgrupp, som individen till sist kommit att tillhöra — när den intervjuede uppnått vuxen ålder.

I den svenska undersökningen har fädernas socialklass lagts till grund för grupperingen med samma motivering; denna indelning ger besked om uppväxtmiljön där de ungas vanor utbildas i anslutning till det omkring dem rådande mönstret. — I samband med frågan hur en överflyttning av unga människor från faderns till en annan socialnivå inverkar på vanebildningen återkommer vi till några svårtolkade punkter i Kinsey-materialet; eventuellt kan hans iakttagelser också kasta en del ljus över de svenska grupp-skillnader, som diskuterats i det föregående.

Skolbildningsnivåerna

»Den totala sexualaktivitetens frekvens varierar något med individens bildningsnivå, ehuru inte så mycket som frekvensen för de speciella formerna av sexualaktivitet», skriver Kinsey. Ehuru den svenska undersökningen inte ger något jämförelsematerial rörande den totala aktiviteten, dvs. frekvensen av sexuell utlösning oavsett om den sker medelst nattlig sädesavgång, masturbation, »petting», heterosexuellt eller homosexuellt sexualum-

gånge eller sexualumgånge med djur, kan det vara av intresse att konstatera hur den ogifta manliga ungdomen på de tre skolnivåerna skiljer sig från varandra.

Den högsta samlade aktiviteten finner Kinsey hos pojkar som inte fortsätter skolan efter highschool (12:e skolåret, vad skolärens antal beträffar motsvarande vår 2:a ring). I många stater varar skolplikten så länge, varför man får räkna med att många ynglingar i highschools övre klasser är skäligen ointresserade för skolgången och ivriga att söka kroppslig aktivitet och sociala kontakter. Denna highschoolgrupp företer också i grundskolans sista klasser 10—20 % högre sexuell aktivitet än de klasskamrater som senare avgår i åttonde klassen, och 20—30 % högre aktivitet är de bland kamraterna som senare kommer att fortsätta till college. I samma skola kan man alltså iaktta tre skiljaktiga mönster för sexuallivet.

Collegegruppen visar bland de ogifta männen den lägsta frekvensen av total sexualaktivitet. Pojkar som slutar skolan med folkskolans åttonde klass står mitt emellan. Deras medeltalsiffror dras emellertid ned av att bland dem finnes en grupp av undernärda, fysiskt klena och därför sent mogna ungdomar. De fysiskt välutvecklade och andligt normala individerna i folkskolegruppen är i själva verket mer aktiva än pojkarna i någon annan bildningsgrupp.

Bland de markanta skillnaderna märkes, att masturbation som medel till sexualutlösning i åldern 16—20 år förekommer nästan dubbelt så ofta bland pojkarna i collegegruppen som bland dem, vilka slutar sin skolgång i åttonde klassen. Skillnaden är ännu större i åldersperioden mellan 20 och 30 år. »Detta är den viktigaste formen för föräktenskaplig utlösning för de

högre bildningsklasserna. I denna grupp svarar masturbationen för nära 80 % av orgasmerna under de tidigare adolescensåren, medan den representerar ungefär halva aktiviteten (52 %) hos den lägsta bildningsgruppen. Under de senare tonåren kommer ännu två tredjedelar (66 %) av orgasmerna i collegegruppen på masturbationens konto, medan den lägre bildningsgruppen nedbringat detta slags aktivitet till en så låg siffra som 30 % av den totala sexualaktiviteten. I alla senare åldersgrupper kvarstår ungefär samma relation mellan grupperna.»

Mycket markant är den skillnad som Kinsey funnit mellan förekomsten av heterosexuell »petting» ledande till orgasm hos ogifta pojkar och män i de tre skolbildningsgrupperna. Av män i collegeklassen har ungefär 61 % upplevt orgasm på detta sätt före äktenskapet. Endast 32 % av high schoolgruppen har någonsin haft sådan erfarenhet före äktenskapet, och för folkskolegruppen är motsvarande siffra 16 %.

En undersökning på grundval av de ovan nämnda på yrkestillhörigheten byggda »socialnivåerna» bekräftar att »petting» är mest utbredd inom de högre klasserna. Differenserna är inte stora i de lägre adolescensåren. Men de blir större i åldersgruppen 16—20 år, då socialklass 6 och 7 (»högre manschett-yrken» och »intellektuella och konstnärliga yrken») har petting till orgasm dubbelt så ofta som klass 2 och 3 (»daglönare» och »halvutbildade arbetare»). Under åren närmast efter tjugo är förhållandet 3 till 1. Det bör observeras att Kinsey här räknat med den socialnivå, som vederbörande ynglingar själva hamnat på. Distinktionerna är nämligen tämligen oberoende av föräldrarnas yrkesgrupp. Vi stöter här på samma

företeelse, som vi tidigare noterade, när pojkar i en och samma skola redan i de gemensamma klasserna delade upp sig i olika beteendegrupper allt efter den skolform de långt senare skulle välja. Ungdomarna synes så att säga antecipera sin kommande status och anta det för denna gällande sexualbeteendet.

Siffrorna för förekomsten av föräktenskapligt samlag inom de tre skolbildningsgrupperna skiljer sig som redan nämnts markant. Räknar man ända fram till tiden för äktenskapet, har ungefär 98 % av folkskolegruppen haft föräktenskapligt samlag. Siffran för highschoolgruppen är 84 % och för collegegruppen bara 67 %. Räknar man efter veckofrekvensen av föräktenskaplig orgasm blir skillnaderna ännu större. Dessutom visar Kinsey att collegestudenterna har sina första erfarenheter av heterosexuellt samlag fem à sex år senare än de lägre bildningsgrupperna. Folk- och mellanskolegrupperna företer i stort sett samma bild när det gäller föräktenskapligt samlag, medan collegegruppen intar en särställning.

I det svenska materialet hade studenterna vid 20 år bara hälften så ofta erfarenhet av samlag. Åldern vid deras första erfarenhet var dessutom betydligt högre än bland de jämnåriga icke-studenterna.

Åldern vid första samlaget

Kinsey rapporterar följande siffror för åldern, då de ogifta männen inleder heterosexuella samlag (kumulativ förekomst):

Från puberteten till 15 år:

Män med folkskola	48 %
» » high school	43 %
» » college	10 %

I åldern till 20 år:

Män med folkskola	86 %
» » high school	76 %
» » college	44 %

I åldern till 25 år:

Män med folkskola	90 %
» » high school	84 %
» » college	64 %

I åldern till 30 år:

Män med folkskola	94 %
» » high school	85 %
» » college	68 %

Som framgår av uppställningen är skillnaden i ålder, då det föräktenskapliga samlaget inledes, markerad; de båda lägre bildningsskikten utgör en relativt likartad grupp med långt tidigare debut än collegestudenterna. Ännu vid fyllda 20 år är det bara 44 % av de senare som har erfarenhet av samlag, medan motsvarande siffra för ungdomar med enbart folkskola är 86 % och för de highschoolbildade 76 %.

(Vi återkommer nedan till skillnaden i debutålder för de äldre och de yngre männen, som deltog i undersökningen.)

Uppgifterna om åldern för första samlaget i den svenska undersökningen redovisas i tabellerna 6 och 7 i Bilaga A. Om materialet i den sistnämnda tabellen grupperas om efter mönster av Kinseys uppställning, får vi fram följande bild av den kumulativa förekomsten av erfarenhet av samlag (siffrorna bygger på 40-åringarnas uppgifter).

Till och med 15 år	4 %
» » » 20 »	77 %
» » » 25 »	93 %
» » » 30 »	95 %

I det svenska materialet ingår också de fåtaliga fall, vilka haft sitt första samlag som gifta.

Har åldern för det första samlaget sjunkit under de sista decennierna?

Den svenska undersökningen gav en klar skillnad i medelåldern för det första samlaget bland 20-åringarna resp. 40-åringarna (tabell 6.) Medelåldern för den yngre gruppen var 17 år och för den äldre 18 år. Kinsey har likaledes funnit en tendens till något sjunkande debutålder, inte bara när det gäller samlag utan även vid andra former av utlösning. Han anser sig kunna uppge två till arten skilda förklaringar på dessa uppgifter. För de första ligger den sexuella debuten så långt borta i tiden för de äldre bland de intervjuade, att risken för minnesfel är större än bland de yngre, som har sin första erfarenhet i färskare minne. Genom att med flera års mellanrum göra om en rad intervjuer med samma personer har Kinsey konstaterat, att man i och med stigande ålder har en tendens att »dra upp» åldern för de händelser det där gäller. Efter tio år uppger således i regel en person en något högre ålder för sin sexuella debut än han gjorde vid första frågetillfället.

För det andra anser Kinsey att vi här har att göra med en reell förändring i det sexuella beteendet, sammanhängande med att puberteten i de breda lagren numera inträder ett eller ett par år tidigare än för några decennier sedan. Detta har man i sin tur sökt förklara med den allmänna höjningen i den fysiska standarden i de västeuropeiska länderna.¹ Bättre näring, mindre bristsjukdomar — såsom rachitis — bättre fysisk omvårdnad över huvud taget och mindre tungt arbete i barnåldern gör att arbetarklassens ungdom

¹ En översikt över litteraturen härom ges i W. Dennis, *The Adolescent*, i samlingsverket *Manual of Child Psychology*, utg. av Carmichael, New York 1946.

numera i stor utsträckning når kroppslig mognad vid samma ålder som de redan förut välnärda skiktens ungdom. Att man dock ännu, i varje fall i USA, måste räkna med ett inslag av fysiskt eftersatta bland folkskolebarnen nämndes i det föregående (sid. 56). Vi kan alltså mänskligt att döma vänta ytterligare någon nedgång i åldern för pubertetens genomsnittliga inträdande, om standarden fortsätter att förbättras.

Sexualvanor och yrkesklasser (socialnivåer)

Sambandet mellan föräktenskapligt samlag och yrkesgruppen (eller bättre uttryckt: socialnivån) har redan berörts något. Som en illustration till de stora skillnader i sexualvanorna som Kinsey har funnit kan nämnas, att de män som senare kommer att tillhöra socialgrupp 3 (icke-yrkeslärd arbetare) redan under tiden mellan puberteten och den 16:e födelsedagen haft föräktenskapligt samlag i 15 gånger så stor utsträckning som de jämnåriga kamrater, vilka så småningom via collegeutbildning hamnar i socialgrupperna 6 eller 7. »Om föräldrarna tillhör klass 5 (lägre manschettyrken) förekommer föräktenskapligt samlag 122 gånger så ofta hos pojkarna, som går tillbaka till klass 3, som hos dem, vilka sedan kommer att tillhöra den intellektuella 'professional'-gruppen». I de högre åldersgrupperna blir skillnaderna något mindre, men ännu mellan 20 och 30 år, då föräktenskapligt samlag blir vanligare i de högre skikten, ligger socialgrupp 3 fyra gånger högre.

Flyttning mellan de sociala nivåerna

Kinsey har registrerat i vilken omfattning de undersökta männen genom sitt

yrke kommer att stanna på samma socialnivå som föräldrafamiljen. Hans siffror äro följande:

På samma socialnivå som fadern stannar	39 %
Flyttning nedåt i skalan av nivåer	21 »
Flyttning uppåt	40 »

»I allmänhet skall det visa sig» skriver Kinsey, att individens sexualmönster mer överensstämmer med mönstret i den socialgrupp, dit han flyttar över, än med mönstret i föräldrarnas grupp, där han själv var placerad då han bodde i föräldrahemmet». Denna slutsats är så mycket mer överraskande som Kinsey anser det fastslaget, att individerna vanligen fixeras i sitt sexuella beteendemönster tidigt, vid 16 år anser han att valet vanligen är gjort. »En individ, som skiljer sig från föräldrarnas mönster gör det med all sannolikhet redan vid den tid han kommit in i adolescensen. Den enda möjliga förklaringen blir då, att individerna så att säga invärtes berett sig på flyttning och delvis därför flyttat, att de hörde till den nya socialgruppen.»

Däremot visar det sig, säger Kinsey, att de män, som i sin tidiga ungdom haft ett mönster gällande för de lägre grupperna och som bibehållit detta genom tonåren, vanligen behåller det även under collegetiden, samt för resten av sitt liv. Särskilt stort intresse erbjuder dessa, som så att säga »flyttat upp senare»; bl. a. pekar Kinsey på den stora strömmen av unga f. d. soldater som genom statlig hjälp fått en möjlighet till universitetsstudier som aldrig varit påtänkta i deras tidiga ungdom. I stor utsträckning kommer de från den sociala yrkesskalans lägre nivåer. Kommer de att bibehålla sitt därifrån medhavda mönster eller kommer de att

lägga sig till med det som råder bland dem av deras collegekamrater, som kommit till universiteten den ordinarie vägen?

Skillnaden mellan förekomsten av föräktenskapligt samlag hos svenska icke-studenter, vilkas fäder tillhör socialgrupp II (medelklass) och socialgrupp III (arbetarklass) är obetydlig. Antalet undersökningsobjekt med fäder i överklassen är så litet att det inte tillåter några slutsatser. (Detta betyder med andra ord, att sönerna från socialgrupp I endast i undantagsfall är att finna i gruppen icke-studenter.)

Det kan inte avgöras om det svenska undersökningsresultatet skall tolkas så, att det sexuella beteendet (när det gäller samlag före äktenskapet) endast uppvisar små variationer mellan socialnivåerna medel- och underklass. Kanske utgör frånvaron av statistiskt säkerställd skillnad här snarare ett bevis på den svenska socialklassindelningens brister; den på yrkestillhörigheten byggda uppdelningen torde sammanföra många grupper som lever mycket olika och åtskilja andra som föga skiljer sig åt i levnadssätt och tänkesätt.

Uppväxt på landet resp. i staden

Att några signifikanta skillnader mellan stad och land inte heller kommer fram i den svenska undersökningen behöver inte betyda att det inte skulle existera sådana. Med den grova socialgruppsindelningen ger inte uppdelningen efter födelseortens »tätthet» något utslag. — Kinsey-rapporten skiljer ut de personer såsom »lantbor» vilka antingen växt upp helt och hållet på en lantgård eller vistats där

under en »betydlig del av åren mellan 12 och 18».

Skillnaderna mellan dessa »lantbor» och övriga är i stort sett inte betydande, men de pekar alla i en viss riktning: lägre sexuell aktivitet hos lantborna än hos motsvarande social- och bildningsgrupp i staden. De enda större differenserna i beteendet är sådana, som att samlag med prostituerade är avgjort lägre på landet, köns- umgänge med djur avgjort högre (17%), homosexuell aktivitet något lägre.

Betydelsefullare för utformningen av det sexuella beteendemönstret är — jämte tillhörighet till de redan nämnda social- och bildningsgrupperna — det faktum, i vilken religiös miljö en pojke låtit sig födas. För dessa jämförelser saknar vi dock alla hållpunkter i det svenska materialet.

De föräktenskapliga förbindelsernas art, jämförelse mellan åldersgrupperna

Kinsey-undersökningen och den svenska kan inte så lätt jämföras i den punkt som gäller den kvinnliga parten vid männens föräktenskapliga samlag. Kinsey skiljer bara mellan »kamrat» och prostituerad, medan ungdomsvårdskommitténs material skiljer på tre kategorier: fästmö (eklaterad förlovning), »stadigt sällskap» och »tillfällig förbindelse». Kvinnans ålder finns dessutom registrerad.

Sammanfattande kan det sägas att den amerikanska och den svenska undersökningen stämmer överens i följande tendens: i den yngre generationen är det proportionsvis flera män som har sina föräktenskapliga samlag med jämnåriga kamrater resp. med »fast sällskap» eller fästmö än i den äldre generationen. De prostituerade

och de »lösa förbindelsernas» roll har alltså minskats i motsvarande grad. Kinsey uttrycker saken så: »Åtgärderna mot prostitutionen har åstadkommit att en tredjedel eller hälften av de samlag, som förr kom på prostitutionens konto, numera sker med andra flickor». Han anser sig kunna konstatera att antalet män som någon gång går till en prostituerad torde vara tämligen oförändrat, men de går numera inte så ofta tillbaka. Antalet kvinnor som är prostituerade är förmodligen inte mycket lägre nu än för ett par tre decennier sedan, anser han.

Sammanfattning av äldres och yngres sexualvanor

Det är bara relativt små förskjutningar som synes ha förekommit i det sexuella beteendet under de tjugu år som skiljer de två jämförda åldersgrupperna. Det gäller här grovt taget perioden mellan de båda världskrigen eller om man så vill tiden för två världskrig och en mellanliggande orolig fredstid. Kinsey skriver i sin sammanfattning. »Under dessa 20 till 30 år har större sociala förskjutningar än någonsin i mänsklighetens historia ägt rum. Den ökade användningen av fabriksvaror, kommunikationsmedlens förbättring, den politiska omvälvningen, förändringar av inställningen till religion — allt detta har under denna period rönt en extrem utveckling. Två krig, mer omfattande än historien hit-

tills känner, har drabbat mänskligheten. Två gånger under denna period har en hög procent av landets unga män varit i militärtjänst och kommit i kontakt med det sexualmönster, som gäller för hela skalan av socialnivåer i vårt eget land och även lärt känna andra nationers sexualmönster. Dessa båda krig har följts av perioder, då många personer tyckt sig se moraliskt sammanbrott utan motstycke. Det har varit perioder av vild inflation, jazzåldern, perioder av välstånd, perioder av depression. Miljoner dollars har betalats av organisationer i syfte att ändra nationens sexualvanor. Under denna period har många nya sexuallagar kommit till . . . Och den enda verkan på befolkningens sexuella beteende är oväsentliga ändringar i inställningarna, någon ökning av masturbationsfrekvensen bland pojkar i de lägre bildningsgrupperna, ökade frekvenser av nattlig sädesavgång, ökade frekvenser av föräktenskapligt »petting», samlag vid tidigare år för en del av befolkningen och i viss omfattning övergång från föräktenskapligt samlag med prostituerade till sådant samlag med icke-prostituerade flickor».

Undersökningsresultaten har enligt Kinsey givit »påtagliga bevis för stabiliteten i de sexuella sedvänjorna. De ger inget stöd för den åsikt, som några personer hyser, att det finns en konstant växling — kanske en 'evolution' mot någonting bättre, kanske en stadig degeneration».

Några färska siffror ur den demografiska statistiken, statistiken över könssjukdomarna och aborterna

En granskning av vissa siffror ur den löpande befolkningsstatistiken och en del andra sifferserier kan möjligen belysa frågan huruvida det sexuella beteendet bland ungdomen ändrats under senare år och i så fall hur. De siffror som skall anföras i det följande synes vid första ögonkastet obestriddigt tyda på att 1940-talet utmärktes av en ökad sexuell aktivitet bland de yngsta åldersgrupperna. En närmare granskning skall visa i vad mån detta verkligen kan utläsas ur materialet.

Giftermålstal och giftermålsålder

Som bekant steg giftermålsfrekvensen i Sverige under tiden mellan de två världskrigen med femtio procent. Till största delen berodde denna uppgång liksom den samtidiga nativitetshöjningen på att de åldersgrupper, inom vilka man vanligast gifter sig och får barn, var ovanligt talrika under denna tid. Sedan de rekordartat låga födelseskullarna från 1930-talets mitt nu börjat inträda i motsvarande ålder, har också

giftermåls- och födelsesiffrorna börjat sjunka. Till en del berodde dock uppgången på en reell ökning i giftermålsfrekvensen inom de flesta åldersgrupperna.

Den nämnda stegringen i ingångna äktenskap per 1 000 ogifta individer i motsvarande ålder var emellertid inte jämn. Detta framgår av följande tabell (SÅ 1950 tab. 46). (Vi lämnar för ögonblicket nativitetssiffrorna och ser på äktenskapsfrekvensen i olika åldrar.)

Inom de yngsta åldersgrupperna steg äktenskapsfrekvensen betydligt hastigare än inom de äldre. För män över 40 år kan man knappast tala om någon ökning, medan det däremot under åren 1945—47 var mer än dubbelt så vanligt att män i åldern 20—25 år gifte sig som det var på 1920-talet. Den obetydliga grupp av män som gift sig före 20 års ålder har från 1940-talets ingång plötsligt flerdubblats och är nu mer än tio gånger så talrik, relativt sett, som före 1935.

Även bland kvinnorna har gifter-

Män, inträdna i sitt första äktenskap per 1 000 ogifta i samma ålder

Årligen	15—20 år	20—25 år	25—30 år	30—35 år	35—40 år	40—45 år	45—50 år	50— ∞ år
1921—25	0·20	33·0	95·0	93·0	63·0	38·5	21·7	5·41
1926—30	0·18	33·0	95·6	95·6	62·8	36·3	20·3	4·94
1931—35	0·22	34·8	97·3	97·6	65·4	38·0	20·6	5·18
1936—40	0·50	47·1	124·4	117·5	74·9	44·0	23·9	5·42
1941—45	1·93	65·9	146·3	119·4	75·0	43·5	25·2	5·90
1945	3·08	74·1	159·1	119·7	79·9	42·4	26·1	5·64
1946	3·55	76·7	157·2	117·6	69·9	42·3	25·6	6·18
1947	3·88	74·3	146·5	109·2	65·5	36·5	21·9	5·93

Kvinnor

Årsligen	15—20 år	20—25 år	25—30 år	30—35 år	35—40 år	40—45 år	45—50 år	50— ∞ år
1921-25	9·31	71·0	94·0	61·3	32·7	17·8	9·6	1·70
1926-30	10·00	73·8	95·3	61·6	31·6	16·4	8·6	1·56
1931-35	11·55	80·6	105·7	66·4	33·6	16·6	8·7	1·58
1936-40	16·23	111·8	142·8	88·6	43·2	21·0	10·2	1·72
1941-45	23·81	147·5	168·9	98·1	51·5	25·2	13·0	2·26
1945	28·95	163·8	186·0	104·8	55·1	27·9	14·0	2·50
1946	30·60	168·9	188·6	105·4	56·4	27·4	15·3	2·41
1947	30·57	163·9	174·2	100·5	52·9	27·1	14·6	2·60

Män, som inträtt i äktenskap före
21 års ålder

Kvinnor, som inträtt i äkten-
skap före 18 års ålder

Vigsel år	16—17	17—18	18—19	19—20	20—21	S:a	15—16	16—17	17—18	S:a
1938	—	—	20	111	211	321	—	36	106	142
1939	—	1	24	165	241	431	6	35	163	204
1940	—	—	34	170	405	609	—	40	156	196
1941	—	—	47	202	591	840	2	36	173	211
1942	—	1	56	273	815	1 145	5	59	242	306
1943	—	3	81	382	955	1 421	3	72	321	396
1944	—	14	137	448	1 159	1 758	8	96	398	502
1945	1	15	148	539	1 231	1 934	10	115	465	590
1946	—	16	166	614	1 272	2 068	2	93	478	573
1947	—	10	134	594	1 119	1 937	2	106	437	545

målsfrekvensen stigit mest bland de yngsta. Det är nu mer än tre gånger så vanligt att en flicka under 20 år gifter sig som det var på 20- och 30-talen. Inom den närmast äldre åldersgruppen (20—25 år) har frekvensen fördubblats, medan stegringen är mindre ju högre man kommer i åld-rarna.

Äktenskap ingångna före den lagliga åldern

Genom tillmötesgående från sta-tistiska centralbyrån kan kommittén meddela siffrorna för antalet ungdomar som gift sig före den lagliga giftermålsålderna inträde, dvs. 21 år för

män och 18 år för kvinnor. Dispens beviljades under de år statistiken om-fattar av Kungl. Maj:t (från år 1949 har denna rätt överflyttats till läns-styrelserna.)

Antalet har som synes av tabellerna stigit kraftigt under och efter krigs-åren. Eftersom de yngsta årskullarna är något mindre än de äldre, blir de relativa skillnaderna ännu större än vad de absoluta talen antyder. Från 1939 till 1947 steg sålunda frekvensen av tidiga äktenskap från 2,0 till 10,8 promille bland männen och från 1,2 till 4,3 promille bland kvinnorna. De invecklade och långt ifrån klara orsakssammanhang som ligger bakom den allmänna giftermålsstegringen har

Ej samboende gifta i procent av hela antalet gifta

Ålder	Landsbygden		Städerna utom Stockholm		Stockholm		Hela riket	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
15—25 år.....	6.3	4.7	9.8	7.0	13.1	12.3	8.7	6.4
25—40 år.....	1.5	1.4	2.8	2.6	5.5	5.4	2.4	2.3
40— <i>∞</i> år.....	1.0	1.2	1.7	2.1	3.3	3.8	1.4	1.7
Samtliga	1.2	1.5	2.4	2.7	4.5	5.1	2.0	2.3

behandlats i 1941 års befolkningsutrednings demografiska betänkande (SOU 1945: 53) och det finns ingen anledning att här gå in på dessa problem. För ungdomsvårdskommitténs frågeställning är det tillräckligt att konstatera vad siffrorna tydligt visar angående de yngre åldersgrupperna. Först: de omyndiga gifter sig oftare än förr, och det torde i flertalet fall betyda en större villighet att genom vigsel legitimera ett väntat barn. Enligt uppgift i befolkningsutredningens nyssnämnda betänkande föds det barn under äktenskapets första 8 månader i ca 60 % av de familjer, där hustrun vid vigseln var under 20 år.

Statistiken säger ingenting om hur ofta ett tvångsgifte i denna ålder verkligen innebär gemensam bosättning och samliv alltifrån vigseln. Vid folkräkningen 1945 visade det sig exempelvis, att inte mindre än 11,7 % av alla som under året ingått äktenskap bodde åtskilda; i Stockholm var siffran hela 19,1 %, i övriga städer 12,9. I denna siffra ingår emellertid sådana grupper som kvinnliga flyktingar, vilkas män inte vistas inom Sverige och hustrur som på grund av makarnas arbetsförhållanden bor åtskilda. Ser man på åldersskillnaderna bland de ej samboende gifta, finner man dock att gruppen 15—25 år är starkt överrepresenterad.

Vidare: både män och kvinnor gifter sig nu vid yngre ålder än för ett par decennier sedan. Detta måste väl bedömas som en lycklig utveckling så snart det gäller normalt välöverlagda giftermål. Det har i varje fall alltid framhållits i tidigare diskussioner av frågan, att den höga giftermålsåldern i vårt land utgjort ett allvarligt problem ur social-etisk synpunkt.¹ Internationellt ligger den svenska medelåldern för inträde i äktenskap högt.² Märkligt nog har dock den nyssbeskrivna utvecklingen skenbart inte ändrat genomsnittssiffrorna för den svenska giftermålsåldern alls i den utsträckning som man kunde vänta av de ovan citerade tabellerna. Medelåldern för män har bara sjunkit med några månader sedan 1920—30-talen och låg år 1947 på 28,53 år. Kvinnornas medelålder vid första giftet har stadigt men mycket sakta sjunkit under de sistförflutna 50 åren från ca

¹ Jfr Befolkningss Kommissionens yttrande med social-etiska synpunkter på befolkningsfrågan. SOU 1938: 19 »Alla — både befolkningspolitiska, direkt etiska och sociala — synpunkter tala således för *tidiga äktenskap*.» (sid. 28).

² Jfr med Danmark, Folkräkningen 1945 del VI sid. 18*. I åldern 25—30 år var år 1945 i Sverige 52 % av männen och 30 % av kvinnorna ogifta, i Danmark bara resp. 44 och 26 %. I åldern 45—50 var i Sverige resp. 17 och 21 % ogifta, i Danmark 10 och 15 %.

27 till ca 26 år. Den låg år 1947 vid 25,86 år.

Anledningen till att inte den faktiska ökningen i de yngres giftermåls-tal slagit igenom i medelålderstalen är åter det kända förhållandet, att be-folkningens ålderssammansättning vari-erat så kraftigt under de sistförflutna decennierna. De årskullar, som nu un-der 1940-talet befinner sig i 30—40-års-åldern är så mycket talrikare än de 20 år yngre kullarna, att deras gifter-målstal — trots att de har stigit i mind-re hastig takt än de yngres — dock förmått hålla medelåldern i det när-maste konstant. Detta förhållande kom-mer dock snart att ändras: när de talrika kullarna har passerat 40-års-strecket, och de exceptionellt små kullar som föddes vid 30-talets mitt i stället befinner sig i 30-årsåldern, minskas det absoluta antalet äktenskap i högre ål-dersgrupper. Samtidigt inträder den nya »flodvågen» inom befolkningen, de stora födelsekullarna från 40-talet, i 20-årsåldern, och om det höga gifter-målstalet för 20-åringarna då står sig, kommer medelåldern att snabbt sjunka.

Nativiteten inom de yngsta åldersgrup- perna

Nativiteten har liksom giftermålen stigit i vårt land från bottenläget om-kring 1935. Huvudparten av ökningen beror emellertid på att de mest produk-tiva åldrarna under de sistförflutna åren varit så talrika i förhållande till såväl åldringarna som barnen. En granskning av fruktsamheten i olika åldersgrupper av gifta och ogifta kvin-nor visar dock att det skett en reell stegring av antalet födelser bland de gifta kvinnorna i åldrarna 20—40 år. Den yngsta gruppen av gifta kvinnor

(15—20 år) uppvisar den allra högsta nativiteten, men den har inte förändrats på de sista femtio åren. Bland dessa som gift sig före 20 års ålder är det oföränderligt omkring varannan som får barn varje år — en tydlig avspegling av det förhållandet, att giftermålen i allmänhet ingås just emedan barnet är på väg.

De utomäktenskapliga födelserna har inte stigit i samma takt som de äkten-skapliga under de sista femton åren. Tvärt om verkade det ända fram till de allra sista åren som om siffrorna hade stagnerat på den låga nivån från bottenläget under 30-talet.

Åren efter krigsslutet har emellertid visat en stegring i relativt snabb takt. Särskilt gäller detta om de yngsta ål-dersgrupperna. Ogifta mödrar under 20 års ålder var i själva verket talrikare inom sin åldersgrupp åren 1945—46 än de någonsin förut varit under de senaste 75 åren; under det sistnämnda året födde nära 18 promille av flickorna i åldern 15—20 år ett barn utom äkten-skapet. Siffran var förut under hela 1900-talet omkring 12 promille. De mindre ökningarna i födelse-talet för ogifta mödrar i äldre åldersgrupper stannar långt under siffrorna för de utomäktenskapliga födelserna de första årtionderna av seklet, då kändedomen om befruktningshindrande medel får antas ha varit mindre än senare. Det är alltså blott ungdomarna under 20 år som utgör undantaget.

Hur skall dessa siffror tolkas? Av det faktum att antalet kvinnor i åldern 15—20 år som får barn har stigit raskt under 1940-talet, måste man dra den slutsatsen att samlagsfrekvensen i denna åldersgrupp ökats. Detta överens-stämmer med den försiktiga slutsats, som kommittén kommit till utifrån övrigt citerat material.

Abortansökningar

Av de 5 736 kvinnor, som 1949 hos medicinalstyrelsen ansökte om legal abort, var 6,5 % under 20 år. År 1946 var procenten 6,7. Stegningen i antalet ansökningar från den yngsta åldersgruppen sker alltså i samma takt som den totala stegningen men inte snabbare. Det absoluta talet av helt unga kvinnor som söker och får abort har stigit under de sistförflutna åren, men därifrån kan man inte dra annan slutsats än att kunskapen om möjligheten att få legal abort är från år blivit mera spridd i befolkningen.

Skilsmässor

En annan barometer för att mäta ändringar inom det sexuella beteendet är skilsmässorna. Mätta per 100 000 invånare utgjorde det årliga antalet äktenskapsskillnader:

(SÅ 1950 tab. 47)

1921/25	26.1
1926/31	33.8
1931/35	41.1
1936/40	52.4
1941/45	75.9

Som vi ser steg frekvensen utan våldssamma hopp under mellankrigstiden men ökades under de fem krigsåren med nästan femtio procent. Samtidigt steg emellertid också äktenskapsfrekvensen. Även om man i stället som mått på skilsmässornas relativa betydelse tar deras antal i förhållande till antalet samma år ingångna äktenskap, kommer man att få en skev bild. Sifferserien synes vid ytligt betraktande vittna om att något nytt satt in under 1940-talet, särskilt efter krigsslutet. Men eftersom det absoluta antalet giftermål är mindre under 40-talets slut än tidigare och den vanligaste åldern på äktenskap som

upplöses genom skilsmässa är 5—10 år, innebär detta, att de som nu skiljer sig och driver siffran på skilsmässor i höjden, tillhör de exceptionellt talrika giftermålskullarna från 40-talets förra hälft.

Antal skilsmässor i förhållande till antalet samma år ingångna äktenskap.

1921/25	41.4	1946	111.6
1926/30	50.7	1947	118.3
1931/35	56.0	1948	119.0
1936/40	57.4	1949	139.7
1941/45	77.8		

En del av ökningen i skilsmässofrekvensen måste vidare tillskrivas urbaniseringen. I samma mån som unga människor slår sig ned i städer och främst i de största städerna, ökas sannolikheten för skilsmässa. Räknat per 100 000 invånare hade Stockholm 1941/45 årligen 238 skilsmässor, Göteborg hade 161 och hela landsbygden (vari en hel del industriorter ingår) bara 33. Ett sådant län som Kronobergs (inklusive städerna) hade 25 och Västerbottens 28.

Utan en ingående analys, som den publicerade skilsmässostatistiken i sitt nuvarande skick inte möjliggör, kan man alltså inte av de ovan citerade skilsmässosiffrorna sluta sig till någonting om en eventuell reell ändring i fråga om äktenskapens stabilitet.

En speciell bearbetning av skilsmässosiffrorna för de äktenskap som ingicks under 1940-talets förra hälft, som godhetsfullt utförts av förste aktuarie *H. Geschwind* på statistiska centralbyrån, ger emellertid vid handen, att de yngre äktenskapen verkligen uppvisar en stigande skilsmässofrekvens. Om man jämför hur många av de äktenskap, som ingåtts 1940, 1941 osv. vilka upplösts genom skilsmässa efter ett, två och tre år, finner man, att siffrorna stiger ju senare resp. äktenskap ingåtts.

Könssjukdomarna

Ett annat område av socialstatistiken, där ett förändrat beteende på det sexuellena livsområdet skulle kunna avspeglas, gäller könssjukdomarna. Eftersom läkarna har plikt att anmäla alla fall som de får kännedom om, kan man följa både dessa sjukdomars frekvens, deras geografiska utbredning och hur de drabbas av de olika åldersgrupperna av män och kvinnor. I ett par artiklar i Svenska läkartidningen har fil. dr *Johan Winzell* redogjort för utvecklingen under och efter kriget samt gjort vissa jämförelser med utvecklingen under och efter första världskriget.

Dr Winzell sammanfattar sina rön på följande sätt. Den starka ökning av könssjukdomarna som det andra världskriget medförde har efterträts av nedgång. Gonorrhéfrekvensen gick sålunda oavbrutet ned t. o. m. år 1949, ehuru minskningen under de senaste åren var obetydlig. Under sistförflutna år, 1950, har dock utvecklingen åter svängt; att döma av siffrorna från årets första 10 månader är frekvensen något högre än året förut. Den noterade uppgången faller helt på städerna medan landsbygdens siffra fortsätter nedåt. En jämförelse mellan siffrorna för befolkningens och gonorrhéfrekvensens förändringar visar, att gonorrhéns procentuella ökning i allmänhet avsevärt överstiger befolkningens. Totalt låg gonorrhéfrekvensen dock 1949 lägre än något år sedan år 1912. (Som bekant har gonorrhén under det senaste decenniet framgångsrikt bekämpats med nya läkemedel.)

Syfilisfallen var ännu 1949 dubbel så talrika som 1938 men frekvensen minskas oavbrutet. Syfilis är från social synpunkt en sjukdom av annan typ än gonorrhén och torde numera i

vårt land företrädesvis spridas inom samhällets bottenkikt. Procentuellt spelar den för ungdomsgrupperna en vida mindre roll än gonorrhén.

Trots minskningen är könssjukdomarnas frekvens likväl orimligt hög (syfilis- och gonorrhéfallen var exempelvis år 1948 lika talrika som sjukdomsfallen i samtliga — ungefär 10 — »gamla» under epidemilagen hörande sjukdomar, scarlatina, difteri, barnförädlamning, rödsot osv.). Jämfört med våra nordiska grannländer har dock Sverige lägre frekvens av könssjukdomar.

Könssjukdomarna är sedan gammalt en städernas angelägenhet, men övervikten för städerna har minskats under de sistförflutna åren. År 1943 förhöll sig frekvensen i städerna till frekvensen på landsbygden som 7:1, år 1948 som 4,7:1.

Den konstaterade nedgången gäller inte i lika mån om hela landet, utan vissa län och särskilt vissa kuststäder har anmärkningsvärt höga siffror. Vidare visar siffrorna för ungdomarna, och då alldeles särskilt för flickorna i åldern 15—18 men även 18—20 år, en ökning i förhållande till åren närmast före andra världskriget.

Mot bakgrunden av den allmänna förbättringen ter sig utvecklingen bland de yngsta åldersgrupperna så mycket betänkligare. Som framgår av omstående tabell har ungdomsgonorrhéns andel ökats under efterkrigsåren.

För Stockholm, där sådan beräkning kan göras för varje år, ökar också frekvensen beräknad per 100 000 personer inom grupperna ifråga.

För samtliga män och kvinnor låg gonorrhéfrekvensen i Stockholm 1949 jämfört med förkrigstiden drygt 80 % lägre. Det är åldersgrupperna över 20 år som svarar för denna minskning. (Ett

Gonorréns frekvensförändringar 1937—47. Antalet fall inom tre olika åldersgrupper i procent av samtliga fall resp. år. Båda könen

	Riket			Stockholm		
	15—20	20—25	25—30	15—20	20—25	25—30
1943	11·4	35·0	23·6	9·3	35·1	24·6
1944	13·5	35·8	22·7	10·9	34·8	24·4
1945	14·4	34·9	23·0	11·3	32·9	25·2
1946	14·3	33·1	23·8	11·5	30·9	24·9
1947	16·1	31·6	23·9	13·3	31·8	25·0
1948	16·6	—	—	13·2	33·7	24·0
1949	—	—	—	13·3	—	—

Ålder år	15—18		18—20		20—25		25—30		30—40		40—50		50—60	
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.
1937—39	38·1	46·7	229	134	350	143	276	96	117	42	37	10	16	2·7
1943	75·5	75·5	382	205	625	224	420	140	204	63	59	15	21	5·0
1944	86·4	111·3	369	244	538	232	369	145	171	70	46	17	16	4·5
1945	67·5	80·0	282	205	379	165	261	114	124	53	35	16	10	3·5
1946	68·5	90·8	267	185	346	145	239	97	118	53	34	17	7·5	2·3
1947	65·5	88·2	236	181	308	105	196	73	87	33	25	14	8·1	1·9
1948	63·5	104·0	247	156	345	106	178	65	91	34	19	11	5·9	2·1
1949	49·2	94·6	240	199	328	124	176	59	84	34	21	12	5·9	1·2

undantag utgör kvinnorna mellan 40 och 50 år med en obetydlig ökning). Störst är ökningen för flickorna mellan 15 och 18 år (över 100 %) och därefter för flickorna mellan 18 och 20 år (48 %). För pojkarna i motsvarande åldrar är ökningen mindre: 30 % för de 15—18-åriga och 5 % för de 18—20-åriga. Den allmänna ökningen under 1950 ger anledning befara att siffrorna skall stiga ytterligare för de yngsta kvinnorna.

Könssjukdomarna överförs så gott som alltid genom könsumgänge och de skulle därför, har det sagts, försvinna, om en man i sexuellt hänseende ständigt höll sig till en och samma kvinna. Då så inte är fallet kan tydligen fördelningen mellan könen av antalet sjukdomsfall ge — åtminstone antyd-

ningsvis — en föreställning om de utomäktenskapliga könsförbindelsernas frekvens och prostitutionens roll. Vid promiscuitet bör sjukdomsfallen vara ganska jämnt fördelade mellan könen. När prostitutionen spelar en avgörande roll, bör kvinnorna uppvisa en procentuellt lägre frekvens (en kvinna smittas då flera män).

Statistiken bestyrker det förut gjorda antagandet att prostitutionens roll minskats och att frekvensen av samlag mellan ungefär jämnåriga ungdomar ökat. Jämfört med tiden före det senaste storkriget har kvinnornas andel av samtliga syfilisfall stigit från 31,1 till 41,9. Gonorrén uppvisar samma tendens, ehuru kvinnornas totala andel har stigit långsammare här: från 1913 till 1949 en jämn ökning från 20 till

30 %. I Stockholm var procenttalet 1949 32.

I de yngsta åldersklasserna utgör emellertid de kvinnliga fallen en större procent. För hela landet svarar ynglingar i åldern 15—20 för 13,5 % av de manliga gonorréfallen, flickorna i samma ålder för inte mindre än 24,7 %, dvs. en fjärdedel av alla kvinnliga fall i riket.

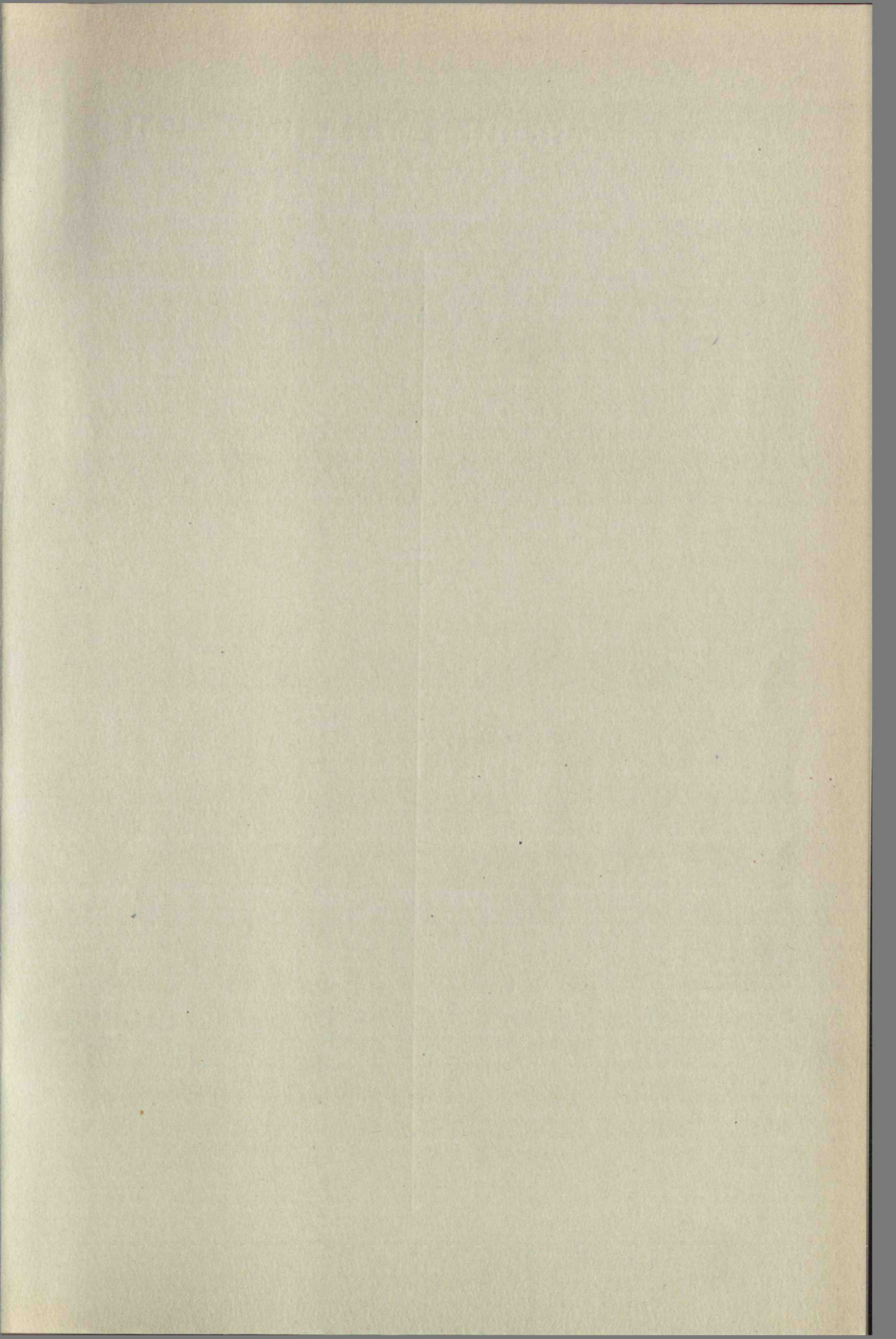
För ungdomarna gäller alltså, att gonorrén bland flickorna intar en mycket större plats inom den kvinnliga gonorrén än pojkarnas inom den manliga. Särskilt låg andel av hela frekvensen uppvisar pojkarna under 20 år

i Stockholm och Göteborg (ca 10 %, jämfört med över 20 % inom en del län, såsom Kronobergs, Gotlands, Västmanlands).

Samma förhållande gäller också om gonorréfrekvensen bland de yngsta kvinnorna; den utgör en mindre del av hela sjukdomsfrekvensen inom könet i de största städerna än i landet för övrigt. Detta kan knappast tolkas på annat sätt än som ett resultat av en i storstäderna mera utbredd kännedom om preventivteknik, lättare tillgång till sådana medel och till profylaktisk behandling.

Faint, illegible text in the upper left quadrant of the page.

Faint, illegible text in the upper right quadrant of the page.



Statens offentliga utredningar 1951

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Förslag till naturskyddslag m. m. [5]
Betänkande med förslag till ny ägfreds-lagstiftning. [20]
Förslag till sjömanslag m. m. [22]
Förslag till lagstiftning om förbud mot bebyggelse m. m. inom vissa strandområden. [40]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Principer för dyrortsgrupperingen. [7]
Promemoria med förslag till allmän verksstadga. [12]
Betänkande med förslag till förordning angående upphandling och arbeten för statens behov m. m. [18]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1944 års allmänna skattekommitté. 5. Betänkande angående studiekostnadens behandling i beskattningshänseende. [13]
Betänkande med förslag rörande utformningen av åtgärder för ökad skattefinansiering av kommunala investeringar. [24]

Politi.

Betänkande angående polis- och åklagarväsendets organisation. [8]
SOS. Samhällets olycksfalls- och säkerhetstjänst. [19]
Kejnekommisionens utredning. [21]
Den utomprocessuella rättshjälpen åt mindre bemedlade. [31]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 10. Tiden juli 1948—juni 1950 jämte sakregister till delarna 1—10. [11]
Daghem och förskolor. Betänkande om barnstugor och barn-tillsyn. [15]
Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 6. Redogörelse för arbetsstudier vid kroppssjukhusens vårdavdelningar m. m. [17]
Socialvårdskommitténs betänkande. 18. Utredning och förslag angående begravningshjälpförsäkring. [23] 19. Utredning och förslag angående yrkesskadeförsäkringslag. [25]
Ekonomiskt långtidsprogram 1951—1956. [30]
Ungdomen möter samhället. Ungdomsvårdskommitténs slutbetänkande. [41]

Hälsa- och sjukvård.

Vatten- och avloppsfrågan. [26]
Betänkande angående omorganisation av apoteksväsendet i riket m. m. [34]

Allmänt näringsväsen.

Näringslivets lokalisering. [6]
Landsbygdsselektifieringens utbredning år 1950. [14]
Konkurrensbegränsning. Betänkande med förslag till lag om skydd mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning. Del 1. [27] Del 2. Bilagor. [28]
Bränsle och kraft. Orientering rörande Sveriges energiförsörjning. [32]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande angående producent- och kontantbidrag till vissa innehavare av mindre jordbruk. [39]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Den svenska byggnadsmaterialmarknaden. Produktion, distribution och prissättning av jord- och stenindustriens material. [35]
Skor. [38]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. [3]
Sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. [10]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.
Statligt stöd åt svensk filmproduktion. [1]
Antagningen av medicine studerande m. fl. [4]
1945 års universitetsberedning. 6. Den vetenskapliga publiceringsverksamheten, personal-, institutions- och stipendieförfråg m. m., det akademiska befordringsväsendet. [9]
Filmcensuren. Betänkande 1. [16]
Skolöverstyrelsens organisation. [29]
1946 års kommitté för sjuksköterskeutbildningen. 2. Högre utbildning av sjuksköterskor m. m. 3. Specialutbildning av sjuksköterskor. [33]
Arkiv- och biblioteksfilming. [36]
Universitetskanslersämbetets uppgifter och organisation m. m. [37]

Försvarsväsen.

Försvarets personaltjänst. 1. [2]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.